EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

RENUNŢAREA este povestea unui proiect de viitor care nu duce şi nu se deschide decît tot asupra trecutului, asupra simplei posibilităţi de a fi evocat ca trecut.

* * *

RENUNŢAREA izbuteşte să ne impună ritmul trenului care porneşte, accelerează, frînează — devenind ritmul însuşi al limbajului — precum şi pulsaţia unei vieţi, respiraţia unei conştiinţe. Şi acest sentiment al existenţei ia forma unei povestiri, a unor personaje puse faţă în faţă.

Gaëtan Picon (Panorama de la nouvelle littérature française)

7 lei

36

1967

MICHEL BUTOR • RENUNŢAREA

CM

MICHEL BUTOR

RENUNŢAREA

COLECŢIA MERIDIANE

CM

Desenul copertei: *Bardócz Ludovic*

Michel Butor
LA MODIFICATION

Michel Butor

Renunțarea

Traducere și studiu introductiv de
Georgeta Horodincă

Editura pentru Literatură Universală

București — 1967

MICHEL BUTOR, ROMANCIER

Michel Butor s-a născut în 1926 la Mons-en-Baroeul (nordul Franţei). După o adolescenţă nedecis împărţită între muzică şi grafică, face studii de filologie clasică dar îşi ia licenţa în filozofie, la Sorbona, unde, norocul slujindu-l, are profesori pe Gaston Bachelard şi Jean Wahl. Tînăr licenţiat, este trimis în 1950 să predea limba franceză la Minieh în Egipt ; în anul următor este numit lector la Manchester apoi profesor la Liceul francez din Salonic (1954) şi, în sfîrşit, la Şcoala internaţională din Geneva (1956), ultimă etapă a exilului său profesoral. În 1957, premiul „Théophraste Renaudot", atribuit romanului *La Modification,* îl readuce definitiv în Franţa. Începe să scrie poeme pe care nu le va publica decît mai tîrziu, după ce se va face cunoscut ca romancier, şi eseuri. Curînd însă observă că aceste două genuri literare produc în el o falie intelectuală ameninţînd să opună un poet descumpănit şi iraţionalist cercetătorului cu spirit pozitiv care vrea să facă „lumină în subiectele obscure ale filozofiei". Romanul îi apare atunci drept soluţia salvatoare, modalitatea estetică în care s-ar putea reconcilia cele două suflete răzleţe, două jumătăţi ale unui întreg în explozie : „Poţi să îmbini în interiorul lui într-un mod foarte precis, din sentiment sau din raţiune, incidentele cele mai

neînsemnate în aparenţă ale vieţii cotidiene cu gîndurile, intuiţiile, visurile cele mai îndepărtate în aparenţă de limbajul cotidian". Mai mult decît atît, romanul „este un mijloc minunat de a sta în picioare, de a continua să trăieşti în mod inteligent într-o lume plină de furie care-ţi dă asalt din toate părţile". Este o condiţie morală a existenţei : „Nu scriu romane ca să le vînd, ci ca să obţin unitatea vieţii mele..." [1]

Dedicîndu-se un timp cu fanatism „reconcilierii filozofiei cu poezia" Michel Butor publică între 1954 şi 1960 patru romane care ne apar astăzi ca marcînd o etapă decisivă a activităţii sale scriitoriceşti.

Primul roman al lui Michel Butor descrie o secţiune din viaţa unui imobil parizian situat la numărul 15, în strada Passage de Milan. Cinci etaje, cinci apartamente (plus camerele de la mansardă, ocupate de copiii mai mari ai familiilor din apartamente, rude sărace sau slujitori). Romanul începe la începutul serii, cînd se întorc de la lucru cei ce lucrează şi cînd plenul familiei se adună în jurul cinei. Nu începe însă o seară întru totul obişnuită. Un mic eveniment monden va avea loc după cină la soţii Vertigues, a căror fiică, Angèle, împlineşte douăzeci de ani. E un bun prilej pentru a organiza o serată dansantă care să constituie totodată o discretă trecere în revistă a eventualelor „partide" de luat în consideraţie. La această serată, pe lîngă alţi invitaţi dinafară, va lua parte şi tineretul din imobil, trei băieţi şi două fete din numeroasa familie Mogne, Louis Ralon, nepotul doamnei Ralon, care

[1] Citatele sînt luate din *Intervention à Royaumont*, 1959, text reprodus în culegerea *Répertoire*, Editions de Minuit, 1960, pag. 272.

locuieşte împreună cu cei doi fii ai ei, preoţi, la etajul întîi, şi nepoata domnului Samuel Léonard, estet cu moravuri suspecte care aşteaptă el însuşi oaspeţi pentru a folosi pe gratis — precizează cu acreală portăreasa — vestiarul organizat la parter de familia Vertigues. Unul din invitaţii lui va veni numai după ce îşi va fi condus fiica la familia Vertigues unde aceasta e invitată. Femeia de serviciu a doamnei Ralon a fost „împrumutată" de doamna Vertigues ca să ajute la servit. Între cele şase straturi suprapuse are loc un schimb permanent al cărui motor principal îl constituie serata. Familia de Vere rămîne deocamdată în afara osmozei, deşi ea primeşte vizita inopinată a unor invitaţi care vor coborî după aceea să ia parte la serată. Soţii de Vere vor interveni în evenimente numai la sfîrşit, lor revenindu-le rolul de a descoperi crima care încheie serata. Mai tîrziu, în studiul *Spaţiul romanului*, Michel Butor va comenta structura acestui roman (deşi referirea nu este explicită), asemuind-o unei compoziţii muzicale : „Chiar şi simpla juxtapunere a locurilor statice putea să constituie «motive» pasionante. Muzicianul îşi proiectează compoziţia în spaţiul hîrtiei sale liniate, orizontala devenind cursul timpului, verticala determinarea diferiţilor instrumentişti ; la fel, romancierul poate dispune diferite istorii individuale într-un spaţiu solid împărţit în etaje, de pildă un imobil parizian, relaţiile verticale între diferite obiecte sau evenimente putînd fi tot atît de expresive ca cele ale flautului sau viorii" [1]. Pentru moment, Michel Butor se mulţumeşte să dea romanului o structură polifonică, ceea ce mai tîrziu i se va părea insuficient („Dar cînd tratezi aceste locuri în dinamica lor, cînd faci

[1] *Répertoire II*, Les Editions de Minuit, 1964, pag. 48.

să intervină traseele, consecinţele, vitezele care le leagă, ce îmbogăţire! Ce aprofundare de asemeni, pentru că regăsim atunci în mod clar tema călătoriei...") [1].

Apariţia romanului *Passage de Milan* nu a atras prea mult atenţia criticii. Abia după apariţia celui de-al doilea roman al lui Butor, *L'Emploi du temps* (1956), care a constituit adevărata revelaţie, şi după *La Modification*, originalitatea scriitorului a obligat critica să se întoarcă spre acest roman de debut, proiectînd asupra lui perspectiva a ceea ce i-a urmat. Unii critici au remarcat o anume afinitate a cărţii cu „unanimismul" lui Jules Romains, afirmînd că ea ar putea constitui un volum din ciclul *Les hommes de bonne volonté* (R. M. Albérès) şi totodată au scos în relief deosebirile faţă de romanul realist şi psihologic tradiţional. În cartea sa despre Michel Butor, Albérès ocupîndu-se de acest roman îşi încheie astfel observaţiile: „Nimic nu i-ar lipsi acestui *Passage de Milan*, nici chiar «drama» de la sfîrşit, asasinat şi mister poliţist, ca să fie un roman «normal», ţesut din viaţa obişnuită, povestit aşa cum povesteşte un romancier. Dar un alt interes se face simţit aici; se simt, îndărătul acestui studiu social şi psihologic, îndărătul acestei mişunări organizate de viaţă, firele invizibile ale unei algebre muzicale şi riguroase" [2]. Această algebră riguroasă, sugerează criticul, ar fi jocul neînţeles al destinului care regizează din umbră mişcările pe care le execută aparent voluntar actorii tot atît de puţin stăpîni pe acţiunile lor cît sînt pionii unui joc de şah. Într-adevăr, îndărătul tabloului social şi chiar de moravuri pe care ni-l înfăţişează Butor, se deschide perspectiva unei alte pro-

[1] Ibidem.
[2] R. M. Albérès, *Michel Butor*, Les Editions Universitaires, 1964, p. 23.

funzimi. Realitatea care la suprafaţă pare compactă, plină, cunoscută, ni se revelă în fapt poroasă, interstiţiile ei lăsînd să circule liber un neliniştitor destin care este în acelaşi timp ea însăşi şi totuşi altceva. Şi cu toate acestea, scriitorul nu a voit să adauge nimic străin realităţii prin descrierea ei, obsesia ultimului sfert de secol fiind, într-o formă sau alta, revolta literaturii împotriva literaturii. Sartre era şi din acest punct de vedere un deschizător de drumuri prin romanul său *La Nausée* (1938), în care scria: ...„pentru ca evenimentul cel mai banal să devină o aventură, trebuie, şi asta e destul, să începi să-l *povesteşti*" [1]. Şi explicîndu-şi ideea, Sartre făcea procesul literaturii ca şi al imaginaţiei noastre care săvîrşeşte *a posteriori* o imixtiune în desfăşurarea reală a vieţii, atribuindu-i o evoluţie şi o coerenţă în fond inexistente: „Cînd trăieşti nu se întîmplă nimic. Decorurile se schimbă, oamenii intră şi ies, asta e tot. Nu există niciodată un început. Zilele se adaugă zilelor fără nici o noimă, într-o aglomerare interminabilă şi monotonă. Din cînd în cînd faci un total parţial: spui: sînt trei ani de cînd călătoresc, trei ani de cînd sînt la Bouville. Nici sfîrşit nu există: nu părăseşti niciodată o femeie, un prieten, un oraş dintr-o dată (...) Uneori — rar — faci socoteala şi bagi de seamă că te-ai încurcat cu o femeie, că ai intrat într-o poveste urîtă. Timp de o secundă. După asta, defilarea începe din nou, începi iar să aduni: orele şi zilele. Luni, marţi, miercuri. Aprilie, mai, iunie, 1924, 1925, 1926.

Asta înseamnă a trăi. Dar cînd povesteşti viaţa, totul se schimbă; numai că e o schimbare pe care nimeni nu o observă: dovadă că vorbim de istorii adevărate. Ca şi cum

[1] J. P. Sartre, *La Nausée*, Gallimard, 1938, p. 58.

ar putea exista istorii adevărate; evenimentele se produc într-un sens şi noi le povestim în sens invers. Avem aerul că începem cu începutul: «Era într-o seară frumoasă de toamnă, în 1922. Eram secretar de notar la Marommes». Şi în realitate începem cu sfîrşitul. Sfîrşitul e aici, invizibil şi prezent, el dă acestor cîteva cuvinte pompa şi valoarea unui început (...) Şi povestirea se desfăşoară de-a-ndoaselea: clipele au încetat să se succeadă la întîmplare unele după altele, ele sînt înhăţate de sfîrşitul istorisirii care le atrage, şi fiecare din ele atrage la rîndul ei clipa care-i precede: «Era noapte, strada era pustie». Fraza e aruncată neglijent, are aerul că e de prisos; dar noi nu ne lăsăm înşelaţi de asta ci o punem cu grijă deoparte: este o informaţie a cărei valoare o vom înţelege mai tîrziu" [1].

Sartre prevenea astfel împotriva formei literare care, prin ea însăşi, impune vieţii o organizare suspectă. După ce a avut loc un anumit eveniment sîntem întotdeauna tentaţi să-l privim prin prizma deznodămîntului şi să atribuim astfel unei evoluţii ceea ce nu este decît efectul întîmplării. O intrigă bine condusă reflectă, vorbind *grosso modo*, efortul omului de a fi creatorul propriului său destin sau de a se împotrivi unui destin nedrept. În mare, tehnica literară care pune în lumină un asemenea conţinut corespunde unui moment istoric optimist, sentimentului pe care-l emană ascensiunea unei clase, că omul face istoria. Societatea modernă occidentală a accentuat însă tot mai mult sentimentul că omul este un obiect printre celelalte, că este acţionat în loc să acţioneze. Evident, o asemenea stare de spirit este difuză şi ea impregnează arta numai trecînd

[1] Idem, pp. 59—60.

printr-o mulţime de situaţii particulare. Există epoci de acalmie, sau de monotonie ale vieţii omeneşti care nu sînt neapărat reflexul unui proces general, există întîmplare în istorie şi, mai ales, există momente în care raportul dialectic dintre necesitate şi întîmplare, aşa cum îl concepe marxismul, face mai evidentă necesitatea sau, dimpotrivă, scoate mai mult în relief jocul întîmplării. Că acest raport se menţine nu încape îndoială, dar că legătura dintre întîmplare şi necesitate trebuie uneori căutată de-a lungul unui lanţ foarte lung de fenomene a căror explicaţie se pierde în vastitatea lumii, este tot atît de adevărat. Nemulţumirea pe care artistul modern o resimte faţă de anumite convenţii literare cu prestigioase tradiţii, limitative totuşi, este ea însăşi rezultatul unui şir întreg de condiţionări şi de interacţiuni dialectice în care momentul istoric, structura psihică şi formaţia intelectuală a artistului, ca şi legea progresului, care merge uneori de-a dreptul iar alteori pe căi ocolite, au fiecare un cuvînt de spus.

Michel Butor se situează tocmai în prelungirea acestei nemulţumiri faţă de tradiţie care, actualmente, are ea însăşi o destul de îndelungată tradiţie. Şi, revenind după o atît de lungă digresiune dar în lumina ei, la romanul său de debut, remarc în el o abilă demonstraţie de evitare a erorilor semnalate de Sartre. Butor descrie mişcările din interiorul celulei pe care a ales-o — imobilul de la numărul 15 din strada imaginară, Passage de Milan — fără să le dea altă înlănţuire decît aceea a unei succesiuni aproape mecanice. Cartea se încheie cu un eveniment care este prin el însuşi senzaţional: la sfîrşitul seratei, Angèle este ucisă. Gravitatea faptului nu are însă o explicaţie tot atît de gravă, nu este încheierea inevitabilă a unui proces. Crima are loc întîmplător, şi involuntar, este un accident şi nu un deznodămînt; sfîrşitul cărţii nu aruncă asupra ei o

lumină retrospectivă — scoţînd în evidenţă o coerenţă a faptelor care pînă atunci ne-ar fi scăpat. Nu, totul se petrece întîmplător. Mai mult decît atît. Personajele nu sînt însoţite de nici un comentariu al scriitorului ; nu există în carte nici o frază care ne-ar putea da de înţeles că autorul ştie mai mult decît personajele sau că ar vrea să stabilească, peste capul lor, o înţelegere sau o complicitate cu cititorul. Nicidecum. Autorul nu are niciodată altă perspectivă decît aceea a personajului care se află la un moment dat în scenă — de altfel persoana a III-a şi persoana I-a se amestecă în relatare fără nici o constrîngere, personajul apărînd astfel văzut simultan dinafară şi din interior — şi dacă ştie ceva mai mult decît celelalte personaje, aceasta înseamnă că unul dintre personaje ştie mai mult decît celelalte. Romanul urmăreşte să ne dea pe deplin iluzia *neintervenţiei* autorului. Şi într-adevăr, accidentalul — ca şi dispariţia comentariului — are avantajul că lasă mai mult loc acestei iluzii. Ordonarea faptelor într-o intrigă, într-o evoluţie presupune implicit efortul scriitorului de a distinge într-un şir de întîmplări legătura lor cauzală (după cum comentariul lui subliniază o atitudine subiectivă marcată). Această operaţie poate fi pornită şi efectuată cu cea mai mare onestitate ; noi nu ştim însă în ce măsură a reuşit scriitorul să respecte raporturile *naturale* ale faptelor, sîntem întotdeauna tentaţi să credem că el a substituit, cu sau fără voie, o ordine arbitrară celei reale, că a *intervenit* cu subiectivitatea lui în desfăşurarea evenimentelor sau că pur şi simplu nu a înţeles exact sensul acestor evenimente. Dimpotrivă, scriitorul care se ascunde îndărătul întîmplării şi-şi reprimă orice tentaţie de a scoate capul din culise are un avantaj iniţial, deoarece rolul lui este teoretic nul iar practic insesizabil. El nu poate introduce — se presupune — arbitrarul în natura lucrurilor

pentru că nu-şi propune decît să le înfăţişeze pur şi simplu fără să încerce o interpretare a lor. În fond însă şi unul şi celălalt sînt supuşi aceleiaşi legi care vrea ca opera de artă să exprime o concepţie despre lume chiar atunci cînd ne dă iluzia că o asemenea concepţie îi lipseşte. Cum însă concepţiile lor sînt diferite şi atitudinile literare pe care le adoptă sînt diferite şi, deşi, iniţial avantajată, sarcina scriitorului care-şi asumă dreptul de a interveni cît mai puţin în propria lui operă nu e nici ea prea uşoară. Nu e uşoară, deoarece merge aparent împotriva legii căreia în fond i se supune. Avînd o viziune asupra lumii, trebuie să se prefacă pe deplin inocent. Cititorul vede însă în scriitor tocmai un om cu o viziune originală asupra lumii, un om care ştie să desluşească mai bine decît el înţelesul evenimentelor sau, ceea ce din acest punct de vedere are acelaşi efect, un om care ştie să „potrivească" faptele, să le „ajusteze" în aşa fel încît ele să aibă un înţeles. De aceea, uneori simpla succesiune sau juxtapunere a faptelor poate sugera, peste voia autorului, un raport cauzal. Dar să presupunem că această obişnuinţă a cititorului e numai o proastă deprindere de care trebuie dezvăţat. Şi tocmai pentru a-l trezi din rolul lui pasiv de receptor al unei viziuni gata întocmite trebuie găsite forme literare noi care să-i anuleze reflexele nedorite. Forma este însă prin natura ei organizare, peste acest principiu nu se poate trece. Chiar atunci cînd ne apare ca dezordine ea nu este altceva decît ordinea dezordinei, chiar atunci cînd înşiră întîmplările „la întîmplare", nu este altceva decît preconizare a întîmplării. Nu putem trece peste acest principiu fără să ieşim din condiţia artei. Aşa se face că negînd prin intermediul unei tehnici noi necesitatea evoluţiei, scriitorul nu realizează decît substituirea acesteia prin contrariul ei, întîmplarea. Cititorul se lasă într-adevăr mai uşor pradă iluziei

că lucrurile se desfăşoară de la sine, fără ca autorul să le regizeze din umbră, dar peste acest univers dezmembrat se înalţă amenințătoare umbra unui zeu tot atît de puternic ca şi Necesitatea, numai că acesta se numeşte Hazard. „Orice tehnică trimite la o metafizică" — spune Sartre ; o viziune asupra lumii a fost înlocuită printr-alta şi scriitorul care ne făgăduise să nu „intervină" este tot atît de prezent în operă — şi ca raisonneur şi ca regizor — pe cît era Balzac. Fireşte, la baza artei se află un contract încheiat de bunăvoie între creator şi consumator. Atît timp cît se află amîndoi pe terenul acestei convenţii, unul pretinde că ficţiunea lui este realitate, celălalt se preface că-l crede. Şi din acest punct de vedere o ipocrizie literară *vaut bien une autre*, adică face tot atît cît oricare alta. Numai cercetînd raportul dintre operă şi realitate putem încerca să aflăm cît adevăr conţine cea dintîi şi în ce măsură viziunea căreia i se supune este sau nu arbitrară.

Mă voi mulţumi să reamintesc aici că romanul a reprezentat pentru Michel Butor la un moment dat o încercare de sinteză între filozofie şi poezie, o încercare de rezolvare a tensiunii dintre poemele şi eseurile sale. Deşi mai tîrziu va constata că această sinteză nu a putut rezolva în întregime tensiunea existentă (*Răspuns revistei T e l Q u e l*, 1962), nu e mai puţin adevărat că romanele sale au fost scrise în acest spirit, şi o viziune asupra lumii le-a fost nu numai implicit ci chiar conştient integrată. Conversiunea sa la roman a avut loc, declară Butor, deoarece a remarcat că în marile opere romaneşti ale secolelor XIX şi XX „se producea o «gîndire» care putea fi împinsă foarte departe, fie numai şi printr-un anumit fel de a descrie lucrurile, această descriere melodică înscriindu-se exact în prelungirea evoluţiei filozofice contemporane care-şi găseşte expresia cea mai clară şi poziţia cea mai acută a problemelor sale în

fenomenologie"[1]. Scriitorul ne indică astfel chiar şi reflecţia filozofică din care se inspiră : fenomenologia. Totuşi, tot el afirma că nu ştie niciodată ce se petrece într-o carte decît după ce a încheiat-o, instrumentul său de lucru fiind format din cîteva scheme iniţiale, cîteva ipoteze sumare — un fel de „hartă provizorie" — constituind de fapt o „osatură care evoluează în acelaşi timp cu întreg organismul". Poate că aceste afirmaţii făcute în cadrul aceleiaşi intervenţii nu se contrazic, deşi orice „hartă provizorie" presupune o delimitare aproximativă a terenului sau, părăsind metafora, o concepţie generală care poate fi modificată în amănunte, nu în esenţa ei. Cu toată sinceritatea lor şi cu toate că proiectează lumină din interior, nu totdeauna însă declaraţiile unui scriitor sînt ghidul cel mai bun — şi în orice caz nu singurul de care trebuie ţinut seama — în cercetarea propriei sale creaţii. Uneori în însăşi structura artistică a unei cărţi sînt explicate geneza şi concepţia ei. Acesta este cazul mai tuturor cărţilor lui Michel Butor. „Schema" cu care scriitorul porneşte la drum o regăsim cu uşurinţă în interiorul romanului. Scriitorul expune la vedere „harta provizorie" de care s-a slujit ca să putem urmări şi noi itinerariul său. În *Passage de Milan* harta romanului apare în cîteva rînduri, în comentariile pe care pictorul de Vere le face tablourilor sale, sau acelui text muzical care-i aminteşte de desenele unui mormînt egiptean de la Luvru, ale cărui imagini se orînduiesc în „contrapunct", ca şi în cursul conversaţiei care se desfăşoară în apartamentul estetului Samuel Léonard. Douăsprezece pătrate colorate pe un fond gri reprezintă structura tabloului care se află pe şevaletul pictorului Martin de Vere.

[1] *Intervention à Royaumont*, Répertoire, p. 271.

în aceste pătrate urmează să fie așezate personaje luate din jocul de cărți, avînd deci valoare simbolică : rege, regină, valeți etc., într-o ordine cu totul arbitrară și de el fixată ; uneori personajele vor schița un început de scenă dar fără să precizeze o relație coerentă între ele. Casa are douăsprezece săli, dar există cincizeci și două de cărți. „Diviziunea nu e exactă" — precizează de Vere. Tabloul va sugera un joc de șah incomplet, legile riguroase ale șahului și totodată fragmentarea lui. (Acest tablou va fi distrus datorită unui hazard asemănător celui pe care-l sugerează.) Un alt tablou, pe lîngă jocul vizual al liniilor verticale și orizontale care se tulbură unele pe altele, conține litere. Pictorul le-a pus acolo încercînd să reprezinte alfabetul unui limbaj pe care nu-l cunoaște. „Ce plăcere încercam desenînd aceste majuscule, continuă Martin ; învățam din nou pe A, pe B ; erau ca niște personaje care aveau să locuiască în casele pe care le pregătisem. Curînd am avut la dispoziție mai multe rase pe care le împerecheam. Dar silabele care se închegau pe pereții acestui atelier, căutînd un sens, se agățau de toate resturile de limbi vechi sau moderne care-mi mai rămăseseră din ce-am învățat, ca să se aprindă în gînduri bizare. Am avut impresia că slujindu-mă de litere, dădusem grai unui soi de mașină care știa mai multe decît mine. Pictura mea, cea mai rezonabilă din toate, devenea bîntuită de fantome."[1] Mai mult decît atît — după cum explică soția lui de Vere, răspunzînd cuiva care sugera pictorului să meargă pînă la capăt, pînă la cuvinte, să scrie deci — literele nu sînt de fapt litere ci „hieroglife".

[1] *Passage de Milan*, Editions de Minuit, 1954, p. 115.

Artistul apare aci în două ipostaze : de creator și de scrib. Pe de o parte el repetă creația lumii, dispunînd personajele după voie pe o tablă de șah, pe de alta el nu este decît un modest caligraf care transcrie semne disparate a căror semnificație integrală îi scapă. Această dublă imagine s-ar putea completa cu fragmentele conversației care se desfășoară la un etaj mai jos unde participanții expun diverse proiecte de cărți. Cineva vrea să scrie un fel de istorie probabilă a lumii plecînd de la un anume eveniment istoric care ar fi putut să aibă alt deznodămînt decît cel pe care l-a avut în realitate. De pildă, dacă Hitler ar fi cîștigat războiul, care ar fi fost istoria Europei și cum ar fi arătat viața noastră de astăzi ? Libera circulație în cele două sensuri ale istoriei, jocul relativizator al perspectivelor schimbate se combină cu proiecte de literatură de anticipație, iar fantezia cu știința. Constantă mi se pare însă aici dorința participanților la discuție de a reface — prin intermediul imaginației — posibilitățile care au fost excluse de intervenția Hazardului. Istoria nefiind evoluție ci aglomerare de ipoteze, Întîmplarea acționează ca un destin care dă viață uneia dintre ele, împingîndu-le pe celelalte în neant. Dar ipotezele nerealizate nu erau mai puțin posibile, ele au devenit nereale numai pentru că nu s-au întrupat ; cînd una dintre ele a căpătat viață, celelalte au devenit implicit fantome. Artistul și-ar putea exercita vocația lui de creator resuscitînd aceste fantome ale trecutului sau descoperindu-le pe cele ale viitorului. El ar transcrie însă totodată fragmente ale unui tot care nu are înțeles decît în întregimea lui, dar a cărui unitate îi scapă. Cineva care de fapt condusese discuția emite la sfîrșit părerea că temele foarte divers abordate, departe de a se exclude, se completează și se luminează reciproc ; concluzia care se impune ar fi : „să încercăm o operă în

colaborare". Dar discuţia nu este de fapt un dialog, ci o înşirare de citate, care-şi răspund sau nu unele altora. Fragmentarea discuţiei răspunde discontinuităţii temelor care o animă. Nu se înţelege bine ce ar putea fi această operă colectivă, dar ea ar trebui să arate ca un mozaic. Cu cît acest mozaic ar fi mai variat, cu atît ar avea şanse mai mari să reproducă mai multe litere din alfabetul lumii, imaginaţia, adică posibilul, îmbinîndu-se cu istoria, ştiinţele şi tehnica pentru a înmulţi silabele pictorului de Vere. Traducînd, am putea spune că arta este cunoaştere, dar o cunoaştere fragmentată, discontinuă ; artiştii au ambiţia şi rolul de a înmulţi fragmentele transcriind ceea ce Hazardul le scoate în cale şi imaginînd pe cît posibil ceea ce întîmplarea a înecat pentru totdeauna în necunoscut.

În aceste imagini ale unor opere de artă posibile se reflectă opera reală, aceea pe care o citim. Structura şi concepţia ei ne sînt astfel mai clar dezvăluite de către scriitor, deoarece aici îl vedem la lucru, sesizăm mai bine în ce constă „schema" lui iniţială ; pe harta sa provizorie, realitatea apare discontinuă, regizată de întîmplare şi cognoscibilă fragmentar. Artistul e un demiurg plagiator, el imită creaţia lumii, şi prin aceasta nu e decît un cabotin dar, fără el, lumea nu există. Michel Butor însuşi, explicînd titlul recentului său roman, *Le portrait de l'artiste en jeune singe (Portretul artistului ca tînăr maimuţoi)*, spunea ceva asemănător : „În simbolica medievală, maimuţoiul reprezintă artistul. Şi mai ales acest artist prin excelenţă care era alchimistul. Unul imită natura, celălalt, între retorta şi distilatoarele lui, reface neostenit creaţia lumii". (Interviu acordat ziarului *Le Monde*, 22 martie, 1967).

Pictorul Martin de Vere se aşază la un moment dat sub tabloul neterminat, asemănător „unei întrebuinţări a timpului". Această ciudată metaforă pare aruncată la întîmplare în *Passage de Milan* unde rămîne fără ecou. Ea a devenit însă titlul celui de-al doilea roman al lui Michel Butor, *L'Emploi du temps* (1956), care este, pe calea începută, o demonstraţie tehnică mult mai savantă şi o construcţie estetică mult mai elocventă.

Tînărul Jacques Revel vine să petreacă un an în oraşul Bleston din Anglia ca funcţionar al firmei *Matthews and Sons* pentru care trebuie să redacteze corespondenţa în limba franceză.

Sosind la Bleston, Revel se trezeşte dintr-o dată într-o lume străină, închisă în ea însăşi, neprimitoare şi enigmatică. Atmosfera oraşului e îmbîcsită de fum, cerul veşnic acoperit, ploaia aproape neîntreruptă, apa, noroiul şi funinginea alcătuind împreună un univers sordid şi apăsător. Camera care i-a fost reţinută la hotel are un aer mizer şi demoralizant. Nu cunoaşte pe nimeni în oraş, iar oraşul însuşi îi apare ca un labirint plin de primejdii şi de vicleniii care-l pîndesc din umbră. Viaţa de mic funcţionar cu rutina, modestia şi insatisfacţia ei se suprapune acestui cadru descurajant, pentru a-i spori înstrăinarea. „De la început, acest oraş mi s-a părut ostil, neplăcut şi copleşitor, dar abia în cursul acestor săptămîni de rutină, cînd am simţit limfa lui trecînd puţin cîte puţin în sîngele meu, puterea lui expropriatoare strîngîndu-se în jurul meu, prezentul meu pierzîndu-şi terenul, amnezia înaintînd, a crescut surd în mine această ură pasionată faţă de el, care este în parte, nu mai am nici o îndoială, un efect al contaminării lui, această ură într-un fel personală, deoarece dacă ştiu bine că Blestonul nu e singurul din specia lui, dacă ştiu bine că Manchester sau Leeds, Newcastle sau

Sheffield, Liverpool (...) sau în afară de acestea, fără îndoială, orașele americane, Pittsburg sau Detroit, ar fi avut asupra mea o influență asemănătoare, mi se pare că Blestonul împinge la extrem unele particularități ale acestui gen de aglomerații, că el este, dintre toate, aceea a cărei vrăjitorie este mai vicleană și mai puternică."[1] Prima condiție de exorcizare a răului e cunoașterea lui. Este ceea ce face Revel. Primul om cu care are o conversație personală este însă el însuși un *outsider*, un negru pentru care climatul rasist constituie un motiv în plus de ostracizare. A doua încercare de a pătrunde în intimitatea orașului o face Revel cumpărîndu-și planul Blestonului — „enormă celulă canceroasă" — cu ajutorul căruia începe explorarea sistematică a adreselor apărute în *Evening News* pentru a descoperi o locuință mai puțin rebarbativă. Această explorare rămîne însă fără rezultat. În sfîrșit, invitația pe care i-o face colegul său de birou, James Jenkins, de a lua masa la el acasă îi apare ca o încurajatoare promisiune. Cum bătrîna doamnă Jenkins, mama lui James, îl invită să revină și în sîmbăta următoare, Revel are impresia că a reușit în sfîrșit să pătrundă „într-o crăpătură a zidului de sticlă tulbure" care-l desparte de oraș. Într-o zi intră în marele magazin *Philibert's* cu intenția superstițioasă de a îmblînzi monstrul printr-un sacrificiu ritual. Firma *Matthews and Sons* nu i-a plătit primul salariu, banii pe care-i mai are sînt numărați. Revel face totuși o modestă cumpărătură: „un fel de talisman, un obiect lucrat la Bleston și din materia Blestonului, pe care aș putea să-l port la mine ca un semn protector, o batistă de bumbac pe care o am și azi"[1]. Toate aceste încercări timide nu au însă un rezultat demn de luat în considerație. Într-o zi, oprindu-se în fața marii librării *Baron's*, sentimentul lui de înstrăinare îi apare și mai evident: ...„deodată m-a cuprins un fel de amețeală la gîndul că de la sosirea mea în acest oraș, de patru săptămîni, eu, cititor atît de conștiincios înainte, nu deschisesem o carte, m-am simțit în întregime contaminat de o tristețe grea, părăsit departe de mine însumi, departe de ceea ce fusesem înainte de a debarca aici..."[2] Cîteva zile mai tîrziu cumpără din această librărie cartea al cărei titlu îl citise în reclamele din același *Evening News*: *Crima Blestonului*. Alegerea ei nu e întîmplătoare: „ambiguitatea titlului, în întregime voită de autor, astăzi o știu bine, mă făcea să savurez față de acest oraș un fel de mică răzbunare"[3]. Autorul cărții, J. C. Hamilton, trebuia să răspundă dorinței sale de răzbunare, trebuia să-i fie „un complice împotriva orașului", cel puțin aceasta era promisiunea titlului. Și într-adevăr, din momentul în care, în cămăruța lui mizerabilă, a citit prima frază a romanului polițist — „Vechea Catedrală din Bleston e celebră prin marele ei vitraliu, numit vitraliul Ucigașului..." — o nouă epocă începe în aventura lui Revel. Momentul coincide cu găsirea unei locuințe, datorită sprijinului neprevăzut pe care i-l dă Horace Buck, negrul întîlnit din întîmplare. (Horace Buck regizează însă din umbră instalarea lui Revel într-o cameră mobilată deoarece proprietăreasa consideră că negrii sînt autorii tuturor crimelor și incendiilor din oraș). Astfel, o stare de spirit propice îi îngăduie lui Revel să-și reia investigația, avînd drept ghid *Crima Blestonului*. Cartea lui Hamilton,

[1] *L'Emploi du temps*. Union Générale d'Editions, p. 53.

[1] Idem, p. 74.
[2] Idem, p. 77—78.
[3] Idem, p. 78.

care conţine o descriere entuziastă a Vechii Catedrale, locul crimei, îi trezeşte dorinţa de a revedea mai atent această catedrală pe care o vizitase pînă atunci în treacăt. Întîmplarea face să întîlnească un preot foarte erudit care îi explică istoria catedralei şi a celebrului vitraliu închinat fratelui asasin, Cain, trimiţîndu-l totodată să vadă Noua Catedrală, construită în secolul trecut şi adăpostind clopotele celei vechi. Astfel începe excursia sistematică a lui Revel prin oraşul Bleston, între Vechea Catedrală, Noua Catedrală şi „Bleston Museum of Fine Arts" (care conţine o tapiserie lucrată în Franţa, la începutul secolului al XVIII-lea, reprezentînd mitul lui Tezeu). Acest itinerar artistic îl face să pătrundă concomitent în viaţa locuitorilor din Bleston, să discearnă legăturile dintre locuitorii lui şi oraş, să prindă chiar începutul unei intrigi poliţiste. Interesul lui se extinde de la Vechea Catedrală, obiectul admiraţiei neţărmurite a lui Hamilton, la Noua Catedrală, de care acesta îşi bate pe nedrept joc. O primă vizită, în ciuda propriei lui neîncrederi faţă de arta secolului al XIX-lea, îi produce o impresie de neînţeleasă grandoare. O nouă vizită, în compania lui Jenkins, îi dezvăluie scrupulul admirabil cu care sculptorul catedralei a reprezentat fauna şi flora ţinutului. Prospectele pe care le citeşte cu prilejul unei alte vizite îl duc spre figura Botanicii în care află trăsăturile doamnei Jenkins. Mama colegului său este fiica sculptorului Douglas. O veneraţie de familie înconjoară deci neînţeleasa şi dispreţuita catedrală, dar Revel nu e în stare să atribuie faptului întreaga lui importanţă. De aceea împrumută în mod uşuratic *Moartea Blestonului* lui James şi mamei sale, punîndu-le astfel în mînă cartea care constituie pentru ei o adevărată blasfemie iar pentru el un ghid mincinos, împiedecîndu-l să sesizeze adevărata valoare a Noii Catedrale. Descifrarea labirintului face pro-

grese însă nu destul de însemnate. Descoperirile lui Revel sînt interesante dar superficiale. Puterile malefice ale oraşului rămîn la fel de puternice şi neînţelese. Incendiile care izbucnesc des şi pe care le consemnează *Evening News* sînt semnul răului care-l minează. Străzile sordide, înecate în ceaţă şi fum, tot acest univers murdar, pîclos, insalubru rămîne sediul posibil al crimei ; glonţul a şi pornit, după cum spune Jenkins, dar deocamdată n-a atins victima, întreg Blestonul aşteptînd încremenit într-o apăsătoare ameninţare. (Victima va fi tocmai romancierul Blestonului, Hamilton). Într-un gest de disperare, Revel imită el însuşi forţa răului, arde planul, acum uzat, al oraşului. Distrugerea simbolică se produce în preziua unei hotărîri de o importanţă capitală pentru cercetarea întreprinsă de Revel, şi anume, aceea de a consemna în scris întîmplările vieţii lui la Bleston. Romanul lui Hamilton apărîndu-i el însuşi la un moment dat insuficient, se hotărăşte să continue cercetarea cu mijloace proprii. O carte i-a deschis drumul, o carte trebuie să-l continue. Această carte inaugurează etapa decisivă a noului Tezeu rătăcit în labirint : „...acest cordon de fraze este un fir al Ariadnei pentru că sînt într-un labirint, pentru că scriu ca să mă regăsesc înlăuntrul lui, toate aceste linii fiind semnele cu care marchez traseele deja recunoscute ale zilelor mele la Bleston, incomparabil mai derutant decît palatul din Creta, deoarece se deformează pe măsură ce-l explorezi" [1]. Intrînd într-o nouă etapă, cercetarea lui Revel se amplifică deodată, după cum reiese şi din citatul de mai sus, cu o nouă dimensiune. Labirintul nu este numai exterior, în spaţiu, el se continuă de asemeni în timp şi înlăuntrul cercetătorului însuşi : „Acum începe adevărata cercetare — spune el — deoarece nu mă voi mulţumi cu această vagă

[1] Idem p. 27.

prescurtare, nu mă voi lăsa prădat de acest trecut despre care știu bine că nu e pustiu, deoarece măsor distanța care mă desparte de cel ce eram la sosire, nu numai scufundarea, rătăcirea, orbirea mea, ci și îmbogățirea pe anumite planuri, progresul meu în cunoașterea acestui oraș și a locuitorilor lui, a ororii și monumentelor lui de frumusețe; deoarece trebuie să reintru în posesiunea tuturor acestor evenimente pe care le simt mișunînd și organizîndu-se prin norul care încearcă să le șteargă, să le evoc unul cîte unul în ordinea lor, ca să le salvez înainte ca ele să fi dispărut cu totul în această imensă mlaștină de praf unsuros, să recuceresc pas cu pas propriile mele terenuri din bălăriile care le-au năpădit și le ascund, din apele stătute care le fac să putrezească și le împiedică să producă altceva decît această vegetație friabilă și sfărîmicioasă" [1]. Arzînd planul Blestonului, Revel își mărturisise implicit înfrîngerea. Gestul lui era semnul renunțării, era „insensé", adică nebunesc. Nu numai cucerirea Blestonului, ci propria lui salvare se află în joc: „...am hotărît să scriu ca să mă regăsesc, să mă vindec, ca să lămuresc ce mi se întîmplase în acest oraș odios, ca să rezist subjugării, ca să mă trezesc din această somnolență pe care o instala în mine cu ploaia lui, cu toate zidurile lui, cu toți copiii lui murdari, cu toate cartierele lui pustii, cu rîul lui, Slee, cu gările, cu bărăcile și grădinile lui, ca să nu devin asemenea tuturor acestor somnoroși pe lîngă care treceam, pentru ca murdăria Blestonului să nu-mi pătrundă în sînge, pînă la oase, pînă în globurile ochilor am hotărît să ridic în jurul meu această fortăreață de rînduri scrise pe foi albe, simțind că eram deja atins de boală, că mă întunecam; trebuie să fi lăsat

[1] Idem, pp. 52—53.

să pătrundă destul mîl în craniul meu, ca să ajung în această situație stupidă..." [1]

Revel începe să scrie la 1 mai, deci după șapte luni de la sosirea în oraș, care a avut loc la 1 octombrie, intenționînd să înlăture cît mai repede decalajul și să ajungă cu redactarea la zi. Pe măsură ce povestirea progresează, se petrec însă evenimente noi care-i rețin atenția, care-l tulbură și care-i schimbă optica asupra trecutului. Întreprinderea devine din ce în ce mai greu de realizat din pricina numeroaselor abateri necesare de la firul acțiunii pentru a completa sau lumina altfel evenimente trecute. Și, departe de a istorisi cronologic întîmplările, cum ar putea reieși din relatarea mea de pînă acum, care nu respectă ordinea expunerii, ci reface ordinea reală a evenimentelor, pentru a ușura înțelegerea romanului, Revel realizează un perpetuu amestec de trecut și prezent, lăsînd în mod intenționat sentimentul unei prolixități cețoase, ca în orice relatare condusă de rațiuni psihologice și nu de principiul clarității. În cele din urmă, oprindu-se din ce în ce mai mult asupra prezentului, Revel pierde putința de a mai uni vreodată cele două capete — ale timpului și ale povestirii; limba ceasornicului din Hamilton Station marchează scurgerea intervalului de un an, înainte ca Jacques Revel să fi putut povesti ce s-a întîmplat în cursul lunilor medii: ianuarie, februarie, martie, în timp ce evenimentele din aprilie, mai, iunie, iulie, august și septembrie ocupă tot mai mult scena. Ultima lui încercare de a pune stăpînire pe Bleston se încheie și ea cu un eșec. Care sînt cauzele înfrîngerii lui Tezeu? În momentul în care Revel începe să scrie, începe și lupta lui deschisă cu mon-

[1] Idem, p. 290.

strul. Scriind, el îşi rănește în sfîrşit adversarul: „scrisul meu te arde". Dar monstrul răspunde cu două lovituri care-l împiedică pe eroul modern să se bucure de victorie. Prima lovitură pe care o primește Revel este implicarea lui morală într-o tentativă nereuşită de omor. Revel face cunoştinţă în luna mai cu George Burton, scriitorul care se ascunde sub pseudonimul de J. C. Hamilton, autorul romanului *Crima Blestonului*. Secretul aflat, Revel îl trădează o dată din fanfaronadă, voind să se laude în faţa surorilor Bailey cu relaţiile lui, a doua oară din nebăgare de seamă faţă de prietenul său James. În luna următoare, romancierul este victima unui accident care după toate aparenţele este o tentativă avortată de omor. Un locuitor al Blestonului s-a simţit jignit de dezvăluirile romancierului şi a încercat să se răzbune. Revel, care se simte complicele involuntar al asasinului, îl bănuie mai întîi pe prietenul şi colegul său James Jenkins, care putea interpreta zeflemeaua romancierului cu privire la Noua Catedrală ca o insultă adusă familiei şi care, într-adevăr, are o maşină de aceeaşi marcă şi culoare ca aceea care-l rănise pe Burton, dispărînd apoi fără urmă. A doua oară pe Richard Tenn, o relaţie îndepărtată a surorilor Bailey, deoarece casa acestuia seamănă cu casa asasinului şi deoarece fratele lui Tenn dispăruse cu cîtva timp în urmă în împrejurări dubioase. Ambele piste se dovedesc pînă la urmă false. Sentimentul culpabilităţii lui Revel nu e însă mai puţin acut.

A doua lovitură pe care o primește Revel în lupta cu monstrul este pierderea surorilor Bailey. Ezitînd între Ann, de la care cumpărase planul oraşului şi care-i apărea ca o Ariadnă conducîndu-l prin labirint, şi Rose care, mai frumoasă şi mai tînără, e mai de grabă încarnarea sensualităţii (Fedra), Revel le neglijează pe amîndouă pentru a se

ocupa de chinuitoarea lui redactare. La sfîrşitul lui aprilie nu era încă prea tîrziu pentru o decizie, dar la 1 mai dedicîndu-se cu îndîrjire scrisului, devine orb la relaţiile care se încheagă pe de o parte între Rose şi Lucien (un alt francez care face un stagiu de cinci luni în oraş şi pe care Revel l-a prezentat celor două surori) şi între Ann şi James, pe de altă parte. La sfîrşitul lunii iulie află ştirea logodnei lui Lucien cu Rose („Rose pe care am pierdut-o, din orbire, din teamă, din pricina urii acestui oraş ale cărui sinistre farmece încerc să le zugrăvesc, Rose pe care am pierdut-o din pricina puterii oribile a Blestonului...") ; la sfîrşitul lunii august află ştirea logodnei lui James cu Ann.

Aceste două lovituri pe care le primește în luptă cu Blestonul îi dau lui Revel sentimentul că el şi monstrul sînt „chit". Din înfrîngerea şi supravieţuirea lui, Revel trage concluzia că un „pact obscur" s-a încheiat între ei, la care n-a putut decît să subscrie, „străduindu-mă — spune el — să satisfac această dorinţă în tine adormită, înăbuşită, îngropată, pe care a trezit-o arsura mea, această dorinţă de moarte şi de eliberare, de elucidare şi de incendiere"...[1] Cei doi adversari se descoperă în fond complici: „Bleston, care în sinea ta îţi doreşti moartea tot atît cît ţi-o doresc eu"[2]. Revel este totuşi înfrînt atît pe planul realităţii (eşec sentimental), cît şi în cel al cunoaşterii (cartea este un eşec). Dar tocmai eşecul îi dă acestei cărţi sensul. Operaţia de fixare a trecutului pe care o întreprinde Revel se situează la antipodul proustianismului. Jean Pouillon, autorul unei lucrări de autoritate în problemă (*Temps et roman*, Gallimard, 1946), analizînd din acest

[1] Idem, p. 393.
[2] Idem, p. 394.

punct de vedere *L'Emploi du temps* scrie : „Pentru Proust ceea ce s-a întîmplat este indestructibil și vine să îngroașe masa unui trecut pe care un incident fortuit sau o voință deliberată pot oricînd să-l reanimeze. Firește, timpul trece, dar a trece înseamnă în fond a intra în eternitate. Pentru Butor, dimpotrivă, timpul este în mod absolut destructiv. Dacă nu sîntem atenți, riscăm să nu mai trăim decît o suită de clipe discontinui. Fără îndoială, putem să ne amintim, să fixăm trecutul, dar, tocmai asta e, trebuie s-o facem : acest lucru nu se petrece de la sine, amintirile nu sînt la dispoziția noastră și nu e vorba să le evocăm, să le facem să apară, e vorba de a le reconstitui, și trecutul nu mai înseamnă nimic de îndată ce nu este reținut"[1]. Dacă Butor refuză eroului său reușita, o face intenționat. Și tot Jean Pouillon explică foarte bine rațiunile romancierului : „Trebuie neapărat ca retrospecția să rămînă lacunară ca să nu se așeze după o ordine programată. Prima intenție a lui Butor era, poate, să arate îndărătul operei elaborate, opera în curs de elaborare. Dar a doua, dacă-și atinge scopul, nu se mai distinge de prima. S-a văzut : căutarea dacă este sincer întreprinsă, trebuie să se estompeze în expunerea a ceea ce ea descoperă ; pentru ca ea însăși să apară, trebuie să eșueze"[2].

Totuși, imposibilitatea reconstruirii trecutului nu epuizează sensul romanului. Ca și în *Passage de Milan*, obiectul romanului îl formează analiza propriilor noastre mijloace de cunoaștere. Orașul Bleston, atît de realist descris, are totuși o semnificație simbolică, este lumea în care trăim și pe care încercăm s-o cunoaștem, o lume enigmatică, un

[1] *Les Temps Modernes*, nr. 134, aprilie 1957, p. 1593.
[2] Idem, p. 1595.

labirint în care rătăcim fără putința de a-l descifra. Eroul, Jacques Revel se recunoaște în personajul mitologic Tezeu din Tapiseria Harrey, rătăcirea lui prin Bleston sugerînd repetarea străvechiului mit și deci continuitatea în timp și spațiu a labirintului. De altfel, cercetarea pe care o întreprinde eroul se reflectă semnificativ în alte două permanențe ale existenței lui la Bleston : urmărirea filmelor de la *News Theater* (filme documentare asupra civilizațiilor apuse, Roma, Atena, Creta — care ca sediu al labirintului mitologic revine insistent — Marea Moartă etc.) și vizitele la „Plaisance Garden", un fel de bîlci ambulant care face ocolul orașului, schimbîndu-și lunar sediul și revenind la locul de plecare exact după un an. Ruina vechilor civilizații care defilează pe ecran nu numai ca o imagine trunchiată, incomprehensibilă pentru că e fragmentată, a trecutului, ci mai ales ca o amenințare a viitorului, se combină cu vagabondajul bîlciului care se înscrie într-un spațiu și un timp circular, simboluri ale repetării și ale labirintului perfect închis. Tezeu este în același timp Oedip (și Revel se recunoaște în amîndoi). Unul rătăcește în labirintul regelui Minos, celălalt în dedalul propriului său suflet. Pornit să-l afle pe ucigașul tatălui său, Oedip e nevoit să se întoarcă asupra lui însuși : el este ucigașul.

Lumea este în reprezentarea pe care ne-o dă Butor o multitudine de labirinturi care se suprapun, se întrepătrund, se reflectă, se multiplică unele pe altele. Realitatea și mijloacele de cunoaștere formează un circuit închis, și universul și omul cu înțelegerea lui sînt croiți din același material, sau, cum spune Georges Raillard în studiul său *L'Exemple* : „Una din temele acestei filozofii contemporane care este fenomenologia susține că conștiința mea și lumea există într-o reciprocitate mutuală. Nici una, nici cealaltă n-au o realitate autonomă, sau, ceea ce e același lucru, dacă au una,

ea scapă percepţiei noastre“ [1]. Cunoaşterea este încercarea de a dezlega o enigmă. Orice roman trebuie să fie deci un roman poliţist, sugerează Butor care se preface a lua drept model pentru propriul său roman *Crima Blestonului* de George Burton. Dar nu un roman poliţist autentic, deoarece romanul poliţist se „dizolvă în propria lui reuşită“ (Pouillon), în dezlegarea misterului de către detectiv, pe cînd Butor vrea să pună în evidenţă tocmai inevitabilitatea eşecului. Revel este un Oedip care încearcă să-şi ucidă tatăl, propriul său model, pe George Burton. Gestul are şi un alt sens, poate tot simbolic : tentativa nereuşită de ucidere a tradiţiei deschide drum noului în artă. Dar opera de artă nu este numai mijloc de cunoaştere, ea este pentru Butor *singurul* mijloc de cunoaştere. Adevărata spărtură în zidul Blestonului o operează Revel în momentul în care cartea lui Burton îi deschide itinerariul artistic al Blestonului de la Vechea Catedrală la Noua Catedrală. Cînd romanul lui Burton se dovedeşte el însuşi insuficient, opera lui personală este chemată să continue cercetarea. Aşa după cum Noua Catedrală, un timp neînţeleasă şi dispreţuită chiar de Revel, continua opera Vechii Catedrale, ea însăşi acum veche şi concurată de construcţia Marelui Magazin al Blestonului, viitoarea Noua Catedrală a oraşului, romanul lui Revel trebuie să continue şi să depăşească opera lui Burton. Artistul este cel chemat să parcurgă labirintul şi să-şi primejduiască viaţa în lupta cu monstrul — romanul *Degrés* (1960) se va sfîrşi cu jertfa artistului în încercarea de cunoaştere a realităţii — dar această chemare este rezultatul unei stări de spirit speciale, de *outsider*. Artistul

[1] Acest studiu însoţeşte romanul lui Butor în ediţia „Le Monde en 10/18“, p. 469.

este un străin, ca Revel sau ca Horace Buck, un dezrădăcinat care se străduieşte să înţeleagă lumea în interiorul căreia trăieşte, ca să poată deveni un adevărat locuitor al ei. Mult timp James Jenkins crede că negrul Horace Buck este scriitorul care se ascunde sub pseudonimul J. C. Hamilton, deoarece sentimentele sale rasiste îl fac să bănuie că numai un străin poate calomnia oraşul, aşa după cum doamna Grosnover e convinsă că autorii incendiilor din Bleston sînt negrii. (Şi Horace Buck se pare că este într-adevăr autorul unui asemenea incendiu.) În acest negru Revel vede în orice caz „incarnarea propriei sale nenorociri“, întruparea propriului său sentiment de înstrăinare care stă, de fapt, la baza întregii sale căutări şi care se dovedeşte, pînă la urmă, iremediabil.

Romanul *La Modification* (1957), pe care-l prezentăm cititorilor români sub titlul *Renunţarea*, are ca punct de plecare aceeaşi insatisfacţie obscură şi acelaşi demers al unui efort de cunoaştere. De astă dată însă eroul se zbate în labirintul propriei sale conştiinţe pentru a descoperi, la sfîrşit, că acesta nu este decît reflectarea unei lumi care şi-a pierdut sensul şi echilibrul, în care nu există un cămin al autenticităţii şi al dragostei. Ca şi celelalte, *La Modification* este un roman alcătuit din două romane, unul realist, celălalt simbolic. Romanul realist are o intrigă banală cu trei personaje — soţul, soţia şi iubita — romanul simbolic are rolul de a ne smulge din această zonă ternă, cotidiană şi de a ne arunca în plin mister, într-o lume care e tot a noastră dar care şi-a pierdut familiaritatea, înţelesul şi caracterul ei de cămin al omului. Cele două romane comunică între ele şi se condiţionează reciproc. La sfîrşit îl vom vedea pe Léon Delmont, soţul acrit şi funcţionarul anost, proiectat pe cerul mitologic al unui univers enigmatic, pregătindu-se să-şi povestească experienţa

într-o carte, carte pe care noi tocmai am terminat-o de citit și asupra căreia aruncă retrospectiv lumina unei noi bătălii a lui Tezeu cu monstrul în labirintul regelui Minos.

Cercetarea fiind de astă dată aplicată conștiinței eroului, Butor folosește o formulă naratorie deosebită de cele folosite în *Passage de Milan* și *L'Emploi du temps.* El nu mai recurge în povestire nici la persoana a treia care în *Passage de Milan* alterna cu persoana întîia pentru a ne sugera convertirea exteriorității personajului într-un monolog interior, nici la persoana întîia ca în *L'Emploi du temps,* ci la persoana a doua, adică la persoana cu care se vorbește și nu la persoana despre care se vorbește, avînd astfel aerul că expune în fața personajului faptele pe care acesta le cunoaște foarte bine, el cel dintîi, deoarece tocmai el le-a săvîrșit.

Dacă ne lăsăm în voia acestui curios mod de relatare, în curînd observăm asemănarea lui cu reconstituirea pe care ar face-o un judecător de instrucție în fața unui inculpat care știe prea bine cum s-au petrecut faptele dar care vrea să le treacă sub tăcere. Amintindu-ne unele observații expuse în eseul *Întrebuințarea pronumelor personale în roman,* remarcăm că această apropiere o face scriitorul însuși, expunînd diverse situații în care folosirea persoanei a doua este reclamată de specificul narațiunii. În mare, pentru legitima folosire a persoanei a doua, trebuie ca „personajul în discuție, pentru un motiv sau altul, să nu poată povesti propria lui poveste, trebuie ca limbajul să-i fie interzis și trebuie ca cineva să lupte împotriva acestei interdicții, să provoace accesul la limbaj"[1].

[1] *Répertoire* II, p. 66.

Și pentru lămurirea deplină a cazului pe care-l ilustrează folosirea persoanei a doua în povestire, Michel Butor adaugă: „...ori de cîte ori voim să descriem un adevărat progres al conștiinței, începutul însuși al limbajului sau al unui limbaj, persoana a doua va fi cea mai eficace"[1]. Toate aceste declarații ale eseistului Butor explică foarte bine dedublarea care se produce în interiorul personajului Léon Delmont: cel care se adresează mereu cu „dumneata", uneori ca un adevărat judecător de instrucție, cel care luptă împotriva interdicției sau neputinței de a vorbi, cel care caută să provoace accesul la limbaj, cel care caută să scoată la lumină nu numai faptele, ci mai ales înțelesul lor, într-un cuvînt *naratorul,* nu este altcineva decît propria lui conștiință. „Dumneata" este așadar un *eu* deghizat, în care trebuie să recunoaștem nu numai pe Léon Delmont, ci pe scriitor însuși — dacă naratorul și conștiința personajului, pînă la urmă, se identifică. „Dumneata" este punctul de întîlnire al autorului cu propriul său personaj. Și, de altfel, tonalitatea afectivă a lungului monolog-dialog care e romanul *La Modification* are un sunet asemănător cunoscutului vers eminescian: „Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost..." — în care de asemeni între poet și propria lui conștiință s-a produs o falie și se schițează începutul unui dialog, atît de lucid încît propriile suferințe apar drept „dureri străine". Mai mult decît pe scriitor și pe erou, acest „vous" — pe care în românește l-am tradus prin „dumneata" și nu prin ceremoniosul „dumneavoastră", care ar fi imprimat textului o ostentație, credem, nedorită de autor — îl implică și pe cititor. Bernard Pingaud într-un studiu intitulat *Je, vous, il,*

[1] Idem, p. 67.

explica foarte bine contaminarea celor trei persoane : „De altfel, orice «dumneata» presupune un «eu» ascuns. Persoana a treia impersonală apare într-un univers în care toate relațiile imediate de la același la altul sînt fictiv suprimate. Dar nu poate exista persoana a doua decît dacă există persoana întîia. Această persoană întîia este aceea care vorbește în *La Modification* și pe care n-o vedem niciodată. O primă persoană care refuză să se încarneze în vreun individ determinat, care este, în fond, vocea conștiinței, a mea, a dumneavoastră, a lui, aceea a eroului"[1]. Scriitorul a vrut să sublinieze astfel cu putere — după cum spune tot Pingaud — că „«modificarea» suferită de eroul său pe parcursul traseului Paris-Roma ne privește pe toți"[2].

Naratorul — care nu se identifică perfect, după cum am văzut, nici cu scriitorul, nici cu eroul, ci este un personaj fictiv — nu ține nicidecum seama de totala necunoștință de cauză a cititorului în momentul în care începe lectura ; el urmărește strict ordinea sau mai bine zis dezordinea în care i se înfățișează conștiinței lui Delmont propria lui viață, amintirile, proiectele de viitor, plăcerile, bucuriile, emoțiile, naufragiile uitate etc. Imitînd ritmul trenului, fraza amplă, mult ramificată și întreruptă de oprirea în stații, pe care călătorul o ascultă înlăuntrul său, urmează totodată un traseu obscur, un labirint interior al cărui mister îl sporesc și mai mult momentele în care, obosit, protagonistul adoarme și-și continuă investigația de-a lungul unui coșmar mereu întrerupt ; ca o oglindă deformantă, visul reflectă curios realitatea, schimonosind-o, făcînd-o de nerecunoscut și totodată hipertrofiind detaliile care în stare de veghe trecuseră neobservate.

[1] Bernard Pingaud : „Je, vous, il", *Esprit* iulie-august, 1958, p. 98.
[2] Idem, p. 99.

Pe măsură ce se familiarizează cu originala manieră de relatare a lui Butor și descoperă monologul interior îndărătul ciudatului „dumneata", cititorul începe să reconstituie, alăturînd fragment de fragment, povestea călătorului Léon Delmont, fiind permanent solicitat să aibă o atitudine activă față de text, ca și în *L'Emploi du temps*, să potrivească astfel diversele reprezentări care se perindă prin conștiința personajului încît mozaicul să înceapă a se contura și a-și revela dacă nu înțelesul cel puțin structura. Și astfel, cititorul reface pe încetul cronologia reală a întîmplărilor, a momentelor care trec prin raza de lumină a conștiinței călătorului, după cum le dictează jocul capricios al amintirii sau al asociațiilor și, ajungînd la sfîrșitul cărții o dată cu sosirea trenului în stația de destinație — în fraze scurte ca respirația locomotivei înainte de oprire — descoperă retrospectiv, împreună cu eroul, rezultatul neașteptat al acestei îndelungi meditații : răzgîndirea.

Mișcarea progresivă a trenului dinspre Paris spre Roma, ne dăm seama la sfîrșit, a fost dublată de o mișcare psihologică regresivă. Léon Delmont a întreprins această călătorie neobișnuită pentru a pune în aplicare un proiect de viitor de mult îndrăgit, pentru a traduce în practică hotărîrea, în sfîrșit luată, de a se despărți de familia sa și de a începe o viață nouă alături de Cecilia, iubita sa de la Roma, care nu știe că el vine, care nu-l așteaptă, care nici nu bănuie că el a hotărît s-o aducă la Paris, că i-a găsit o slujbă, că vor lua sfîrșit compromisul și duplicitatea. Proiectul acesta care îi apare la începutul călătoriei ca o condiție a regenerării sale morale, se veștejește pe încetul, se modifică din ce în ce mai mult pînă cînd ajunge de

nerecunoscut. Sosind la Roma, Léon Delmont e decis să lase lucrurile aşa cum sînt, adică să rămînă alături de nevastă la Paris şi să continue s-o vadă pe Cecilia la Roma. Poate că dilema se va rezolva cu timpul de la sine. Dar pentru a se apăra împotriva imposibilităţii în care se află de a găsi o soluţie reală, el va scrie o carte — cartea propriei sale înfrîngeri. Să privim însă mai îndeaproape acest personaj care îşi face în faţa noastră un lung examen de conştiinţă, ca să putem judeca „modificarea" în funcţie de contextul general în care ea se produce. Cine este de fapt Léon Delmont şi cum a ajuns în această situaţie? Realismul romanului ne îngăduie să reconstituim biografia personajului şi întreaga ei semnificaţie socială.

Cu mulţi ani în urmă, Léon Delmont era un tînăr student sărac îndrăgostit de o colegă de facultate, Henriette. Pe atunci intransigenţa lui de intelectual îi dădea un aer simpatic de răzvrătit care urăşte conformismul şi modul de viaţă burghez. Călătoria de nuntă la Roma cu Henriette a fost scurtă — n-aveau destui bani ca s-o prelungească — dar oraşul lui Venus, zeiţa dragostei, le-a lăsat o amintire neştearsă, deşi uniformele fasciste desfigurau obrazul însorit al Italiei. Şi-au făgăduit să revină. Dar au trecut anii, apariţia copiilor a sporit dificultăţile tînărului menaj, şi Roma a rămas în urmă, undeva departe, tot mai departe, un vis nerealizat al luminii şi al dragostei. Ca să facă faţă dificultăţilor materiale, Delmont a trebuit să renunţe la veleităţile sale, la o meserie care i-ar fi plăcut, şi astfel tînărul student care se pregătise pentru o activitate intelectuală a devenit cu timpul directorul sucursalei franceze a unei firme comerciale din Italia. Munca lui e bine plătită, deşi nu chiar atît de bine încît să-l scape de orice griji materiale, dar anostă, lipsită de interes, dependentă. Agitaţia în care trăieşte, întîlnirile de afaceri, deplasările lunare la Roma, dosarele, corespondenţa vastă, reţeaua de comis-voiajori pe care o dirijează — toate acestea servesc un scop care-i este străin, deşi îşi îndeplineşte treaba cu conştiinciozitate şi cu mare precauţie, ca să nu indispună cumva „centrala". La masa cu oameni de afaceri pe care altădată îi detesta, gustă glumele lor vulgare, conversaţia lor prozaică şi nu mai protestează nici măcar de formă împotriva îmburghezirii care l-a cuprins şi pe el şi din care nu se mai poate desface. Soţia lui a îmbătrînit şi s-a acrit. Fetişcana de altădată a devenit o cucoană mărginită şi bigotă care, amintindu-şi de educaţia ei catolică, aruncă în luptă tot arsenalul prejudecăţilor religioase şi puritane; simţind că, în căsnicia ei, constrîngerea subtilă trebuie să înlocuiască uniunea liber consimţită, Henriette cultivă în sufletul bărbatului remuşcările, care trebuie să ţină locul sentimentelor defuncte. Pierzînd dragostea, Henriette afectează dispreţ pentru această desuetă formă de relaţii între oameni. În ipocrizia ei, devine apărătoarea neînduplecată a datoriei. De altfel, sentimentul care se citeşte cel mai des pe chipul ei este dispreţul. Îşi dispreţuieşte bărbatul pentru compromisurile pe care le face, pentru sacrificiile morale cu care îi asigură ei şi copiilor o viaţă îndestulată, concedii plăcute, o maşină, un apartament confortabil. În sinea ei este mulţumită de reuşita lui socială şi profită de ea din plin, tremurînd la gîndul că ar putea pierde avantajele cu greu cucerite, dar în acelaşi timp îl dispreţuieşte şi-l acuză de dezamăgirea pe care i-o provoacă compromisurile lui, de eşecul căsniciei lor. Îl dispreţuieşte atît pentru precauţia cît şi pentru inabilitatea cu care o minte, îl dispreţuieşte pentru laşitatea la care chiar ea îl sileşte. Relaţiile conjugale ale soţilor Delmont au pierdut orice suport afectiv, orice comuniune reală dintre ei a încetat, forma vieţii de familie menţinîndu-se în ciuda

golirii ei progresive de conţinut, ca o carcasă miraculos conservată, de animal preistoric. O călătorie la Roma, unde sperau amîndoi în secret să regăsească atmosfera înţelegerii lor trecute, se încheie lamentabil, cetatea eternă, simbolul dragostei şi al căsniciei, refuzînd să le dezvăluie taina fericirii conjugale. Compromisul i-a legat însă unul de altul cu o forţă care dragostei i-a lipsit.

Farmecul Romei şi al dragostei i-l dezvăluie lui Léon Delmont o altă femeie, Cecilia. Făcînd o dată pe lună o deplasare obligatorie la Roma, el reuşeşte pe încetul să-şi construiască aici o existenţă compensativă, o oază de fericire alături de o femeie tînără şi splendidă, o mostră de existenţă autentică. Înţelegerea şi dragostea îi uneşte, pe cînd tot restul îi desparte. Explorează împreună Roma şi beau, ca Tristan şi Isolda, din nebăgare de seamă, filtrul acestei frumuseţi care dă iubirii lor o aură superbă. Spre această iubire călătoreşte Delmont în momentul în care începe „modificarea", cu gîndul de a o transplanta pe solul parizian. Şi în preajma acestei importante schimbări pe care urmează să o provoace în viaţa sa, viermele conştiinţei se trezeşte, existenţa lui ratată i se perindă prin minte, sentimentul unui iremediabil eşec îl copleşeşte. Amintirile vin să-i vorbească de începutul căsniciei lui, de elanul de atunci care era atît de asemănător cu ceea ce simte acum pentru Cecilia ; remuşcările îi spun că e vinovat de transformarea Henriettei în femeia acră şi străină care e acum soţia lui şi îl avertizează că ar putea face din Cecilia o nouă Henriette. Curajul, de care era atît de convins la plecare, îl părăseşte pe încetul. Neputinţa îl paralizează, atît neputinţa de a mai schimba ceva în „infernul fad" care e căsnicia lui, cît şi neputinţa de a începe o viaţă nouă alături de Cecilia. Viaţa îi apare întinzîndu-se în viitor pustie, ca un imens deşert, dragostea ca un fluviu care se pierde în nisip.

Am descris pînă acum romanul social şi psihologic al „modificării". Acestui roman, un critic englez i-a adus o obiecţie importantă, suspectînd de conformism ideile morale ale lui Delmont şi văzînd în refugiul lui în artă teamă faţă de realitate şi incapacitate de a acţiona : „Şi începi să te întrebi dacă acest «narator-narat» nu e cumva un fals profet, dacă această liberare prin intermediul literaturii pe care o făgăduieşte la sfîrşitul povestirii sale nu este cumva însoţită de o acceptare a înfrîngerii pe planul vieţii reale, şi dacă nu cumva romancierul ne invită să contemplăm şi să descriem, mai degrabă decît să o trăim, propria noastră viaţă" [1].

Într-adevăr, judecată din punctul de vedere al deznodămîntului psihologic, *Renunţarea* este un roman conformist. Şi acest soţ pe care-l vedem plecînd foarte viteaz de acasă convins că soţia lui este piedica, unica piedică, în calea fericirii lui şi pe care-l bănuim întorcîndu-se înfrînt şi pocăit, face într-adevăr o figură jalnică. Dar scriitorul a trecut totodată pe nesimţite din contextul unei drame intimiste în acela, vast, al raporturilor omului cu universul în care trăieşte. Realismul lui este aşa cum l-a numit foarte bine Michel Leiris „un realism mitologic" [2]. Rătăcind prin labirintul său interior, Delmont era convins că monstrul care trebuie răpus este Henriette ; la sfîrşitul peregrinărilor află — ca Oedip — că este el însuşi.

[1] Th. Thody „La Rectification", *Situations*, Revue des lettres modernes, 1964, nr. 3.

[2] Michel Leiris, „Le réalisme mythologique de Michel Butor" în vol. *Brisées*, Mercure de France, 1966.

Dar descoperirea lui se înscrie imediat într-un alt context, asemeni unui fragment dintr-un strat geologic care datorită neprevăzutului este prins în interiorul altuia, cu totul diferit. Delmont constatînd „fisura" care s-a căscat în interiorul lui, se convinge totodată pe el însuşi că vindecarea ei nu este posibilă deoarece „comunică cu o imensă fisură istorică". Este decalajul perpetuu dintre aspiraţie şi realitate. Mitul dragostei, ori de cîte ori încerci „să-l incarnezi într-un mod decisiv... îşi revelă ambiguitatea". Dispare. Iubirea e un miraj ca atîtea altele, pe care-l urmărim zadarnic; ori de cîte ori credem că în sfîrşit l-am atins, apune sub ochii noştri, se întunecă într-atît încît nu-l mai recunoaştem, aşa cum nu mai recunoaştem în Cecilia de acum pe Henriette de odinioară. Roma reprezintă ea însăşi un miraj pe care încercînd să-l întrupezi, îl destrami. Oraşul fundat de fiul Afroditei, zeiţa frumuseţii şi a dragostei, nu este căminul real al iubirii, ci numai splendida lui iluzie; la Paris, radiaţia iubirii s-ar stinge şi Cecilia ar deveni o femeie ca oricare alta. Nu există nicăieri un centru al lumii, un cămin al omului în care existenţa lui să capete dimensiunile autenticităţii, în care mitul şi realitatea să se confunde. „Unul din marile valuri ale istoriei se încheie astfel în conştiinţele noastre, acela al lumii care avea un centru, care nu era numai pămîntul în mijlocul sferelor lui Ptolemeu, ci Roma în centrul pămîntului, un centru care s-a deplasat, care a căutat să se stabilească după căderea Romei în Bizanţ, apoi mult mai tîrziu în Parisul imperial"...

Nu există salvare pentru Léon Delmont, pentru că nu poate exista salvare pentru un singur om; viaţa noastră este traversată de o falie care desparte realitatea de vis, opera de artă nu poate fi decît încercarea timidă — singura posibilă — de a arunca o punte peste cele două ţărmuri:

„Nu pot spera să mă salvez singur. Tot sîngele, tot nisipul zilelor mele s-ar risipi în zadar în acest efort de a mă consolida.

A pregăti, a îngădui, de pildă cu ajutorul unei cărţi, acestei libertăţi viitoare pe care n-o putem atinge, a-i îngădui, într-o măsură oricît de infimă ar fi ea, să se constituie, să se stabilească,

aceasta este singura posibilitate pentru mine de a mă bucura cel puţin de reflexul ei atît de frumos şi de sfîşietor,

fără a putea fi vorba de a aduce un răspuns acestei enigme pe care o desemnează în conştiinţa noastră sau în inconştienţa noastră numele Romei, de a explica, fie şi oricît de neîndemînatic, acest cămin principal de încîntări şi de mister".

Gaëtan Picon, remarcînd neliniştea pe care o creează această falie „istorică" în construcţia romanului, scrie: „Eroul din *La Modification* ca şi cel din *L'Emploi du temps*, ca şi autorul fără îndoială, se află în căutarea unui oraş în care să se poată trăi. În mania lui romană, eroul (care este totuşi reprezentantul unei fabrici de maşini de scris) are mereu un exemplar din *Eneida* la îndemînă; şi dacă tentativa lui eşuează, aceasta se întîmplă nu pentru că în cele din urmă ar prefera-o pe soţia lui iubitei, Parisul, Romei; ci pentru că nu mai există azi oraş care să fie inima unei civilizaţii vii. Roma nu-i decît un miraj, Parisul o realitate avortată" [1]. Astfel, romanul *La Modi-*

[1] Gaëtan Picon, „Exemples du Nouveau Roman", în volumul *L'Usage de la lecture*, II, Mercure de France, 1961, p. 269.

fication se încheie cu o sublimare mitică a sentimentului de deposesiune şi înstrăinare pe care-l încearcă omul occidental în propria lui civilizaţie.

Degrés, apărut în 1960, reia tema şi procedeele expuse în romanele precedente. Încercarea de a descrie realitatea constrîngînd-o în acest fel să-şi trădeze secretul este oricînd o întreprindere primejdioasă. Ca şi Revel din *L'Emploi du temps*, tînărul profesor Pierre Vernier angajează întreaga sa viaţă într-o operă care la început pare modestă şi uşor de realizat şi care pe măsură ce ia fiinţă se dovedeşte tot mai exigentă, iar în cele din urmă devine ucigaşa propriului ei autor. Relatarea micilor evenimente zilnice dintr-un liceu parizian — folosind concomitent trei optici diferite — nu pare o sarcină care ar putea cere sacrificiul unei vieţi omeneşti. Tratarea simbolică, mitologică, a unui subiect care prin natura lui este cît se poate de tern a devenit însă una din ambiţiile constante ale lui Michel Butor. În materia fadă, neînsemnată şi familiară a vieţii noastre zilnice, scriitorul vrea să regăsească urma destinelor eroice ale miturilor antice. Pierre Vernier, ca şi Jacques Revel este un Tezeu modern dar, spre deosebire de *L'Emploi du temps*, unul din cele mai caracteristice romane ale epocii noastre, *Degrés*, dezvăluindu-ne o realitate în „trepte" inepuizabilă şi insesizabilă în semnificaţia ei generală, ne lasă în faţa unei experienţe voit ratate, cu sentimentul unui *déjà-vu*.

Cu *Degrés* se epuizează am putea spune modalitatea inaugurată în *Passage de Milan*, şi continuată de romanele *L'Emploi du temps* şi *La Modification*. Aceste romane apărute într-un interval atît de scurt (1954—1960), încadrează un patrulater foarte limitat dar lucrat în profunzime, poate pînă la limita fertilităţii lui. Nu ştim încă ce surprize aduce noul roman al scriitorului *Portrait de l'artiste en jeune singe*,

recent apărut, adică după şapte ani de preocupări diferite. *Degrés* încheie însă în mod vizibil o etapă, aspectul operelor lui Butor schimbîndu-se în mod simţitor după acest roman. De altfel, scriitorul însuşi declara în 1962 răspunzînd revistei *Tel Quel* că fanatismul cu care a practicat un timp acest gen literar s-a relaxat, energia sa creatoare apărîndu-i de-aici înainte dispusă într-un triunghi „ale cărui unghiuri ar fi romanul în sensul curent, poemul în sensul curent, eseul aşa cum este el de obicei practicat" [1].

Pînă în 1960, în afara romanului, Michel Butor a mai publicat un volum cu impresii de călătorie, *Le génie du lieu* (1958), şi volumul de eseuri *Répertoire* (1960). După această dată fiecare carte nouă deschide perspectiva unei formule inclasabile, după cum precizează uneori chiar subtitlurile alese. În 1961 *Histoire extraordinaire*, mai puţin decît un studiu critic şi mai mult decît o biografie — „eseu asupra unui vis al lui Baudelaire" — departe de a propune o soluţie hibridă, constituie o încercare originală de a studia aspectul uman şi cel literar al unui scriitor, ca reflexe complimentare ale unei realităţi unice.

Cele două cărţi închinate Americii, *Mobile* (1962) şi *6.810.000 litres d'eau par seconde* (1965), sînt respectiv „studiu pentru o reprezentare a Statelor Unite" şi „studiu stereofonic". Ambele sînt construite pe principiul sugerat de primul titlu, care ne trimite la mobilurile lui Calder. Am putea spune că viziunea unei realităţi discontinui sugerată de romanele lui Butor îşi găseşte aici expresia cea mai exagerată, diversele elemente ale întregii construcţii, ca şi ale frazei, convieţuind unele lîngă altele într-o autonomie foarte avansată. Principiul compoziţiei fiind juxta-

[1] Réponses à *Tel Quel*, *Répertoire II*, p. 295.

punerea, lectura poate începe la orice pagină și sfîrși la fel. Procedeul va fi mai tîrziu aplicat unui libret de operă *Votre Faust* (pe muzică de Nicolas Pousseur), care teoretic poate avea la fiecare spectacol — după voia spectatorilor, consultați într-un plebiscit — o altă desfășurare și alt deznodămînt. Textul radiofonic *Réseau aérien* (1962), reproduce după același principiu convorbirile călătorilor din avioane care, deși pleacă în direcții opuse, alcătuiesc împreună o continuă „rețea aeriană" înconjurînd globul nostru, după cum zumzetul conversațiilor care se suprapun sau se întretaie alcătuiesc o imaginară rețea stereofonică încredințată eterului. *Description de San Marco* (1964), este o descriere și un comentariu liric amănunțit al bisericii San Marco din Veneția, peste care se suprapun conversațiile obișnuite ale turiștilor, permanența și efemerul susținînd astfel nu un dialog, ci tensiunea a două monologuri care-și răspund. Apariția în 1964 a volumului *Répertoire II*, a romanului *Portrait de l'artiste en jeune singe* (1967), și a volumului de conversații radiodifuzate, susținute cu Georges Charbonnier, *Entretiens* (1967), încheie lista principalelor lucrări publicate pînă acum de Michel Butor și a activității de după 1960 care ar merita o atenție specială, traducerea în românește a romanului *La Modification* fiind mai mult un prilej de prezentare a romancierului Butor, și anume a romancierului pe care critica și publicul au convenit să-l asimileze „noului roman".

Dar înainte de a vedea în ce măsură această clasificare este îndreptățită, aș vrea să discut în cele ce urmează cîteva trăsături mai importante ale cercetării pe care o realizează Butor ca romancier și care este expresia unui sentiment difuz de frustrare și insatisfacție, de neliniște și depeizare.

Cele mai multe din cărțile lui Michel Butor, cînd nu sînt de-a dreptul descrieri de călătorie, se petrec în orice caz în cursul unei călătorii, în tren, în avion, în mașină, într-altă țară decît cea de baștină a eroilor ca și a autorului, sugerînd împreună continuitatea rătăcirilor prin orașele lumii, prin universul modern, creat anume ca să prevină chiar cele mai neînsemnate dorințe ale locuitorului său și totuși imperceptibil inadecvat vieții omenești, ca o casă vizitată de fantome. Demersul scrierilor lui Butor are, ca și acela al alchimiștilor care exercită asupra lui o fascinație continuă, sensul unei descifrări. Realitatea este o enigmă care trebuie dezlegată, ca să te poți instala în interiorul ei cu un sentiment de adecvare și de autenticitate. „Lumea, în totalitatea ca și în detaliile ei, este o cifră", spune chiar Butor, comentîndu-l pe Jules Verne, desigur nu întîmplător, ci cu sentimentul că descoperă în el un precursor. Idolul copilăriei noastre apare în interpretarea lui Butor ca stăpînul unui sistem unitar de investigare a universului și a locului pe care îl ocupă omul în acest univers. Călătoriile sale extraordinare nu sînt făcute la întîmplare, așa cum ar putea să ni se pară dacă le considerăm separat, ci sînt organizate sistematic și cu scopul precis de a descifra „criptograma" lumii în care trăim, explorarea ei geografică și științifică reprezentînd de multe ori numai trepte ale unei cunoașteri care vizează descoperirea edificiului universal în întregimea lui. Secretul organizării lumii, enigma descifrabilă a universului (fiu credincios al unui secol pozitiv, Jules Verne avea optimismul unei filozofii raționaliste) — iată adevărata ambiție a unui scriitor despre care mult timp s-a crezut că vorbește exclusiv limbajul fabulos al imaginației. Comentariul lui Butor elogiază călduros efortul lui Jules Verne indicînd chiar în cunoaștere expresia unei

soluţii : „Oricît de mare ar fi atrocitatea unei situaţii, cunoaşterea ei nu e mai puţin singura cale de salvare"[1].

Din analiza pe care o face operei lui Jules Verne înţelegem că Butor însuşi are o predilecţie pentru călătoria întreprinsă în scopuri imediate de cunoaştere dar şi în scopul suprem de a afla, ca Jules Verne, „polul lumii" sau „centrul Pămîntului", acel „punct suprem" în care omul se simte acasă, asemeni lui Adam în Paradis : „...polul reprezintă într-adevăr acest punct central despre care vorbea Breton, din care ziua şi noaptea, cerul şi marea încetează să ni se mai pară contradictorii"[2]. Spre acest „punct central" tinde şi Butor, călătoria apărîndu-i drept un mijloc de investigaţie geografică şi spirituală datorită căruia ar putea la un moment dat descoperi punctul în care aspiraţia să se întîlnească cu realitatea, ar putea astfel regăsi adevăratul cămin al omului.

Am greşi însă dacă ne-am opri numai la acest sens pe care-l ia călătoria în concepţia lui Butor. În studiul *Spaţiul romanului* remarcînd că „prima mare epocă a romanului realist modern, aceea a romanului picaresc spaniol sau elisabethan, coincide tocmai cu aceea a primelor circumnavigaţiuni[3]", Butor introduce călătoria în „spaţiul romanului", nu numai ca obiect al unei descrieri, ci ca *modalitate* care reprezintă, după părerea lui, în modul cel mai adecvat substanţa romanescă. Lectura unui roman ne face să uităm locul real în care ne aflăm şi să inserăm în realitatea noastră un spaţiu fictiv. Nevoia de a citi o

[1] „Le point suprême et l'âge d'or à travers quelques oeuvres de Jules Verne", publicat în revista *Lettres et Arts*, nr. 15, 1949 şi reprodus în volumul *Répertoire*, 1960, p. 135.

[2] Idem, p. 146.

[3] *Répertoire II*, p. 44.

carte ar fi expresia unei insatisfacţii pe care o resimţim faţă de locul real în care ne aflăm, fie şi pentru simplul motiv că la un moment dat ne plictisim ; o carte satisface astfel dorinţa noastră de a fi uneori „altundeva" decît unde sîntem. Prin aceasta romanul este în sine o călătorie : „Orice ficţiune se înscrie deci în spaţiul nostru ca o călătorie şi s-ar putea spune în această privinţă că aceasta este tema fundamentală a oricărei literaturi romaneşti ; orice roman care ne povesteşte o călătorie este mai clar, mai explicit decît acela care nu este în stare să exprime metaforic această distanţă între locul de lectură şi cel în care ne transportă povestirea"[1]. Aşadar iată-ne dintr-o dată de două ori călători în „spaţiul romanului". Dar pentru a fi desăvîrşită, o călătorie trebuie să fie de fapt „periplu", să fie circulară. „Începînd din momentul în care depărtarea îmi devine apropiată, ceea ce îmi era aproape capătă puterea depărtării care îmi pare astfel şi mai îndepărtată"[2]. O dată cu deplasarea, diverselor puncte ale circuitului îşi schimbă înfăţişarea, nostalgia colorînd ceea ce a rămas în urmă cu fascinaţia pe care o avea pînă atunci numai ceea ce era înainte. Călătoria este o sete care nu se astîmpără niciodată, o chemare veşnic înnoită deoarece : „Orice loc este căminul orizontului altor locuri, punctul de plecare al unei serii de traseuri posibile trecînd prin alte regiuni mai mult sau mai puţin determinate"[3]. Începutul şi sfîrşitul călătoriei se reflectă unul pe altul la infinit, ca două oglinzi paralele care se adîncesc reciproc. Asemănător cu neliniştea romantică şi totuşi altceva, acest

[1] Ibidem.

[2] Ibidem.

[3] Idem, p. 48.

vagabondaj se înscrie într-un spaţiu circular, labirintic, simbol el însuşi a unui dedal interior şi expresie a unui iremediabil sentiment de inaderenţă la realitate.

Opera de artă este ea însăşi, într-un sens, o călătorie în necunoscut, o incursiune în real, o expediţie de cunoaştere. Călătorul şi artistul sînt două ipostaze esenţiale ale condiţiei umane. În jurul lumii, în jurul camerei, în jurul propriului craniu, această străveche formă de nelinişte modernă care este călătoria, ne conduce, după opinia lui Butor, de-a lungul unui labirint, ne impune condiţiile lui şi în primul rînd ne cere să ne procurăm firul Ariadnei. Există însă o Ariadnă modernă tot atît de devotată şi de înţeleaptă pe cît era iubita ingratului Tezeu? Aici intervine în concepţia ca şi în practica artistică a lui Butor convingerea că ceea ce căutăm cît şi mijloacele prin care căutăm alcătuiesc o realitate unică, sînt din aceeaşi substanţă, opacitatea realului completîndu-se cu insuficienţa mijloacelor, pentru a asigura eşecul oricărei tentative de cunoaştere şi, mai ales, de înserare a omului într-o existenţă autentică şi adecvată propriilor sale cerinţe. Un decalaj perpetuu persistă, iar opera literară devine pe nesimţite tocmai consemnarea acestei neputinţe de a uni cele două ţărmuri. Scriitorul ne avertizează încă din studiul dedicat lui Jules Verne că ispita cea mai mare ar fi să luăm imaginea polului „drept realitate şi să ne oprim la ea, care nu e decît aparenţă, şi, ca atare, precară". De fapt Jules Verne în versiunea lui Butor ne asigură că: „putem ajunge foarte aproape de pol, dar chiar la pol, rămîne imposibil pentru om în această viaţă".

O mutaţie, o substituire mai degrabă, se produce pe nesimţite în cursul călătoriilor lui Michel Butor, pe care de altminteri mi-a fost dat să-l cunosc într-un popas de cîteva zile pe care-l făcea la Paris la sfîrşitul anului trecut, cînd abia întors din Japonia se pregătea să plece în Italia. Această substituire ne propune să luăm mijloacele drept obiect şi parcursul drept ţintă. Dacă în realitate o călătorie o dată începută nu se sfîrşeşte niciodată, o operă literară finită prin condiţia ei poate să fie infinită numai prin iluzia pe care o creează, să rămînă „deschisă", să sugereze nu atît repetabilitatea unei experienţe trăite cît multiplicitatea explicaţiilor şi a sensurilor ei, inepuizabila energie a vieţii de a naşte înţelesuri noi; această poartă veşnic deschisă spre necunoscut nu este însă numai exces din partea observatorului, ci şi neputinţă de a se orienta în aglomerarea faptelor care nu prezintă totuşi o importanţă egală.

Izvorînd din sentimentul inaderenţei la realitate, această viziune se reflectă pe ea însăşi în forma operei.

Schelăria din jurul unui edificiu maschează un timp clădirea care de fapt o justifică. Butor se ocupă foarte atent de schelele prin care clădirea, adică realitatea, transpare incomplet şi neclar ca printr-o reţea prea deasă. Dar dacă înlăturăm schelele observăm că de fapt clădirea nici nu există, ea este o creaţie a unui joc de umbre şi lumini pe care înţelegerea noastră — reţeaua — o salvează pînă la un punct din neant dar care nu există indiferent de această înţelegere. S-ar părea că Butor devine astfel adeptul unei filozofii care neagă existenţa realităţii obiective. Afirmaţia ar fi excesivă. Realitatea este considerată în opera lui Butor numai ca o enigmă aproape imposibil de descifrat, subiectivitatea şi obiectivitatea fiind indisolubil încleştate una într-alta. Concentrarea atenţiei asupra mijloacelor de cunoaştere — şi în consecinţă a formei artistice — este numai un mod de a spune că zone limitate de realitate transpar prin ochiurile reţelei şi vieţuiesc atît cît durează această înţelegere. O nouă lumină proiectată

4 — 488

asupra aceleiaşi zone poate antrena descoperiri noi, poate dezvălui profunzimi nebănuite: realitatea are „trepte" (în acest spirit se intitulează unul din romanele sale *Degrés*). Nu avem siguranţa că ceea ce cunoaştem este aşa cum cunoaştem, deoarece numai întregul ar putea da detaliilor adevărata lor semnificaţie, nu putem înlătura schelăria, ar însemna să abandonăm unui definitiv mister clădirea care se înalţă în acelaşi timp cu schelele. Fireşte, am putea să aducem exemplul unor artişti care ne cheamă să privim clădirea după ce ea a fost complet înălţată iar schelele înlăturate. Dar aceasta ar însemna pentru Butor să renunţe chiar la obiectul scrierilor sale care este tocmai construirea clădirii şi nu clădirea. După cum remarcă Jean Pouillon, noutatea pe care o exprimă Butor este alta decît ceea ce s-a numit „romanul romanului". Înaintea lui, Proust, Gide şi mulţi alţii au făcut acest lucru. Tema lui este alta, este căutarea [1], cu alte cuvinte, *experienţa*. Într-o conferinţă recentă despre Zola, scriitorul explică sensul „romanului experimental" cu o înţelegere care vădeşte nu atît adoptarea teoriilor lui Zola în această privinţă cît interpretarea acestora prin propria lui viziune: „A face ca romanul să fie experimental, aceasta nu înseamnă de loc a-l face să profite de experienţe exterioare lui, ci a face pe cît posibil eficace această experimentare asupra realităţii pe care o operează prin intermediul limbajului" [2]. Deci nu adoptarea unor descoperiri ştiinţifice, de pildă, care ar fi exterioare substanţei artistice, ci încercarea de a face să apară o realitate nouă „făcînd să joace sistematic elementele, unele în

[1] Unul din cele mai cunoscute studii ale sale se intitulează „Le roman comme recherche", *Cahiers du sud*, mars 1965, *Répertoire*, 1960.
[2] „Zola ou l'experimentation romanesque", *La Quinzaine littéraire*, nr. 24/1967.

raport cu altele, pînă ce ele ajung la acea revelaţie pe care poetul o aşteaptă de la prozodia lui..." [1]

Considerînd romanul o experienţă a limbajului, Butor reduce implicit rolul autorului şi al viziunii sale asupra lumii, ceea ce practic duce la înlocuirea unei viziuni evoluţioniste cu una care ridică întîmplarea la rangul de necesitate. Totuşi, chiar în ştiinţă, o experienţă nu se face absolut la întîmplare şi fără metodă ci urmăreşte, dimpotrivă, verificarea practică a unei ipoteze teoretice. Surprizele nu sînt excluse, o idee teoretică poate fi confirmată sau infirmată de practică, dar ea există de obicei anticipat, deşi s-a format tot pe baza unor observaţii sau sugestii venite din practică. Cu atît mai mult în artă este greu de admis totala inocenţă iniţială a creatorului.

Călătorie avînd scopul în ea însăşi, experienţă nedirijată, cercetare care trebuie să creeze o nouă realitate aşa cum creează savantul substanţe noi în eprubetă — iată un limbaj inedit în artă. El este însă comun romancierilor care, cu sau fără voia lor, sînt grupaţi sub eticheta „noul roman".

În ce măsură e justificată această grupare ne explică Butor însuşi: „Istoriceşte, expresia «noul roman» are un sens destul de clar: este vorba de un anumit număr de romancieri care au devenit brusc mai cunoscuţi în jurul anului 1956. Aceşti romancieri, foarte diferiţi, aveau evident puncte comune şi nu din întîmplare au fost publicaţi atunci în cea mai mare parte de aceeaşi editură. În cursul pe care l-am făcut despre romanul francez în secolul al XX-lea a trebuit să prezint lucrurile în acest fel şi să admit că în această privinţă «fac parte» din «noul roman».

[1] Intervention à Royaumont, *Répertoire*, p. 272.

Dar o asemenea apropiere n-a îngăduit de loc constituirea unei doctrine comune şi am fost multă vreme iritat văzînd critici atribuindu-mi sub pretextul «noului roman», «teorii» care nu erau nicidecum ale mele, ceea ce sporea neînţelegerile" [1].

Fireşte, clasificarea, ca orice clasificare are o rigiditate căreia fenomenul nu-i răspunde cu o echivalenţă perfectă. Căutări asemănătoare, deşi prin procedee mai mult sau mai puţin diferite, caracterizează însă scriitori ca Nathalie Sarraute, Alain Robbe-Grillet, Michel Butor, Robert Pinget şi alţii. Atmosfera comună a unor opere care sînt, cu sau fără voia autorilor, considerate ca făcînd parte din «nouveau roman» nu este totuşi numai iluzie din partea criticii sau numai inerţie de gîndire din partea publicului. Convergenţa unor cercetări pornite independent corespunde unui moment social-istoric bine caracterizat, care la rîndul său se traduce printr-o atmosferă intelectuală filozofică mai mult sau mai puţin omogenă. Acelaşi lucru s-a întîmplat imediat după război cu Sartre şi Camus, care s-au cunoscut mult după ce remarcaseră amîndoi o afinitate între scrierile lor. Deşi divergenţe iremediabile i-au despărţit definitiv, iar deosebiri mari rămîn mereu constatabile între opere atît de personale, Sartre şi Camus fac totuşi parte dintr-un context social, istoric, politic şi intelectual precis care i-a marcat puternic şi în acelaşi fel. Dacă soluţiile sau rezultatele la care au ajuns sînt diferite, comun le este modul de abordare a problemelor-cheie pentru activitatea unui scriitor, ca de pildă raporturile acestuia cu societatea sau raporturile artei cu realitatea. Niciodată Sartre sau Camus nu ar fi conceput meseria de scriitor ca pe o experienţă

[1] „Réponses à *Tel Quel*", *Répertoire II*, p. 300.

care nu atinge realitatea ci se opreşte la mijoacele de cunoaştere a ei. Scriitorii consideraţi ca făcînd parte din „noul roman" abordează şi ei aceste probleme dintr-un unghi de vedere comun. Romanul este pentru ei o experienţă, şi anume o experienţă de cunoaştere soldată parţial dar inevitabil cu un eşec, o experienţă care nu se angajează într-o polemică socială, chiar dacă prin unele aspecte ea relevă o critică a fenomenelor de automatizare, de reificare, caracteristice civilizaţiei occidentale moderne, deoarece o asemenea polemică ar implica o atitudine ideologică. Aceşti scriitori manifestă însă o circumspecţie egală faţă de orice ideologie, ceea ce se traduce în fapt prin înlocuirea unei ideologii militante cu un scepticism social şi istoric, de unde şi dispariţia programatică a scriitorului îndărătul propriului său material (ceea ce nu este pînă la urmă decît un mod paradoxal de afirmare a unui subiectivism exagerat). Toate aceste trăsături le sînt comune — dincolo de modalitatea personală în care se exprimă — şi sînt reflexul unui moment de deziluzie istorică într-o societate de consum în care supremaţia tehnicii se aliază cu întunecarea perspectivei umane. Reificarea, adică transformarea omului într-un obiect, într-o marfă printre celelalte, este un fenomen prevăzut de Marx şi, din acest punct de vedere Lucien Goldmann are perfectă dreptate să considere opera lui Alain Robbe-Grillet drept cea mai deplină confirmare a acestei profeţii. Numai că Robbe-Grillet, ca şi alţi scriitori ai neomogenului „nou roman", se opresc la acest aspect al alienării umane fără să-l situeze într-o perspectivă istorică, aşa cum făcea Marx, care vedea în depăşirea fenomenului adevărata orientare a istoriei.

Mulţi scriitori din „noul roman" resping acuzarea de pesimism care li s-a adus deseori, susţinînd că respingerea unui optimism facil pe care ni l-ar da siguranţa că is-

toria nu greşeşte ci se îndreaptă inevitabil spre un ţel luminos nu înseamnă implicit o condamnare la disperare. Aceşti scriitori propun ca prin cercetări modeste, prin deziluzii şi incertitudini să contribuim la făurirea unei soluţii, în realitate ca şi în artă, fără să pornim de la ideea că istoria se îndreaptă inevitabil spre dezlegarea tuturor problemelor. Nimeni nu pune la îndoială onestitatea acestor convingeri, nici modestia laborioasă cu care ele sînt practicate. Dar marxismul şi, în consecinţă, literatura deschis militantă nici nu consideră dezvoltarea istorică cu atîta seninătate cîtă sînt dispuşi să le atribuie aceşti scriitori, nici nu o văd atît de lipsită de orice prevestire a viitorului cum li se pare lor. O dată stabilită această deosebire esenţială, valoarea expresivă a ostracizării spirituale şi a exasperării intelectuale pe care o reprezintă „noul roman", ca şi contribuţia lui la reînnoirea mijloacelor artistice şi în primul rînd a tehnicii romanului, îşi capătă întreaga importanţă.

Michel Butor, printre alţii, continuă o investigaţie artistică dintre cele mai interesante.

GEORGETA HORODINCĂ

PARTEA ÎNTÎI

I

Ai pus piciorul stîng peste șina de alamă și cu umărul drept încerci în zadar să dai puțin mai la o parte ușa glisantă.

Te strecori prin deschizătura îngustă frecîndu-te de marginile ei, apoi valiza dumitale de piele zgrunțuroasă, întunecată, culoarea sticlei groase, valiza dumitale destul de mică, de om obișnuit cu călătoriile lungi, o înhați de mînerul strîmt, cu degetele care s-au înfierbîntat de cît ai cărat-o pînă aici, oricît de ușoară ar fi ea, o ridici și-ți simți mușchii și tendoanele încordîndu-se nu numai în falange, în palmă, la încheietura mîinii și în braț, dar și în umăr, în jumătatea spatelui și în vertebre, de la gît pînă la șale.

Nu, nu e de vină ora, nu prea matinală, de această slăbiciune neobișnuită, ci vîrsta care caută să te convingă de puterea ei asupra corpului dumitale, și totuși, abia ai împlinit patruzeci și cinci de ani.

Ochii îți sînt somnoroși, ca împăienjeniți de o ceață ușoară, pleoapele sensibile și uscate, tîmplele crispate, cu pielea întinsă și ca înțepenită în riduri fine, părul care se rărește și încărunțește, insesizabil

pentru alţii, dar nu pentru dumneata, pentru Henriette şi pentru Cecilia, nici chiar pentru copii de-aici înainte, este cam zbîrlit şi tot trupul dumitale înăuntrul hainelor care-l stingheresc, îl strîng şi-l apasă e ca scăldat, în imperfecta lui trezire, de o apă neliniştită şi gazoasă plină de microorganisme plutind în suspensie.

Ai intrat în acest compartiment pentru că locul din colţ, dinspre culoar, cu faţa în direcţia mersului, în stînga dumitale, este liber, tocmai acel loc pe care i-ai fi spus lui Marnal, ca de obicei, să-l reţină, dacă ar mai fi fost timp pentru asta, sau nu, pe care l-ai fi cerut dumneata însuţi telefonic, pentru că nu trebuia să ştie nimeni la Scabelli că spre Roma o ştergeai în aceste cîteva zile.

Un bărbat în dreapta dumitale, obrazul lui la înălţimea umărului dumitale, şezînd în faţa locului pe care ai să te instalezi pentru această călătorie, ceva mai tînăr ca dumneata, patruzeci de ani cel mult, mai înalt ca dumneata, palid, cu părul mai cărunt decît al dumitale, cu nişte ochi care clipesc des îndărătul lentilelor foarte puternice, cu mîini prelungi şi neliniştite, cu unghiile mîncate şi îngălbenite de tutun, cu degete care se încrucişează şi se desfac nervos în nerăbdarea plecării, după toate aparenţele, posesorul acestei serviete negre, umflate de dosare din care zăreşti cîteva colţuri colorate care ies printr-o cusătură desfăcută, şi de cărţi fără îndoială plicticoase, legate, deasupra lui ca o emblemă, ca un fel de legendă care nu e mai puţin explicativă, sau enigmatică, pentru a fi un obiect, o posesiune şi nu un cuvînt, aşezată în plasa

de metal cu ochiuri pătrate şi sprijinită de peretele coridorului.

Acest bărbat te priveşte insistent, agasat că ai încremenit stînd în mijlocul compartimentului, cu picioarele stingherite de picioarele dumitale ; ar vrea să-ţi spună să te aşezi dar cuvintele nici nu ajung pe buzele lui timide şi el se şi întoarce spre geam, dînd puţin la o parte cu indexul perdeaua albastră pe care sînt ţesute iniţialele S.N.C.F. [1]

Pe aceeaşi banchetă cu el, peste un loc pentru moment neocupat, dar rezervat de această umbrelă prelungă cu teaca din mătase neagră care barează pluşul verde, dedesubtul acestui geamantănaş uşor, îmbrăcat într-o husă de pînză ecosez, impermeabilizată, cu două încuietori mici din alamă strălucitoare, un tînăr care trebuie să-şi fi încheiat stagiul militar, blond, îmbrăcat în *tweed* gri-deschis, cu o cravată în dungi oblice, roşii şi violete, ţine în mîna dreaptă mîna stîngă a unei femei tinere, mai oacheşă decît el, şi se joacă cu ea, plimbînd degetul mare peste palma ei în timp ce ea se uită la ce face el, mulţumită, ridicînd o clipă ochii spre dumneata, şi plecîndu-i imediat cînd vede că te uiţi la ei, dar fără să înceteze.

Nu sînt numai nişte îndrăgostiţi, ci doi tineri soţi fiindcă are fiecare verigheta lui de aur, de dată recentă, poate în călătorie de nuntă, şi care au cumpărat, fără îndoială cu această ocazie, numai dacă nu cumva e cadoul vreunui unchi generos, aceste două mari valize asemănătoare, nou-nouţe,

[1] Societatea Naţională a Căilor Ferate.

din piele de porc, aşezate una peste alta, deasupra lor, amîndouă împodobite cu două rame de piele pentru cărţi de vizită, legate de mînere cu minuscule curele.

Ei sînt singurii care şi-au reţinut locuri în acest compartiment: tichetele lor, maro şi galben, cu numerele lor groase, negre, atîrnă imobile de bara nichelată.

De cealaltă parte a ferestrei, stînd singur pe cealaltă banchetă, un preot de vreo treizeci de ani, predispus la îngrăşare, de o curăţenie meticuloasă, cu excepţia degetelor de la mîna dreaptă pătate de nicotină, încearcă să se adîncească în lectura cărţii lui de rugăciuni, împănate cu ilustraţii, dedesubtul unei mape negre, de un negru puţin cenuşiu, de smoală, al cărei fermoar e în parte căscat, ca gura cu dinţi foarte subţiri ai unui şarpe marin, aşezată în plasa pînă la care dumneata cocoţezi din greu, asemeni unui derizoriu atlet de piaţă publică, ridicînd de veriga ei enorma greutate de fontă găunoasă, cu o singură mînă, fiindcă degetele celeilalte sînt încă strînse pe cartea pe care tocmai ai cumpărat-o, cocoţezi deci propriul dumitale bagaj, propria dumitale valiză, de piele verde-închis, zgrunţuroasă, cu iniţialele dumitale gravate „L. D.", cadoul familiei la precedenta aniversare, care era atunci destul de elegantă, pe deplin potrivită cu directorul biroului parizian al maşinilor de scris Scabelli, şi care poate încă să facă impresie în ciuda petelor de grăsime care apar la un examen mai atent şi a ruginii viclene care începe să mănînce mînerele.

În faţa dumitale, între preot şi femeia tînără, graţioasă şi tandră, prin geam, printr-un alt geam încă, zăreşti destul de indistinct înăuntrul unui alt vagon de un model mai vechi, cu plase din sfoară, în penumbra de dincolo de reflexele combinate, un bărbat de aceeaşi statură cu dumneata, căruia n-ai putea nici să-i precizezi vîrsta, nici să-i descrii cu exactitate îmbrăcămintea, care reproduce cu încă şi mai mare încetineală gesturile obosite pe care dumneata tocmai le-ai îndeplinit.

Aşezîndu-te, îţi întinzi picioarele de o parte şi de alta, pe lîngă picioarele acestui intelectual care răsuflă uşurat şi care încetează în sfîrşit să-şi frămînte degetele, îţi deschei paltonul gros, păros, cu căptuşeală de mătase care face ape-ape, dai deoparte pulpanele, scoţînd la iveală genunchii în tecile lor de stofă bleumarin, a căror dungă, abia ieri călcată, s-a şi stricat, îţi desfaci şi scoţi cu mîna dreaptă fularul de lînă noduroasă, împletită larg, ale cărui noduri galbene ca paiul şi sidefii te duc cu gîndul la o omletă, îl împătureşti neglijent în trei şi-l bagi în acest amplu buzunar în care se mai află un pachet de goloaze albastre [1], o cutie de chibrituri şi, fireşte, resturi de tutun amestecate cu praf acumulat pe la cusături.

Apoi, trăgînd cu putere de clanţa cromată al cărei nucleu de fier mai întunecat a început să apară printr-o mică porţiune uzată a învelişului, te străduieşti să închizi uşa glisantă, care, după cîteva smucituri, refuză să meargă mai departe,

[1] Ţigări „Gauloise".

chiar în momentul în care apare prin geam, în dreapta dumitale, un omuleţ cu tenul foarte trandafiriu, îmbrăcat într-un impermeabil negru şi cu o pălărie melon, care se strecoară prin deschizătură ca şi dumneata adineaori, fără să încerce cîtuşi de puţin să o lărgească, de parcă ar fi fost mai mult ca sigur că această broască şi această şină nu pot funcţiona cumsecade, scuzîndu-se în tăcere, cu o mişcare a buzelor şi a pleoapelor abia perceptibilă, că te deranjează, în timp ce dumneata îţi strîngi din calea lui picioarele, un englez probabil, cu siguranţă proprietarul acestei umbrele negre şi mătăsoase care împarte în două pluşul verde, pe care o ia într-adevăr, o pune nu în plasă, ci dedesubt, pe etajera îngustă, făcută din vergele de fier, ca şi pălăria, singura în acest compartiment pentru moment, fără îndoială puţin mai în vîrstă decît dumneata, cu craniul mult mai pleşuv decît al dumitale.

În dreapta, prin geamul răcoros de care se sprijină tîmpla dumitale şi prin fereastra pe jumătate deschisă a culoarului, prin dreptul căreia tocmai a trecut gîfîind puţin o femeie cu o pelerină de nailon, regăseşti, abia desenîndu-se pe cerul cenuşiu, orologiul peronului pe care acul îngust al secundarelor îşi continuă cercul sacadat, indicînd cu exactitate ora opt şi opt minute, adică încă două minute bune de răgaz înaintea plecării şi, fără să slăbeşti din strînsoare volumul pe care l-ai cumpărat aproape fără să te opreşti în sala Paşilor Pierduţi, încrezîndu-te în colecţia din care face parte, fără să citeşti titlul nici numele autorului, descoperi la încheietura mîinii, pînă atunci as-

cunse sub tripla mînecă albă, albastră şi gri, a cămăşii dumitale, a hainei şi a paltonului, ceasul dumitale dreptunghiular ţinut de o curea de piele roşie, cu cifrele lui desenate dintr-o materie verzuie care luceşte noaptea, care arată ora opt şi douăsprezece minute şi a cărui înaintare o corectezi.

Afară, un cărucior automat îşi croieşte un drum sinuos prin mulţimea cenuşie, preocupată, ticsită, care se emoţionează, care se-ncurcă în discuţiile ei şi în cuvintele de rămas bun, aţintind urechea la frînturile de cuvinte stîlcite pe care le revarsă megafoanele, apoi celălalt tren se pune în mişcare cu zgomot, vagoanele lui verzi trecînd unele după altele pînă la ultimul care, retrăgîndu-se ca marginea unei cortine, deschide în faţa ochilor dumitale, ca o scenă imens alungită, un alt peron plin de oameni, cu un alt ceas şi un alt tren nemişcat, care probabil nu se va urni din loc decît numai după ce al dumitale va fi plecat din gară.

Pleoapele dumitale, cu greu le ţii deschise, capul dumitale, cu greu îl îndrepţi ; ai vrea să te îngrămădeşti în colţ, să faci cu umărul o groapă confortabilă dar spatele ţi se suceşte în zadar, apoi este deodată prins de zguduitul trenului şi de mişcare.

Spaţiul exterior se măreşte brusc ; o locomotivă minusculă se apropie şi dispare pe solul brăzdat de macazuri ; privirea dumitale n-a putut să o urmărească decît o clipă, ca şi spatele lepros al acestor mari imobile pe care le cunoşti atît de bine, aceste grinzi de fier care se încrucişează, acest mare pod pe sub care trece un camion cu lapte, aceste sem-

nale, aceste cabluri, stîlpii și bifurcațiile lor, această stradă pe care o zărești în lungime cu un biciclist care virează la colț, ceastălaltă, care merge de-a lungul căii ferate, despărțită de ea doar printr-un gard șubred, și această fîșie îngustă de iarbă țepoasă și uscată, această cafenea al cărei oblon de fier se ridică, acest frizer care mai are încă drept firmă o coadă de cal atîrnată de un glob aurit, această băcănie cu litere groase vopsite în roșu, această primă stație de suburbie cu lumea ei în așteptarea altui tren, aceste turnuri mari de fier în care se adună rezervele de gaz, aceste ateliere cu geamuri vopsite în albastru, acest mare horn plin de crăpături, această magazie de pneuri vechi, aceste grădinițe cu aracii și cabanele lor, aceste vilișoare de piatră poroasă în ogrăzile lor, cu antenele lor de televiziune.

Înălțimea caselor descrește, dezordinea amplasării lor se accentuează, spărturile în țesătura orașului se multiplică, tufișurile de pe marginea drumului, copacii care-și leapădă frunzele, primele petice de noroi, sub cerul scoborît, primele fîșii de cîmpie, care aproape că nu mai e verde, în fața liniei care se ghicește la orizont a dealurilor împădurite.

Aici, în acest compartiment, clătinate și maltratate de zgomotul neîncetat, de profunda lui vibrație constantă, accentuată la intervale neregulate de stridențe și mănunchiuri spinoase de țiuituri, cele patru chipuri din fața dumitale se leagănă împreună fără să spună un cuvînt, fără să facă un gest, în timp ce preotul, de partea cealaltă a ferestrei, cu un ușor suspin de exasperare, închide cartea

de rugăciuni legată în piele neagră, fină, ținîndu-și indexul drept semn între paginile cu marginea aurită, lăsînd să fluture panglica subțire de mătase albă.

Deodată, toate privirile se întorc spre ușa pe care cu un singur brînci din umăr, fără aparența vreunui efort, o deschide larg un bărbat voinic, roșcovan, gîfîind, care trebuie să se fi urcat în vagon chiar în momentul în care trenul se punea în mișcare, care aruncă în plasă o valiză umflată, un pachet rudimentar sferic, învelit în jurnal și legat cu o sfoară scămoșată, apoi se așază lîngă dumneata, descheindu-și impermeabilul, încrucișîndu-și picioarele, dreptul peste stîngul, și, trăgînd din buzunar o revistă săptămînală de cinema cu coperta colorată, începe să examineze fotografiile.

Profilul lui greoi ți-l ascunde pe cel al preotului, din care nu mai vezi decît o mînă sprijinită de pervazul ferestrei, cu degetele tremurînd din pricina clătinatului general, cu indexul bătînd încetișor, mecanic, neauzit în mijlocul zgomotului, în placa de metal înșurubată pe care se lăfăie, cum bine știi (pentru că nu poți să citești la drept vorbind, pe care poți numai să ghicești abia, una cîte una, care sînt literele orizontale care-ți apar atît de stîlcite, atît de deformate de perspectivă), inscripția bilingvă: „Nu vă aplecați în afară — È pericoloso sporgersi".

Măturînd cu dunga lor neagră toată suprafața geamului, se succed fără întrerupere stîlpii de ciment sau de fier, se ridică, se dau la o parte, coboară din nou, revin, se încrucișează, se multiplică,

se alipesc, ritmate de izolatoarele lor, firele telegrafice asemănătoare unor portative muzicale, neîncărcate de loc de note, indicînd în schimb sunetele și armonia lor numai prin simplul joc al liniilor.

Puțin mai îndepărtată, puțin mai lentă, masa informă a pădurii, din ce în ce mai rar întreruptă de sate sau de case, se întoarce asupra ei însăși, se întredeschide într-o alee, se strînge ca și cum ar vrea să se ascundă îndărătul unuia dintre copacii ei.

Trenul mărginește un adevărat codru, nu, străbate, fiindcă dincolo de geamul pe care se sprijină în continuare tîmpla dumitale, de partea cealaltă a culoarului, pustiu acum, și a geamurilor sale, a căror succesiune o zărești pînă la capătul vagonului, se întinde același peisaj de pădure încîlcită și posomorîtă, a cărei profunzime merge crescînd.

Linia ferată sapă în interiorul ei un tunel care se restrînge în asemenea măsură, încît dumneata nu mai vezi de loc cerul, încît solul însuși se ridică în mari valuri de pămînt gol sau de zidărie pe care o clipă, exact atît cît îți trebuie ca să le recunoști, se desenează în roșu, pe un dreptunghi alb, literele mari pe care le așteptai desigur, dar poate nu atît de curînd, pe care le-ai citit de nenumărate ori, pe care le pîndești la fiecare călătorie, cu condiția să fie lumină, pentru că ele îți spun fie că se apropie sosirea, fie că voiajul a început cu adevărat.

Trece gara Fontainbleau-Avon. De partea cealaltă a culoarului, o mașină mare, neagră, se oprește în fața primăriei.

Dacă te temeai c-o să-l pierzi, trenul acesta cu al cărui clătinat și zgomot te-ai și obișnuit, nu era

din pricină că te-ai trezit azi-dimineață mai tîrziu decît prevăzuseși, fiindcă, tocmai dimpotrivă, prima dumitale mișcare cînd ai deschis ochii a fost să întinzi brațul ca să împiedici să se declanșeze soneria, în timp ce zorile începeau să sculpteze cearșafurile răvășite ale patului dumitale, cearșafurile care răsăreau din întuneric asemeni unor fantome învinse, făcute una cu pămîntul moale și cald al patului din care încercai să te smulgi.

Întorcînd ochii spre fereastră, ai văzut părul altădată negru al Henriettei, și spatele ei detașîndu-se în lumina posomorîtă și descurajantă a zorilor, întîi încet, apoi brusc prin cămașa de noapte albă, puțin transparentă, desenîndu-se din ce în ce mai bine pe măsură ce ea ridica și strîngea cu zgomot jaluzelele de fier cu interstițiile îmbibate de funinginea scămoasă a orașului, punctate pe ici pe colo cu cîteva grăunțe de rugină ca niște picături de sînge închegat.

Un val tăios de aer rece s-a răspîndit în toată camera, gîdilîndu-ți nările, și cum cele șase ochiuri ale ferestrei apăreau acum în întregime, înfrigurată, strîngînd cu mîna dreaptă gulerul garnisit cu o nenorocită de dantelă inutilă peste pieptul ei căzut, s-a dus să deschidă ușa dulapului cu oglindă Louis-Philippe, făcînd să se rotească dintr-o singură mișcare reflexul plafonului și al decorațiilor lui în relief, al acestei crăpături care se adîncea în fiecare lună tot mai mult și pe care ar fi trebuit de multă vreme să o repari și să o faci să dispară (în lumina aceasta difuză dar săracă, parcă cernută de o mulțime de lamele de ardezie răsturnate la nesfîrșit, chiar acajuul apărea aproape lipsit de

culoare ; numai un reflex de aramă, mai degrabă roşcat decît roşu, tremura în unghiul decoraţiei), ca să caute printre toate hainele atîrnate de cuierele lor, cu mînecile căzînd drept şi fără consistenţă, ca şi cum ar fi îmbrăcat braţele înţepenite şi filiforme ale umbrelor necruţător ironice în tăcerea şi balansul lor al precedentelor neveste ale lui Barbă-Albastră, capotul ei în carouri mari gri cu galben, pe care şi l-a tras pe mîneci, dezvelindu-şi subsuoara cînd şi-a ridicat braţul gol, al cărui cordon de mătase l-a legat nervos şi care îi dădea înfăţişarea unui om bolnav, trasă la faţă cum era, îngrijorată şi bănuitoare.

Sigur, nu era gingăşie în privirea ei atunci, dar la drept vorbind ce nevoie avea să se scoale, cînd ai fi putut foarte bine să te descurci şi singur, aşa cum fusese înţelegerea, aşa cum ai făcut de atîtea ori cînd ea era plecată cu copiii în vacanţă, neavînd răbdare cînd e acasă să te lase să te descurci singur în aceste detalii, închipuindu-şi mereu că-ţi este necesară şi vrînd să te convingă de acest lucru...

Ai aşteptat să plece ea din cameră, închizînd încetişor uşa în urma ei, pentru a nu trezi băieţii care dorm alături, ca să-ţi pui ceasul la mînă (era abia trecut de şase jumătate), ca să te aşezi pe marginea patului, să-ţi strecori picioarele în papuci şi să te scarpini în cap privind distrat cupola Panteonului abia distingîndu-se pe cerul cenuşiu, în timp ce-ţi puneai întrebări cu privire la comportarea soţiei dumitale, nu întrebîndu-te, evident, dacă bănuieşte ceva, asta fiind foarte clar, ci anume

ce bănuieşte de fapt şi, în special, în privinţa acestei călătorii, pînă la ce punct exact te-a demascat.

Fireşte, ţi-a făcut plăcere să o bei, cafeaua aceea cu lapte pe care ţi-a încălzit-o, dar era cu totul inutil, ea ştia, pentru că oricum aveai intenţia să profiţi de vagonul-restaurant ca să iei micul dejun.

Pe palier, n-ai îndrăznit să-i refuzi sărutul trist.

„Acum trebuie să te grăbeşti ; e drept că la clasa întîia găseşti întotdeauna loc".

De unde ştia ea că de data asta n-ai putut să reţii loc ? Oare i-ai spus chiar dumneata, şi de ce ? Orice ar fi, un lucru nu ştie, asta e sigur, în ce fel de vagon eşti, şi că această deplasare, departe de a-ţi fi cerută şi plătită de firma Scabelli, o faci fără ştirea directorilor dumitale de la Roma şi a propriilor dumitale salariaţi de la Paris.

A închis uşa apartamentului vostru înainte ca dumneata să fi început să cobori scările, pierzînd astfel ultima ocazie de a te înduioşa, dar este limpede că nici nu urmărea asta, că dacă s-a sculat de dimineaţă ca să te servească, a făcut-o pur şi simplu în virtutea obişnuinţei, dintr-o oarecare milă cel mult, amestecată cu dispreţ, e limpede că din voi doi ea e cea mai ostenită. De ce ai vrea să-i reproşezi că nici nu te-a privit plecînd după aceste cîteva cuvinte care erau, poate, o amară batjocură la care n-ai ştiut şi n-ai vrut să răspunzi nimic, cînd cel mai bine pentru amîndoi, nu-i aşa, ar fi fost ca ea să nu se fi sculat de loc, nici să nu fi deschis măcar ochii, să o fi părăsit, în timp ce dormea, în timp ce ar fi ritmat cearşafurile cu respiraţia ei profundă de om adormit, abia dis-

tinctă în camera întunecată, ale cărei jaluzele le-ai fi lăsat trase.

Dacă te-ai temut să nu-l pierzi, acest tren care înaintează uniform pe cîmpiile pustii și printre crîngurile întunecate, asta s-a întîmplat pentru că ți-a trebuit mult mai mult timp decît ai prevăzut ca să găsești un taxi, pentru că a trebuit să cobori toată strada Soufflot cu valiza în mînă și pentru că abia la colț cu bulevardul Saint-Michel, în fața cafenelei Mathieu, ai putut să oprești, după multe tentative infructuoase, o mașină mare, al cărei șofer nici nu s-a ostenit să-ți deschidă portiera sau să te ajute să-ți instalezi bagajul neînsemnat, ceea ce ți-a creat impresia absurdă că el citea pe fața dumitale că de astă dată vei călători la clasa a treia și nu la întîia, ca de obicei, și, ceea ce era mai cu seamă jenant, ți-ai dat deodată seama că reacționai ca și cum ai fi văzut în asta ceva dezonorant, derutante dereglări ale gîndirii matinale, încă plină de apăsătoare fantasme ale nopții.

Înghesuit în colțul drept ca și cum, ai văzut trecînd trunchiurile arborilor pe trotuarele încă pustii, în fața magazinelor încă închise, biserica Sorbonnei și piața ei goală încă, ruinele care se numesc termele lui Iulian Apostatul, cu toate că, după cum se pare, sînt mai vechi decît acest împărat, Hala de Vinuri, grilajul de la Jardin des Plantes, la stînga creștetul catedralei în insula ei deasupra parapetului podului Austerlitz, în mijlocul celorlalte clopotnițe, la dreapta turnul gării cu orologiul lui arătînd ora opt.

În momentul cînd îl întrebai pe funcționarul care-ți perfora biletul abia cumpărat, la ghișeul relațiilor internaționale, care e peronul pe care trebuia să te duci, ai băgat de seamă că era chiar în fața dumitale, la intrare, cu cadranul lui cu ace imobile arătînd nu ce oră este, ci la ce oră trebuie să plece trenul, ora opt și zece, și tabla indicînd principalele opriri ale acestei liste pe care o știai pe dinafară : La Roche, Dijon, Chalon, Mâcon, Bourg, Culoz, Aix-les-Bains, Chambéry, Modana, Torino, Genova, Pisa, Roma-Termini, și mai departe încă (acesta merge și mai departe), Neapole, Reggio, Siracusa, și ai profitat de cele cîteva clipe care-ți mai rămîneau ca să cumperi, fără să o alegi, cartea pe care de-atunci n-ai lăsat-o din mîna stîngă, ca și pachetul de țigări încă intact, actualmente în buzunarul paltonului dumitale, sub fular.

De partea cealaltă a culoarului o mașină mare, neagră, demarează din fața bisericii, urmează un drum care merge de-a lungul liniei ferate, rivalizează cu voi în viteză, se apropie, se îndepărtează, dispare îndărătul unei pădurici, apare din nou, trece peste un rîuleț cu sălcii și o barcă părăsită, se lasă întrecută, recuperează distanța pierdută, apoi se oprește la o răspîntie, cotește și aleargă spre un sat a cărui clopotniță se șterge curînd îndărătul unei ridicături a terenului. Trece gara Montereau.

Un clinchet străbate vacarmul și vezi venind spre dumneata chelnerul vagonului-restaurant, purtînd șapcă albastră cu fireturi aurite și vestă albă, pe care nu numai dumneata îl așteptai, pentru că tînăra pereche a ridicat ochii, pentru că se privesc acum, pentru că își zîmbesc.

Un bărbat, o femeie, altă femeie, cărora dumneata nu le vezi decît spatele, ies din compartimentele lor şi se îndepărtează ; o mînecă de impermeabil şterge geamul de care tot se mai sprijină tîmpla dumitale, apoi o geantă voluminoasă din material plastic, negru, cu închizătoare de galalit, ciocăneşte de cîteva ori.

Temperatura s-a ridicat simţitor şi dumneata simţi încălzindu-se acest covor îngust de metal dintre banchete, ornat cu dungi în romb. Vecinul dumitale, ultimul venit, în mod evident cel mai puţin avut dintre toţi ocupanţii acestui compartiment, împătureşte săptămînalul pe care-l citea, ezită o clipă, neştiind unde să-l pună, se ridică, îl instalează pe policioară unde acesta se desfoaie ca un evantai, îşi scoate impermeabilul pe care-l zvîrle brutal, şifonat, cu mîna lui mare care-l strînge ca pe o cîrpă de spălat maşinile, între pachetul lui învelit în ziar şi valiza dumitale, în plasă (catarama de os loveşte metalul apoi se leagănă de capătul cordonului care atîrnă), îşi reia foile, le desface şi se aşază din nou.

Această fotografie, căsătoria cărei actriţe o celebrează, şi a cîta ?

Clinchetul revenind, te face să-ţi întorci privirile spre dreapta şi să urmăreşti cîteva clipe vesta albă a chelnerului care se întoarce în vagonul lui, ca să toarne în ceştile de un albastru-pal, ca un nesigur cer de primăvară deasupra unui oraş din nord, o cafea mediocră şi scumpă.

Femeia cea tînără, care s-a hotărît prima, apoi soţul ei, se scuză trecînd pe lîngă dumneata, roşindu-se, zîmbind amîndoi, ca şi cum ar fi la prima

lor călătorie, totul, cele mai mici incidente producîndu-le plăcere şi încîntare, închid pe jumătate uşa care rămăsese adineaori larg deschisă, apoi grăbesc pasul.

Cel care stă în faţa dumitale ridică perdeaua în dreptul lui.

Hai du-te şi dumneata ; această carte care te încurcă, vîr-o în buzunar şi ieşi din compartiment ; nu că ţi-ar fi cu adevărat foame, doar ai băut o cafea adineaori ; nu e nici măcar rutina, fiindcă eşti în alt tren decît acela cu care eşti obişnuit, fiindcă te supui unui alt orar, nu, dar asta face parte din hotărîrile dumitale, este mecanismul pe care l-ai întors ca pe un ceasornic dumneata însuţi, şi care începe să se deruleze aproape fără ştirea dumitale.

II

Aici este, aici este compartimentul din care ai plecat, acesta e bărbatul cărunt, adîncit acum în lectura unei cărţi voluminoase legată în pînză neagră, groasă, care era în faţa dumitale, cu vecinul lui roşcovan, foarte curat, cu ochii mici de peşte lacom, şi acest preot de lîngă fereastră, care încearcă din nou, în zadar, să se cufunde în cartea lui de rugăciuni.

Pentru ei, cei doi îndrăgostiţi, cei doi soţi pe care i-ai lăsat cu patru vagoane mai încolo, aplecaţi peste masa lor într-o discuţie liniştită, totul

este pretext de vorbă, totul este izvor de noi satisfacţii, dar pe dumneata, plictiseala, singurătatea te-au trimis înapoi în acest adăpost, domiciliul dumitale în spaţiul acestui tren care vă duce cu el, marcat de obiectul acesta care-ţi aparţine, valiza dumitale la stînga, în plasă.

Dar locul dumitale, dedesubt, în colţul dinspre culoar, cu faţa în direcţia mersului, pe care ai fost atît de mulţumit să-l găseşti liber în gara Lyon, pentru că pe acesta îl reţii întotdeauna la clasa întîia prin Alexandre Marnal pentru călătoriile dumitale oficiale, ar fi trebuit să-l reţii lăsînd pe el volumul care-ţi îngreuiază paltonul, care-ţi deformează buzunarul, şi aşa destul de încărcat, şi pe care nu era să te apuci să-l citeşti acolo ; fiindcă acum îl ocupă acest ultim venit, care de cum a intrat ţi-a fost antipatic prin felul lui de a-şi demonstra forţa, deschizînd uşa cu o singură mişcare din umăr, această siguranţă stupidă, această vulgaritate, mereu adîncit în lectura săptămînalului ilustrat, fără să manifeste nici cea mai mică intenţie de-a ţi-l înapoia, reprezentantul unei firme, fără îndoială, dar ce fel de firmă ? de vinuri, de produse farmaceutice, lenjerie poate, cu siguranţă nu maşini de scris, pentru că în acest caz ar fi avut alt fel de bagaje, numai dacă nu cumva pornise şi el, ca şi dumneata, într-o evadare...

Temperatura a continuat să crească în timpul absenţei dumitale, sau din cauza mişcării pe care ai făcut-o, a lichidului cald pe care l-ai băut, transpiri. Obrazul dumitale, chiar la înălţimea oglinzii, tremură în interiorul cadrului din pricina mişcării trenului. Te-ai bărbierit în grabă azi-dimineaţă, şi

zăreşti nenumărate puncte negre pe lîngă urechi. Îţi treci palma transpirată peste bărbie. Pielea dumitale nu e numai aspră, e şi uscată ; eşti tras la faţă, ai ochi stinşi şi gura amară. N-ai reuşit încă să te trezeşti de-a binelea, cu toată cafeaua neagră pe care ai mai băut-o, şi totuşi, verifici asta la ceasul dumitale, e bine trecut de nouă, atît de bine încît într-o zi normală de lucru ai fi de mult la biroul dumitale, avenue de l'Opéra, teroarea dactilografelor întîrziate, şi totuşi ieri seară te-ai culcat destul de devreme.

Călătoria aceasta ar trebui să fie o eliberare, o întinerire, o regenerare a corpului şi a minţii dumitale ; n-ar fi trebuit să începi a simţi binefacerile şi exaltarea ei ? Ce-i cu sfîrşeala asta care te-a cuprins, ai zice aproape indispoziţia asta ? E oare oboseala acumulată de luni şi de ani, disimulată de o tensiune care nu slăbea de loc, care acum se răzbună, te inundă, profitînd de vacanţa pe care ţi-ai acordat-o, cum profită fluxul de cea mai mică fisură în dig ca să cotropească cu amăreala lui sterilizantă pămînturile pe care pînă atunci le apărase stăvilarul ?

Dar oare nu tocmai ca să previi riscul de care eşti deplin conştient, te-ai angajat în această aventură, oare nu spre vindecarea tuturor acestor prime fisuri, crainicii îmbătrînirii, te poartă acest tren, spre Roma unde ce odihnă şi ce refacere te aşteaptă ?

Atunci de ce această crispare a nervilor, această nelinişte care-ţi îngreuiază circulaţia sîngelui ? De ce încă nu te-ai relaxat ? Oare într-adevăr, numai schimbarea orarului provoacă în dumneata această

tulburare, această înstrăinare, această aprehensiune, faptul de a fi plecat la ora opt dimineaţa, nu seara, ca de obicei ? Ai şi devenit atît de tipicar, de înrobit ? O, asta înseamnă că ruptura era necesară şi urgentă, fiindcă să mai fi aşteptat cîteva săptămîni însemna să pierzi totul, însemna infernul fad închizîndu-şi din nou porţile, şi niciodată n-ai mai fi găsit curajul necesar. În sfîrşit, se apropie eliberarea şi vor urma ani frumoşi.

Pentru moment scoate-ţi paltonul, împătureşte-l, urcă-l pe valiza dumitale. Cu mîna dreaptă te prinzi de vergeaua de fier ; eşti nevoit să te apleci într-o parte, poziţie cu atît mai incomodă cu cît trebuie să o menţii în ciuda oscilaţiilor permanente, ca să apeşi degetul pe butoanele celor două închizători strălucitoare, a căror clapă se deschide brusc, lăsînd liber capacul de piele care se ridică uşor, ca şi cum ar fi acţionat de un resort slab, ca să-ţi strecori degetele sub el, să pipăi pe nevăzute genţuţa de nailon netransparent cu dungi roşii şi albe, în care dumneata nu ţi-ai rînduit, ci ai aruncat claie peste grămadă, azi-dimineaţă, în grabă şi în iritarea dumitale, imediat ce ţi-ai şters mutra pe care tocmai o priviseşi întrebător în propria dumitale oglindă, place du Panthéon numărul cincisprezece, pămătuful încă umed, săpunul de ras în cutia lui de galalit gri, pachetul de lame noi, peria de dinţi, pieptenul, pasta de dinţi, genţuţa de nailon netedă care conţine toate astea, cu ineluşul fermoarului său, apoi anvelopa de piele în care sînt papucii, pînza mătăsoasă a pijamalei verzui, aleasă ieri seară cu grijă gîndindu-te la Cecilia, din curcubeul distins al rezervei dumitale de len-

jerie aflat în dulapul cu oglindă al camerei voastre, în timp ce Henriette supraveghea ultimele preparative ale cinei, şi pe care dumneata le auzeai, cernute prin grosimea unui singur perete, certurile băieţilor care ar trebui totuşi, la vîrsta lor, să fie capabili să se suporte unul pe altul în tăcere, apoi, în sfîrşit, broşura pe care o căutai.

Capacul cade din nou cu cîteva tresăriri moi şi dumneata neglijezi să mai închizi broaştele.

Te aşezi în mijlocul banchetei, între preotul care-şi spune rugăciunile (cîte ceasuri trebuie să-şi piardă ei cu asta !), în faţa ferestrei care dă spre cîmpurile repezi şi spre orizontul ceţos şi lent, şi comis-voiajorul aplecat deasupra ziarului despăturit, tăindu-şi încet, conştiincios, drumul prin povestea acestei căsătorii dintre vedete, în faţa geamului care dă spre coridor, pe unde trece un palton de catifea vişinie în dungi, pe care l-ai remarcat adineaori în vagonul-restaurant.

Simţi căldura străbătînd tălpile pantofilor dumitale roşcaţi, unul avînd un şiret rupt, legat cu un nod ascuns, dar care umflă uşor pielea ca un mic abces şi care te bate, între care se află un altul, negru, de lac, cu vîrful îndreptat în sens invers, lucind în întuneric, încheindu-se peste un ciorap de bumbac bleumarin, pe care cade tivul unui pantalon de stofă cu dungi fine, în două nuanţe de gri foarte apropiate, pe care un subţirel fir alb îşi desfăşoară spiralele şi dezordinea lui, asemănătoare norilor destrămaţi de vîntul dimineţii.

Pantoful negru se ridică tremurînd spre dreapta, piciorul de care aparţine se încrucişează peste piciorul frate şi, apropiindu-le pe ale dumitale amîn-

nouă, te apuci să cercetezi coperta pătrată, albastră ca cerul, a indicatorului Chaix pentru regiunea de sud-est, pe care-l ţii în mîinile dumitale, tremurînd şi ele ca tot acest compartiment, uşurel, în mişcarea dinspre Paris spre Roma.

Este „ediţia din 2 octombrie 1955, orarul de iarnă, valabil pînă la 2 iunie 1956 inclusiv", cu reclamele lui : „Hôtel de la Paix, Nisa, deschis în orice sezon" (n-ai stat niciodată acolo), „Nougat Chabert et Guillot", apoi, cu litere minuscule pe care le apropii de ochi ca să le poţi descifra, ceea ce este cu atît mai greu cu cît, fireşte, nu reuşeşti să le menţii nemişcate în raport cu ochii : „À la Ruche d'Or", arcuindu-se ca o mică boltă în forma unei toarte de coş deasupra unui desen reprezentînd un stup vechi, o colibă rotundă cu acoperiş de paie, cu patru pete neregulate figurînd desigur albinele (zumzetul acestui tren, grav, dar cu timbrul foarte ascuţit din cînd în cînd, amintind că metalul goneşte frecîndu-se tot de metal), în altă parte „Verbină de Velay" (n-ai băut niciodată ; trebuie să fie verzuie şi dulce ; vei putea cere acum la vagonul restaurant dacă au ; ei întotdeauna îţi propun lichioruri).

Acum îţi aduci aminte că se cheamă Puy-en-Velay, unul din aceste nenumărate oraşe în care n-ai fost niciodată, unul din aceste oraşe franceze de provincie în care trebuie să fie o plictiseală de moarte, în ciuda curiozităţilor lui geologice, în ciuda dykurilor lui, dacă aşa s-or fi chemînd, şi a catedralei plină de picturi, un oraş unde ai un salariat, reprezentantul firmei Scabelli pentru întreaga regiune a Cevenilor, unde, evident, nu e

mare nevoie de maşini de scris, un copil care abia şi-a luat certificatul de studii ar fi în stare să ţi-o spună (dar trebuie ca reţeaua voastră să se întindă în toată Franţa), şi unde e normal să se descurce atît de greu acest om căruia chiar ieri ai pus să i se expedieze o scrisoare destul de ameninţătoare, acest om pe care nu l-ai văzut niciodată, al cărui nume nici măcar nu l-ai reţinut, pentru că l-ai însărcinat pe Molandon să se ocupe în întregime de această problemă, şi care merge în fiecare an la Puy cu prilejul turneului său de inspecţie în centrul ţării.

Ar fi trebuit să se întoarcă de mult, tînărul soţ şi nevasta lui nou-nouţă, fiindcă ajunseseră înaintea dumitale în vagonul-restaurant şi îi şi servise cînd, intrînd, i-ai zărit ungîndu-şi cu unt pîinea prăjită. E adevărat că ei sînt doi, că descoperă, că sînt încîntaţi, că fac, după cît se pare, acest traseu pentru prima oară, că au atîtea să-şi spună, că n-au nevoie să amplifice diversele episoade ale acestei călătorii ca să umple pe cît posibil golurile şi plictiseala, să încetinească mestecatul maxilarelor, ca dumneata adineaori, ca să macine totodată şi cîteva minute în plus, pentru că lor, orice le va cere mult timp şi va trece pentru ei prea repede, pentru că n-au în ei oboseala anticipată a numărului de ore dinaintea sosirii cu care dumneata eşti prea învăţat, numărul orelor care te despart de Cecilia şi pe care va trebui să le suporţi de astă dată în inconfortul vagonului de clasa a treia, ceea ce lor nu le va tulbura de loc plăcerea, şi dacă te descurci destul de greu), ar trebui să cauţi la ta-

să-i vezi trezindu-se frînţi de oboseală dar zîmbitori.

Intră ea, graţioasă, atentă, scuzîndu-se faţă de vecinul dumitale din dreapta, reprezentantul comercial care ţi-a luat locul, care ridică nasul din revista lui ilustrată în care încerca să dezlege un joc de cuvinte încrucişate, sprijinind-o pe genunchi ca să scrie cu un creion cu pastă, faţă de profesorul din faţă (ăsta nu poate să fie decît profesor), care închide cartea lui legată în pînză neagră, cu o etichetă ovală de hîrtie murdară, lipită pe cotor, pe care sînt scrise cu cerneală neagră de către o pană groasă, de altădată, cifrele corespunzătoare clasamentului ei în biblioteca Universităţii, fără îndoială, faţă de englezul care şade foarte ţeapăn (fiindcă ăsta trebuie neapărat să fie englez), singurul din acest compartiment care nu citeşte deocamdată, faţă de dumneata, care nu-ţi retragi piciorul destul de repede ; se împiedică, întinde mîna stîngă înainte, apărînd cu cealaltă geanta în formă de coş, făcută dintr-o împletitură tivită cu piele albă, cu torţile de sfoară, din care răsare capătul unui fular şi paginile unei reviste feminine îndoite în două ; degetele ei se sprijină o clipă pe pluşul verde exact lîngă coapsa dumitale, impermeabilul ei se şterge de genunchii dumitale. Întoarce capul înapoi ; buzele ei sînt chiar în dreptul ochilor dumitale ; zîmbeşte tovarăşului ei care o urmează, ţinîndu-se cu mîna dreaptă de bara nichelată care mărgineşte plasa în faţa dumitale. Şi-a recăpătat echilibrul ; se apleacă acum voit ca să ridice de jos cele două cărţi cu care şi-au marcat locul, un ghid albastru şi metoda Assimil de învăţat limba italiană, pe care le întinde soţului ei şi pe care el le pune pe policioară.

Şi ei au observat schimbarea de temperatură şi-şi scot hainele de ploaie.

Ea se aşază lîngă fereastră, strecurîndu-şi geanta lîngă ea, în colţ, strîngîndu-şi mîinile între genunchi, în adîncitura fustei de *tweed* gri. El ia înapoi cărţile de pe policioară şi se instalează ; se privesc, se uită la dumneata, îţi zîmbesc, te-au recunoscut acolo în timp ce el strivea zahărul în ceaşca groasă, albastră ; o oarecare intimitate s-a stabilit între voi trei, care vă deosebeşte de ceilalţi patru, prin gustarea luată, nu în comun, dar în aceeaşi sală mişcătoare, aşa că ţi-ar fi uşor acum să te apropii puţin şi să închegi o conversaţie, dar cum dumneata nu ai chef, renunţă şi el foarte repede, se uită în altă parte, îşi ia aerul lui rezonabil, deschide ghidul, desface planul unui oraş, în timp ce ea scoate din geantă revista feminină şi începe să răsfoiască modelele de rochii. Tînărul preot îşi îndoaie braţul, se cufundă din nou în rugăciunile lui pe care le mormăie obosit. Se văd vaci pe cîmpie. Dumneata te întorci la mersul trenurilor pe care-l răsfoieşti.

Iată paragrafele înghesuite ale regulamentelor, coloanele înguste ale indicelui de gări, tabloul relaţiilor internaţionale, şi iată-l pe cel care te interesează : litera E, Italia, în care regăseşti trenul de faţă : 609, rapid, clasa întîia, a doua, a treia (se pare că anul viitor asta nu va mai exista), un romb negru indicînd că pe margine se află informaţii ajutătoare la care te duci, şi unde descoperi că există vagoane directe nu numai de la Paris la Roma dar

și pînă la Siracusa, și te întrebi dacă nu ești într-unul din ele, și dacă nu cumva pînă acolo trebuie să meargă tinerii îndrăgostiți, cei doi soți, pînă în acel oraș pe care dumneata nu-l cunoști dar care-ți pare, după cîte ai auzit spunîndu-se, după fotografiile pe care le-ai văzut, foarte potrivit pentru o călătorie de nuntă, mai ales în acest anotimp în care chiar la Roma există riscul de a nu avea vreme bună.

Treceți de gara Saint-Julien-du-Sault cu lampioanele și panourile ei, cu numele înscris în litere mari pe peretele lateral al clădirii, clopotnița, drumurile, cîmpiile, pădurile. Tinerii căsătoriți discută asupra unui detaliu pe care el i-l arată în plan. De partea cealaltă a culoarului se văd împrăștiate terenuri rezervate, coline cu un drum la poalele lor, pe care se îndepărtează un camion, revine, dispare după o casă, e urmărit de un motociclist care-l întrece făcînd o frumoasă curbă în formă de arc destins, rămîne în urma lui, în urma trenului, părăsește scena.

Trenul acesta care a plecat așa cum pleacă în fiecare zi la ora opt și zece de la Paris-Lyon, care posedă un vagon-restaurant, după cum arată această furculiță mică și acest cuțitaș puse cruciș, chiar acest vagon-restaurant de care ai și profitat ca și cei doi tineri căsătoriți, și în care o să te întorci pentru dejun dar nu pentru cină, pentru că atunci va fi un altul, italian, se va opri la Dijon și va pleca din nou la orele unsprezece și optsprezece, va trece prin Bourg la orele treisprezece și două minute, va pleca din Aix-les-Bains la orele paisprezece patruzeci și unu (va fi pe cît se pare zăpadă pe munți, în jurul lacului), se va opri douăzeci și trei de minute la Chambéry, ca să aștepte o legătură, și la trecerea frontierei, de la orele șaisprezece douăzeci și opt pînă la orele șaptesprezece și optsprezece, pentru formalități (această căsuță, după cuvîntul Modana, este hieroglifa care înseamnă vama), va ajunge la Torino Piazza Nazionale la orele nouăsprezece douăzeci și șase (ah, va fi noapte de mult), va pleca din nou la orele douăzeci și cinci de minute, va ieși din stația Piazza Principe, la Genova, la orele douăzeci și două și treizeci și nouă, va ajunge la Pisa la orele unu și cincisprezece, și Roma-Termini, în sfîrșit, mîine dimineață la ora cinci patruzeci și cinci, mult înaintea zorilor, acest tren aproape necunoscut de dumneata, pentru că de obicei pe celălalt îl iei, cel din coloana alăturată, rapidul numărul 7, expresul de Roma cu vagon de dormit, care n-are decît clasa întîia și a doua, care e mult mai rapid, din moment ce face traseul în numai optsprezece ore și patruzeci de minute, în timp ce ăsta, să vedem, ăsta face douăzeci și una de ore și treizeci și cinci de minute, ceea ce dă o diferență, ia să vedem, de două ore și cincizeci de minute, și al cărui orar e mult mai comod, plecînd la vremea cinei ca să ajungă îndată după prînz, în ziua următoare.

Trenul acesta în care te găsești, ca să afli mai multe informații asupra lui (celuilalt, obișnuitul, expresul de Roma, îi cunoști orarul aproape pe de rost, și cînd mergi cu el nu ai nevoie de loc de acest carnet pătrat în care, cu toată experiența dumitale, te descurci destul de greu, ar trebui să cauți la ta-

bloul 500, în care itinerarul e mult mai amănunțit, menționînd toate stațiile, chiar și cele în care nu oprește, și pe urmă, începînd de la Mâcon, unde părăsiți artera principală Paris-Marsilia, la tabloul 530, dar după Modana ți-ar trebui un mers al trenurilor italian, fiindcă în acesta nu e decît o pagină cu etapele principale : Torino, Genova, Pisa, or, mai sînt desigur alte cîteva opriri, la Livorno, după cîte se pare, și poate la Civitavecchia.

Va fi încă noapte de-a binelea. Te vei trezi cu greu după un somn deseori întrerupt, mai ales dacă o să fii nevoit să rămîi pe acest loc prost, la mijlocul banchetei, dar sînt totuși multe șanse să reușești să pui mîna pe unul din locurile din colț, în momentul în care unul din tovarășii dumitale actuali va coborî, fiindcă e imposibil ca toți să meargă pînă acolo.

Care dintre ei șase vor mai fi atunci în compartimentul acesta, luminat probabil numai de veioza albastră, de beculețul sferic și întunecat pe care-l zărești în interiorul globului, cuibărit între celelalte două, transparente și în formă de pară. Pe cîmp, luminile caselor vor fi stinse. Vei vedea trecînd farurile unor camioane, lanternele gărilor ; îți va fi frig ; îți vei trece mîna peste bărbia mult mai aspră decît acum ; te vei ridica, vei ieși, vei merge pînă la capătul culoarului ca să-ți clătești fața cu puțină apă.

Atunci, după rafinăria de petrol cu flacăra și cu becurile ei care îi decorează ca un pom de Crăciun turnurile înalte de aluminiu, în timp ce veți face aproape tot înconjurul orașului, încă întunecat și adormit, dar în care tramvaiele și troleibuzele

își vor fi început zarva, vor defila pentru dumneata stațiile suburbane : Roma-Trastevere (și vei zări cîteva din reflexele ei în apa neagră a fluviului), Roma-Ostiense (vei bănui în întuneric meterezele și vîrful luminos al piramidei), Roma-Tuscolana (atunci, începînd cu poarta mare, veți înainta drept spre centru).

În sfîrșit, va veni Roma-Termini, gara transparentă, în care e atît de plăcut să sosești în zori, cum sosește acest tren în alt anotimp, dar mîine va fi încă de-a binelea noapte.

De partea cealaltă a culoarului, o fermă cu un pîlc de plopi îngălbeniți, un drum desfundat care dispare, apare din nou după un pieptene mare de brazde, bombat, împestrițat de corbi, unde ajunge un motociclist cu cască și bluzon de piele care se apropie de calea ferată, care se înfundă între rambleuri sub un pod pe care dumneata vezi trecînd locomotiva care vă trage și primele vagoane care vă preced. Încerci să-l mai vezi dincolo de geam, între preot și femeia cea tînără, dar el trebuie să fie acum mult în urma voastră.

Te-ai hotărît brusc să faci această călătorie, fiindcă luni seara, cînd te-ai întors acasă la cină, fără valiza dumitale pe care o lăsaseși la birou, avenue de l'Opéra, în colțul străzii Danièle-Casanova, pentru că nu veniseși cu mașina, încă nu era vorba de nimic, căci dacă e adevărat că de multă vreme aveai intenția să găsești pentru Cecilia o slujbă la Paris, nu făcuseși pînă atunci nici o încercare concretă în acest sens, și abia marți dimineața, după ce ai expediat toate treburile curente și după

ce ai citit toate scrisorile care se adunaseră în timpul deplasării dumitale la Roma, ai telefonat unuia dintre clienţii dumitale, Jean Durieu, directorul agenţiei de voiaj Durieu, ale cărei geamuri le zăreai de la fereastra dumitale, ca să-l întrebi, recomandîndu-i discreţie, dacă nu ştie el o slujbă care ar putea conveni unei femei de o inteligenţă remarcabilă, de vreo treizeci de ani, vorbind curent engleza şi italiana, care, pentru moment, e secretara unui ataşat militar, dacă-ţi aduci bine aminte, la ambasada franceză de la Roma, ceea ce nu o interesa decît în mică măsură, şi care ar accepta un salariu modest, dată fiind marea ei dorinţă de a se întoarce la Paris.

Era foarte posibil să descopere ceva, ţi-a răspuns ; îţi va telefona îndată ce se va fi informat, ceea ce a şi făcut în după-amiaza aceleiaşi zile, spre marea dumitale surpriză şi satisfacţie, spunîndu-ţi că ar vrea să facă diverse schimbări în întreprinderea lui şi că o persoană ca aceea despre care i-ai vorbit dumneata ar putea să-i fie de mare folos în cadrul acestei remanieri, făcînd propuneri financiare atît de rezonabile, încît ţi-ai luat dumneata răspunderea că ea va primi.

În privinţa datei de începere a serviciului ? Cînd voia ea, cu cît mai repede cu atît mai bine, dar nu era de loc urgent, să-şi aranjeze pe îndelete treburile la Roma, demisia, mutarea, instalarea la Paris, ştia el bine cît e de greu să prevezi toate dificultăţile care ar putea să se ivească în asemenea ocazii şi era în vocea lui, în politeţea lui, un dezagreabil accent de complicitate.

Atunci te gîndeai să reglementezi totul prin scrisori şi să n-o revezi pe Cecilia decît cu prilejul viitoarei dumitale călătorii mensuale, cînd va avea loc adunarea generală de sfîrşit de an a directorilor din ramurile din străinătate a firmei Scabelli, şi abia miercuri s-au precipitat lucrurile, şi asta fără îndoială pentru că era treisprezece noiembrie şi deci ziua dumitale, împlineai patruzeci şi cinci de ani, pentru că Henriette, ţinînd întotdeauna la aceste derizorii ceremonii familiale, îi acordase anul acesta o importanţă specială, în bănuielile ei, şi mai justificate decît crede ea, gîndindu-se să te reţină, să te lege în plasa acestor mici rituri, nu din dragoste, desigur, e mult de cînd aşa ceva se terminase între voi doi (şi dacă într-adevăr fusese odinioară o pasiune juvenilă, asta n-a semănat nici pe departe cu acest sentiment de eliberare şi de încîntare pe care ţi-l dădea Cecilia), ci de frica, pe zi ce trece mai mare, (vai, ce tare îmbătrînea !) de a vedea schimbîndu-se ceva în ordinea cu care era ea obişnuită, nu cu adevărat din gelozie, ci de teamă ca nu cumva o imprudenţă din partea dumitale sau o ceartă violentă să strice confortul ei şi al copiilor, cînd n-avea de ce să se neliniştească în privinţa asta, dar pentru că n-a avut niciodată cu adevărat încredere în dumneata, sau, cel puţin, pentru că de foarte multă vreme nu mai avea, ceea ce era fără îndoială la originea acestei rupturi dintre voi, care se accentuase mereu în cursul anilor şi pentru că succesele dumitale, reuşita incontestabilă căreia ea îi datora acest frumos apartament la care ţinea atît de mult nu o convinseseră niciodată pe ea, pe care o simţeai din ce în ce mai mult, încă înainte de a fi

avut motive adevărate pentru asta, făcîndu-ţi reproşuri mute, supraveghindu-te.

Cînd ai intrat în sufragerie miercuri la prînz (prin fereastră străluceau admirabilele frunzişuri de pe friza Panteonului, luminate de o rază de soare alb, de noiembrie, care s-a ascuns repede), cînd ţi-ai văzut cei patru copii în picioare îndărătul scaunelor, băţoşi, batjocoritori, cînd ai zărit obrazul ei, pe buzele ei în umbră, acest zîmbet triumfător, ai avut impresia că erau înţeleşi cu toţii să-ţi întindă o cursă, că aceste cadouri de pe farfuria dumitale erau o momeală, că tot acest prînz fusese pus cu grijă la cale ca să te seducă (cum să nu fi învăţat ea să-ţi cunoască gusturile, trăiţi doar împreună de aproape douăzeci de ani), totul aranjat aşa fel ca să te convingă cît mai bine că erai de-acum înainte un om în vîrstă, la casa lui, aşezat, or, în realitate, era atît de puţin timp de cînd ţi se deschisese această viaţă, cu totul alta, această viaţă pe care nu o trăiai încă decît cîteva zile la Roma, această altă viaţă faţă de care asta, cea din apartamentul parizian, nu era decît o umbră, şi de aceea, silindu-te la prudenţă în ciuda iritaţiei dumitale, te-ai străduit să joci jocul lor, reuşind să te arăţi aproape vesel, felicitîndu-i pentru cadouri, suflînd conştiincios cele patruzeci şi cinci de lumînări, dar ferm hotărît să faci să înceteze cît mai repede această impostură devenită constantă, această confuzie atît de bine înrădăcinată. Era şi timpul !

Acum Cecilia va veni la Paris şi veţi locui împreună. Fără divorţ, fără tărăboi, de asta erai, eşti foarte sigur ; totul se va petrece foarte simplu, biata Henriette va tăcea, copiii te vei duce să-i vezi cam

o dată pe săptămînă, şi erai de asemeni sigur, nu numai de acordul, ci şi de bucuria triumfătoare a Ceciliei, care te-a ironizat de-atîtea ori pentru ipocrizia dumitale burgheză.

Vai, această asfixie ameninţătoare, trebuia să fugi de ea cît mai repede, să respiri cît mai repede o înghiţitură imensă din acest aer viitor, din această fericire apropiată, simţeai nevoia să-i anunţi această veste, şi încă prin viu grai, pentru ca lucrul să fie în sfîrşit făcut fără putinţă de confuzie.

De aceea, după-amiază, în avenue de l'Opéra, ai verificat dacă nu era nimic prea urgent, l-ai anunţat pe Maynard, adjunctul dumitale, că vei lipsi cîteva zile, de vineri pînă marţi, l-ai trimis pe Marnal să cumpere mersul trenurilor pe care-l ai în mînă, fără să-i ceri să-ţi ia bilet şi să-ţi reţină un loc, pentru că nu aveai nici un chef să se ştie în întreprindere că te întorceai la Roma.

Cînd i-ai spus seara Henriettei că împrejurări neprevăzute te obligă să pleci vineri dimineaţa, această dimineaţă de vineri care trece, nu faptul în sine al călătoriei a intrigat-o, pentru că s-a mai întîmplat de multe ori într-adevăr, să fii nevoit să te repezi pentru o chestiune urgentă pînă la centrală, între două deplasări prevăzute, ci ora neobişnuită şi evident incomodă a plecării dumitale, aleasă ca să poţi profita de tot *week-end*-ul cu Cecilia, ca să poţi lua dejunul cu ea mîine, sîmbătă, şi de asemeni, trebuie spus, pentru că există clasa a treia în acest tren, şi că dumneata consideri că această escapadă, foarte importantă, desigur, pentru desfăşurarea viitoare a vieţii dumitale, dar de care la rigoare ai fi putut să te lipseşti, evident ne-

decontabilă, te va costa şi aşa destul de scump, şi asupra acestui punct precis, al orei, al trenului ales, s-a apucat să-ţi pună întrebări şi a trebuit să inventezi motive neadevărate, fără mare abilitate la drept vorbind, în aşa fel încît, la fiecare, ea putea să aducă foarte uşor cele mai îndreptăţite obiecţii la care nu aveai ce să răspunzi, în aşa fel încît ea se mira cu atît mai mult, văzînd cum te încăpăţînezi în mod atît de absurd.

În timpul cinei care a urmat, penibilă pentru toţi, şi în cursul căreia copiii n-au încetat să chicotească cu nasul în farfurie, abia aţi schimbat cîteva vorbe, numai cînd Jacqueline, după ce i-ai spus să se ducă să se spele fiindcă avea mîinile pline de cerneală, a plecat dînd din umeri, te-ai înfuriat foarte tare pe ea, şi cînd maică-sa a crezut, bineînţeles, necesar să-i ia public apărarea, aşa încît, cînd fetiţa s-a întors, fără să fi pierdut din baie un cuvînt din această aprinsă discuţie, s-a aşezat foarte mîndră că a avut în cele din urmă cîştig de cauză faţă de dumneata (ea, cea mai mică, cea pe care dumneata o preferi, pentru că ceilalţi, n-ai cu ei nici o intimitate, nu ştii ce gîndesc, nu înţelegi ce le place, formează un fel de ligă împotriva dumitale toţi trei, afară de cazul cînd cei doi băieţi se bat), scenă care ţi-ar fi spulberat orice ezitare dacă ai mai fi avut vreuna.

După ce ai înghiţit ultima îmbucătură, ţi-ai tras pe mîneci paltonul, ai coborît, te-ai dus să-ţi iei de la garaj, rue de l'Estrapade, maşinuţa dumitale cu care ai ieşit din Paris, ai făcut aproape o sută de kilometri prin noaptea ploioasă, lăsînd-o la marginea trotuarului, în piaţa Panteonului, cînd te-ai în-

tors după miezul nopţii şi ai găsit-o pe Henriette în patul vostru, trează, care nu ţi-a spus nimic, care te privea numai cu ochii ei cam batjocoritori şi dispreţuitori.

Din fericire, a doua zi, ieri, joi, atmosfera s-a destins şi mesele au decurs în linişte, pe această vreme rece, descurajantă, care continuă şi care se înrăutăţeşte, în această zi de grabă şi de enervare în care trebuia să aranjezi totul, pentru scurta vacanţă pe care ai avut îndrăzneala să ţi-o acorzi pînă miercuri, afacerile întotdeauna complicate ale firmei Scabelli, dar seara ţi s-a părut că îngrămădeala din place du Théâtre Français dura mai mult ca de obicei pînă să se risipească, dar la garaj, unde voiai să se profite de absenţa dumitale ca să se cureţe pe îndelete maşina, anormal de scrîşnitoare în această săptămînă, a trebuit să aştepţi, şi în cele din urmă, ajuns la capătul răbdării, să te înfurii pentru ca un funcţionar să binevoiască să se ocupe de dumneata, dar la numărul cincisprezece din place du Panthéon ascensorul era stricat, şi a trebuit să urci pe scări cele patru etaje, dar în ciuda întîrzierii dumitale masa încă nu era pusă şi auzeai ţipetele lui Henri şi ale lui Thomas în camera lor, ţipetele Henriettei pe deasupra, zadarnice, stîngace, care, cînd a ieşit pe coridor ca s-o strige pe Madeleine, avea privirea ei posomorîtă, epuizată, privirea ei de moartă, cu această flacără de bănuială cînd te-a văzut, de pizmă, acest dispreţ cu care te copleşeşte ca şi cum ai fi răspunzător de prea evidenta ei diminuţie, toată această viaţă înjumătăţită se strîngea în jurul dumitale ca un cleşte, ca mîinile unui ucigaş care vrea să te strîngă de gît, toată această

existență larvară, crepusculară, de care aveai în sfîrşit să scapi.

Căci aveai în servietă mersul trenurilor cu copertă albastră pe care-l ţii acum în mînă, pe care ochii dumitale îl privesc mereu dar pe care nu mai disting nimic pentru moment, şi după cină, chiar cînd să te culci, singur în patul mare, fără Henriette, care n-a venit decît după ce dumneata ai adormit, l-ai pus în valiză, peste puţina lenjerie curată pe care ai luat-o cu dumneata.

Era, într-un fel, talismanul, cheia, gajul salvării dumitale, al unei sosiri într-o Romă luminoasă, al acestei cure de tinereţe al cărei caracter clandestin îi sporeşte aspectul magic al traseului care merge de la acest cadavru de femeie continuînd iluzoriu să îndeplinească gesturi utile, de la acest cadavru inchizitorial pe care ai ezitat atît de mult să-l părăseşti din pricina copiilor de care în fiecare zi un nou val te desparte, astfel că devin propriile lor statui de ceară, ascunzîndu-şi din ce în ce mai mult viaţa lor pe care dumneata doreşti din ce în ce mai puţin s-o cunoşti, de la această Henriette, de care-ţi este imposibil să divorţezi deoarece nu ar accepta niciodată, deoarece, cu poziţia dumitale, vrei să eviţi orice scandal (firma Scabelli, italiană, bisericoasă, ipocrită, n-ar vedea asta cu ochi buni), de la această ghiulea de care eşti legat şi care te-ar trage pe fundul asfixiant al oceanului de plictis, de renunţare, de rutină care macină şi înceţoşează, de inconştienţă în care se tîrăşte, dacă n-ai avea această salvare, Cecilia, dacă n-ai avea această posibilitate de a respira, acest spor de forţe, această mînă într-ajutătoare care se întinde spre

dumneata, mesagera regiunilor fericite şi luminoase, de la această greoaie umbră cicălitoare de care vei putea, în sfîrşit, să te desparţi în fapt, pînă la această vrăjitoare care prin graţia unei singure priviri te eliberează de toată caricatura de existenţă pe care o duci, te înapoiază dumitale însuţi, într-o binefăcătoare uitare a tuturor acestor mobile, a acestor prînzuri, a acestui corp repede veştejit, a acestei familii obositoare,

gajul acestei hotărîri în sfîrşit luate de a te despărţi, de a te elibera de tot tacîmul de scrupule zadarnice, de toată laşitatea paralizantă, de a-i învăţa şi pe copiii dumitale libertatea, îndrăzneala, al acestei hotărîri care a iluminat cu reflexele ei, care te-a ajutat să treci fără să te prăbuşeşti, fără să renunţi la tot, fără să te pierzi pentru totdeauna, toată această săptămînă de cifre, de regulamente şi de semnături, această săptămînă de ploaie, de ţipete şi de neînţelegeri,

gajul acestei călătorii secrete pentru Henriette, pentru că, dacă ei i-ai spus că te duci la Roma, i-ai ascuns în schimb motivele adevărate, secretă pentru Henriette care ştie totuşi foarte bine că e un secret îndărătul acestei schimbări de orar, secretul dumitale, care ştie bine că acest secret se numeşte Cecilia, încît nu s-ar putea spune că o înşeli cu adevărat asupra acestui punct, încît minciunile dumitale faţă de ea nu sînt cu totul şi cu totul minciuni, nu puteau fi cu totul minciuni, pentru că ele sînt în ciuda a tot şi a toate (ai dreptul să le consideri din acest unghi) o etapă necesară spre clarificarea raporturilor voastre, spre sinceritatea dintre voi atît de adînc întunecată pentru moment, spre

eliberarea ei de asemeni, în despărţirea ei de dumneata, spre liberarea ei de asemeni, într-o oarecare slabă măsură,

secretă pentru că nu se cunoaşte în avenue de l'Opéra destinaţa dumitale, pentru că nici o scrisoare nu va putea să-ţi parvină, în timp ce, de obicei, cînd ajungi la Hotelul Quirinal, scrisori şi telegrame te şi aşteaptă acolo, încît pentru prima oară, de ani şi ani, aceste cîteva zile de vacanţă vor fi o adevărată destindere, ca pe vremea cînd nu aveai încă responsabilităţile actuale, cînd încă nu reuşiseşi cu adevărat,

secretă pentru că la Scabelli, pe Corso, nimeni nu ştie că dumneata vei fi la Roma de sîmbătă dimineaţa pînă luni seara, şi pentru că nimeni nu trebuie să afle cînd vei fi acolo, ceea ce te va sili să iei unele precauţii de teamă să nu rişti a fi recunoscut de către vreun funcţionar din aceia atît de amabili, de preveniţori, de familiari,

secretă chiar pentru Cecilia în acest moment, pentru că nu ai anunţat-o de sosirea dumitale, vrînd să te bucuri de surpriza ei.

Dar ea, acest secret, îl va împărtăşi total, şi această întîlnire la care nu se aşteaptă va fi sabia care va tăia, în sfîrşit, nodul tuturor legăturilor care vă opreau pe amîndoi, care vă ţineau atît de dureros departe unul de altul.

În cursul nopţii te-a trezit un scrîşnet de frîne în place du Panthéon şi, după ce ai aprins lumina din dreapta dumitale, montată într-un sfeşnic Empire, te-ai uitat la nefericita de Henriette care dormea la marginea cealaltă a patului, cu părul cam încărunţit revărsat pe pernă, cu gura întredeschisă,

despărţită de dumneata prin fluviul de netrecut al cearşafurilor.

Dincolo de fereastră, între femeia cea tînără şi preot, se succed stîlpii de înaltă tensiune de-a lungul unui drum pe care merge un enorm camion de benzină cu remorcă, apropiindu-se de calea ferată, care face o curbă mică deasupra cîmpiei după un pod pe sub care trece. Bărbatul care e în faţa dumitale îl vede poate acum de partea cealaltă a culoarului, unde se succed pentru ochii dumitale alţi stîlpi de înaltă tensiune, pe un teren din ce în ce mai vălurit.

Oglinzi opace în noapte vor fi ferestrele superioare în Stazione Termini cînd, după ce vei fi traversat peronul, cu valiza în mînă, sub bolta fină de beton, între stîlpii dreptunghiulari de marmură neagră, lucioasă, prin mulţimea încă somnoroasă dar grăbindu-se în dezordine spre ieşire, vei da funcţionarului italian o parte din acest bilet cumpărat azi-dimineaţă în gara Lyon, care se află acum împăturit în două, strîns în portvizitul dumitale, lîngă actele dumitale de identitate, de familie numeroasă şi altele, înăuntrul hainei dumitale, în buzunarul stîng ; şi în sala Paşilor Pierduţi, unde vor fi închise librăriile şi celelalte prăvălii, vei zări prin imensele panouri de sticlă şi cealaltă sală fantomă care se va oglindi în ele, nicidecum însă termele lui Diocleţian, întunecate de cealaltă parte a pieţei, ci luminile felinarelor, scînteile albastre ale tramvaielor şi cîteva faruri de maşini măturînd pămîntul.

După ce-ţi vei lua cafeaua *espresso* în barul care, dacă nu chiar deschis, se va deschide cam la acea

vreme, după ce vei fi coborît la subsol, în Albergo Diurno, ca să te îmbăiezi, să te razi, să te schimbi, după ce vei fi urcat din nou şi-ţi vei fi dat, abia atunci, valiza la biroul bagajelor de mînă, va începe timid să transpară, să se arate, crepusculul zorilor ; dar abia către ora şase şi jumătate sau chiar şapte se va înălţa cu adevărat soarele, făcînd să apară în cenuşiu şi ocru toate faţadele şi toate ruinele din jurul pieţei, în timp ce dumneata vei sorbi încetişor, avînd mîinile libere şi spiritul liber, o *caffè-latte* spumoasă, confortabil aşezat în faţa spectacolului, ca să te instalezi bine, ca să prinzi rădăcini liniştit în această nouă zi, citind ziarele pe care tocmai le vei fi cumpărat chiar în clipa cînd biciclistul le va fi împărţit, în timp ce lumina va creşte, se va împlini, se va încălzi încetul cu încetul ; şi cînd vei ieşi din gară, în zori, oraşul apărînd în toată roşeaţa lui profundă, sîngele antic transpirînd din toate cărămizile lui, vopsindu-i toată pulberea, sub cerul care va fi senin şi frumos, nu te îndoieşti, fiindcă îţi vor mai rămîne încă vreo două ore de hoinăreală înainte de a se face vremea potrivită ca s-o surprinzi pe Cecilia în pragul casei, nebănuind nimic, grăbindu-se ca în toate diminețile de lucru spre ambasadă, te vei adînci pe îndelete în această splendidă atmosferă romană, care va fi ca o primăvară regăsită după toamna pariziană, pe jos, fără nimic care să te constrîngă, fără nimic care să te împiedice să explorezi ocolurile, oricît de lungi, de întortocheate, de capricioase, care te-ar seduce.

Dar, în mare, itinerarul dumitale, ca de obicei, te va duce întîi în piaţa Esedra, a cărei fîntînă o mie nouă sute te întrebi dacă va fi început să funcţioneze la ora aceea, dacă vor fi stropite sau uscate femeile ei lascive de bronz, ridicole şi delicioase, cu diferenţa totuşi că de astă dată pieton fiind vei putea trece pe sub arcade, apoi pe via Nazionale, unde magazinele vor începe să-şi deschidă porţile şi motocicletele să demareze cu toată odioasa lor zburdălnicie ; numai că mîine, în loc să te opreşti, în loc să intri, să te instalezi, să-ţi laşi valiza, ai să treci repede pe celălalt trotuar, prin faţa Hotelului Quirinal adormit, afară de cazul cînd tocmai în acest loc, ceea ce ar fi de o excesivă prudenţă uşor ridicolă, o vei lua pe vreo stradă paralelă, ascunzîndu-te de portar în loc să te laşi întîmpinat, ajutat, salutat slugarnic, vei continua să cobori spre monumentul lui Victor-Emmanuel, salutînd tunelul în trecere, vei lăsa pe dreapta Corso-ul începînd să se aglomereze, vei merge de-a lungul palatului Veneţiei, vei lăsa în urmă biserica lui Gesù, apoi vei continua pînă la Sant'Andrea della Valle ; sau mai degrabă nu, pentru că va fi vrînd-nevrînd încă prea devreme cu toate zigzagurile, toate ocolurile şi opririle cu care vei fi ştiut să-ţi brodezi, agrementezi, acompaniezi şi comentezi acest traseu ale cărui crîmpeie îţi par atît de lungi şi adesea atît de plictisitoare cînd le parcurgi în taxi, sau în sens invers, noaptea, cînd te întorci pe jos de la camera Ceciliei pînă la hotel, dar care mîine va fi prea scurt, în ciuda încetinelii dumitale, obosit de o noapte petrecută în tren ; nu, va trebui să te plimbi mai mult decît atît, mai din plin, să profiţi din plin de această oră rară pentru dumneata aici, de această lumină nouă pe care ea ţi-o rezervă, de acest preludiu la

surpriza şi bucuria Ceciliei, de acest preludiu la aceste trei zile de avans asupra viitorului, să nu continui aşa, imediat, să nu ajungi nici măcar pînă în piaţa lui Gesù ci, dimpotrivă, să înconjuri Capitoliul de pildă, sau, mai bine, să urci pînă în piaţa Campidoglio şi să cobori din nou pînă la Tibru, apoi să revii pe Largo Argentina, cu turnul ei medieval şi, într-o groapă mare din mijloc, suprapopulată de pisici famelice cu cele patru temple ale sale în ruină, din epoca republicană, pe această mare arteră al cărei nume îţi scapă, care dă spre podul Garibaldi şi pe unde o iei cînd te duci să cinezi într-o *pizzeria* [1] din Trastevere, sau pe...

Ea n-o să plece de-acasă înainte de ora nouă, dar dumneata o să te postezi cu mult înainte de această oră pe via Monte della Farina, colţ cu via dei Barbieri, chiar în faţa casei înalte cu imaginea înnegrită a sfîntului Anton de Padova deasupra uşii, şi cu firmele ruginite a două societăţi de asigurare, ca să pîndeşti ridicarea jaluzelelor, la etajul al patrulea, stînd şi fumînd o ţigară de foi din care nu trebuie să uiţi să cumperi data viitoare cînd te vei duce la vagonul-restaurant.

De partea cealaltă a culoarului, între un hambar şi o dumbravă lîngă o baltă, răsare un motociclist care coteşte la dreapta apoi este deodată acoperit de un mare autocar albastru cu acoperişul încărcat de bagaje, coteşte la stînga spre o casă-canton pe care trenul o depăşeşte ca şi autocarul curînd, în

[1] Plăcintărie (it.).

timp ce în depărtare apare un sat cu clopotniţa şi castelul lui de apă. Soţii cei tineri se uită pe fereastră cu capetele lipite unul de altul, clătinîndu-se împreună. Trece gara Joigny, tot tîrguşorul se oglindeşte în rîul Yonne.

Dumneata te întorci la mersul trenurilor pe care-l închizi, şi, în timp ce examinezi pe coperta de un albastru-deschis harta sumară a regiunii de sud-est, unde numai coastele mediteraniene şi frontierele sînt indicate cu o linie subţire, ca să uşureze aflarea oraşelor situate în apropiere, unite prin linii drepte, groase sau subţiri, asemănătoare unei reţele de crăpături sau armăturii de plumb de pe un vitraliu al cărui subiect s-a pierdut, bărbatul care e în faţa dumitale se ridică, cu impermeabilul tot încheiat pînă sus, cu cordonul încă legat, nu că ar trebui să coboare la prima staţie, la această obligatorie primă staţie pentru toate trenurile mari, a cărei importanţă, a cărei existenţă este pur feroviară, Laroche-Migennes, fiindcă îşi lasă umbrela şi pălăria pe policioară, valiza îmbrăcată în stofă ecosez, verde cu albastru, în plasă, ci fără îndoială numai fiindcă vrea să meargă pînă la capătul culoarului, neştiind că ajungeţi curînd la această gară şi că este interzis să faci uz de comodităţi în timpul opririlor, interdicţie, e adevărat, scrisă în acest vagon numai în franţuzeşte şi italieneşte, două limbi în care, după toate aparenţele, el citeşte foarte prost, cu dispreţul care-l au ei pentru continentali, aşa că asta nu-l va stingheri de loc.

Dar trebuie să existe exact acelaşi regulament şi în ţara lui, în Anglia, şi de unde ai scos că nu ştie să citească nici în franţuzeşte, nici în italieneşte, că

nu e ca dumneata, un obişnuit al acestui traseu, şi chiar mai ceva decît dumneata, un obişnuit al acestui tren, mai mult, de unde ştii că e englez acest om despre care ai dreptul să spui deocamdată numai că are aerul unui englez, că are tenul, hainele şi bagajul unui englez, care n-a scos un cuvînt, care încearcă fără succes să închidă uşa în urma lui ?

Trenul se opreşte şi toată lumea în acelaşi timp ridică ochii, întrerupîndu-şi lectura în nemişcarea şi tăcerea care se lasă deodată.

Pe culoar, îl vezi din spate pe cel care tocmai a ieşit coborînd geamul, scoţînd capul afară ca să vadă, ca şi cum ar fi altceva de văzut aici decît placarda de fier emailat alb, mîncat de rugină în jurul şurubului care-o fixează de stîlp, cu numele de Laroche-Migennes în roşu, şi acest cer cenuşiu brăzdat de cabluri negre, pămîntul negru brăzdat de şine lucitoare, vagoane de lemn şi case mici şi vechi.

Atunci, un val de aer rece intră în compartiment şi se aude vocea răguşită a unui megafon care proferează silabe nerecognoscibile, dar al căror scop trebuie să tindă a forma ceva de genul „tren fără oprire pînă la Dijon".

Preotul, în stînga dumitale, bate toba cu unghiile pe coperta neagră a cărţii de rugăciuni, pe care a închis-o ; cel căruia îi spui profesorul îşi scoate ochelarii şi le şterge lentilele bombate cu o bucăţică de piele de căprioară ; cel căruia îi spui comis-voiajorul s-a întors la cuvintele încrucişate ; şi, pe culoar, cel căruia îi spui englezul scoate din buzunarul impermeabilului o cutie de Churchman's, ia din ea ultima ţigară, o aruncă pe linie, apoi închide

încet fereastra, se întoarce spre dumneata, scapără un chibrit, începe să fumeze, caută în buzunarul hainei sale în carouri ziarul *Manchester Guardian*, pe care începe să-l citească, pe care-l împătureşte, se pune în mişcare, dispare.

Îţi vine să faci la fel ; te ridici, strecori mersul trenurilor sub capacul valizei dumitale rămasă deschisă ; înhaţi paltonul, scotoceşti în buzunarul stîng, sub fular, ca să scoţi romanul pe care l-ai cumpărat în gara Lyon chiar înainte de plecare şi pe care-l pui pe banchetă, în locul de pe care tocmai te-ai ridicat, şi pachetul de ţigări intact pe care-l desfaci la un colţ.

Cei doi bărbaţi de fiecare parte a uşii şi-au întins picioarele în cruciş ; dumneata te scuzi că-i deranjezi şi ieşi.

III

Îţi reiei locul de pe care tocmai s-a ridicat comis-voiajorul, pentru că a recunoscut pe culoar o cunoştinţă în clipa cînd în peisajul burgund care aleargă în întîmpinarea voastră se profila gara Laumes-Alésia, cu depoul ei de locomotive vechi, lîngă această Alise-Sainte-Reine, care nu se vede, şi unde, după tradiţie, Julius Cesar i-ar fi învins pe gali, fără să atingi romanul de lîngă dumneata pe care-l puseseşi aici adineaori ca semn al locului pe care-l ocupi, şi cum una din ultimele ferestre din

capătul vagonului e puţin întredeschisă, ceea ce trimite de-a lungul nasului dumitale un fir de aer puţin prea rece, vrînd să-l atenuezi, tragi uşa care cedează brusc şi se deplasează cu aproximativ douăzeci de centimetri.

După ce te-ai jucat cîteva clipe cu capacul scrumierei înşurubată de pervaz, scoţi din buzunarul drept al hainei pachetul de goloaze, din care n-ai desfăcut decît un capăt, fără să te atingi de panglica de hîrtie albă, lipită în centru ca un sigiliu, din care lipsesc pînă acum două ţigări ; iei o a treia pe care o aprinzi, adăpostind flacăra cu ambele mîini, şi al cărei fum îţi vine puţin în ochi, te face să clipeşti de două-trei ori, apoi, după ce te-ai uitat la ceas şi ai văzut că e zece şi un sfert, că eşti plecat deci de mai bine de două ore, că-ţi rămînea deci încă aproape o oră pînă la oprirea următoare, la Dijon, la unsprezece şi douăsprezece, scuturi scrumul, şi cum începi din nou să aspiri prin această mică ţeavă de hîrtie albă plină de firicele de foi uscate, vezi două puncte roşii aprinzîndu-se, tremurătoare, în lentilele de miop ale bărbatului care stă în faţa dumitale, nu englezul acum, ci din nou vecinul lui, profesorul, aplecat deasupra cărţii lui groase cu file îngălbenite, două puncte roşii crescînd în intensitate apoi scăzînd la fiecare fum al dumitale, lîngă mica imagine deformată a celor trei ferestre şi a uşii întredeschise, cu un peisaj curb care aleargă prin ele, sub fruntea de pe acum tare pleşuvă, cu trei cute foarte adînci.

Se sileşte să-şi ţină ochii aţintiţi asupra rîndurilor agitate de mişcarea vagonului, ca să înainteze repede în lectura lui, dar fără să lase să-i scape ceva

important, cu creionul din mîna dreaptă însemnînd din cînd în cînd cîte o cruce pe margine, pentru că acest text trebuie să-i slujească să pregătească ceva, fără îndoială un curs care nu e gata şi pe care trebuie să-l ţină azi după-amiază, un curs de drept, probabil, pentru că, dacă titlul dansează prea tare ca să-l poţi descifra pe de-a-ndoaselea, reuşeşti totuşi să identifici primele trei litere L, E, G, ale primului cuvînt care trebuie să fie „legislaţie", probabil la Dijon, pentru că nu există altă universitate pe linie pînă la frontieră.

Are o verighetă pe degetul subţire şi nervos ; trebuie să-şi ţină cursurile de două sau trei ori pe săptămînă, o singură dată poate, dacă s-a descurcat bine, dacă are o cameră acolo sau un hotel destul de ieftin care să-i convină, fiindcă nu trebuie să fie plătit princiar, şi să-şi lase nevasta la Paris, unde locuieşte ca majoritatea colegilor lui, cu copiii, dacă are copii, care sînt obligaţi să stea acolo din cauza şcolii, nu că n-ar fi licee excelente în acest oraş, dar pentru că şi-or fi luat de-acum bacalaureatul, cea mare cel puţin, sau cel mare (e o reacţie foarte stupidă, bineînţeles, dar e sigur că ai fi preferat ca primul dumitale născut să fie băiat), fiindcă, dacă e cu siguranţă mai tînăr decît dumneata cu cîţiva ani, s-a însurat poate mai devreme şi copiii lui, mai bine supravegheaţi, n-or fi avut de întîmpinat mari greutăţi ca să facă studii mai strălucite decît Madeleine, spre exemplu, care la şaptesprezece ani e încă în cursul inferior.

Întoarce febril pagina ; revine înapoi ; n-are conştiinţa împăcată ; îşi reproşează probabil că a lăsat pentru ultimul moment o treabă pe care ar fi tre-

buit s-o termine de mult, în deplină linişte ; sau poate o greutate neaşteptată s-a ivit şi a fost brusc nevoit să reia de la început tot ceea ce pregătise într-adevăr, această lecţie de care credea că nu va mai trebui să se ocupe şi pe care o repeta în fiecare an fără nici o problemă, de cînd obţinuse postul ? Are o adevărată distincţie în el şi, se simte, o mare cinste.

Departe de a-şi putea permite, din salariul lui, o escapadă la Roma ca asta pe care o întreprinzi dumneata, probabil că i-ar plăcea, dacă ar avea posibilitatea, dacă obiceiul de a evita cu orice preţ cheltuielile inutile în îmbrăcăminte nu ar fi devenit la el o a doua natură, să poarte alte haine decît astea, aproape jerpelite, şi care chiar cînd au fost noi nu trebuie să fi avut nici cea mai mică pretenţie de eleganţă, un alt palton decît acest pardesiu, poate devenit legendar la Facultate, negru, cu nasturi mari, pe care nu şi l-a scos, singurul în compartiment care nu s-a dezbrăcat, nu că i-ar fi mai puţin cald ca celorlalţi, ci pentru că n-a observat, absorbit cum e în ocupaţia lui ; obrazul său, atît de palid adineaori, este uşor congestionat şi prin reflexele ochelarilor îi vezi ochii clipind nervos.

Fără să aibă cel puţin cu ce-şi cumpăra o maşină, evident, (şi dacă el personal nu suferă direct din pricina asta, nu se gîndeşte la asta, fiindcă trebuie să fie tot atît de discret, pe cît de scrupulos, nevasta şi copiii trebuie să-i simtă lipsa) cum poate deci cineva să trăiască astfel, ca profesor de drept ? Dar mai degrabă cum poate cineva să fie directorul ramurii franceze a firmei Scabelli ? Fiindcă e adevărat că dumneata cîştigi mult mai mulţi bani de-

cît el, că ai o maşină, că poţi să-ţi permiţi o fantezie, că eşti foarte bine îmbrăcat, nevasta dumitale la fel, cînd vrea, în fine, că ar putea să fie dacă ar vrea, dar dacă ceea ce face el pe dumneata nu te-ar interesa, e sigur totuşi că, pe el, îl interesează şi că a ales această meserie cu semi-sărăcia ei pentru că-i place, în timp ce dumneata, înainte de a intra la Scabelli, e foarte limpede că puţin îţi păsa de maşinile de scris şi de vînzarea lor ; şi pe urmă mai sînt şi faimoasele vacanţe, pe cînd timpul dumitale este aproape în întregime înghiţit de slujba pe care o ai, chiar cînd pleci de la Paris în altă parte decît Roma.

Bineînţeles că maşinile Scabelli sînt maşini de scris bune, la fel de bune ca altele, obiecte foarte frumoase şi care funcţionează bine, dar asta e cu totul în afara sectorului dumitale, a atribuţiilor şi grijilor dumitale, căci dumneata nu te ocupi cîtuşi de puţin de producţie, e vorba numai să determini lumea să cumpere o maşină Scabelli în loc de una Olivetti sau un Hermes, şi asta fără vreun motiv adevărat, fireşte, joc destul de amuzant uneori, joc obositor, joc care aproape nu-ţi dă răgaz, joc care îmbogăţeşte, joc care ar putea să te distrugă în întregime, ca un viciu, dar care n-a făcut-o întrucît azi eşti liber, întrucît te duci să-ţi întîlneşti libertatea care se numeşte Cecilia ; şi, fără îndoială, dumneata ai fi mai degrabă de plîns decît el, în ciuda prosperităţii dumitale materiale şi a strîmtorării lui evidente, pentru că el face ceea ce îl interesează, pentru că şi-a axat viaţa pe ceea ce îi place, dacă n-ai avea această splendidă dragoste, dovada independenţei dumitale, dovadă că în ceea ce te

privește ai reușit pe ambele tablouri, pentru că, pe de o parte, ai aproape destui bani și pentru că, pe de altă parte, ți-ai păstrat destulă tinerețe sufletească pentru a putea s-o folosești acum în scopurile unei minunate vieți de aventură.

Nu ai nicidecum destui bani, nu ai destulă libertate față de bani, altfel ai fi la clasa întîia și asta ar fi și mai bine, dar poți să privești și altfel lucrurile și să spui că tocmai de această lipsă de confort de la clasa a treia nu te-ai temut de loc, că ți-a rămas destul spirit sportiv ca să nu pui cîtuși de puțin la socoteală un inconvenient atît de mic. Te simți acum pe deplin treaz, viu și învingător.

Țigara îți frige degetele ; a ars singură. Tînărul soț se ridică, lasă ghidul albastru și Assimilul italian pe locul său, se scuză că te deranjează, iese, dispare în spatele dumitale.

Scrumul ți-a căzut pe pantaloni, îl scuturi pe podeaua metalică, decorată cu romburi, lîngă pantofii profesorului care a închis cartea și se ridică și el, dar numai ca să-și scoată paltonul negru, pe care-l pune ghem în plasă, între servieta umflată de hîrțoage și valiza învelită în ecosez verde cu albastru, își reia în grabă studiul.

Stingi țigara în scrumieră. O mînă lovește cu un obiect metalic în geam, mîna controlorului cu cleștele de perforat, și dumneata cauți înăuntrul hainei portvizitul, nu cel negru pe care copiii ți l-au dat miercuri, de ziua dumitale, și pe care l-ai lăsat în cutia lui, pe un raft al dulapului cu oglindă din camera voastră, ci acela vechi, roșu, cu pașaportul dumitale care expiră peste o lună și pe care va trebui să-l prelungești prin Marnal, înaintea viitoarei

călătorii la Roma pentru adunarea de sfîrșit de an, cinci bilete de cîte o mie de franci îndoite în două și, într-unul din buzunare, două de zece mii, adică peste douăzeci și cinci de mii, cu cît ai dreptul, în principiu, să treci frontiera, chiar scăzînd costul dejunului la vagonul-restaurant, dar chiar dacă ar controla de data asta în mod excepțional (asta nu ți s-a întîmplat niciodată), n-o să-ți facă mizerie pentru o sumă atît de mică (și dacă cumva se ivește cea mai mică dificultate, abandonezi imediat diferența incriminată), buletinul dumitale de identitate destul de murdar, cu fotografia veche în care ești de nerecunoscut, cîteva mii de lire, trei tichete de metrou parizian, un abonament de autobuz început (preotul întinde acum micul dreptunghi de carton și-l pune înapoi între pagina de gardă și coperta cărții lui de rugăciuni, îndată ce controlul s-a făcut), trei timbre italiene, carnetul de familie numeroasă, o fotografie la minut, Cecilia și dumneata, luată pe Corso, carnetul dumitale de la societatea Prietenilor Luvrului pe care ai uitat să-l prelungești, cel al societății Dante Alighieri, biletul dumitale, în fine, pe care-l întinzi, care e perforat, pe care-l pui la loc.

Controlorul ieșind din compartiment, îl întîlnește pe tînărul căsătorit care se pregătea să intre, care se fîstîcește puțin, face un semn soției sale, caută într-un buzunar apoi în altul, găsește în sfîrșit, se eliberează, se scuză față de dumneata.

Ea închide revista, o pune alături acoperind astfel ghidul albastru și Assimilul italian, își îndreaptă o șuviță de păr, își ia geanta și se ridică, se întîlnește cu soțul ei între banchete, îți zîmbește

în timp ce ciorapul ei de mătase se şterge de pantalonii dumitale şi el se aşază pe locul de pe care ea tocmai s-a ridicat, lîngă fereastră, în faţa preotului.

Controlorul tocmai iese din compartimentul de alături, ciocăneşte cu cleştele de perforat în geamul celui următor.

Profesorul închide cartea, satisfăcut, socotind probabil că ajunge, că e gata cursul lui, că se va descurca, apoi îşi pune creionul în buzunar, chiar sub rever, lîngă stilou, în faţa batistei de care evident s-a şi folosit, îşi freacă mîinile, îşi trece degetele peste urechi, apoi între ochelari şi ochi, se ridică, îşi ia servieta din plasă, pune în ea cartea legată în pînză neagră, în care sînt vîrîte ca semn capete rupte de hîrtie, iese şi el, fredonînd un cîntecel din care nu înţelegi nimic dar al cărui ritm poţi să-l urmăreşti după mişcarea buzelor, şi pe care-l scandează cu dosul palmei pe tot ce-i iese în cale, de două ori pe geamul din dreapta dumitale înainte de a dispare, înlocuit fiind aproape imediat de tînăra femeie care încă înainte de a intra în compartiment bagă de seamă că soţul ei i-a luat revista, o răsfoieşte cu ironie, colţurile gurii ridicîndu-i-se şi coborînd cu regularitate în ritmul întregului vagon, fără îndoială pentru că a ajuns la rubrica scrisorilor sentimentale, apoi, apropiindu-se, îi spune batjocoritoare : „Ei, vezi că şi pe tine te interesează ?“, primele cuvinte, în afara destul de numeroaselor formule de politeţe, spuse cu voce într-adevăr tare de la plecare, în această sală de aşteptare mobilă, ceea ce o face să dea din umeri plină de drăgălăşenie.

Trece gara Darcey. Destul de departe pe culoar, controlorul iese dintr-un compartiment ca să intre în următorul, care trebuie să fie ultimul, apoi vine o fată cam de aceeaşi vîrstă cu Madeleine, urmată la o oarecare distanţă de acest comis-voiajor care era adineaori în colţul pe care-l aleseseşi la plecarea din Paris şi pe care ai reuşit să-l reiei. Cei doi tineri soţi sînt din nou aşezaţi unul lîngă altul, dar poziţiile lor s-au inversat, el fiind lîngă fereastră şi ea lîngă englez. De partea cealaltă a culoarului trece un lung tren de marfă cu vagoane frigorifere, din lemn vopsit alb-murdar, pe care sînt înscrise litere mari, negre.

Numai de-ar fi vreme bună la Roma, *„hic ver assiduum“* [1], numai de-ai putea, mîine dimineaţă, fără să ai nevoie să te adăposteşti de vreuna din acele puternice averse de toamnă romană în vreun gang vecin, ceea ce te-ar putea împiedica să o întîlneşti, să o vezi sau chiar să o ajungi din urmă pe Cecilia în momentul în care ea ar dispărea alergînd în impermeabilul ei transparent către ambasadă, să o aştepţi liniştit în aer liber, odihnit, refăcut după această noapte care nu va fi, evident, prea agreabilă, fumînd o ţigară de foi din cele pe care le vei cumpăra acum în vagonul-restaurant, cu demiul pe braţ, la umbră, dar încîntat de soarele care rumeneşte creştetul caselor, în colţul viei dei Barbieri, în faţa numărului cincizeci şi şase, via Monte della Farina, care va fi adresa dumitale secretă timp de două nopţi.

[1] Această veşnică primăvară (lat.).

Jaluzelele etajului patru vor fi încă trase cînd va începe așteptarea dumitale, pentru că, îți cunoști bine nerăbdarea, nu vei reuși, cu toate ocolurile, să ajungi la postul de observație după ora opt, și va trebui să aștepți îndelung, să-ți omori timpul studiind această fațadă și crăpăturile ei, chipurile primilor trecători, înainte ca, în sfîrșit, fereastra ei să se deschidă, dar atunci poate o vei vedea apărînd, aplecîndu-se în afară, urmărind cu ochii virajul unei zgomotoase motociclete, părul ei foarte negru, părul ei de italiancă, cu toate că e franțuzoaică după tată, încă desfăcut, pe care-l va arunca pe spate cu o mișcare a capului, și, fără îndoială, în cazul ăsta, în acest moment, va zări silueta dumitale, dar neștiind nimic de sosirea dumitale nu te va recunoaște, găsind cel mult că acest hoinar care o privește atît de insistent seamănă puțin cu dumneata.

Astfel o vei contempla într-un anume sens în lipsa dumitale, apoi ea va dispărea în interiorul întunecat al camerei înalte și mari de casă romană veche, pe care a știut să o aranjeze atît de frumos cu divanul acela din colț, bun pentru amîndoi, și cu florile pe care le schimbă mereu cu atîta grijă, atîta variație, lîngă celelalte două camere închiriate primăvara sau vara turiștilor, care vor fi libere acum și dintre care una va fi oficial a dumitale pentru aceste două nopți, destul de bine despărțite de restul apartamentului în care locuiește proprietăreasa cu familia ei, Doamna da Ponte, ca libretistul lui Mozart sau pictorul din Bassano, de partea cealaltă a micului vestibul a cărui ușă de sticlă dă direct în bucătăria imensă.

Așadar, în ușa cu sfîntul Anton deasupra, aproape invizibil îndărătul geamului prăfuit, vei căuta să surprinzi apariția ei, după aceea, purtînd, speri, pe umeri, căci astfel ar fi atît de frumoasă cît poate ca să fie, acel șal mare, alb, pe care i l-ai făcut cadou, și rochia în pliuri mari, cu desene de crengi violete și sîngerii, sau, dacă e prea frig, taiorul de catifea în dungi, puțin mai închis la culoare decît smaraldul, cu părul negru împletit și încolăcit deasupra frunții, prins în două sau trei ace de cap, din sticlă irizată, ca să țină, cu buzele vopsite, cu genele continuate de creion albastru, dar fără nimic, în rest, pe obraz, fără nimic pe această piele admirabilă.

O va lua imediat la stînga, spre Sant' Andrea della Valle, ăsta-i drumul ei obișnuit, pe care-l preferă, deși nu e cel mai scurt, dar de data asta n-o să poată să nu te vadă, cu atît mai mult cu cît dumneata îi vei face semn, o vei striga la nevoie, te vei repezi la ea dacă asta n-o să fie destul ca să se oprească, nevenindu-i să-și creadă ochilor.

Atunci peste trăsăturile ei agitația va trece ca vîntul care răvășește o tufă de gladiole.

Dumneata vei izbucni în rîs. Îi vei spune numai că ești aici pînă luni seara, nimic mai mult, trebuie să gradezi surpriza, să extragi din ea toată plăcerea, făcînd-o să savureze picătură cu picătură, fără să piardă nici unul din elementele ei ; o vei întoarce din drum, ducînd-o să-și ia cafeaua pe Largo Argentina, cu toate protestele și cu toată teama ei de a nu întîrzia la ambasadă, ceea ce nu va mai avea importanță liniștind-o și sărutînd-o, apoi, conducînd-o în taxi (trebuie să se găsească

unul la acea oră, căutînd clienţi pe Corso Vittorio-Emmanuele), gest de fast pur, distanţa fiind prea mică pentru ca timpul cîştigat să fie apreciabil, pînă în piaţa palatului Farnese, unde, despărţindu-te de ea, îi vei promite că vei veni s-o iei la orele unu.

Tot restul dimineţii vei fi singur, încă neinstalat, cu valiza tot la gară, un turist prin Roma, şi vei profita de această libertate, de această vacanţă, ca să revezi un muzeu în care n-ai mai intrat de ani de zile, de cînd o cunoşti pe Cecilia în orice caz, unul din locurile rare ale acestui oraş, în afară de birourile de la Scabelli şi de toate cele care sînt în vreun fel legate de această firmă, în care n-ai fost niciodată cu ea, mai întîi pentru motivul că nu e deschis decît dimineaţa de la orele zece la două şi că e închis duminica toată ziua, Vaticanul.

Niciodată n-aţi fost împreună, de asemeni, la biserica Sfîntul Petru pentru că ea detestă papii şi popii, ca şi dumneata, într-un mod mai virulent şi mai ostentativ decît dumneata (ăsta-i unul din motivele pentru care o iubeşti atît de mult), ceea ce nu o împiedică de loc să-i placă în cel mai înalt grad fîntînile, cupolele şi faţadele în stil baroc, şi, fireşte, nici dumneata n-ai nici un chef să revii mîine dimineaţă în interiorul acestui gigantic eşec arhitectural, al acestei imense şi opulente mărturii de indigenţă.

În primul rînd va trebui, pentru că cele cîteva mii de lire pe care le ai la dumneata, după ce vei plăti cina de astă seară la vagonul-restaurant italian, vor fi aproape cheltuite, să mergi să iei nişte bani din contul dumitale la sucursala băncii Banco

di Roma, pe Corso, în faţa palatului Doria, apoi vei lua un autobuz pînă în piaţa Risorgimento, şi cum îţi va mai rămîne destul de mers pe jos de-a lungul impresionantelor metereze, va fi bine trecut de zece cînd vei ajunge la intrarea care va fi deci deschisă.

Vei traversa repede coridoarele acelea interminabile în care sînt atît de stupid aliniate statui antice adunate cam de pretutindeni, fără cea mai mică grijă pentru calitatea sau epoca din care provin, această îngrămădire de mediocrităţi în care străluceşte uneori o capodoperă căreia i s-a adăugat un cap totalmente stupid, un braţ, picioare stupide care-i răpesc orice demnitate (nu se va găsi oare cineva înăuntrul acestei cetăţi putrezind de atîta vreme, care să protesteze împotriva acestei scandaloase dezordini şi a acestui neadevăr ?) ; te vei duce să arunci o privire asupra Stanţelor, te vei opri un timp la Sixtină apoi te vei întoarce încet prin apartamentele Borgia.

La ora unu, în piaţa palatului Farnese, de astă dată Cecilia ieşind te va căuta cu privirea, şi în timpul dejunului, la restaurantul Tre Scalini de exemplu, piazza Navona, vechiul circ al lui Claudius, pe cînd veţi admira cupola şi clopotniţele eliptice ale lui Borromini, întinzîndu-se antrenate de mişcarea generală a acestei suprafeţe alungite, apa ţîşnind din fîntîna celor patru fluvii, Dunărea, Nilul, Gangele cu nasul cîrn căzînd pe spate de uimire, şi Rio de la Plata, al cărui chip nu se poate vedea, care abia se conturează prin vălurile care-l acopereau, aceşti patru giganţi de piatră albă rotindu-se ca în spirală cu gesturile lor în jurul stîncii

care susţine obeliscul de granit roz, pe cînd îţi vei înfăşura macaroanele în jurul furculiţei, îi vei explica motivele călătoriei dumitale, că de astă dată n-ai venit pentru Scabelli, ci numai pentru ea, că i-ai găsit un post la Paris, că nu ai tras la Albergo Quirinale, ci că vei sta tot timpul la ea, din care cauză va trebui, mai întîi, imediat după masă, să mergi să te înţelegi cu doamna da Ponte, apoi să-ţi iei valiza de la gară, înainte de a putea amîndoi, pe îndelete, ţinîndu-vă de talie ca doi tinerei, să vă bucuraţi de spaţiul roman, de ruinele şi de pomii lui, de străzile care vă vor fi toate îngăduite, chiar şi Corso şi piazza Colonna, pentru că întreprinderea va fi atunci închisă, cu excepţia totuşi a viei Vittorio Venetto, mai ales pe lîngă Café de Paris, unde signor Ettore Scabelli are obiceiul să petreacă ore întregi.

Cînd soarele va apune, vă veţi întoarce pe via Monte della Farina ca să vă luaţi demiurile şi, probabil, Cecilia va avea chef să mergeţi să cinaţi într-o *pizzeria* de cartier, studiind în drum programele de cinema, dar numai pentru a doua zi seara, pentru că mîine vei resimţi oboseala nopţii precedente, inconfortabilă şi tulburată, oboseala nopţii viitoare, şi vă veţi culca devreme, în camera ei, ca să nu mai ieşi de astă dată decît dimineaţa.

De partea cealaltă a culoarului, norii nu par că ar vrea să se ridice. Englezul pune picior peste picior. Dincolo de fereastră vibrează valurile lente ale unor coline acoperite cu viţă-de-vie desfrunzită.

Înainte de a o cunoaşte pe Cecilia, degeaba ai vizitat principalele monumente, degeaba i-ai apreciat clima, nu ai simţit această dragoste pentru Roma ; numai cu ea ai început s-o explorezi mai amănunţit, şi pasiunea pe care ea ţi-o inspiră colorează atît de puternic toate străzile, încît visînd la ea alături de Henriette, visezi la Roma stînd la Paris.

Astfel, lunea trecută, cînd ai sosit cu expresul de Roma, la ora nouă, după o noapte cu siguranţă mult mai bună decît cea care te aşteaptă de astă dată, petrecută la clasa întîia, în timp ce un firav soare matinal pătrundea prin geam, în loc să pleci imediat din gara Lyon, ca de obicei, să iei un taxi şi să te duci acasă, în place du Panthéon, la numărul cincisprezece, ca să te razi şi să faci o baie înainte de a coborî pînă la garajul din rue de l'Estrapade, să-ţi iei maşina şi să te duci la birou, ai căutat să vezi dacă nu se află în holul cel mare al gării echivalentul unui Albergo Diurno şi, într-adevăr, ai găsit o mică instalaţie de baie unde te-ai spălat într-o cadă, la drept vorbind de-o curăţenie cam dubioasă ; apoi, cum la întoarcerea dumitale de la Roma nu ajungi în general la birou înainte de orele zece şi jumătate, ai profitat de timpul ce-ţi rămînea ca să hoinăreşti puţin, ca un turist roman la Paris, ca şi cum Roma ar fi domiciliul dumitale obişnuit şi nu ai veni la Paris decît din cînd în cînd, o dată la două luni sau o dată pe lună, cel mult, pentru afaceri.

Fiindcă ţi-ai lăsat valiza la bagajele de mînă, spunîndu-ţi că-l vei pune pe Marnal să se ducă s-o ia în cursul zilei, ai mers pînă la malul Senei, pe

care ai trecut-o pe podul Austerlitz, și cum era o vreme într-adevăr destul de frumoasă pentru luna noiembrie, ți-ai descheiat pardesiul mergînd pe lîngă Jardin des Plantes, ai trecut prin insula Saint-Louis, unde ai luat o cafea cu lapte și cornuri, pe lîngă ceaiul pe care-l băuseși și pe lîngă biscuiții pe care-i ronțăiseși în vagonul-restaurant, în chip de micul dejun, ca de obicei, ceea ce nu-ți ajungea niciodată și pe lîngă care mai luai întotdeauna acasă cîte un supliment solid, care trebuie să fi fost pregătit lunea trecută, așteptîndu-te ca în toate celelalte dăți, apoi ai ocolit aproape în întregime l'Ile de la Cité, cu o mînă în buzunarul pantalonului, cu cealaltă ținînd servieta, legănînd-o în ritmul unei arii de Monteverdi pe care ți-o fredonai dumitale însuți, și trebuie să se fi făcut ora zece cînd te-ai urcat, în fața catedralei Notre-Dame, în autobuzul șaizeci și nouă, care te-a lăsat în place du Palais-Royal.

Ca să-ți prelungești impresia că nu te-ai întors încă de tot acasă, te-ai hotărît să iei masa în oraș, dar, cum nu voiai s-o îngrijorezi degeaba pe Henriette, ai telefonat acasă, Danton douăzeci și cinci-treizeci, ca să afli că ea ieșise în oraș, că toți copiii sînt la școală, firește, de la Marceline bucătăreasa, căreia i-ai spus s-o anunțe pe doamna că nu te întorci decît seara.

După o jumătate de oră te-a chemat ea :

— Aș vrea să vorbesc cu domnul Delmont.

— Da. Eu sînt. Ce faci ? N-am să pot veni la prînz. Îmi pare rău.

— Ai să vii măcar la cină ?

— Firește.

— Și mîine ?

— E ceva deosebit mîine ?

— Mîine ? nimic ; miercuri, e ziua ta...

— Așa e, frumos din partea ta că te-ai gîndit.

— Ai călătorit bine ?

— Exact ca de obicei.

— Ne vedem deseară, atunci.

— Pe deseară.

De cealaltă parte a străzii Danièle-Casanova, în prima vitrină a agenției de voiaj Durieu, se etalau niște afișe care invitau la o excursie în Burgundia : țigla smălțuită a ospiciului din Beaune, viile încărcate în septembrie de ciorchini negri printre frunzele pestrițe, mormintele ducilor, la Dijon ; într-a doua, pe avenue de l'Opéra, totul evoca sporturile de iarnă : schiuri, cabluri și bocanci cu șireturi roșii, mari fotografii de teleferice, întinderi strălucitoare de zăpadă brăzdate de urme, campioni executînd salturi cu mîinile întinse înainte, vile cu acoperișurile învelite într-o enormă blană albă, sclipind în soare, aurită, cu balcoanele lor de lemn umed, fete în pantaloni fus, cu pulovere lucrate în motive Jacquard și guler înalt și răsucit, imaginile unei provincii cu totul diferite de Savoia, pe care o vei străbate acum, încă întunecată și cețoasă, cu puțină zăpadă murdară pe alocuri ; cea de-a treia vitrină era consacrată Italiei, interiorul înstelat al cupolei Sfîntului Lințoliu din Torino, scara palatului Balbi la Genova, turnul din Pisa, un cîntăreț din flaut din Tarquinia, piața Sfîntului Petru cu obelis-

cul circului lui Nero transportat aici din ordinul lui Sixtus al cincilea, şi imaginile a numeroase alte oraşe, cele mai multe necunoscute dumitale ; biserica din Lucca, arcul lui Traian la Benevento, teatrul Olimpic din Vicence ; cea de-a patra vitrină invita în Sicilia.

După ce ai traversat rue des Pyramides, lăsînd în dreapta dumitale, între arcade, călăreaţa aurită, sclipind discret pe un fundal de nori [1], în timp ce pe partea cealaltă a străzii alte agenţii de voiaj repetau cuvîntul Italia, ai luat-o la dreapta din place du Théâtre-Français, ai aşteptat ca semnalul verde să devină roşu, oprind fluviul maşinilor asemeni unui baraj brusc, ca să traversezi rue de Rivoli, să te înfunzi în galerii, să ieşi pe partea cealaltă, drept în faţa cerului înalt, agitat şi sidefiu de deasupra Tuileriilor. În clipa în care ai trecut printre cele trei statui proaste, reprezentînd pe fiii lui Cain, ascunse în scuarul lor, şi arcul de triumf al Caruselului, ai văzut îndărătul lui şi în faţa celuilalt, îndepărtat, L'Arc de Triomphe de l'Etoile, înălţîndu-se acul cenuşiu al obeliscului [2].

Automobilele erau parcate, înghesuite unele în altele, asemeni cărţilor într-o bibliotecă, şi două sau trei autobuze staţionau la intrarea pavilionului Mollien ; americance încărcate de aparate fotografice şedeau pe băncile de piatră aşteptîndu-şi ghidul şi răsfoind planuri.

[1] E vorba de statuia ecvestră a Ioanei d'Arc.
[2] Obeliscul de la Lucsor, din centrul pieţei Concordiei.

Fără să dai mai multă atenţie ca de obicei sarcofagelor şi copiilor în bronz după antichităţile Vaticanului, ai urcat scara care duce la Victoria din Samotrace, lăsîndu-te purtat de dispoziţie, fără să ai clar în minte ideea unei direcţii precise ; ai străbătut tot şirul de săli egiptene ; ai luat-o pe scăriţa în spirală care urcă pînă la sălile închinate secolului al optsprezecelea.

Privirea dumitale luneca pe tablourile lui Guardi şi Magnasco din prima sală, pe cele ale lui Watteau şi Chardin dintr-a doua, pe cele ale englezilor şi ale lui Fragonard dintr-a treia ; nu te-ai oprit decît în ultima sală, dar nici pentru Goya, nici pentru David. Paşii te-au purtat spre două mari tablouri pe care le-ai privit îndelung şi cu dragoste, ale unui pictor de-a treia mînă, Pannini, reprezentînd două colecţii imaginare expuse în săli foarte înalte, larg deschise, în care personaje din lumea bună, feţe bisericeşti sau gentilomi, se plimbă printre sculptori, între pereţii acoperiţi de peisaje, făcînd gesturi de admiraţie, de interes, de surpriză, de perplexitate, ca vizitatorii în Capela Sixtină, de remarcat fiind că nu e nici o deosebire simţitoare de materie între obiectele reprezentate ca reale şi cele reprezentate ca pictate, ca şi cum ar fi vrut să închipuie pe pînzele sale reuşita acestui proiect comun atîtor artişti ai timpului său : de a da un echivalent absolut al realităţii, capitelul pictat devenind nediferenţiat de capitelul real, dacă laşi deoparte chenarul care-l înconjoară, aşa

cum marii arhitecţi iluzionişti ai barocului roman pictează în spaţiu şi te fac să-ţi închipui, graţie minunatelor lor sisteme de semne, amestecului de pilaştri, şi curbelor voluptoase, monumente care rivalizează în cele din urmă ca efect şi prestigiu cu enormele mase reale ale ruinelor antice pe care le aveau mereu sub ochi şi care-i umileau, integrînd metodic detaliile ornamentaţiei ca însăşi bază a limbajului lor.

Şi tocmai această cîntărire, tocmai acest efort de a răspunde la ceea ce, începînd din secolul al şaisprezecelea era resimţit ca o permanentă provocare aruncată de vechiul Imperiu actualei Biserici, îl subliniază cele două tablouri simetrice : galeria vederilor din Roma modernă la dreapta ferestrei care dă în curtea pătrată, galeria vederilor din Roma antică în stînga ei, unde dumneata te distrai recunoscînd Coliseul, bazilica lui Maxenţiu, Panteonul, aşa cum mai erau ele acum două sute de ani, cam pe vremea cînd le-a gravat Piranese, aceste trei capiteluri albe, abia ivite deasupra solului, care sînt cele ale templului lui Mars Ultor sub chipul lui Augustus, în forumul acestuia, acum foarte înalte pe coloanele lor magnifice, porticul templului lui Antoniu şi Faustina, cu faţada bisericii care fusese construită în interior şi care nu a fost încă dărîmată, arcul de triumf al lui Constantin şi cel al lui Titus, pe atunci în întregime încercuite de case, termele lui Caracalla în plin cîmp, şi misteriosul templu rotund numit al Minervei Medica, pe lîngă care treci cu trenul cînd ajungi în gară.

Dincolo de fereastră, printre viile de sub cerul care se înnourează şi se întunecă, acoperişul înalt al unei biserici cu romburi de ţiglă smălţuită în galben se înalţă deasupra unui sat îngrămădit în jurul ei. Pe pardoseala care emană căldură, dintre banchete, dungile de fier se încrucişează ca nişte minuscule linii ale unei staţii de triaj.

Acum doi ani, poate chiar mai bine, fiindcă era încă vară, la sfîrşitul lui august, şedeai într-un compartiment de clasa a treia, asemănător cu acesta, pe locul de lîngă coridor, cu faţa în direcţia mersului, şi în faţa dumitale era Cecilia, pe care abia o cunoşteai, pe care tocmai o întîlniseşi în vagonul-restaurant, întorcîndu-se din concediu.

Era cu siguranţă o oră mai tîrzie decît acum, era în plină după-amiază, într-un tren care pleca dimineaţa, ca acesta, şi care ajungea la Roma în zori, tot trenul acesta, fără îndoială, cu cîteva deosebiri de orar, şi pe care a trebuit să-l iei atunci din pricina unor dificultăţi care se iviseră în ultimul moment, nu mai ştii exact care, dar, fireşte, înainte de prînz erai la clasa întîia, într-un vagon italian cu fotografii colorate după tablouri celebre, romane poate, alegoria celor doi amoraşi de la villa Borghese, de pildă, unul dintre cele mai des reproduse.

Cînd ai văzut-o pentru prima oară, începuseşi să mănînci, lîngă fereastră, în seria a doua. Trecuserăţi de mult de Dijon, Beaune, Mâcon,

Chalon și chiar Bourg ; nu mai erau dealurile acoperite cu vii, ci munții.

Ea purta o rochie de un roșu-portocaliu, care lăsa să i se vadă pieptul ars de soare, părul negru împletit era încolăcit în jurul capului și prins în ace terminate cu cîte o bilă aurită, buzele îi erau vopsite aproape în violet.

Vagonul se umplea pe încetul, dar, printr-un noroc, voi ați rămas singuri, amîndoi la masa voastră și, fiindcă era foarte cald, primul cuvînt pe care l-ai scos a fost ca să întrebi dacă poți deschide șirul de lamele mici de sticlă de deasupra ferestrei, apoi, văzînd că scoate din geanta neagră un mers al trenurilor, de loc albastru-deschis ca al dumitale azi, ci mai degrabă de un verde-fraged, ca un tablou, sub rețeaua nervurilor, în timp ce dumneata nu aveai nici unul, ai întrebat-o la ce oră ajungeți la Aix-les-Bains.

— Vom termina de mîncat cu mult înainte de a sosi la Aix-les-Bains.

— Nu cobor acolo. Merg la Roma, nu ca turist, din păcate, am treabă.

La început n-ați schimbat decît cîteva fraze de politețe, cu îndelungi pauze, apoi, încetul cu încetul, s-a închegat o conversație continuă, în care era mai ales vorba despre mîncare, despre vinul din care i-ai dat să guste, despre ceea ce ți se punea în farfurie, pînă în clipa cînd, citind nota de plată, ea și-a dat seama că nu păstrase destui franci francezi.

— O să primească el și lire.

— Da, dar la un schimb cu totul dezavantajos ; o să vă schimb o mie de lire la cursul parizian.

Atunci a început să-ți vorbească despre ea, spunîndu-ți că și ea merge la Roma, că și ea lucrează acolo, la palatul Farnese, de ani de zile, că-i place mult acest oraș, această slujbă, dar că se simțea destul de singură, și că se întorcea de la Paris, unde petrecuse o lună de concediu, evident cu oarecare nostalgie, că maică-sa era italiancă, ea însăși se născuse la Milano, dar că era de naționalitate franceză și că-și terminase studiile în timpul războiului la pensionul Sévigné.

Cînd s-au redeschis frontierele se întorsese la rudele dinspre mamă, se măritase cu un tînăr inginer de la uzinele Fiat, care murise, îndată după ce se instalaseră la Torino, într-un accident îngrozitor pe autostradă, exact la două luni după căsătorie. Se înfiora încă de emoție la amintirea acestor evenimente și de aceea a vrut să părăsească tot ceea ce i le amintea, de aceea coborîse spre sud.

Aproape toți clienții se întorseseră în vagoanele lor ; chelnerii strîngeau fețele de masă ; ați plecat, ați trecut pe lîngă compartimentul dumitale de clasa întîia, dar simțeai atît de mult nevoia să-i vorbești de dumneata, la rîndul dumitale, încît ai însoțit-o pînă la compartiment și te-ai așezat în fața ei. Trenul mergea atunci de-a lungul lacului lamartinian.

La trecerea frontierei mai stăteați încă de vorbă și seara v-ați îndreptat împreună spre va-

gonul-restaurant italian. Însorit era vastul peisaj abrupt al Piemontului, umbra umplea văile iar acoperişurile de şindrilă cenuşie luceau pe coastă ; sudoarea îţi şiroia pe spate şi totuşi simţeai că aerul se răcoreşte. Ea te asculta, te privea, te admira, rîdea. Timpul trecea, noaptea cădea. Nu mai erau decît trei persoane în compartimentul ei cînd v-aţi întors : o bătrînă italiancă în negru, şi doi turişti francezi, frate şi soră.

Ajunseserăţi la tunelele Genovei ; priveaţi magazinele luminate şi reflexele lunii deasupra apei ; nu mai spuneaţi nimic ; cineva a cerut să se stingă lumina. În plafon n-a rămas aprins decît beculeţul albastru, dar perdelele de la ferestrele culoarului nu erau încă trase. Un moment ei i s-a părut că ai să pleci, şi dumneata însuţi te întrebai dacă nu trebuie s-o faci, dar ce bine ai ştiut să-l prinzi, regretul acela de pe faţa ei ! Ai rămas şezînd cu faţa în direcţia mersului, ca acum, şi ea, în faţa dumitale, pe locul pe care şedea adineaori profesorul, a început să zîmbească, înclinîndu-şi capul pe stînga, lăsînd somnul să o cuprindă sub veghea dumitale, tresărind din cînd în cînd, mîngîind cu mîinile pervazul, deschizînd uşurel gura uneori ca să suspine, ceea ce lăsa să i se vadă extremitatea dinţilor muşcînd puţin din buza de jos, crispîndu-se, mişcarea trenului o lua apoi din nou în stăpînire, vrăjind-o.

Pe pardoseala care emană căldură, rîcîi cu amîndouă picioarele. Dincolo de fereastră, ploaia care se anunţase cu atîta siguranţă încă de la

plecare, iat-o că începe încetişor, cu picături foarte mici, care trag pe geam liniuţe mărunte, ca nişte gene.

De partea cealaltă, tabloul se intitulează : galeria vederilor din Roma modernă ; statuia lui Moise de Michel-Angelo tronează aici, iar în tablouri fîntînile lui Bernini ; cu ochii te plimbi de la aceea a Fluviilor, din piaţa Navona, la cea a Tritonului, de lîngă palatul Barberini, din piaţa Sfîntul Petru la scările de la Trinita dei Monti, în toate aceste locuri pentru dumneata pline de imaginea Ceciliei, de atenţia Ceciliei, pe care ai învăţat-o să le îndrăgească mai mult, pentru care ai învăţat să le îndrăgeşti mai mult.

Făcîndu-ţi-se foame, te-ai uitat pe geam în interiorul Curţii Pătrate, în care ploua, la orologiul din pavilionul central care arăta orele douăsprezece şi jumătate.

Ai coborît scăriţa în spirală, ai trecut prin tot şirul sălilor egiptene, dar o dată ajuns la Victoria din Samotrace, ai luat-o la stînga în loc să mergi drept înainte şi îndată în jos, trecînd prin sala celor Şapte metri, parcurgînd grăbit marea galerie, strecurîndu-te printre numeroasele grupuri de străini pînă la tablourile lui Poussin şi Lorrain, cei doi francezi ai Romei.

Încerci să-ţi aminteşti ordinea pînzelor fără să reuşeşti a o reconstitui în întregime ; desigur, ştii precis că pe peretele din dreapta se afla tabloul acela mic reprezentînd Forumul în secolul al şaptesprezecelea, cu cele trei coloane ale templului Dioscurilor îngropate pînă la jumătate în

pămînt, Campo vaccino, acest teren viran, acest tîrg de vite care devenise şira spinării pentru capitala lumii, că se afla de asemeni „Ruth şi Booz", semănînd atît de bine cu o tapiserie, cu spaţiul lui vertical, gesturile celor două personaje desfăşurîndu-se pe pînză ca gesturile secerătorilor de pe un basorelief egiptean, şi cu lanul de grîu şters de timp şi de spoieli, şi apoi, dar de asta nu eşti sigur, era poate ciuma din Atena sau răpirea Sabinelor, în orice caz unul dintre tablourile a căror asemănare cu picturile de la Pompei este atît de mare încît cu greu recunoşti că autorul lor n-a putut să le cunoască şi că el a ştiut numai, cu o minunată putere de divinaţie, să le regăsească spiritul prin mijlocirea acestor mediocre nunţi aldobrandine [1], după care a executat o ciudată copie care se află în palatul Doria; dar de partea cealaltă? O bacanală desigur, dar ce încă? Ulise redînd-o pe Briseis tatălui său? Un port maritim în răsăritul soarelui? Debarcarea Cleopatrei la Tars? Toate trei?

Contemplînd personajele atît de naiv pictate încît invită spiritul să le insufle viaţă, ai ajuns să-ţi închipui pentru fiecare dintre ele cîte o poveste, urmărindu-le, înainte şi după scena reprezentată, gestul lor izolat şi fixat în mijlocul călătoriilor pe ape, în aventurile lor pe străzile acestor măreţe oraşe maritime, printre colonade şi săli,

[1] Fresce antice descoperite în 1606 pe muntele Esquilin şi transportate în vila cardinalului Pietro Aldobrandini, nepotul papei Clement al VIII-lea.

printre grădinile cu arbori înalţi ale acestor fastuoase locuinţe atît de adecvat mai antice în fantezia lor scăldată de vocea lui Vergiliu decît proastele reconstituiri de monumente pe care vor continua să ni le impună — pînă cînd? — atîtea generaţii de pedagogi.

Stomacul dumitale, exact ca un ceasornic, ceea ce este, se zice, unul din semnele bătrîneţii, te-a smuls din visare, dar, şi de astă dată, ai fi putut să cobori şi să ieşi mult mai repede decît ai făcut-o, ai fi putut să străbaţi sala Van Dyck şi să iei imediat la stînga scara care duce la sculptura evului mediu; dar nu, dumneata te-ai întors pe unde ai venit, printre grupurile în extaz, de-a lungul sălii celor Şapte metri, pe lîngă Victoria din Samotrace, şi repede, foarte repede, dar n-ai putut să te reţii, ai mîngîiat cu privirea mozaicurile din Antiochia, portretele doamnelor romane din vremea lui Nero şi statuia acestuia copil, atît de grav în togă şi cu figura lui rotunjoară.

Ploua atît de tare cînd ai ajuns pe terasa care s-a construit pe locul fostului monument al lui Gambetta, încît abia se vedea arcul de triumf al Caruselului, iar obeliscul, fireşte, nici nu se zărea.

Pe rue de Rivoli afluenţa maşinilor era tot atît de mare ca în urmă cu o jumătate de oră, numai că acum pe toate parbrizele ştergătoarele îşi desfăşurau evantaiul.

Ai cerut la dejun, pe rue de Richelieu, într-un restaurant în care mai avuseseşi multe întîlniri de afaceri, *spaghetti* preparate după reţeta bo-

logneză, dar ceea ce ţi s-a adus merita oare într-adevăr numele ăsta, sau poate singurătatea de care te-ai simţit deodată cuprins în timp ce mîncai te-a împiedecat să le simţi gustul, să le apreciezi după adevăratele lor calităţi? Cît despre cafea, după ce ţi s-a dat cu un zîmbet asigurarea că este vorba de un *espresso*, ţi s-a adus peste cîteva minute un filtru, un foarte bun filtru desigur, dar n-ai mai avut curajul să aştepţi să se umple ceaşca, în timp ce plăteai, ca s-o bei. Dacă era vorba să mănînci astfel, în această stare de spirit, făcea oare într-adevăr să nu te duci acasă, să complici, să înveninezi şi mai mult relaţiile dumitale cu Henriette, printr-o inutilă minciună în plus?

Mai aveai o ţigară în pachetul dumitale de Nazionale, dar afară ploua atît de tare că s-a stins, şi ai aruncat-o pe stradă. Era abia unu şi jumătate şi n-aveai nici un chef să ajungi la birou cu douăzeci şi cinci de minute înainte, cu atît mai mult cu cît dacă erai singur riscai să adormi, oricît eşti de obişnuit cu călătoriile în tren, chiar şi la confortabila clasă întîi te obosesc, şi încă din ce în ce mai mult.

Începînd cu data viitoare va fi mult mai bine, pentru că ai pus problema de cîteva ori la Scabelli şi ai sfîrşit prin a obţine hotărîrea ca deacum înainte pentru toate deplasările să ţi se plătească vagonul de dormit, dar astăzi nu eşti nici măcar la clasa întîia, şi la ideea unei nopţi aproape în întregime de nesomn, care te aşteaptă, începi să regreţi acest spirit de economie, vestigiile unei vremi cînd o duceai mult

mai prost, dar nu, îţi iei seama, nu din zgîrcenie ai dorit să călătoreşti în aceste condiţii de astă dată, ci din sentimentalism, romantism, pentru că la prima voastră întîlnire în acest tren, acum doi ani, la sfîrşitul lui august, cu Cecilia, ai lăsat compartimentul dumitale ca să te duci într-al ei, care era ca acesta, unde te-ai aşezat în faţa ei, pe acelaşi loc pe care stai acum; pentru că toate traseele pe care le-ai făcut împreună cu ea, le-ai făcut la clasa a treia; dar aici economia îşi arată iar colţii, pentru că dumneata i-ai plătit ultimele călătorii şi nu voiai să te coste prea mult, pentru că mereu te temeai că n-o să ai destul pentru casa dumitale, place du Panthéon numărul cincisprezece, pentru familia dumitale, pentru că ţi-era mereu frică de întrebările Henriettei cu privire la cheltuielile dumitale. Vai, dacă ai fi putut să te dezbari mai repede de acest gen de meschinării, acum ridicole, dată fiind reala dumitale bunăstare, de mult ai fi dus tot anul cu Cecilia viaţa din care n-ai gustat pînă acum decît în timpul scurtelor dumitale treceri prin Roma.

Deci, cum trebuia să-ţi omori timpul o jumătate de oră, ploaia împiedicîndu-te să te plimbi pe stradă, ai traversat avenue de l'Opéra şi ai urcat-o iar, pe trotuarul stîng, făcînd în sens invers drumul pe care mai înainte ai venit de la biroul dumitale pînă la Luvru, lăsînd pe stînga vitrina librarului cu ghidurile albastre ale Romei şi Parisului, cele ale agenţiei de voiaj a prietenului dumitale Durieu, care nu prea era prietenul dumitale înainte, dar căruia îi datorezi

9 — 488

atît de multă recunoştinţă pentru că la el va veni să lucreze Cecilia, pentru că el ţi-a dat cheia venirii ei la Paris, el te-a eliberat, fără să ştie, vitrina lui despre Sicilia, despre Italia cu piaţa Sfîntul-Petru centrată de obeliscul circului lui Nero, un cîntăreţ din flaut din Tarquinia, turnul din Pisa, scara Palatului Balbi, cupola înstelată a marelui Guarini, aceea despre Alpi, şi pe strada Danièle-Casanova aceea despre Burgundia, despre această provincie pe care o străbaţi în acest moment apropiindu-te de gurmanda ei capitală, altă dată loc de invenţii şi întîlniri, dar astăzi, de cînd cu dominaţia pariziană, înainte de toate loc de refugiu şi plăcere, cu fotografiile ei în culori reprezentînd curtea ospiciului din Beaune şi acoperişurile ei din ţiglă smălţuită desenînd figuri încrucişate. Îngerul Judecăţii de Apoi de Roger van der Weyden, Fuga în Egipt de Melchior Broederlam, în negru Fîntîna Profeţilor, şi afişele vopsite lăudînd ciorchinii de struguri, viile şi sticlele de vin, apoi, pe partea cealaltă a străzii, propria dumitale vitrină cu alura ei italiană, marea firmă Scabelli în litere negre, nesubliniate de neon dar desenîndu-se noaptea asemeni umbrelor chinezeşti pe marea placă de sticlă mată, luminată, cu contur sinuos, cu geamul coborînd pînă la sol, cu pereţii acoperiţi de mozaic, maşinile de scris sau de calculat suspendate de cîte un snop de fire colorate, de diverse lungimi, şi luminate fiecare de către un mic proiector propriu (bineînţeles, Olivetti făcuse aşa ceva înaintea dumitale), apoi uşa de alături, vechea uşă de la intrarea imobilului, această

intrare prin care nu numai membrii personalului ci şi toţi clienţii importanţi trebuie să treacă pentru a ajunge la biroul dumitale de la primul etaj, pe care, desigur, de multă vreme, te gîndeşti să o transformi, cu toate şovăirile direcţiei de la Roma care nu prea are chef să risipească o mulţime de bani pentru amenajarea unui local a cărui proprietară nu poate deveni, această scară fiind singura pentru toate etajele, şi pentru librăria Brentano şi pentru compania italiană de navigaţie.

Ai luat-o pe boulevard des Capucines pînă la strada Caumartin şi ai intrat în barul roman, plin seara, şi mai ales în seara acelei zile, fiindcă ai venit încă o dată aici, pe seară, vrînd să întîrzii cît mai mult sosirea dumitale la numărul cincisprezece din place du Panthéon, clipa revederii cu Henriette şi copiii, plin de femei vopsite, cocoţate pe taburete înalte, balansîndu-şi tocurile ascuţite la capătul unui picior adeseori destul de scurtuţ, ajustîndu-şi broşele false, degetele lor pianotînd pe ţigările lungi, dar în acel moment al zilei aproape gol, cu excepţia cîtorva domni bătrîni, barul roman „cu cadru antic", tot ce poate fi mai deosebit de actualele baruri ale capitalei latine, dar care ar fi putut foarte bine, cu ameţitorul lui prost-gust, să fie instalat efectiv la Roma pe la sfîrşitul secolului al nouăsprezecelea, cu savuroasele lui picturi înnegrite reprezentînd scene caracteristice pentru această libertate morală fastuoasă şi tulbure în acelaşi timp, pentru această specie grandioasă de destrăbălare la care visa, ca şi la măreaţa şi făţişa ei realizare, libertinajul mes-

chin al parizienilor din „vremurile bune", elibe-rate de respectabilitatea burgheză, „Messalina în bordel", „Triumfala intrare a lui Nero în Roma" etc., cu fotoliile lui tapisate în pluş purpuriu şi cu colecţia de monede, dar ştiai bine că, oricît de roman ar fi fost el, acest bar n-ar fi putut să-ţi servească acea cafea *espresso* de care ţi-era poftă, şi a trebuit să te mulţumeşti să sorbi un al doilea filtru, trăgînd cu coada ochiului la doi domni bătrîni care-şi citeau ziarul făcîndu-şi confidenţe la ureche, pînă cînd ai băgat de seamă că era două fără cinci şi că nu mai aveai decît exact timpul necesar ca să ajungi la birou o dată cu începerea programului, după ce vei fi făcut un ocol ca să-ţi cumperi ţigări goloaze, şi cînd ai plecat seara, ultimul, la şase şi jumătate, închizînd cu cheia, în timp ce o ploaie fină cădea în noapte, irizîndu-se la lumina tuturor firmelor, tuturor vitrinelor, tuturor farurilor de maşini, tuturor semnalelor aprinse, ai aşteptat un timp pe trotuar, făcînd semn tuturor taxiurilor dintre care nici unul nu era liber, în mînă cu valiza pe care Marnal se dusese după-amiază să o scoată de la gară, care ţi se părea prea grea ca s-o tîrăşti prin coridoarele metroului pe care pînă la urmă ai fost nevoit să te hotărăşti a-l lua, din care cauză ai urcat din nou pînă la vizuina dumitale, la postul dumitale de comandă unde totul era pustiu şi întunecat, unde prin geamurile sălilor cufundate în tăcere vedeai mişcîndu-se umbre şi licăriri umede, ca s-o laşi pe masă, apoi, scăpat de ea, ai făcut un ocol prin barul roman, care de astă dată era plin,

plin de femei şi de bărbaţi mai tineri decît la prînz, unde n-ai stat decît aproximativ un sfert de oră, atît cît să bei un ceai foarte tare fiindcă ţi-era frig, fără teamă, după o noapte petrecută în tren, că acasă din cauza lui n-ai să poţi dormi, după care te-ai dus să iei metroul dumitale din staţia Madeleine, strecurîndu-te prin mulţimea udă şi grăbită a bulevardelor, ai schimbat la Sèvres-Babylone, unde ai luat direcţia Gara Austerlitz, şi ai ieşit din nou la suprafaţă în staţia Odéon, unde mulţimea studenţilor de toate rasele cobora scara,

nu că acesta ar fi drumul cel mai scurt, fiindcă dacă ai fi fost într-adevăr grăbit să ajungi la numărul cincisprezece din place du Panthéon, ar fi fost mai bine să iei autobuzul, dar pentru că tînjeai să prelungeşti încă puţin acest itinerar roman pe care-l urmaseşi toată ziua de-a lungul Parisului, trecînd de preferinţă pe lîngă monumentele care ţi le aminteau pe cele ale Romei, cele faţă de care prezenţa Ceciliei contribuise atît de mult să-ţi trezească interesul, aceste detalii romane ale Parisului care făceau să răsară lîngă dumneata, cînd le priveai, ochii, vocea, rîsul Ceciliei, tinereţea şi libertatea ei neîngrădită,

pentru că aveai chef să mergi ca un turist, pe jos, fără să te grăbeşti pe bulevardul Saint-Germain, să traversezi bulevardul Saint-Michel, apoi să faci la dreapta şi să urci, mergînd pe trotuarul stîng, nu ca să examinezi îndelung (n-aveai nici un chef să te opreşti noaptea şi pe ploaie ; de altfel ce este de examinat ?), ci ca să te ştergi de zidurile acelea de cărămidă şi piatră care au mai rămas din termele pe care le ştia Iulian Apostatul,

singurul vestigiu important de la a lui „scumpă Luteţia", ceea ce era prea de ajuns ca să aibă justificare faptul că numele lui a rămas pe veci legat de ele.

Piaţa Panteonului era aproape pustie, ca în fiecare seară la ora aceea, dar în general la ora aceea dumneata te-ai şi întors acasă, şi te-ai întors cu maşina dumitale, care însă luni seara mai era încă în garajul din rue de l'Estrapade, unde te-ai dus s-o laşi ieri ; masa întunecată a templului apăsînd asupra ei cu cupola lui invizibilă, ţi s-a părut, traversînd-o, nesfîrşită, în timp ce un automobil care vira lumină o clipă cu farurile, prin pînza de apă, statuia lui Jean-Jacques Rousseau.

Cînd ai apăsat pe întrerupător, uşa de la intrare s-a deschis scîrţîind încetişor, geamurile de la loja portarului, în stînga, erau ermetic camuflate de perdelele care abia lăsau să se filtreze o lumină roşietică ; ai aprins lumina de pe scară, ai luat liftul pînă la etajul al patrulea, unde în vestibul ai văzut-o pe Henriette care-ţi ieşea în întîmpinare, ştergîndu-şi mîinile de şorţul ei cenuşiu.

Aştepta să o săruţi ca în toate celelalte dăţi, dar dumitale nu-ţi venea să prelungeşti mai mult această comedie, ai început să-ţi deschei paltonul şi atunci ea te-a întrebat :

— Ce-ai făcut cu valiza ?

— Am lăsat-o la birou ; n-am vrut să mă încarc cu ea astă-seară, cînd n-aveam maşină ; ce e pe aici ?

— Masa e gata imediat. Ce-ai făcut azi ?

— Bine, dar, fireşte, sînt cam ostenit.

Ea s-a întors s-o cicălească pe Marceline şi dumneata te-ai dus să arunci o privire în camera băieţilor, care s-au ridicat iute amîndoi cu aerul lor vinovat şi obraznic, Henri care, asta se vedea bine, în clipa cînd te-a auzit venind şedea tolănit pe pat citind un roman poliţist, pe care abia avusese timpul să-l ascundă nu prea bine sub pernă, şi Thomas care-şi ştergea pe furiş mîinile de pantalonii de catifea în dungi cu gestul maică-si, în faţa chiuvetei pline de apă în care vaporaşele de hîrtie cu pînze colorate se înecau încetişor, pe masa cea mare scrumiera pe care unul din ei trebuie s-o fi furat din vreo cafenea, plină de hîrtii arse şi de mucuri, dicţionarul Gaffiot aruncat pe covor împreună cu multe alte cărţi de şcoală, care trebuie să fi servit drept proiectile.

Rîdeau pe înfundate după ce-ai închis uşa, apoi ai găsit-o în camera fetelor (într-un colţ căruciorul de păpuşi al Jacquelinei, încărcat de hăinuţe în dezordine, în mijloc, lîngă lampă, un vraf de stofă croită şi necusută) pe Madeleine, tolănită în fotoliu, cufundată în lectura revistei *Elle*.

— Unde-i sora ta ?

— A trimis-o mama să-şi facă lecţiile în sufragerie.

Au ajuns într-adevăr la vîrsta ingrată, şi-au pierdut graţia şi farmecul copilaşilor la care te întorci seara ca să te amuzi cu ei aşa cum te amuzi cu nişte jucării miraculoase, şi sînt totuşi prea mici, chiar Madeleine, ca să le poţi vorbi ca unor oameni mari, ca unor prieteni ; neputînd

să le supraveghezi mai îndeaproape învăţătura din cauza situaţiei dumitale, a grijilor dumitale, a celorlalte preocupări, le suporţi tărăboiul, ceea ce te irită pe dumneata împotriva lor, ceea ce îi împiedică pe ei să aibă încredere în dumneata, aşa că au devenit pentru dumneata un fel de mici fiinţe străine şi sălbatece, îndrăzneţe şi complice, care-şi dau foarte bine seama că ceva nu e în ordine între mama lor şi dumneata, care vă pîndesc pe amîndoi, care dacă nu vorbesc între ei, nu, asta te-ar mira, trebuie să se gîndească la asta, care ştiu că li se spun minciuni, care nu mai îndrăznesc să vină să vă pună întrebări.

Dacă ai ezitat atît de mult în faţa dragostei dumitale pentru Cecilia, ai făcut-o din cauza lor, bineînţeles, dar, evident, nu-i o soluţie să laşi lucrurile să putrezească astfel pe încetul ; dimpotrivă, trebuie să le spui deschis că ceea ce presimt este adevărat, operaţie chirurgicală care-i va face poate să sufere puţin, dar care-i va scăpa de această infecţie mintală care începe să-i febriciteze, trebuie să le dai exemplul unui om avînd pe deplin curajul sentimentelor sale, lucru pentru care pînă la urmă îţi vor fi recunoscători ; din cauza lor deci nu mai ai voie să eziţi, nu mai ai voie să minţi.

Nici vorbă că nu-i vei părăsi, vei fi întotdeauna aici ca să-i susţii, ca să te îngrijeşti să nu le lipsească nimic, şi, mai ales, aşa, vor putea veni către dumneata fără acest soi de bănuială, fără acest soi de zîmbet dubios ; relaţiile dumitale cu ei vor fi purificate.

Ajuns în camera dumitale ai deschis fereastra, ai privit masa neagră a Panteonului pe care o ghiceai prin ploaie deasupra cîtorva felinare umede, dintre toate monumentele Parisului cel care, împreună cu termele lui Iulian, îţi aminteşte cel mai adesea de Cecilia, şi asta nu numai pentru că numele lui îţi evocă în chip firesc pe cel al templului pe care Agrippa îl închinase celor doisprezece zei, dar şi pentru că friza de ghirlande, exact la înălţimea apartamentului vostru, este, printre toate sforţările de decoraţie clasică, una dintre imitaţiile cele mai reuşite ale celor mai frumoase ornamente romane, apoi după ce ai tras jaluzelele, intrînd în baie ca să-ţi speli mîinile şi văzînd policioara dumitale goală, sub oglindă, te-ai gîndit ce prost ai făcut că n-ai adus acasă valiza, întrebîndu-te cum ai să te bărbiereşti a doua zi dimineaţa, băieţii dumitale fiind încă prea mici ca să posede toate aceste ustensile : pămătuf etc. ; şi cum nu putea fi vorba să apari neras de douăzeci şi patru de ore în faţa domnişoarelor Capdenac, Lambert şi Perrin, singura soluţie era să te duci la frizer după micul dejun.

Fără îndoială, Henriette s-a gîndit la asta adineaori, cînd ai sosit, fiindcă are un spirit de observaţie foarte ascuţit în asemenea amănunte, dar n-a vrut să-ţi spună, preferase să te lase să bagi singur-singurel de seamă, ca să te umilească mai mult, ca să te facă să simţi mai mult că ai nevoie de ea, nici vorbă că nu în dragoste, era prea tîrziu, dar în toate micile probleme materiale. Era mereu aceeaşi politică pentru a te împiedica să faci saltul, pentru a-i feri pe copii de un scandal,

mereu aceeaşi politică timorată, meschină, mereu această ipocrizie, cînd în fundul sufletului ei şi ea doreşte, ca şi dumneata, despărţirea, dar se teme de ea, se teme de mila prietenelor, se teme de ce vor spune colegii de clasă copiilor ; tocmai asta nu îndrăzneşte ea să înfrunte, aşa că face tot ce poate ca să întîrzie explozia, sperînd că după un timp pasiunea şi hotărîrea dumitale vor slăbi şi că nimic nu se va întîmpla.

Desfăşoară o viclenie neîntreruptă dar, dacă vreodată ar izbuti, ce-ar obţine ? Tristul avantaj de a te fi învins definitiv, plăcerea sumbră a condamnaţilor de a trage şi pe altul cu ei în mlaştina de smoală şi plictis, s-ar trezi învingătoare, dar ce mizerabilă victorie, alături de dumneata, alături de un om incapabil să reziste războiului de uzură pe care ea îl duce, un om pentru care, în consecinţă, nu poate să aibă decît un dispreţ şi mai profund decît cel pe care-l are atît timp cît luptă.

Atunci i-ai deveni de-a dreptul nesuferit, şi înstrăinarea ei s-ar transforma în ură, ştiind că te-a reţinut împotriva voinţei şi numai datorită slăbiciunii dumitale, datorită contagiunii pe care a răspîndit-o frica ei de nişte prietene stupide ; vai, obrazul acesta al reproşurilor, cum s-ar întuneca atunci ! Cum ar putea ea să-ţi ierte vreodată şi să-şi ierte faptul de a fi scos definitiv la iveală laşitatea dumitale, de a fi ucis în dumneata tot ceea ce ar mai fi putut încă iubi !

Ce metodic se încăpăţînează ea, într-o intenţie care i-ar îngădui să apară în ochii altuia drept generoasă, ca să vă ducă pe amîndoi, pe ea şi pe dumneata, la această iremediabilă pierzanie !

Te-ai instalat într-un fotoliu din salon, lîngă această fereastră prin care se vede atît de frumos friza luminată a Panteonului, ascultînd la radio cîteva fragmente din Orfeul lui Monteverdi ; n-ai aprins decît lampadarul de fier forjat ; prin uşile de sticlă puteai s-o vezi pe Marceline care punea masa în sufragerie ; priveai cele două acvaforte de Piranese pe peretele din faţa dumitale, una reprezentînd nişte închisori, cealaltă nişte lucrări de construcţie ; din mica bibliotecă de autori latini şi italieni pe care ai constituit-o de cînd a început legătura dumitale cu Cecilia, ai ales primul volum al Eneidei, în colecţia Guillaume Budé, şi l-ai deschis la începutul cîntului al şaselea. În acest moment Jacqueline a intrat, pătată de cerneală pe degetul mare şi indexul mîinii drepte, s-a aşezat în fotoliu de partea cealaltă a căminului, lîngă marea bibliotecă de scriitori francezi, puţin încurcată, cu mîinile la piept.

— Ai călătorit bine, tăticule ?

— Da, dragă Jacqueline, dar tu ai fost cuminte ?

— Ai văzut-o pe doamna ?

— Care doamnă ?

— Ştii tu, aceea care a fost odată aici.

— Vrei să spui doamna Darcella ?

— Ei, nu ştiu numele ei de familie. Tu îi ziceai Cecilia.

— Da, de ce mă întrebi ?

— O să se întoarcă curînd ?

— Nu cred.

Henriette, deschizînd uşa de sticlă ca să vă spună că masa e gata, s-a uitat la fetiţă în aşa fel încît aceasta a început să se roşească, să plîngă şi a fugit în baie să-şi spele mîinile.

Ce putea să ascundă această mică întîmplare ? Nu trebuia să vezi în ea decît o nevinovată coincidenţă, şi această roşeaţă, aceste lacrimi, această fugă surveniseră numai pentru că fetiţa se simţise descumpănită de purtarea maică-si şi a dumitale ? Sau, mai degrabă, te întrebase intenţionat, încercînd să aibă o confirmare a ipotezelor pe care le construia în căpşorul ei, să-ţi smulgă informaţiile pe care să fie ea prima care să le ştie, sau, poate, şi aici, fireşte, întrebarea începea să devină suferinţă, începînd de aici era imposibil să mai continui aşa, nu mai folosea la nimic să ascunzi şi să amîi, să încerci acest soi de ruşine murdară faţă de tine însuţi şi de propria ta salvare, nu era oare la această fetiţă care te iubea atît de mult cu cîţiva ani în urmă, care se apropiase de dumneata atît de drăguţ adineaori, care nu putea să nu te mai iubească, plină de duioşie, cu toate aerele de om mare pe care încerca să şi le dea, imitînd-o sîrguincios pe sora ei, Madeleine, nu era oare o urmă de batjocură ?

Întrebarea ţi-o puneai lungit în pat, pentru că cele trei ceşti de ceai foarte tare pe care le băuseşi pe seară, în barul roman, nu te lăsau să dormi cu toată oboseala drumului.

Dincolo de fereastră ploaia s-a înteţit, lovind geamul cu picături mari, care încep să coboare încet, desenînd rîuri oblice. Englezul strînge ziarul

şi-l bagă din nou în buzunar. De partea cealaltă a culoarului, sub firele de telegraf tremurătoare şi încurcate, mai zăreşti încă vag silueta unei case sau a unui pom, ici şi colo, printre dealurile acoperite cu viţă-de-vie desfrunzită.

Dar acum, gata, s-a făcut, iată-te liber.

Vor mai fi, sigur, multe amănunte de pus la punct, şi situaţia nu se va putea stabiliza decît peste cîteva luni, dar hopul a fost trecut.

Poimîine, duminică dimineaţă, cînd te vei deştepta cam pe la orele nouă la etajul al patrulea de la numărul cincizeci şi şase de pe via Monte della Farina, soarele va străluci prin interstiţiile jaluzelelor şi glasurile pe care le vei auzi vor fi glasuri italiene.

Mai întîi, vei ieşi din camera Ceciliei care, mai mult ca sigur, se va fi sculat mai devreme, care-ţi va întinde o cană cu apă caldă şi vei trece prin uşa interioară în această cameră în care oficial ai dormit, ca să răvăşeşti patul şi să te speli.

Apoi veţi ieşi pe străzile romane şi, dacă vremea e destul de frumoasă, veţi pleca din oraş ca să vă duceţi să luaţi masa la Vila Adriana de exemplu, pe care n-ai văzut-o niciodată toamna sau, dacă ea preferă, pe vreo plajă, pentru că ea va hotărî, ea va fi stăpîna acestei zile ; dacă ploaia ameninţă, probabil că te va duce din nou către acel prim secret roman pe care ţi l-a dezvăluit, Judecata de Apoi a lui Pietro Cavallini la Sfînta Cecilia de Trastevere, unde călugărul iezuit îi lasă să intre printr-o permisiune cu totul specială, în fiecare duminică la orele unsprezece, pe toţi cei care vor să viziteze.

Noaptea lăsîndu-se destul de repede chiar la Roma în acest anotimp, vă veți întoarce devreme acasă la ea, ca să-ți poată dichisi o cină, fiindcă-i place să-și arate talentele de gospodină, și așa, vei putea și de astă dată să te culci devreme.

A doua zi, luni, ea va trebui să se ducă din nou la ora nouă la palatul Farnese, a doua zi și în multe alte zile încă pînă să primească scrisoarea de angajare din partea agenției de voiaj Durieu, și pînă să-și dea, pînă să i se primească demisia ; dumneata ai să te întîlnești din nou cu ea abia la prînz și ai să-ți petreci dimineața vizitînd singur unul din muzeele sau monumentele pe care în curînd ea nu va mai fi aici ca să le vadă împreună cu dumneata, așa încît cînd vei mai veni la Roma și le vei vizita din nou, asta va fi ca un fel de ceremonie celebrînd și comemorînd începuturile dragostei voastre, muzeul Termelor de pildă în fața gării, cu sufrageria Liviei, acea livadă sfîntă plină de păsărele, sau chiar Vaticanul, dacă n-ai văzut tot ceea ce voiai să vezi aici, vizită în care Cecilia nu te-a însoțit niciodată, dar tocmai pentru ea, în cinstea ei, te vei duce să examinezi cu mai multă atenție aceste săli pe care nu le-a văzut niciodată, atît din pricina orarului cît și din principiu, ca să poți fi față de ea mesagerul a ceea ce transmit imaginile care le decorează, degajîndu-le de patina neplăcută, falsificatoare, care le acoperă.

Pe de altă parte, această vizită la Vatican, cea de lunea viitoare ca și aceea de mîine dimineață pe care, la nevoie, o va completa, va fi prima pe care o vei fi făcut de foarte multă vreme la

vreun monument roman fără Cecilia, va fi deci prima din toate cele pe care le vei face de-aici înainte un timp, de nevoie, fără ea, după ce va fi lîngă dumneata la Paris și nu va mai fi pe via Monte della Farina ca să te întîmpine ; această vizită la Vatican va fi un fel de ceremonie pregătitoare a absenței sale.

În fine, dacă n-ai să profiți de aceste două dimineți pentru asta, va trece probabil foarte multă vreme pînă să mai ai ocazia s-o faci din nou, fiindcă nu ai, evident, posibilitatea să-ți îngădui des astfel de escapade de patru-cinci zile, iar cînd Cecilia nu va mai fi la Roma, nici n-o să mai ai probabil chef.

Te temi că „Cetatea eternă" o să-ți pară de-acum înainte pustie și că o să tînjești după femeia care te atrăgea și te reținea aici. E posibil ca de-acum înainte să nu mai ai decît o dorință, să iei primul tren, o dată afacerile terminate, fără să profiți măcar de week-end și să te întorci, dacă ești aici într-o sîmbătă, la orele treisprezece și treizeci și opt, cu clasa întîia, sau, să sperăm, în vagonul de dormit, cu trenul pe care l-ai luat duminica trecută, mult mai rapid decît acela pe care l-ai ales pentru luni seara, pe motivul că are vagoane de clasa a treia.

După-amiază, asta-i sfînt, te vei plimba prin acea parte a orașului în care întîlnești la fiecare pas ruinele monumentelor antice ale Imperiului, în care nu le vezi, ca să zicem așa, decît pe ele, orașul modern și orașul baroc retrăgîndu-se parcă spre a le lăsa în vasta lor singurătate.

Vei traversa Forumul, vei urca Palatinul, şi aici aproape fiecare piatră, fiecare zid de cărămidă îţi va aduce aminte de vreo vorbă spusă de Cecilia, de ceva ce ai citit sau aflat ca să-i poţi împărtăşi şi ei ; vei privi de la palatul lui Septimiu Sever cum se lasă seara peste colţii termelor lui Caracalla, care se înalţă în mijlocul pinilor ; vei coborî apoi din nou prin templul lui Venus şi al Romei, şi vei asista la apusul Soarelui, la înteţirea umbrei în interiorul Coliseului, apoi vei trece pe lîngă arcul lui Constantin, o vei lua pe via San Gregorio şi pe via dei Cerchi, de-a lungul vechiului Circ Maxim ; în noapte, vei zări templul Vestei în stînga dumitale şi, de partea cealaltă, arcul lui Janus Quadrifrons ; atunci vei ajunge la Tibru, de-a lungul căruia vei merge pînă la via Giulia ca să ajungi la palatul Farnese şi nu vei mai avea, fără îndoială, de aşteptat decît cîteva minute pînă să iasă Cecilia.

De partea cealaltă a culoarului, de nerecunoscut prin ploaia care face ravagii, trece un lung tren de marfă, mai întîi vagoane cu cărbune, apoi altele, încărcate cu lungi bîrne, cu automobile neterminate, cu caroserii nevopsite, sprijinite unele de altele ca elitrele unor insecte moarte, prinse în ace, apoi acelea în care sînt închise animale avînd ferestruici cu gratii, cele cu scăriţe care conţin petrol, platformele încărcate cu silex ruginiu pentru amenajarea altor drumuri, şi în sfîrşit, ultimul, cu cabină şi cu felinar, nu chiar lîngă fereastră ci puţin mai încolo. Tinerii căsătoriţi sînt tăcuţi, fiecare adîncit în lectura lui, şi-au întins picioarele sub bancheta dumitale. Pe culoar, iată-l acum pe profesor, stă sprijinit de bara de alamă şi fumează. Treceţi printr-o gară al cărei nume nu-l poţi descifra.

Preotul din stînga dumitale se ridică, închide cartea de rugăciuni, o aşază în tocul ei negru şi o lasă pe canapea ca să marcheze locul, te roagă să-l scuzi că te deranjează, deschide uşa glisantă puţin mai tare, se strecoară prin dreapta şi dispare îndărătul dumitale. E ora unsprezece ; trenul trebuie să se oprească la Dijon peste unsprezece minute, oare acolo coboară el ? Trebuie să aibă cam treizeci şi cinci de ani ; e viguros, ba chiar repezit ; părea să se plictisească, instalat aşa cum era încă pentru mult timp, înghesuit în colţul lui. Şi-a terminat de citit rugăciunea, sau pur şi simplu s-a săturat ? Ce bună deghizare, o sutană ! Fireşte, sutana afişează o seamă de lucruri dar îndărătul acestei declaraţii cîte ascunzişuri posibile ! Cum să ştii dacă e călugăr iezuit, de pildă, profesor la un liceu, preot de ţară sau vicar al unei parohii urbane ? Pe aceste pliuri negre care-l acoperă, care indică apartenenţa lui la o biserică şi care te asigură mai mult sau mai puţin că spune un număr oarecare de rugăciuni pe zi, că face slujba liturghiei, nu există nici cel mai mic indiciu care să dezvăluie felul lui de viaţă, ocupaţiile cărora le dedică cea mai mare parte din timp, mediul cu care vine în contact.

Unde merge ? Probabil mai departe de Dijon, dată fiind atitudinea lui, dar nu mult mai departe, pentru că nu are alt bagaj decît această mapă neagră ; şi în ce scop călătoreşte ? Nu e de

crezut că se duce, ca dumneata, să se întîlnească cu o femeie ; a fost poate la el acasă, să-şi vadă mama bătrînă, de exemplu ; trebuie să aibă şi ei din cînd în cînd concediu ca şi ceilalţi oameni ; de asemeni, pot şi ei foarte bine să călătorească numai pentru plăcerea lor, dar pe timpul ăsta... Nu să călătorească pentru profesia lui sau, cel puţin, pentru ceea ce în viaţa lui corespunde cu ceea ce este pentru dumneata profesia ; nu vezi de ce ar avea nevoie să se deplaseze de la Paris la Dijon, afară de cazul cînd e un intelectual şi a fost să ţină o conferinţă sau să cerceteze nişte documente la Bibliothèque Nationale, în apropierea căreia, pe strada Richelieu, l-ai întîlnit poate lunea trecută fără să ştii, dar nu pare.

Profesorul de drept se întoarce spre dumneata ; intră din nou în compartiment ; se aşază ; se uită la ceas ; îşi scoate ochelarii, scoate din buzunar o cutiuţă din care ia o bucăţică de piele de căprioară şi începe să-şi şteargă din nou ochelarii.

Chiar cînd nu li se citeşte pe faţă, cum e cazul acestuia, în general se cunoaşte totuşi că aparţin categoriei profesorilor sau scotocitorilor de veche înţelepciune, după haine, după cărţile pe care le citesc, după gesturile, după purtarea lor ; dar dincoace, totul e înghiţit de anteriu, mir şi carte de rugăciuni.

Dacă e puţin probabil să meargă de astă dată la Roma, poate că a şi fost sau poate visează să meargă, ca să-l vadă pe papa, ca să se amestece în această mulţime de însutanaţi care împînzesc toate străzile, ca nişte roiuri gălăgioase de albine, graşi sau ciolănoşi, imberbi sau decrepiţi ; trebuie

să fi cunoscut sau, dacă nu, va cunoaşte o Romă cu totul diferită de aceea pe care în cursul acestor doi ani ţi-a arătat-o Cecilia.

Tînărul soţ îşi ia ochii de pe Assimilul italian, constată că bancheta din faţa lui e liberă ; tînăra soţie, lîngă el, nu mai e cufundată în lectura revistei feminine ; răsfoieşte ghidul albastru ; desface un plan ; recunoşti planul Romei.

Îţi strîngi picioarele ca să-i faci loc preotului să intre din nou în compartiment ; îşi reia cartea de rugăciuni de pe canapea, dar n-o mai deschide ; o bagă într-un buzunar şi priveşte cum plouă.

Această neplăcere care i se citeşte pe faţă, această nervozitate care-i crispează degetele puternice, cărui fapt trebuie atribuite, unei profunde insatisfacţii latente, unui soi de îndoială asupra a tot ceea ce reprezintă costumul lui, de regret de a se fi angajat pe un drum despre care nu îndrăzneşte să-şi mărturisească pînă la capăt că socoate a nu fi al lui, sau chiar de-a dreptul că este pentru oricine un impas, sau poate sînt efectul unor dificultăţi trecătoare şi neesenţiale, o umbră care s-a aşezat deodată asupra lui, ceea ce s-ar potrivi perfect cu ipoteza că a fost la Paris să vadă o rudă bolnavă, afară de cazul că e parizian şi că merge la Bourg sau la Mâcon să vadă această rudă bolnavă.

Poate îl frămîntă astfel nu o amintire, ci o spaimă, umbra care i s-a aşternut pe obraz nu e poate aceea a unei zile trecute, ci aceea a unei zile viitoare, poate că trebuie şi el să ia o hotărîre, poate că tocmai în acest moment, sau mai

degrabă puţin mai înainte, în clipa cînd în loc să deschidă cartea de rugăciuni, aşa cum te aşteptai, a vîrît-o în buzunar cu un aer dezgustat, a făcut poate un salt mai important chiar decît cel pe care-l reprezintă pentru dumneata această călătorie, poate că a luat hotărîrea de a părăsi aceste rugăciuni şi acest costum şi că este pe punctul de a se găsi dezarmat dar cu totul altul în faţa unei libertăţi care pînă acum îl înspăimînta şi făcea să-i îngheţe sîngele.

Pare calm de-a binelea, bombăne ; o să poarte sutană toată viaţa ; trebuie să fie supraveghetor la o şcoală ; îşi petrece probabil vremea împărţind pedepse unor băieţi de vîrsta fiilor dumitale, care-l respectă pentru că joacă foarte bine fotbal.

Profesorul din faţa dumitale, care se uita pe fereastra din stînga lui, trebuie să fi recunoscut un semn prevestitor ; se ridică, îşi pune paltonul, ia servieta sub braţ, englezul se îmbracă şi el, îşi ia valiza, iese, ai jura că e comis-voiajor de vinuri la Londra şi că vine aici să negocieze noua recoltă.

Liniile şi cablurile se înmulţesc ; se zăresc primele case din Dijon.

Ai chef să-ţi dezmorţeşti picioarele. Romanul pe care l-ai cumpărat pe peronul gării Lyon şi pe care încă nu l-ai deschis e tot pe canapea, în stînga locului pe care ai stat ; îl împingi puţin ca să-l marcheze ca ocupat.

PARTEA A DOUA

IV

Ești încă zgribulit de frigul umed care te-a pătruns cînd ai coborît din vagonul pe care, ai verificat, tăblia de metal este agățată în exterior chiar în spatele dumitale, sub fereastra culoarului, scrie Dijon, Modana, Torino, Genova, Roma, Neapole, Messina și Siracusa, pînă unde merg poate cei doi tineri căsătoriți, în călătorie de nuntă, care au lăsat în jos geamul din fața dumitale, aplecîndu-se ca să privească liniile și un alt tren îndepărtîndu-se încet prin ploaia care din ce în ce se întețește.

El ridică capul ; picăturile de apă strălucesc în părul lui uscat, de culoarea lemnului, din care e făcută masa din sufrageria dumitale, place du Panthéon numărul cincisprezece ; și ea își scutură buclele trecîndu-și degetele prin soarele lor de noiembrie, ca Cecilia prin șerpii săi cu solzi negri, ca tăciunele, cînd își îndreaptă pletele, ca Henriette, cu ani în urmă, cînd era încă o femeie tînără.

Preotul a scos iar cartea de rugăciuni din tocul ei, care zace, ca și cum l-ar fi aruncat, pe canapea, nu departe de romanul pe care dumneata l-ai

lăsat ca să-ţi marchezi locul şi pe care-l iei ca să-l pui pe policioară, după ce l-ai răsfoit fără să citeşti o frază, ştii, cu degetul mare, aşa cum făceai cu acele cărţulii-cinematograf cînd erai şcolar, de data asta nu ca să vezi imaginile mişcîndu-se, ci numai ca să auzi în mijlocul vacarmului din tren şi din gară, la ureche, zgomotul uşor pe care-l face, asemănător ploii.

El a rămas tot ghemuit în sutana lui neagră ale cărei cute sînt acum imobile, ca acelea ale unei statui de lavă, ferindu-şi ochii de vederea pluvioasă a liniilor ferate şi a cablurilor, poate prea cunoscută, prea deprimantă pentru el, ţinînd indexul butucănos în fascicola încă roşie a paginilor pe care le îndoaie, şi privirea i se încrucişează o clipă cu a dumitale pe cînd te aşezi, dar nu la dumneata se uită, ci în faţa dumitale, pe locul unde stătea profesorul care a coborît, la bărbatul care a intrat în timp ce dumneata stăteai pe peron uitîndu-te la pancarte, care nu şi-a scos încă paltonul gri-deschis, destul de puţin plouat, care e cu siguranţă italian nu numai pentru că tocmai a scos din buzunar *La Stampa*, dar mai ales pentru că pantofii lui cu vîrfuri ascuţite, pe fluviul pardoselii metalice cu valuri îngheţate în formă de romburi, sînt alb cu negru.

Cei doi tineri căsătoriţi ridică înapoi geamul şi se aşază.

O femeie, în negru de sus pînă jos, neliniştită, destul de măruntică, avînd o faţă îmbătrînită şi o pălărie garnisită cu tul şi ace mari cu bule la capete, intră ţinînd în mînă o valiză de pai şi un coş, cu cealaltă trăgînd un băieţel de vreo zece

ani, care duce şi el un paner acoperit cu un şal roşu, şi după ce se instalează amîndoi între dumneata şi preot, răsuflă uşurată.

Auzi vocea alterată de megafon încheindu-şi discursul : „...Chambèry, Modana şi Italia, în vagoane vă rugăm ; atenţie la plecarea..." şi trosnetul înfundat al unei ultime uşi care se închide ; trenul pleacă.

Pe pielea albă a pantofilor sînt cîteva pete rotunde de noroi, foarte vizibile ; trebuie să fie singura pereche pe care a luat-o cu el plecînd din Italia, într-o zi cu vreme frumoasă, duminica trecută poate, ca dumneata.

Apare, cu chipiu şi vestă albă, chelnerul vagonului-restaurant, care propune tichete albastre pentru a reţine locuri în prima serie la prînz, pentru care optează cei doi soţi, roz pentru a doua serie, cam la interval de o oră, pe care o preferi dumneata şi cu italianul, care pare să fie cam de vîrsta dumitale, fără îndoială mai puţin avut decît dumneata, poate reprezentantul în ţara lui a unei firme din Dijon, organizînd acolo import de muştar sau de vinuri Clos-Vougeot.

Fularul pe care nu şi l-a scos de la gît are exact aceeaşi culoare albastru-cobalt ca sacul de voiaj din plasă, care a luat locul servietei roşu-închis, pătată de cerneală, din care profesorul de drept scotea volumele legate în pînză groasă, neagră, pe care trebuie să le fi împrumutat de la biblioteca Facultăţii.

Ăsta, ce trusă de toaletă o fi avînd ? Un aparat de ras electric, fără îndoială, cu care dumneata n-ai putut să te împaci niciodată, şi în afară de

asta o pijama cel puțin, cîteva cămăși elegante cum știu să le facă numai în Italia, papuci de piele într-o anvelopă de mătase cum vezi în vitrinele de pe Corso, și apoi, firește, dosarele, hîrtiile, foile dactilografiate în multiple culori, proiectele, devizele, scrisorile, facturile.

Doamna în negru de lîngă preotul care va coborî fără îndoială la o stație apropiată (formează împreună o stranie pereche întunecată în fața perechii luminoase a tinerilor căsătoriți) ridică șalul care acopere coșul înghesuit între ea și băiețelul din stînga dumitale, care se și impacientează (seamănă cu Thomas cînd era mai mic), și-și bate unul de altul picioarele atîrnate.

Treceți și de gara Gevrey-Chambertin. Pe coridor zărești vesta albă a chelnerului care iese dintr-un compartiment și intră în cel următor; și de partea cealaltă, prin geamul din nou acoperit de mari picături de ploaie care curg încetișor, ezitante, într-o jerbă de linii oblice, neregulate, cu tresăriri și capturări pe parcurs, fantoma unui camion de lapte se îndepărtează în mijlocul acestor pete indistincte, mai închise decît fondul întunecat și confuz.

Cînd Cecilia va ieși din palatul Farnese, luni seara, te va căuta din ochi, te va descoperi lîngă una din fîntînile în formă de lavoar ascultînd susurul apei curgătoare, privind-o cum se apropie prin întuneric, cum traversează piața aproape pustie, nu va mai fi nici un negustor pe Campo dei Fiori și abia cînd veți ajunge pe via Vittorio Emmanuele veți da din nou peste luminile și agitația

marelui oraș, cu zgomotul tramvaielor și firmele de neon; dar cum va mai fi încă un ceas pînă la masă, probabil că nu veți alege drumul acesta, prea obișnuit, ci o veți lua, dimpotrivă, alene, pe îndelete, ocolit, pe străduțele întunecate, dumneata ținînd-o de talie sau de umeri, așa cum se vor plimba pe aici și tinerii căsătoriți dacă la Roma coboară, sau cum se vor plimba la Siracusa dacă pînă acolo merg, cum fac în fiecare seară precocile perechi romane, cufundîndu-vă în această mulțime de îndrăgostiți ca într-o baie de tinerețe, și veți merge de-a lungul Tibrului, sprijinindu-vă din cînd în cînd de parapetul lui ca să priviți reflexele tremurînd în apa scundă și neagră, în timp ce, de pe pontoanele pe care se dansează, va urca spre voi muzica mediocră, spulberată de vîntul rece, pînă la podul Sant' Angelo, ale cărui statui atît de ingenu chinuite, atît de albe ziua, vă vor părea niște bizare pete de cerneală solidă, apoi, pe alte străzi întunecate, veți mai ajunge o dată pînă la această coloană vertebrală a Romei voastre, pînă la piazza Navona unde fîntîna lui Bernini va fi strălucitoare, și vă veți instala aici, dacă nu pe terasa prea rece la această oră și ale cărei mese vor fi foate probabil strînse, cel puțin pe cît posibil mai aproape de una din ferestrele restaurantului Tre Scalini, ca să comandați cel mai bun Orvieto și să-i povestești Ceciliei cît mai amănunțit ce ai făcut toată după-amiaza, întîi pentru ca ea să fie sigură că numai pentru ea ai venit, chiar în această zi în care ați fost aproape tot timpul despărțiți, că nu ai profitat de o călătorie care ți-a fost cerută de firma Scabelli, fi-

incă este absolut indispensabil pentru această viaţă nouă care va începe între voi doi nu numai să nu fie nici o minciună la baza ei, dar nici măcar umbra unei minciuni şi, de asemeni, ca să poţi vorbi o ultimă oară despre Roma, la Roma, cu ea.

Într-adevăr, acum că va pleca, şi îndată ce hotărîrea va fi luată, datele fixate, demersurile făcute, adică dacă nu luni seara, cel puţin peste maximum cîteva săptămîni, să zicem în momentul următoarei dumitale călătorii la Roma, probabil ultima oară cînd o vei mai găsi aici, va fi aproape ca şi cum ea ar fi şi plecat, pentru că se va apuca să revadă ceea ce-i este cunoscut din acest oraş ca să-l ancoreze mai bine în amintire, fără să caute a-l cunoaşte mai mult.

Astfel, de-acum înainte, dintre voi doi dumneata vei fi cel din Roma şi vrei să-ţi împărtăşească din ştiinţa ei cît mai mult înainte de a pleca, înainte de a o pierde în noua ei viaţă pariziană, ba mai mult, vrei să-şi petreacă ultimele zile ale şederii aici, această amînare, (la nevoie să-şi ia cîteva zile libere după ce va demisiona de la ambasadă) ca să cunoască ce-ţi place dumitale şi ea n-a văzut încă, şi mai întîi ceea ce este interesant, orice s-ar spune, în acest muzeu al Vaticanului în care nu voia pînă acum să intre nu numai din pricina aversiunii ei generale faţă de biserica catolică (asta n-ar fi fost de-ajuns), dar şi pentru că această citadelă reprezenta în ochii ei, de cînd v-aţi întîlnit şi cu oarecare aparenţă de dreptate, oricît de sincere ar fi fost protestele dumitale în privinţa libertăţii de spirit, singurul lucru care te împiedica să te desparţi de Henriette, singurul lucru care-ţi interzicea să începi viaţa de la început, să te eliberezi de acest om bătrîn care începeai să devii.

Acum, prin hotărîrea dumitale, prin călătoria făcută numai de dragul ei, îi vei fi arătat că ai rupt felul acesta de lanţuri, şi, în consecinţă, aceste imagini şi aceste statui nu trebuiau să mai reprezinte pentru ea un obstacol de ocolit pentru a te întîlni, o barieră de înlăturat pentru a te elibera, aşa că va putea şi va trebui să le vadă acum, în ciuda iritării pe care citadela, paznicii şi vizitatorii ei i-o vor produce cu siguranţă, ca să fie şi mai trainică comuniunea romană, comuniune întru locul, solul acesta în care dragostea voastră îşi are rădăcinile, această dragoste care va creşte şi va înflori altundeva, în Parisul pe care-l consideraţi amîndoi patria voastră inalienabilă.

Dincolo de culoar, prin geamul acoperit cu o pînză ţesută din picăturile de ploaie, ghiceşti după lucirea de aluminiu că se apropie, se întîlneşte cu trenul şi dispare un camion de petrol. O zguduitură puţin mai violentă face să sune capătul unui mîner lovit de o bară de metal. Dincolo de fereastra inundată se rotesc, în inima unui peisaj asemănător reflexelor în apa unui lac, trunghiurile întunecate ale unor acoperişuri şi ale unei clopotniţe.

Cînd aţi plecat de la restaurantul Tre Scalini, unde ai luat masa cu Cecilia, era o vreme minunată ; dacă n-ar fi fost răceala aerului te-ai fi crezut încă în luna august : Fîntîna Fluviilor strălucea în soare.

Ea se plîngea de singurătatea în care aveai să o lași, de faptul că avea să stea singură în această după-amiază de duminică, și dumneata încercai să o liniștești, explicîndu-i din ce motive prezența dumitale era indispensabilă a doua zi dimineața la biroul din Paris, că nu, nu puteai să trimiți o telegramă ca să anunți că te întorci abia poimîine, că era inutil să-ncerce să te întîrzie, obligîndu-te astfel să aștepți trenul de douăzeci și trei treizeci, pe care-l vei lua ca să te întorci lunea viitoare.

„Și eu, care aș lăsa totul ca să plec la Paris cu tine, ca să te văd în fiecare zi, fie și pentru cinci minute numai, fie și în secret. Ah, știu eu bine, eu nu sînt pentru tine decît prietena romană, și sînt o proastă că te mai iubesc, că te iert mereu, că te cred cînd îmi spui că numai la mine te gîndești, cînd am toate motivele să cred contrariul."

De aceea ai asigurat-o că faci totul ca să-i găsești un post, că, îndată ce se va ivi ocazia, ai s-o iei cu dumneata, că ai să te desparți de Henriette, fără scandal, și că veți fi împreună.

Or, dacă acum ai hotărît într-adevăr, dacă ai căutat într-adevăr împrejurul dumitale și ai obținut această ofertă pe care o căutai, dacă tot ceea ce îi spuneai a devenit adevărat, în momentul acela nu făcuseși încă nici un demers în acest sens, toate acestea erau în stadiul unui proiect neclar a cărui înfăptuire o amînai de la o săptămînă la alta, de la o călătorie la alta.

Ea înțelegea foarte bine acest lucru, privindu-te cu acel surîs trist pe care-l socoteai atît de nemeritat, și de aceea a tăcut, s-a mulțumit să se îndrepte spre stația de taxiuri din fața bisericii

Sant' Andrea della Valle, pentru că timpul trecea și mai trebuia să-ți iei valiza de la Albergo Quirinale.

În Stazione Termini, după ce ai urcat, punînd piciorul pe acel *marciapiede* nou, într-un vagon de clasa întîia ca să ocupi un loc într-un colț, lîngă coridor, cu fața în direcția mersului, punînd pe el ziarele și romanul polițist italian pe care tocmai îl cumpăraseși în marele hol transparent, în momentul cînd orologiul arăta orele treisprezece și treizeci, ca să pui deasupra în plasă servieta și valiza, ai coborît din nou pe peron ca s-o săruți pe Cecilia, care te-a întrebat încă o dată, încercînd să-ți schimbe răspunsul (și e adevărat că răspunsul s-a transformat, dar atunci nu știai, nu puteai s-o consolezi de loc, să o mulțumești încă) :

— Așadar, cînd mai vii ?

la care dumneata ai repetat ceea ce ea știa, ceea ce îi mai spuseseși de douăzeci de ori în timpul cît ai stat la Roma :

— Din păcate, abia pe la sfîrșitul lui decembrie,

ceea ce a devenit neadevărat acum ; or, deodată, ca și cum ar fi presimțit ce avea să se întîmple, ceea ce e în curs de împlinire, a lăsat deoparte orice melancolie, a început să rîdă, ți-a strigat în timp ce trenul se punea în mișcare :

— Ei, drum bun și nu mă uita,

și dumneata ai privit-o micșorîndu-se în depărtare.

Apoi te-ai instalat în compartimentul dumitale, cu fața la fotografia colorată care reprezenta un detaliu al Sixtinei, unul dintre păcătoși căutînd

să-şi ascundă ochii, deasupra locului care a rămas gol pînă la Paris, şi te-ai adîncit în lectura scrisorilor lui Iulian Apostatul.

Apusul era pe sfîrşite cînd ai ajuns la Pisa ; ploua peste Genova în timp ce luai cina în vagonul-restaurant, şi priveai cum creşte mulţimea picăturilor de apă de partea cealaltă a geamului ; ai trecut frontiera către ora unu noaptea, apoi s-au stins luminile şi ai adormit confortabil ca să te trezeşti abia către cinci dimineaţa ; dînd puţin la o parte perdeaua albastră din stînga dumitale, ai văzut, sfîşiind noaptea compactă încă, luminile unei gări al cărei nume ai putut să-l citeşti în timp ce trenul îşi încetinea mersul : Tournus.

Dincolo de fereastra mereu împînzită de polaie, suprapunîndu-se seriei de stîlpi obişnuiţi, ca o neaşteptată bătaie ceva mai puternică, un semnal ca un joc de şah se învîrte cu un sfert de cerc. O zguduitură ceva mai violentă face să-ţi tresară sub mîna dreaptă capacul scrumierei. De partea cealaltă a culoarului, dincolo de geamul brăzdat de o jerbă de rîuleţe asemănătoare unor traiectorii de foarte lente şi foarte ezitante particule într-o cameră Wilson [1], un camion cu prelată împroaşcă valuri de noroi trecînd prin bălţile gălbui ale drumului.

De astă dată n-o să mai fii nevoit să te întorci la Albergo Quirinale, nici să te grăbeşti după ce-ai

[1] Cameră de condensare care permite fotografierea traiectoriilor descrise de particulele atomice.

mîncat, pentru că te vei duce să-ţi petreci seara la numărul cincizeci şi şase de pe via Monte della Farina, în camera din care Cecilia se va muta în curînd şi pe care n-ai s-o mai vezi, prin urmare, decît încă o dată sau de două ori.

Subiectul discuţiei voastre va fi organizarea vieţii voastre viitoare, felul în care Cecilia se va putea instala la Paris, problemă care, într-adevăr, nu e în întregime rezolvată, din care cauză preferi să nu-i pomeneşti decît în acest ultim moment, dar în legătură cu care ai putea de pe acum să-i propui un oarecare număr de posibilităţi : astfel, deocamdată, la rigoare şi provizoriu, camera de serviciu de la numărul treisprezece din place du Panthéon, cu toată vecinătatea îngrozitor de jenantă sau hotelul care e departe de a fi ceea ce visaţi voi amîndoi, dar care ar putea fi luat în consideraţie pentru primele săptămîni, apoi, începînd din ianuarie, apartamentul familiei Martel, care trebuie să plece într-o călătorie de un an în Statele Unite, şi care ar accepta cu siguranţă să vă găzduiască în acest timp, dar cu care ar trebui să iei unele precauţiuni, mărturisindu-le numai pe jumătate adevărul, pentru că, în ciuda călduroasei lor aprobări oficiale, nu ştii ce părere vor avea în fond, şi, în fine, abia în luna februarie, mica locuinţă a lui Dumont, care trebuie să se mute la Marsilia, nici mare, nici confortabilă, prost plasată, dar pe care în lipsă de altceva mai bun aţi putea-o aranja convenabil.

Iată care-i situaţia, îi vei spune, înfruntînd din nou problemele tinerilor căsătoriţi, dar e foarte posibil ca în cîteva zile să se ivească noi propu-

neri, vei urmări cu grijă anunțurile din ziare și, dacă ceva îți convine, vei închiria imediat, vei începe chiar să zugrăvești, pentru ca totul să fie gata la sosirea ei.

Lungiți amîndoi pe patul ei, dedesubtul fotografiilor cu obeliscul și cu arcul de triumf, vă veți dezmierda discutînd, în ciuda incertitudinii, despre mobilele care vă vor trebui, despre mașinile de bucătărie, cu multe pauze între fraze, între cuvinte, și în curînd, mult prea curînd, va trebui să plătești pentru camera de alături în care n-ai dormit, al cărui pat l-ai răvășit numai în ambele dimineți, și apoi să te îndrepți spre gară, nu pe jos, din pricina valizei, atît de ușoară pe cît ai voit-o, ci într-un taxi pe care va fi trebuit să-l aștepți, fără îndoială, mult timp în fața bisericii Sant' Andrea della Valle sau pe Largo Argentina, deoarece către orele unsprezece trec mult mai rar.

În gara luminoasă, după ce te vei fi urcat într-un vagon de clasa a treia pe care se va afla tăblița : „Pisa — Genova — Torino — Modana — Parigi", ca să încerci să găsești și să-ți ocupi un loc asemănător celui pe care stai acum, un colț lîngă culoar, cu fața în direcția mersului, vei coborî din nou pe peron la Cecilia, care-ți va spune poate din nou :

— Așadar, cînd mai vii ?

dar pe cu totul alt ton, în cu totul alt scop, și dumneata îi vei putea răspunde, în această noapte pe care nici chiar despărțirea nu va reuși s-o împiedice a fi fericită, exact aceleași cuvinte ca duminica trecută, îndată după masă :

— Din păcate, abia pe la sfîrșitul lui decembrie,

dar le vei spune cu totul altfel, rîzînd singur de asta, avînd siguranța fericirii voastre viitoare, a întîlnirii voastre definitive, fără teamă și iritare.

Vei sta pe peron pînă în ultima clipă sărutînd-o, de data aceasta, la această oră tîrzie, la plecarea acestui tren nu prea comod, fără nici o teamă că vreun membru influent al firmei Scabelli, chiar dacă printr-o prodigioasă întîmplare s-ar afla la doi pași de dumneata, ar putea să te recunoască ; n-ai să urci treptele decît la semnal, și de la o fereastră al cărui geam îl vei fi coborît vei privi-o pe Cecilia fugind, făcîndu-ți semne, pînă ce nu va mai putea, gîfîind, roșie de efort și emoție, micșorîndu-se în depărtare, în timp ce trenul va ieși din gară, înainte de a te instala pentru noaptea inconfortabilă, fără să te adîncești încă în lecturile dumitale, pentru că vei avea sufletul atît de plin de ea încît ochii sau buzele ei îți vor zîmbi pe toate chipurile tovarășilor de drum, și al tuturor celor care vor aștepta alte trenuri pe peroanele stațiilor suburbane, Roma Tuscolana, Roma Ostiense, Roma Trastevere.

Apoi cineva va cere să stingeți lumina.

Prin geamul mai puțin împînzit de picăturile ploii care se domolește, zărești o mașină ca a dumitale, cincisprezece cai putere, neagră, stropită toată de noroi, cu ștergătoarele sclipitoare, care se îndepărtează îndată de calea ferată și dispare îndărătul unui hambar, între viile din partea cealaltă a culoarului, prin care se apropie acum scu-

turînd clopoţelul chelnerul vagonului-restaurant. Trece gara Fontaines-Mercurey.

Cei doi tineri căsătoriţi au ridicat capul, dar el, care trebuie să aibă mult mai mult decît ea experienţa călătoriilor, declară că au destul timp, că pot s-aştepte pînă la întoarcerea clopoţelului.

Te uiţi la ceas : e ora unsprezece şi cincizeci şi trei, patru minute deci înainte de a sosi la Chalon, încă un ceas şi mai bine pînă să iei masa.

Băieţelul din stînga dumitale ronţăie o tabletă de ciocolată, care începe să se topească şi să-i mînjească degetele, aşa că femeia în negru cu care Henriette va semăna peste cîţiva ani, ceva mai elegantă doar, îmbrăcată într-un cenuşiu ceva mai deschis, ceva mai puţin trist decît negrul acesta, scoate din geantă batista şi-i şterge mînuţa certîndu-l, apoi trage din coş un pachet de biscuiţi învelit în hîrtie de staniol pe care o rupe şi dă unul copilului, căruia îi este poate mamă, sau bunică, sau mătuşă, sau altceva, şi care scapă o bucăţică pe pardoseala încălzită şi vibrantă.

Preotul ridică ochii de pe cartea de rugăciuni, îşi stăpîneşte un căscat, îşi sprijină mîna dreaptă pe pervaz, bătînd cu un deget în plăcuţa de metal pe care scrie : „Nu vă aplecaţi în afară“, apoi îşi freacă umerii de spătar, se înfundă în el şi se îndreaptă, începe din nou să citească, în timp ce apar primele case din Chalon.

Cel care adineaori îţi luase locul intră în compartiment, îşi trage pe mîneci impermeabilul negru, clătinîndu-se între banchete ca un om beat ; îşi pierde echilibrul şi îl recapătă în ultimul moment ţinîndu-se de umărul dumitale.

Acum e nemişcare şi o linişte din care se desprind cîteva ţipete, cîteva scrîşnituri, cîteva foşnituri ; picăturile de apă pe geamuri nu mai tremură, nu se mai înmulţesc.

Cu uşurinţă, comis-voiajorul coboară din plasă valiza de carton ruginiu imitînd atît de prost pielea, cu colţuri de metal, în care trebuie să-şi care eşantioanele : perii ? conserve ? produse de curăţat ?

În general, traseurile lor de afaceri sînt mai scurte : merg din oraş în oraş în mici etape şi au puncte de legătură aproape de regiunea pe care o prospectează. Nici unul dintre reprezentanţii dumitale în provincie n-ar avea de făcut pentru firma Scabelli deplasări de asemenea importanţă ; niciodată n-au ce căuta la Paris pentru meseria lor, dimpotrivă, inspectorii dumitale se duc la ei, şi acesta cu siguranţă nu este inspectorul vreunei firme. E vorba poate de vreo dugheană prost organizată care difuzează la întîmplare o marfă de o calitate cel mai adesea cu totul inferioară, afară de cazul cînd a fost în concediu (ce vreme pentru aşa ceva !), sau ca să-şi vadă familia sau, şi el, o femeie, ce gen de femeie, pe ce stradă sordidă, în ce cameră mobilată ?

În ce priveşte pachetul ăsta învelit în ziar, poate ceva mîncare pentru drum, ceva resturi dintr-un desert de ieri, n-o să-l poată ţine în mînă toată ziua purtîndu-l pe la clienţii lui, nici n-o să-l poată lăsa la bagajele de mînă, n-o să i-l primească ; dar de ce să nu-l primească, şi poate are prieteni aici, poate locuieşte aici cu nevasta şi copiii lui (da, are o verighetă ca dumneata, ca

tînărul soț pe care nu-l vezi din cauza lui, ca italianul din fața dumitale), nevasta lui pe care crede că o înșală atît de abil dar căreia în realitate nu-i scapă nimic din ce-l atrage pe el la Paris, care-l lasă să mintă de cele mai multe ori fără să-l contrazică, pentru a avea liniște, dar care din cînd în cînd explodează.

În ușă apare un alt bărbat din aceeași speță, cu o valiză identică, puțin mai în vîrstă, mai roșu, mai voinic, căruia îi strigă că vine, cu siguranță cel pe care-l întîlnise într-un compartiment vecin și lîngă care se instalase, cedîndu-ți locul preferat.

Băiețelul de lîngă dumneata mușcă voinicește dintr-o bucată de pîine tăiată în două din care iese afară o limbă de șuncă.

Un soldat tînăr, cu mantaua de culoarea fînului, udă, dezorientat, intră, cocoțează lădița de lemn vopsit pe care o are drept bagaj, se așază lîngă italian.

Se aude fluieratul care se rostogolește ; se văd stîlpii, băncile din gară care se mișcă ; zgomotul și clătinatul încep din nou. Ați ieșit din gară. Automobile așteaptă în fața unei bariere. Ultimele case din Chalon.

Începe procesiunea călătorilor fără paltoane care se duc la masă, către sufrageria mișcătoare, cu tichetul albastru în mînă, în timp ce clopoțelul se întoarce.

Tînăra soție se ridică cea dintîi, marchează locul cu ghidul albastru al Italiei, se piaptănă în fața oglinzii și după ce-a terminat iese împreună cu soțul ei.

Văduva a luat din coș o bucată de brînză pe care o taie în felii subțiri ; preotul a închis cartea de rugăciuni pe care o pune în tocul ei.

Treceți de gara Varennes-le-Grand. Pe coridor zărești spatele chelnerului în vestă albă și chipiu. Dincolo de fereastra care începe din nou să se împăienjenească din pricina ploii, niște școlari ies zbenguindu-se pe poarta unei școli.

În compartiment mai erau încă două persoane care dormeau cu gura deschisă, un bărbat și o femeie, în timp ce în plafon, sub glob, ardea beculețul albastru ; te-ai ridicat, ai deschis ușa, ai ieșit pe culoar ca să fumezi o țigară italiană. Cîmpia, începînd de la Tournus, era cufundată în întuneric deplin ; ferestrele vagonului proiectau pe terasament dreptunghiuri de lumină prin care luneca iarba.

O visaseși pe Cecilia dar nu fusese un vis frumos ; îți revenise în somn ca să te chinuiască, figura ei alterată de neîncredere și reproș, figura pe care o avusese în clipa cînd v-ați luat rămas bun pe peronul din Stazione Termini.

Oare nu simțeai atît de puternic nevoia de a te despărți de Henriette înainte de toate tocmai din pricina acestui veșnic subînțeles acuzator care-i impregna fiecare cuvințel, fiecare gest ? Aveai să-l regăsești de-acum înainte la Roma ? N-o să mai ai liniște nici aici, n-o să mai poți veni să te cufunzi și să întinerești în franchețea unei dragoste pure și proaspete ? Bătrînețea începea oare să cuprindă și această zonă din dumneata însuți, pe care o credeai ferită ? Vei fi deci de-acum înainte

aruncat ca o minge între aceste două reproşuri, aceste două ranchiune, aceste două acuzaţii de laşitate ? Ai să laşi să se adîncească această fină crăpătură care ameninţa să corupă şi să ruineze edificiul întreg al speranţei, pe care l-ai văzut în aceşti doi ani înălţîndu-se, consolidîndu-se, înfrumuseţîndu-se cu fiecare călătorie ? Vei lăsa să se implanteze şi să se întindă şi pe acest obraz ciuperca bănuielii care te făcea să-l urăşti pe celălalt, o vei lăsa să se întindă numai pentru că nu îndrăzneşti s-o smulgi dintr-o singură mişcare brutală şi liberatoare ?

Desigur, acest enorm şancru perfid care acoperea trăsăturile de odinioară ale Henriettei cu o mască oribilă, înăsprindu-se în jurul gurii pînă într-atît încît să o facă aproape să amuţească (fiecare cuvînt pe care-l spunea părea să vină de dincolo de un zid care creştea din zi în zi, de dincolo de un deşert care se acoperea din zi în zi cu spini din ce în ce mai ţepoşi), pînă într-atît încît sub sărutările dumitale pe care nu le acceptă decît din obişnuinţă, buzele ei să devină reci şi aspre ca de granit, înăsprindu-se în jurul ochilor, acoperindu-i cu o albeaţă alterantă, dacă ezitai atît să-l extragi asta o făceai de teama cărnii vii pe care ai dezvălui-o, ca un chirurg care a făcut o incizie, de teama acestei vechi suferinţe care dintr-o dată ar ţîşni la suprafaţă.

Dar această rană adîncă, oribilă şi purulentă, abia după o asemenea curăţenie se va putea cicatriza, şi dacă mai aştepţi, putreziciunea îşi va înfige rădăcinile şi mai departe încă, contagiunea îşi va strînge cercul în jurul dumitale încă şi mai strîns, chiar şi obrazul Ceciliei va fi în întregime atins de această lepră...

Reproşul a şi întins asupra lui umbra ameninţătoare, de mult era timpul să alegi între aceste două femei, sau mai exact, pentru că alegerea nu mai lăsa nici cea mai mică îndoială, să tragi consecinţele acestei alegeri, să o declari, să o proclami, şi cu atît mai rău pentru suferinţa Henriettei cu atît mai rău pentru tulburarea copiilor dacă acesta şi numai acesta era drumul spre însănătoşirea ei, a lor, a dumitale, unicul mijloc de a ocroti sănătatea Ceciliei ; dar ce greu era de luat hotărîrea, cum tremura cuţitul în mîna dumitale !

Oh, cum ai mai fi amînat lucrurile pentru altă săptămînă, pentru altă călătorie, dacă la Paris nu ar fi fost toate aceste neplăceri, toată această lavă sălcie şi confuză care înainta acoperindu-te ; ai fi încercat să tergiversezi, laş cum te credea Henriette, cum începea să te creadă şi Cecilia, cum n-o să te mai creadă acum, pentru că acest pas l-ai făcut în sfîrşit ; ai fi continuat astfel să întîrzii instaurarea propriei dumitale fericiri, în ciuda acestui glas care te urmărea, în ciuda jalei care te zorea, a acestui strigăt de ajutor, în ciuda acestui chip care te chinuise în vis şi care se desena acum pe iarba care gonea în dreptunghiurile terasamentului, luminată de ferestrele vagonului, chip la care încercai să nu te mai gîndeşti, deşi şuierul unei temeri sfîşietoare începuse să răsune în inima dumitale şi căutai să-l înlături.

Ai căutat sprijin în rîsul ei de la sfîrşit, de pe peron, dar era în zadar, fiindcă îl auzeai reînce-

pînd la viitoarea dumitale călătorie, viitoarea, aceea din decembrie, mai acru, apoi transformîndu-se în sarcasm la despărţirile viitoare.

Ca să-l îndepărtezi, ca să-l estompezi, ca să-l înăbuşi în depărtare, scrutai bezna nopţii în care mase şi mai întunecate, arbori şi case, alergau ca nişte turme enorme cu burta la pămînt, abătîndu-ţi atenţia spre staţiile care se urmăreau una pe alta cu luminile, pancartele şi ceasornicile lor : Sennecey, Varennes-le-Grand, lungile peroane pustii din Chalon, unde trenul nu oprea, Fontaines-Mercury, Rully ; apoi, obosit, în speranţa că vei putea adormi, te-ai întors în compartimentul de clasa întîia şi ai închis uşa ; dînd puţin deoparte perdeaua albastră care acoperea geamul din dreapta dumitale, ai văzut felinarele unei gări, şi cum trenul îşi încetinează mersul, ai putut să vezi că era Chagny.

Dincolo de fereastra pe care picăturile de ploaie sînt acum mai fine, acest sat care se vede trebuie să fie Sennecey. Preotul se scoală, ia mapa din plasă, deschide fermoarul, strecoară în ea cartea de rugăciune şi se aşază la loc. Pe pardoseala sub care se află caloriferul, o firmitură de biscuit se clatină în centrul unui romb, între pantofii doamnei în negru şi cei ai tînărului soldat care-şi descheie mantaua, îşi depărtează bine genunchii, pune coatele pe ei şi se uită pe culoar.

În compartimentul de clasa a treia în care te-ai trezit, Cecilia dormea pe locul din faţa dumitale, în timp ce lumina albastră din tavan mai ardea, iar alte trei persoane, nişte turişti, moţăiau.

Apoi, cînd au început să răsară zorii, ai văzut că nu era încă ora cinci ; cerul era cu desăvîrşire senin şi de cîte ori ieşeaţi dintr-un tunel, albastrul lui apărea şi mai limpede.

Între două dealuri, de partea cealaltă a culoarului, ai zărit luceafărul de dimineaţă pe cînd intraţi în gara Tarquinia, cei care erau lîngă fereastră şi-au scuturat capetele şi au început să se întindă ; unul dintre ei a tras perdeaua care s-a ridicat încetişor singură, iar razele care pe încetul deveneau trandafirii au început să scalde şi să scoată la lumină obrazul Ceciliei, care a început să se mişte, şi-a îndreptat spinarea, a deschis ochii, te-a privit un timp fără să te recunoască, cercetîndu-se, întrebîndu-se unde se află, apoi ţi-a zîmbit.

Te gîndeai la faţa trasă pe care o avea, dimineaţa trecută, în patul vostru, Henriette, cu părul ei răvăşit, în timp ce ea avea cosiţa neagră pe care nu şi-o despletise, aproape intactă, ceva mai relaxată de cît se mişcase prin somn, de cît se rezemase de spătar, splendidă în lumina proaspătă, înconjurîndu-i fruntea, obrajii ca o aureolă de umbră voluptuoasă şi densă, făcînd parcă să vibreze strălucirea de mătase abia dacă şifonată a pielii, a buzelor, a ochilor, cîteva clipe goi şi nesiguri, somnoroşi, dar care-şi recăpătaseră îndată toată vioiciunea şi ceva în plus, un fel de bucurie încrezătoare, pe care nu o aveau în ajun, schimbare de care te simţeai răspunzător.

— Cum ? Ai rămas aici ?

Trecîndu-ţi palma peste barba ţepoasă, i-ai spus că te întorci imediat, apoi ai luat-o în sensul contrar mersului pînă la acel compartiment de clasa întîia, gol acum, în care te instalaseşi în gară la Paris, ţi-ai coborît bagajele pe canapea ca să scoţi punga de nylon în care e trusa dumitale şi să te poţi bărbieri, după care te-ai întors de-a lungul vagoanelor în care aproape toate perdelele erau ridicate, aproape toţi călătorii treziţi, pînă la Cecilia care, şi ea, în acest timp se spălase, îşi împletise mai strîns cosiţa şi-şi făcuse buzele, Cecilia al cărei nume încă nu-l ştiai.

După Roma Trastevere, şi apoi fluviul, după Roma Ostiense, cu piramida lui Cestius strălucind în razele matinale, după Roma Tuscolana şi apoi poarta Mare şi templul Minervei Medica în marea gară transparentă Termini, i-ai ajutat să coboare, i-ai dus pachetele, aţi traversat sala de aşteptare împreună, ai invitat-o la micul dejun în timpul căreia ai contemplat dincolo de marile ferestre de sticlă ruinele construcţiei lui Diocleţian, luminate de sorele tînăr şi splendid, ai insistat să meargă cu taxiul dumitale, şi astfel te-ai oprit pentru prima oară în faţa numărului cincizeci şi şase de pe via Monte della Farina, în acest cartier pe care aproape nu-l cunoşteai.

Ea nu-ţi spusese cum o cheamă ; nu ştia cum te cheamă ; n-ai vorbit de o revedere, dar pe cînd şoferul te ducea pe via Nazionale către Albergo Quirinale, aveai certitudinea că într-o zi sau alta o vei reîntîlni, că aventura nu putea să se încheie aici, şi că atunci vă veţi prezenta unul altuia în mod oficial, cu nume şi adrese, că veţi

stabili un loc de întîlnire, că în curînd ea te va introduce nu numai în această înaltă casă romană în care intrase, ci, mai mult, în tot acest cartier, în toată această zonă a Romei care-ţi era încă necunoscută.

Toată ziua, chipul ei te-a urmărit în plimbări şi conversaţii, toată noaptea în somn, şi a doua zi n-ai putut rezista să nu dai tîrcoale pe via Monte della Farina şi chiar să pîndeşti cîteva clipe în faţa numărului cincizeci şi şase, aşa cum vei face şi mîine, în speranţa că o vei vedea apărînd la fereastră, apoi, fiindcă te-ai temut să nu fii ridicol (trecuse multă vreme de cînd nu te-ai mai purtat astfel), şi mai ales să n-o enervezi, să n-o superi dacă te-ar fi văzut, să nu o faci să te repeadă ca pe un nepoftit, să nu strici totul, să nu împiedici totul cu nerăbdarea dumitale, ai plecat resemnat, străduindu-te să uiţi, hotărît în orice caz să laşi destinului grija de a pregăti viitoarea întîlnire.

Pe pardoseala metalică sub care se află caloriferul, gheata soldatului striveşte firmitura de biscuit. Preotul scoate portmoneul din buzunar şi-şi numără banii. Dincolo de fereastra pe care picăturile de ploaie se zăresc acum, această biserică şi acest sat care se apropie, ştii bine că este Tournus.

În globul din plafon beculeţul albastru ardea. Era cald şi înăbuşitor, respirai greu ; ceilalţi doi tovarăşi de compartiment dormeau duşi, legănîndu-şi capetele la dreapta şi la stînga, ca nişte

fructe scuturate de furtună, apoi unul dintre ei s-a trezit, un bărbat greoi care s-a ridicat şi s-a îndreptat clătinîndu-se spre uşă.

Tot silindu-te să alungi din amintiri acest chip al Ceciliei care te urmărea, ţi-au venit în minte, ca să te chinuie, imaginile familiei dumitale pariziene şi ai încercat să le alungi şi pe ele, ajungînd astfel la cele ale muncii dumitale, fără să reuşeşti a ieşi din acest triunghi.

Ar fi trebuit să se aprindă din nou lumina, ca să poţi citi sau cel puţin să priveşti ceva cu atenţie, dar mai era în întuneric femeia aceea pe care nici n-o ştiai la ochi şi la faţă, nu ştiai ce culoare de păr are, cum era îmbrăcată, pe care poate o văzuseşi intrînd în seara precedentă dar pe care o uitaseşi, această formă confuză ghemuită în colţ lîngă fereastră, cu faţa în direcţia mersului, apărată de braţul canapelei pe care-l lăsase în jos, a cărei respiraţie regulată, puţin şuierată, o auzeai şi pe care nu îndrăzneai s-o deranjezi.

Prin uşa rămasă întredeschisă pătrundea un fascicol de lumină gălbuie, plină de agitaţia particolelor de praf, scoţînd din întuneric genunchiul dumitale drept, desenînd pe pardoseală un trapez pe care l-a ştirbit la întoarcere umbra bărbatului voinic, care şi-a lipit spatele de uşa glisantă, al cărui picior drept, mînă dreaptă, margine boţită a cămăşii, buton de fildeş al manşetei şi mîna care s-a înfundat în buzunar ca să scoată nu un pachet de goloaze ci de Nazionale, ţi-au devenit vizibile ; apoi, în timp ce urmăreai sulurile de fum care se înălţau, se răsuceau, făceau tentative de incursiune în compartiment, se

desfăceau în sfîrşit, o smucitură mai brutală te-a înştiinţat că ajunseserăţi la Dijon.

În linişte punctată de cîteva scrîşnituri, cîteva uruituri izolate, femeia care se trezise a desfăcut din butoni perdeaua de lîngă ea şi a ridicat-o cu cîţiva centimentri, lăsînd să treacă, pentru că nu mai era chiar atît de întuneric afară, o subţirică bandă cenuşie care încet-încet, pe cînd trenul se pusese în mişcare, s-a lărgit, s-a luminat fără ca totuşi culorile aurorei să fi apărut.

Curînd pe fereastra în întregime degajată ai văzut cerul înnourat şi picături de apă au început să-şi imprime pe geam cerculeţele.

S-a stins becul albastru în globul din plafon şi becurile gălbui de pe culoar ; una după alta toate uşile compartimentelor se deschideau şi călătorii ieşeau căscînd ochii încă împăienjeniţi de somn ; toate perdelele se ridicau.

Te-ai dus pînă la vagonul-restaurant ca să bei nu preţioasa cafea italienească, această licoare întăritoare şi concentrată, ci pur şi simplu o apă noroioasă, într-o ceaşcă groasă de porţelan albastru-deschis, cu nişte biscuiţi dreptunghiulari, înveliţi cîte trei în celofan, biscuiţi din care n-ai mai văzut decît aici.

Afară, în ploaie, defila pădurea Fontainebleau, ai cărei copaci mai păstrau încă podoaba de frunze din care vîntul smulgea smocuri întregi, care cădeau la pămînt lent, asemenea unor roiuri de lilieci roşii şi ruginii, aceşti copaci care în cîteva zile şi-au pierdut tot veşmîntul, pe care nu mai rămăseseră adineauri, la capătul crengilor severe, decît cîteva pete fine şi tremurătoare,

cîteva urme ale acestei pompe atunci atît de generos risipite încît umplea poienile şi crîngurile, de ţi se părea că vezi apărînd, cauză a acestei mari tulburări, printre desişurile codrului, figura unui cavaler foarte înalt de statură, îmbrăcat în zdrenţele unui veşmînt superb ale cărui panglici şi metalice fireturi atîrnau descusute ca o capelură de flăcări posomorîte, călare pe un cal căruia îi ieşeau oasele negre, ca nişte umede ramuri de fag pe cale de a se carboniza, prin cărnurile fleşcăite, fibrele desprinse, prin fîşiile de piele care plesneau, se umflau şi se dezumflau, figura acestui mare hăitaş al cărui celebru vaiet ţi se părea chiar că-l desluşeşti :

— Mă auzi ?

Apoi au apărut împrejurimile Parisului, zidurile cenuşii, cabinele acarilor, liniile încrucişate, trenurile suburbiilor, peroanele şi ceasornicul.

Dincolo de fereastra pe care picăturile de ploaie se răresc din ce în ce, zăreşti mult mai clar decît adinieauri, sub o spărtură luminoasă de pe cer, case, stîlpi de telegraf, pămîntul, oameni care ies, o căruţă, un mic automobil italienesc care taie calea ferată deasupra, pe pod. Pe culoar vin doi tineri care şi-au pus paltoanele, cu valizele în mînă. Trece gara Sénozan.

Preotul a scos din portmoneu biletul pe care-l pune în buzunarul sutanei, după ce şi-a socotit banii, îşi încheie paltonul negru, strînge în jurul gîtului fularul împletit, ia sub braţ mapa umflată pe care încearcă fără succes s-o închidă complet, în timp ce îndărătul lui se arată primele străzi

din Mâcon, apoi, ţinîndu-se de bara de metal, ridicînd bine de tot încălţările lui mari, trece prin faţa doamnei în negru, între soldat şi băieţel, între italianul care întoarce o filă a revistei şi dumneata, iese, rămîne un timp nemişcat în faţa ferestrei pînă ce trenul se opreşte de tot.

Ce se mai află între aceste două foi de piele proastă, în afara cărţii de rugăciuni ? Alte cărţi ? Cărţi de şcoală, poate, dacă e profesor la vreun liceu, dacă se va întoarce acolo peste cîteva minute ca să ia masa de prînz şi dacă un curs îl aşteaptă la orele două, cu nişte ştrengari în genul lui Henri sau Thomas, sau teme de corectat, dictări împestriţate cu creion roşu : slab, foarte slab, zero, subliniat, cu semne de exclamare, analize „De adus cu semnătura părinţilor", naraţiuni „Scriţi o scrisoare unui prieten povestindu-i cum v-aţi petrecut vacanţa" (nu a trecut prea mult timp de cînd a început şcoala ; aceasta e întotdeauna prima temă a anului şcolar), „Închipuiţi-vă că sînteţi reprezentantul, la Paris, al unei firme de maşini de scris italiene şi îi scriţi directorului dumneavoastră roman ca să-i explicaţi că vă luaţi patru zile de concediu", „Sînt idei dar nu există un plan", „Atenţie la ortografie", „Fraze prea lungi", „În afara subiectului", „Nu veţi reuşi niciodată să-l convingeţi pe directorul italian cu asemenea argumente" sau : „Închipuiţi-vă că sînteţi domnul Léon Delmont şi că-i scriţi iubitei dumneavoastră, Cecilia Darcella, ca s-o anunţaţi că i-aţi găsit un post la Paris", „Se vede că n-aţi fost niciodată îndrăgostit" ; şi el, ce ştie el despre asta ?

Poate că este obsedat de ea, sfîşiat între dorinţa lui, salvarea pe care o presimte pentru el aici, pe pămînt, şi teroarea unui divorţ cu Biserica, ceea ce l-ar lăsa atît de dezarmat.

„Închipuiţi-vă că vreţi să vă despărţiţi de soţia dumneavosartă ; îi scrieţi ca să-i explicaţi situaţia", „Nu aţi intrat în pielea personajului", „Închipuiţi-vă că sînteţi un călugăr iezuit, îi scrieţi superiorului dumneavoastră ca să-l anunţaţi că părăsiţi ordinul".

Cineva a deschis o fereastră pe culoar şi se aude destul de clar vocea care recită la megafon : „...Chambéry, Saint-Jean-de-Maurienne, Saint-Michel-Valloire, Mondana şi Italia, în vagoane vă rugăm..."

Călătorii aceştia fără paltoane şi valize trebuie să fie cei care vin înapoi de la vagonul-restaurant odată prima serie terminată, şi printre ei iată-i într-adevăr pe tinerii căsătoriţi care se întorc, în timp ce de pe peron un impiegat trînteşte uşile vagonului iar trenul se pune în mişcare, ea clătinîndu-se între plase ca un tînăr arţar bătut de vînt.

Văduva curăţă de coajă un măr roşu pe care l-a ales din coş, întinde sferturile unul după altul băieţelului şi pune cojile cu mare grijă pe o bucată de ziar întinsă pe genunchi, pe care o strînge cînd a terminat, face din ea un ghem şi o aruncă sub bancă, după ce şi-a şters de ea lama briceagului pe care-l închide şi-l bagă în geantă, apoi se strecoară pînă în colţul de lîngă fereastră, în locul lăsat liber de preot, şi băieţelul se depărtează de dumneata, lingîndu-şi degetele, mestecînd mărul al cărui parfum mai umple încă compartimentul.

Trece gara Pont-de-Veyle. Pe culoar, doi tineri sprijiniţi cu coatele pe bara de alamă în faţa unui geam îşi aprind în tăcere ţigările. Pe pardoseala sub care se află caloriferul, pantoful stîng, bej-deschis, cu talpă de crep, al tînărului soţ acoperă aproape în întregime pata de aceeaşi culoare pe care o face bucăţica de biscuit strivită.

După mai bine de o lună de la întîlnirea din tren, cînd aproape că o uitaseşi, în seara unei zile de septembrie sau octombrie, încă foarte caldă, zi în care soarele strălucise orbitor, ai cinat singur într-un restaurant de pe Corso bînd un vin din cele mai mediocre cu tot preţul lui exorbitant, după ce trebuise să rezolvi cîteva probleme mai degrabă spinoase la Scabelli, te-ai dus pentru destindere să vezi nu mai ştii ce film francez în cinematograful care se află în colţul viei Merulana, în faţa aulei lui Mecena, şi la ghişeu ai întîlnit-o pe ea, care te-a salutat foarte firesc, aţi intrat amîndoi, aşa încît plasatoarea, crezînd că sînteţi împreună, v-a dat două locuri alăturate.

Îndată după începerea filmului, plafonul a început să se dea încet la o parte şi la el te uitai dumneata nu la ecran, la această fîşie albastră de cer nocturn care se lărgea, plină de stelele printre care trecea un avion cu lumini de semnalizare roşii şi verzi, pe cînd pale uşoare de aer coborau înlăuntrul cavernei.

La ieşire, ai invitat-o să beţi ceva răcoritor şi, în taxiul care vă ducea spre via Veneto, prin

Sfînta Maria Mare şi strada celor Patru Fîntîni, i-ai spus cum te numeşti, i-ai dat adresa dumitale pariziană şi aceea unde te putea găsi la Roma ; apoi, sub impulsul încîntător al strălucitoarei mulţimi elegante, ai rugat-o să ia a doua zi masa cu dumneata la restaurantul Tre Scalini.

De aceea, dimineaţa, încă înainte de a te duce la sediul central al firmei Scabelli, ai trecut pe la poşta centrală ca să-i trimiţi o telegramă Henriettei, anunţînd-o că te-ntorci la Paris abia luni, apoi, puţin înainte de ora unu, de la o masă de pe terasă, ai văzut-o venind din capătul opus al pieţei, unde nişte băieţaşi se scăldau în Fîntîna Fluviilor, minusculi pe lîngă uriaşii falnici, şi dacă atunci ai fi ştiut poeziile lui Cavalcanti, ai fi zis că ea face să vibreze aerul de strălucire.

S-a aşezat în faţa dumitale lăsîndu-şi geanta şi pălăria alături, pe un scaun de nuiele, punîndu-şi mîinile prelungi pe faţa de masă albă, imaculată, pe care nişte flori aşezate între paharele voastre se clătinau uşor în umbra plăcută care vă ocrotea, vă aproba, vă încuraja, căzînd de la înălţimea unor case foarte vechi şi despărţind ceea ce fusese un circ imperial în două părţi bine distincte.

Amîndoi priveaţi spectacolul acestei mulţimi trecînd pragul soarelui fără să se întrerupă din gesturi sau vorbă, aprinzînd sau stingînd culorile hainelor, făcînd să ţîşnească deodată din părul sau rochiile negre pliuri şi reflexe neaşteptate, dezvăluind în ceea ce nu era decît flacără albă o prodigioasă diversitate de nuanţe.

Împreună aţi făcut elogiul pieţei, al fîntînii, al bisericii cu două clopotniţe eliptice, cînt elementar, vorbind pentru prima oară amîndoi despre monumentele Romei, începînd cu cele din secolul al şaptesprezecelea şi ea, vrînd să-ţi arate „locuri încîntătoare", a făcut pe ghidul toată după-amiaza, într-o lungă plimbare care a devenit repede tandră, purtîndu-te pe la toate bisericile lui Borromini pe care încă nu le cunoşteai.

Pe pardoseala sub care arde caloriferul ghemul de ziar se rostogoleşte pînă la picioarele italianului. Tînărul soldat a cărui manta de culoarea fînului s-a uscat, se ridică şi iese. Un bărbat care merge în aceeaşi direcţie cu trenul bagă o clipă capul pe uşă apoi pleacă, convins că a greşit compartimentul.

Trenul era aglomerat deşi era iarnă ; era prin regiunea aceasta, între Mâcon şi Bourg, cam pe la această oră ; luaserăţi masa în prima serie şi vă căutaţi locurile voastre de la clasa a treia ; Henriette pretindea mereu că sînt mai departe şi avea dreptate, totuşi dumneata deschideai fiecare uşă (cu uşurinţă, nu mai ai forţa de-atunci), băgai capul şi-l retrăgeai ca domnul acesta, după ce vedeai că ai greşit.

A fost cît pe-aici să faci la fel şi cu compartimentul dumitale, fiindcă se schimbaseră toţi ocupanţii lui : era acum, între alţii, o familie cu patru copii care se instalaseră pe locurile voastre, aşezînd grijuliu pe policioară, deasupra lor, cărţile pe care le lăsaseţi ca să le marcaţi.

Aţi aşteptat pe culoar, privind cîmpia, viile şi pădurile întunecate, cerul foarte scund, foarte mohorît de deasupra, zăpada care a început să cadă de la Bourg înainte, fulgii care se striveau lovindu-se de geamuri, aşternîndu-se pe la marginile ferestrelor, pînă la Chambéry cînd aţi putut să vă aşezaţi, Henriette lîngă fereastră şi dumneata alături, ca aceşti doi tineri căsătoriţi, dar cu faţa în direcţia mersului.

Zăpada care încetase să cadă acoperea munţii, copacii, acoperişurile caselor şi gărilor sub un cer lăptos, şi geamurile reci se abureau mereu, aşa că trebuia tot timpul să le ştergi.

După trecerea frontierei, noaptea, încălzirea prost reglată nefiind îndestulătoare, v-aţi înfăşurat amîndoi în paltoane şi ea a dormit cu capul pe umărul dumitale.

Un alt bărbat, care merge în sensul opus direcţiei trenului, bagă capul pe uşă şi apoi pleacă. Tînărul soldat se întoarce şi se aşează. Involuntar dă cu piciorul în ghemul de hîrtie care se clatină pe pardoseala metalică şi-l aruncă sub canapea.

La următoarea călătorie ai anunţat-o de sosirea dumitale printr-o primă scrisoare pe care i-ai scris-o, cu totul diferită de cele pe care i le scrii astăzi, stilul trecînd de la „Stimată doamnă“ la „Dragă Cecilia“, apoi la obişnuitele diminutive pe care şi le spun îndrăgostiţii, dumneata cedînd locul lui tu, formulele de politeţe, sărutărilor.

Cînd ai sosit la Albergo Quirinale ai găsit, aşa cum i-ai cerut, răspunsul ei în care te ruga să o aştepţi la intrarea Palatului Farnese, ca să te poată duce, dacă asta îţi făcea plăcere, într-un mic restaurant pe care-l ştia ea în Trastevere.

Obiceiul se crease ; ai revăzut-o de fiecare dată cînd ai venit la Roma ; curînd a venit toamna, pe urmă iarna ; aţi vorbit de muzică, ea ţi-a făcut rost de bilete la concert ; s-a apucat să studieze pentru dumneata programele cinematografelor, să-ţi organizeze timpul liber petrecut la Roma.

Fără să-şi fi dat seama atunci, fără să o fi făcut intenţionat (aţi aflat asta pe urmă, amîndoi, studiind Roma voastră unul pentru altul), ea a pus prima voastră plimbare comună sub semnul lui Borromini ; de atunci, aţi mai avut multe alte călăuze şi patroni ; astfel, după ce într-o zi ai răsfoit îndelung într-un mic anticariat de ocazii rare, lîngă palatul Borgheze, tocmai acela de la care Cecilia ţi-a cumpărat puţin după aceea, de ziua dumitale, Construcţia şi Închisoarea, care se află în salonul dumitale de la numărul cincisprezece din place du Panthéon, un volum de Piranese consacrat ruinelor, aproape cu aceleaşi subiecte ca pînzele imaginare adunate în tabloul lui Pannini, v-aţi dus toată iarna să priviţi, să chestionaţi una după alta grămezile de cărămizi şi pietre.

Într-o seară, în sfîrşit merseserăţi pe via Appia, vi se făcuse frig din pricina vîntului, apusul soarelui vă apucase lîngă mormîntul Ceciliei Metella ; oraşul şi forturile lui se vedeau printr-o ceaţă de

purpură prăfuită — ea ţi-a propus ceea ce dumneata aşteptai de luni de zile, să vii să iei ceaiul la ea, şi ai trecut pragul casei cu numărul cincizeci şi şase de pe via Monte della Farina, ai urcat cele patru mari etaje, ai pătruns în apartamentul familiei da Ponte cu bufeturile lui negre, cu fotolii acoperite de huse lucrate după moda arabă, din sfoară împletită, cu calendare publicitare dintre care unul al firmei Scabelli, şi icoane, ai intrat în camera ei atît de plăcut, de diferit aranjată, cu biblioteca de cărţi franţuzeşti şi italieneşti, cu fotografii ale Parisului, cu cuvertura în dungi colorate.

Un braţ mare de lemne tăiate se afla în faţa căminului şi i-ai spus că faci dumneata focul, dar e un lucru pe care l-ai uitat de cînd s-a terminat războiul ; ţi-a trebuit mult timp ca să-l aprinzi.

Era cald acum ; cufundat într-un fotoliu, ai început să bei ceaiul care te reconforta de minune ; te simţeai pătruns de o oboseală foarte plăcută, priveai flăcările strălucitoare şi reflexele lor pe vasele de sticlă şi de faianţă, în ochii foarte aproape de dumneata ai Ceciliei, care-şi scosese pantofii şi se întinsese pe divan, ungînd, sprijinită în cot, cu unt o felie de pîine prăjită.

Auzeai trecerea cuţitului peste miezul tare, susurul din cămin ; în cameră pluteau miresmele plăcute care se amestecau, cea a focului şi a pîinii prăjite ; încercai din nou toată timiditatea din tinereţe ; sărutarea îţi părea o fatalitate căreia era imposibil să-i scapi ; te-ai ridicat brusc şi ea te-a întrebat :

— Ce este ?

Privind-o fără să-i răspunzi, fără să-ţi poţi lua ochii de la ea, te-ai apropiat încet, avînd impresia că tragi după dumneata o enormă greutate ; stînd alături de ea pe divan, gura dumitale a avut încă vreo cîţiva centimetri teribili de străbătut ; inima îţi era ca o rufă muiată pe care o pui la uscat.

Ea a lăsat cuţitul pe care-l ţinea în mînă, pîinea pe care o ţinea în cealaltă, şi aţi făcut ceea ce fac împreună îndrăgostiţii.

Pe pardoseala sub care se află caloriferul, vezi un sîmbure de măr sărind dintr-un romb într-altul. Pe culoar, chelnerul vagonului-restaurant sună din nou din clopoţel. Trece gara Polliat.

Tînărul soldat se scoală, coboară cu atenţie lădiţa de lemn cu fibrele puse pieziş, vopsită cu coajă de nucă verde şi cu mîner de metal, unicul lui bagaj, şi iese, urmat îndată de italianul care o ia în direcţie opusă, ascuns ochilor dumitale după cîţiva paşi de două femei din alt compartiment, care se depărtează pe urmele lui în timp ce apar primele case din Bourg, astfel că nu mai sînt acum în faţa dumitale decît cei doi tineri căsătoriţi, dedesubtul celor două mari valize asemănătoare dintr-o frumoasă piele de culoare deschisă, cu o etichetă legată de mîner, pe care se află scris, după toate aparenţele, numele oraşului în care merg, poate în această Sicilie unde ai dori şi dumneata să mergi dacă ai putea, ca să sărbătoreşti printr-o călătorie falsa dumitale nuntă, nunta dumitale pe jumătate, cu Cecilia, aflînd acolo aproape căldura verii.

În afara obiectelor de toaletă, cu tot utilajul acela complicat pentru unghii de care se servesc ele, trebuie să fie în valiza ei rochii de culoare deschisă, fără mîneci, lăsînd goale braţele care se vor bronza, braţele ei care ar rămîne atît de bine acoperite în acest Paris din care au plecat o dată cu dumneata, şi aşa cum vor rămîne pînă la sfîrşitul drumului, chiar dacă fac o escală la Roma, chiar dacă se opresc aici o zi întreagă şi nu pleacă mai departe decît cu trenul de seară, ca să ajungă frînţi de oboseală după încă douăzeci şi patru de ore de drum mai zgomotos şi mai puţin rapid decît acesta, de zgîlţîituri mai brutale, de smucituri mai dese şi mai violente, la Palermo sau la Siracusa, unde îndată ce vor fi ajuns, fie seară fie dimineaţă, vor vedea marea splendidă şi aurită ca un tablou de Claude, cu profunzimile ei verzi şi violete, vor respira aerul minunat, plin de miresme, ceea ce-i va spăla, îi va destinde atît de bine încît se vor uita unul la altul ca doi învingători care tocmai au săvîrşit o mare faptă de arme ; trebuie să aibă un costum de baie şi şervete mari, pluşate, cu care se vor şterge seara sau a doua zi, fie că va fi luni sau marţi (pe vremea aceea dumneata o să fii de-acum în drum spre casă, vei fi trecut frontiera la Modana), înainte de a se întinde pe nisip.

Femeia în negru a terminat de mîncat acum, deoarece băieţelul începe să sugă o bomboană de mentă ; ea deschide fereastra, pe care nu mai sînt decît cîteva picături, ca să arunce hîrtiile, în timp ce se imobilizează peroanele aproape pustii, vagoanele de lemn, cablurile de pe cer, liniile de pe

pămînt care le urmează, în faţa orizontului de mici clădiri cenuşii.

Cum clinchetul clopoţelului se apropie din nou, odată ridicat în picioare, respirînd adînc aerul umed, arunci o privire la eticheta celor două valize pe care într-adevăr stă scris cuvîntul Siracusa, la cele patru fotografii din colţurile compartimentului : munţi, vapoare, cetatea Carcassonne, şi l'Arc de triomphe de l'Etoile deasupra locului dumitale pe care-l marchezi, după ce l-ai luat de pe poliţă, cu romanul pe care l-ai cumpărat plecînd din Paris, în gara Lyon, şi apoi ieşi din compartiment.

V

Intrînd, striveşti în scrumiera fixată de pervaz mucul ţigării pe care ai terminat-o, te apleci asupra romanului care-ţi marca locul sub fotografia cu l'Arc de triomphe de l'Etoile, îl apuci stîngaci cu două degete de la mîna stîngă şi iată că-l scapi cînd o smucitură ceva mai puternică te face să te clatini atît de tare că abia reuşeşti să te apuci de canapea.

Nu credeai că aceasă sticlă de jumătate de kilogram de Mâcon ar putea să aibă atîta efect ; e adevărat că mai e şi ţigara asta, paharul de coniac, paharul de porto înainte de masă, pe care n-ai putut să nu-l comanzi, ceea ce nu faci de obicei niciodată cînd eşti singur, şi apoi, desigur,

și oboseala acestei săptămîni pariziene scurtate, în care a trebuit să aranjezi încă mai repede decît de obicei afacerile curente la Scabelli, în care a trebuit să cheltuiești atîta energie ca să iei în fine această hotărîre atît de importantă asupra apropiatei schimbări a vieții dumitale, ca să păstrezi totuși liniștea acasă, ca să continui să-ți păstrezi calmul în mijlocul acestei familii care ți-a devenit și mai greu de suportat de cînd știi aproape cu certitudine că ai să te desparți în curînd de ea, în loc ca totul să-ți devină indiferent așa cum ți-ai fi închipuit, de vreme ce știai cît de provizoriu e totul.

Drăguțul Thomas te privește cu ochii lui rotunzi cum îndrepți și ștergi de praf cu mîna paginile cărții care s-au îndoit și s-au murdărit pe pardoseala de fier.

Astfel începi din nou să joci jocul care-ți este binecunoscut, de a da un nume fiecărui tovarăș de drum, dar acesta nu prea se potrivește băiețelului care se frămîntă pe locul lui, fiindcă e mult mai mic decît băiatul dumitale acum ; mai bine l-ai boteza André, de exemplu ; femeia care-l ia de mînă și-l scoate din compartiment va fi doamna Polliat ; cît privește tînăra pereche, nu, fără aluzii literare, pur și simplu Pierre și, să vedem, Cecilia e exclus, dar Agnès ar fi foarte nimerit, Sant'Agnese in Agone, biserica lui Borromini din piazza Navona.

Închizi cartea și o pui pe poliță, apoi te așezi tocmai în clipa cînd se întoarce în compartiment, mult mai roșu la față decît adineauri, italianul, căruia ai să-i dai un nume poate după moda antică, de care ei sînt atît de amatori, Amilcare ? ăsta nu prea e roman, Nerone ? Traiano ? Augusto ?

Și cine ți-a spus că e din Roma ? Pe cît pariezi cu dumneata însuți că se dă jos la Torino pentru cina pe care nevastă-sa i-o va păstra caldă (are și el verighetă), pasta, chianti (sau poate a mințit-o pe nevastă-sa, i-a spus că se întoarce abia mîine și se duce să se întîlnească cu altcineva), sau la Genova, la rigoare, ca să se culce. Îți amintești de acel timpan roman al catedralei, cu martirul pe jăratec, și la Torino, de asemeni, e cupola aceea a lui Guarini peste niște arcuri încrucișate, închinată sfîntului Laurențiu, deci Lorenzo i s-ar potrivi cel mai bine în ambele cazuri.

Doamna Polliat se și întoarce cu nepotul ei și se așază alături de coșul din care scoate punga cu bomboane de mentă aproape goală.

Ți-o închipui originară dintr-un orășel din Alpi, umed și întunecat, cu un tată casier la bancă, care se întorcea seara obosit și-și înșela nevasta cu chelnerițele de la cafenea, protestantă, duminica toată familia mergea la biserică să intoneze psalmi pe nas, după ce a terminat liceul face ani de zile game la un pian fără coadă, a fost la Lyon prima oară cînd avea optsprezece ani, cu mama, a luat lecții de dans de la profesorul de muzică în saloanele primăriei, a întîlnit la balul de Anul Nou un student în medicină care venise să-și petreacă vacanța în familie, care a poftit-o la o cofetărie, cu care s-a mai întîlnit, pe care l-a condus la gară unde a luat un bilet de peron,

de unde s-a uitat cum se îndepărtează ultimul vagon,

a început să-i scrie scrisori pe ascuns, ceea ce s-a aflat, aşa că a avut loc o explicaţie în faţa pianului, s-a luat hotărîrea să se capete informaţii, foarte favorabile şi astfel corespondenţa a devenit oficială,

a început atunci să citească romane, ceea ce i-a influenţat stilul, a cumpărat un ruj de buze pe care l-a ascuns în geantă ca pe un talisman, şi din cînd în cînd, singură în camera ei, făcea exerciţii de fardat.

Ca să aibă loc logodna, au aşteptat ca el să-şi termine studiile, ca să aibă loc căsătoria, să-şi termine serviciul militar, după care au plecat în călătorie de nuntă la Paris.

Cabinetul medical a început să meargă bine, apoi a venit războiul şi soţul ei a murit fără să-i lase nici un copil ; de-atunci n-a mai ieşit din orăşelul ei decît ca să se ducă la Bourg, la fratele mai mare, care e funcţionar la bancă, sperînd să devină casier, care are doi băieţi şi trei fete ; André, cel mai mic, a fost cam bolnav şi cum doctorul a spus că avea nevoie de odihnă au hotărît să meargă la mătuşa lui.

Trece gara Chindrieux. De cealaltă parte a culoarului, prin geamul care nu mai este biciuit acum decît de cîteva picături de apă care se zvîntă, sub cerul cenuşiu, foarte scund, lacul pare o placă de metal.

Veţi merge de-a lungul mării şi cum cineva va fi cerut să se stingă lumina, dacă vei fi reuşit

să-ţi găseşti în vreun compartiment un loc în colţ, poate vei putea, ridicînd puţin perdeaua lîngă tîmpla dumitale, să zăreşti reflexele lunii pe valuri, sub cerul nocturn care va fi tot senin după această zi frumoasă.

Totul va fi spus, totul va fi făcut, totul va fi pregătit, chiar şi datele vor fi aproximativ fixate ; veţi fi deplin împăcaţi, a, mai mult decît împăcaţi, mai uniţi decît aţi putut fi vreodată ; nu va mai fi înlăuntrul dumitale această neliniştte care roade şi care persistă în ciuda tuturor speranţelor.

Obosit, dar cu totul altfel de oboseală, fiindcă şederea acolo te va fi destins atît de bine, n-ai să mai dormi, de astădată, atît de greu, cu tot inconfortul, chiar dacă toate locurile vor fi ocupate, pe cînd la noapte, cu siguranţă, vei avea un somn agitat.

Trenul se va opri la Civita Vecchia, vei ghici poate prin întuneric cînd vei trece prin gara Tarquinia, apoi ochii ţi se vor închide şi vei trăi atunci dinainte, eliberat de orice vis rău, puţin din viaţa viitoare ale cărei porţi ţi le va fi deschis această călătorie ; în vis vei explora această ţară a cărei frontieră, aspra dumitale hotărîre te va fi făcut să o treci.

La Genova, înainte de a se face ziuă, gălăgia peroanelor te va trezi ; te vei duce la capătul culoarului să te bărbiereşti, la vagonul-restaurant să iei micul dejun, şi te vei fi întors înainte ca trenul să fi ajuns la Torino.

Veţi urca apoi pe îndelete Alpii pe ale căror creste zăpada va străluci orbitor, luminată din

plin de soarele matinal, veţi străbate pădurile în întregime înzăpezite de pe marile coaste abrupte, şi compartimentul va fi copleşit de reverberaţia, de rezonanţa clară şi proaspătă a luminii, scăldînd într-o veselie solemnă toţi călătorii, chiar şi pe cei care vor fi dormit cel mai prost, dar dintre toate aceste chipuri nici unul nu va reflecta mai multă bucurie odihnită, mai multă eliberare, mai mult triumf ca al dumitale şi chiar şi vameşii de la Modana îţi vor părea nişte fiinţe omeneşti.

Pe celălalt versant, desigur, cerul nu va fi chiar atît de senin, şi în timp ce vei lua masa vei vedea, neîndoios, cum ninge, sau veţi străbate din plin norii, geamurile se vor aburi din cauza condensaţiei. apoi, cînd veţi coborî, norii vor deveni ploaie, din nou pădurile vor deveni negre, iar cerul din ce în ce mai cenuşiu.

Curînd te vei apropia de această regiune, de acest lac de-a lungul căruia vei înainta în celălalt sens, sub valiza dumitale în care lenjeria curată şi bine călcată care o umple acum, şi pe care o vei avea pe dumneata, va fi înlocuită de cea pe care o porţi acum şi care va fi murdară şi şifonată.

Dincolo de fereastra pe care picăturile de apă au dispărut acum, vezi încetinindu-se, oprindu-se gara Aix-les-Bains, şi trecînd locomotiva în celălalt sens, apoi toate vagoanele de Roma—Paris, ale aceluiaşi tren pe care-l vei fi luat luni seara şi care va trece pe aici marţi după-amiază la această oră.

Pe cînd te uitai la această valiză deschisă pe masă, duminica trecută, în camera dumitale de la Albergo Quirinale, care dădea pe zgomotoasa via Nazionale cu scrîşnetul tramvaielor ei şi demarajele automobilelor Vespa care te treziseră de cîteva ori în cursul dimineţii, din care ieşea mîneca şifonată a cămăşii cu care veniseşi în tren de la Paris la Roma, şi cum nu mai aveai alta curată, cum aceea pe care aveai s-o îmbraci era aceea pe care o scoseseşi ca să te culci după ce te-ai întors de la numărul cincizeci şi şase de pe Monte della Farina, şi era împreună cu celelalte haine pe un scaun lîngă pat, ţi-ai spus, aşa cum ţi-ai mai spus de multe ori în asemenea ocazii, că va trebui data viitoare să iei nu numai una ci două cămăşi de schimb, ceea ce iar ai uitat să faci.

Soarele începuse să lumineze ultimele două etaje ale casei din faţă ; ai vîrît în valiză mîneca rebelă, ai închis capacul, ai strîns totul ca să nu mai ai nevoie să treci decît pentru o clipă pe la hotel cînd vei veni s-o iei ca să te duci la gară.

Rămăseseşi atît de tîrziu cu o seară înainte la Cecilia, fără a reuşi să te desparţi de ea, ştiind bine că era imposibil să dormi acolo pînă dimineaţă (dar în acel moment totul ţi se părea atît de absurd), încît era aproape ora zece cînd ai ieşit în stradă.

Cecilia, ştiai bine, se va fi trezit mult mai devreme ca dumneata, îşi va fi luat cu siguranţă micul dejun, săturîndu-se să te aştepte ; de aceea ai intrat într-un bar să iei o *caffè latte* şi prăjituri din acelea umplute cu dulceaţă cărora li se

zice cornuri în Italia, fără să te grăbeşti, aşa că era aproape ora unsprezece cînd ai ajuns la numărul cincizeci şi şase de pe via Monte della Farina şi, toată familia da Ponte fiind la biserică, ai găsit-o pe Cecilia singură, foarte supărată fiindcă pregătise totul pentru dumneata, ceai, pîine prăjită etc. tocmai fiindcă i-ai spus cu o seară înainte că asta ţi-ar face plăcere... Dar i-ai spus atîtea lucruri cu o seară înainte, cu voce scăzută, şi le uitaseşi şi pe acelea.

Pe pardoseala sub care arde caloriferul sînt doi sîmburi de mere care stau nemişcaţi chiar lîngă piciorul dumitale stîng.

Acum un an şi mai bine, toamna, dar ceva mai devreme decît acum, într-o duminică seara, băuserăţi pe îndelete ceaiul, cu fereastra şi jaluzelele larg deschise, o porţiune din cornişa casei din faţă era luminată de soarele roşu din ce în ce mai scăzut, aşezaţi unul lîngă alul pe divan, sprijiniţi amîndoi cu spatele de perete, mireasma pîinii prăjite plutea în aer, capul ei aplecat pe umărul dumitale, părul ei îţi atingea uşor gîtul, braţul dumitale îi îmbrăţişa talia.

Zgomotele străzii au devenit din ce în ce mai distincte, porţiunea de cer de deasupra acoperişului din ce în ce mai întunecat trandafirie, apoi, printre pletele norilor care se desfăceau, au apărut primele stele.

Zidurile erau aurite de lumina felinarelor şi din cînd în cînd de trecerea unui far, în camera care se cufunda din ce în ce mai mult în întuneric, luceau la mîna dumitale cifrele fosforescente ale ceasului.

Mai aveaţi destul timp pînă la trenul de douăzeci şi trei treizeci pe care trebuia să-l luaţi amîndoi, fiindcă ea se hotărîse în sfîrşit să meargă cu dumneata la Paris, dar răcoarea a făcut să vă treacă deodată un fior.

La lumina lămpii de deasupra micii ei maşini de gătit, a chiuvetei din cămăruţa care-i serveşte drept bucătărie, dumneata ai şters farfuriile şi ceştile pe care ea le spăla, apoi ai închis fereastra în timp ce ea termina de făcut valiza; pe a dumitale o trimiseseşi la gară.

Pe Corso Vittorio Emmanuele domnea agitaţia obişnuită, dar pe partea cealaltă străzile erau surprinzător de tăcute, piazza Navona aproape pustie, numai Fîntîna Fluviilor curgînd neîncetat în noapte, în timp ce toate mesele de pe terasele cafenelelor şi restaurantelor erau strînse.

Într-un compartiment de clasa a treia, ca acesta, în colţul de lîngă culoar, cu faţa în direcţia mersului, ai privit-o cum adoarme, cu capul aplecat pe umărul dumitale, îndată ce a fost stinsă lumina, ca şi cum ar fi fost tot atît de obişnuită cu trenul cum era cu camera ei, din moment ce dumneata erai acolo, şi a doua zi aţi prînzit împreună la o masă la care din fericire eraţi singuri, vorbind despre prima voastră întîlnire.

Pe pardoseala sub care arde caloriferul, în patrulaterul mărginit de picioarele dumitale şi de cele ale italianului din faţă, cei doi sîmburi

de măr zac striviţi într-un şănţuleţ, puţin din miezul lor alb străbătînd prin coaja subţire sfîşiată.

Pe măsuţa rotundă, drept la înălţimea divanului acoperit cu această superbă cuvertură în dungi de culori vii, pe care i-ai cumpărat-o odată cînd ai mai fost la Roma, perfect întinsă, pe care ea a şifonat-o aruncîndu-se pe divan, cu genunchii sub ea, sprijinindu-se cu spatele de perete, părul strivindu-i-se de fotografia arcului de triumf parizian, nor foarte negru şi foarte diafan pe marele cer cu nori albi care se înalţă deasupra mediocrului monument napoleonian, scoţîndu-şi pantofii cu vîrul degetelor, întinzîndu-şi pe împestriţeala cuverturii picioarele goale, ale căror unghii mai păstrau cîţiva solzi roşii din lacul pe care-l dăduse cu o zi înainte (n-o să poată face la fel la Paris, în acest anotimp),

pe măsuţa joasă, acoperită cu o faţă de masă de damasc cu iniţiale, nu cele ale fostului soţ care nu era destul de bogat ca să-şi facă un trusou de lenjerie cu totul nouă, ci cu iniţialele părinţilor ei sau chiar ale bunicilor, cum îţi explicase ea la un alt mic dejun luat la această masă (ai uitat amănuntele),

se afla ceainicul de argint bine frecat pe care-l ştiai pe jumătate plin cu ceai rece, cana cu lapte de faianţă albastru-deschis, zaharniţa de sticlă, cele două mari ceşti fine dintre care una păstra un rest de ceai pe fund, băltuţă bej care rămăsese acolo înstelată de o duzină de puncte negre, o farfurie înflorată pe care se lăfăiau patru bucăţi de pîine prăjită şi, alături, aparatul nichelat la care o prăjise, untiera plină cu unt, cupa cu dulceaţă,

şi pe metalul ceainicului, o rază de soare foarte puternică, strălucind ca o stea în toată această penumbră, căci obloanele erau abia întredeschise şi numai o singură rază pătrundea în cameră.

— Totul s-a răcit acum. Vrei să pun apă la fiert ?

Dar era clar că nu s-ar deranja pentru asta, cum stătea aşa cu bustul drept, cu buzele fără zîmbet ; de altfel nu aveai chef să bei ceai.

— Ştiu c-am întîrziat ; credeam că ai strîns masa ; am băut o cafea.

Ai deschis larg obloanele şi toate obiectele de pe masă ca şi unghiile ei au început să strălucească ; văzute din locul în care stăteai dumneata, geamurile celor două fotografii pariziene de deasupra patului deveniseră două oglinzi.

Dincolo de fereastră, gara Aix-les-Bains începe din nou să se mişte, dispare.

Atunci, după ce vei fi mers de-a lungul lacului Bourget, în mijlocul scurtei după-amiezi de sfîrşit de noiembrie, vei recunoaşte în trecere această gară, Chindrieux. Soarele, sau mai exact lumina lui, pentru că soarele însuşi, o dată trecută frontiera, nu-l vei mai vedea, va scădea din ce în ce mai mult ; la Bourg va fi apus, la Mâcon cerul va fi negru şi sînt mulţi sorţi să nu vezi luminile, felinarele şi firmele tuturor acestor orăşele, tuturor acestor sate decît prin geamul brăzdat de picături de ploaie.

Deci nu vei vedea nimic din Burgundia; noaptea umedă și rece se va lăsa peste toate și te va pătrunde chiar și pe dumneata, în timp ce te vei apropia de Parisul în care te va aștepta o săptămînă și mai grea decît cea trecută, fiindcă acum cînd lucrurile vor fi definitiv hotărîte, va trebui să păstrezi cea mai mare discreție posibilă pînă ce ele se vor realiza, va trebui să mai trăiești alături de această femeie, de Henriette, în mijlocul familiei dumitale, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, să aștepți sub o mască de liniște și tăcere sosirea Ceciliei la Paris.

Ce, oare ești atît de slab? N-ar fi mai bine să-i spui cinstit tot de îndată ce te întorci? E atît de șubredă hotărîrea dumitale încît se află la bunul plac al reproșurilor, lamentărilor, încercărilor de seducție care știi bine că se vor ivi?

Nu, nu de lacrimile Henriettei te temi; va plînge măcar?

Dar nu, reacția ei va fi mult mai perfidă și mai îngrozitoare: va fi acea tăcere, acel dispreț nu numai din privirea ei, ci în tot corpul, în cel mai mic gest, în cea mai neînsemnată atitudine; după un timp o să te întrebe: „Cît mai rămîi aici?" și va trebui să pleci.

Atunci va începe viața solitară de hotel la Paris, lucru de care te temi cel mai mult, și în această situație vei fi vulnerabil la cele mai mici atacuri ale ei, la cele mai mici viclenii și numai Dumnezeu știe cît de subtile vor fi, ce bine cunoaște ea defectele armurii și constituției dumitale.

După cîteva săptămîni, te vei întoarce cerșind la ea, definitiv învins, în ochii ei, în ochii dumitale, în ochii Ceciliei, pe care nici nu vei mai îndrăzni s-o vezi.

Nu, orice explicație prematură ar compromite succesul acestei evadări pe care ai pregătit-o cu atîta grijă.

Ca să reușești, este indispensabil să-ți dai pe deplin seama cît de mare e slăbiciunea dumitale, să iei toate precauțiile ca să te aperi de ea și în consecință nu există decît o soluție, această tăcere, această minciună de cîteva săptămîni încă, poate chiar de luni; a te crede puternic ar însemna să mergi la pierzanie.

Dar ce umilitoare, ce apăsătoare e această hotărîre, pe care o dictează prudența pentru triumful dragostei, atît de apăsătoare încît simți că ai mare nevoie să o mai întărești, că de toate aceste motive mai ales, irefutabile și neplăcute, va trebui să te agăți din ce în ce mai mult marți seara, pe măsură ce te vei apropia de Paris, fiindcă îmbătat de sentimentul de forță și de curaj pe care ți-l vor fi dat cele cîteva zile petrecute cu Cecilia, din pricina acestei fericiri apropiate riști foarte mult să te lași dus de dorința de a sfîrși cu toate acestea o dată pentru totdeauna.

Va trebui deci să te pregătești să le înfrunți, săptămînile și lunile astea de minciună, să-ți întărești voința de a tăcea, de a aștepta, să întreții și să supraveghezi cu grijă flacăra dumitale internă, să-ți organizezi toate resursele intime în vederea unei lungi lupte pentru rezistență, în timp ce vei cina la vagonul-restaurant, privind

pe geamurile întunecate, poate brodate cu mii de picături de ploaie, fiecare din ele adăpostind o părelnică lucire, cum se ivesc din întunericul deplin la trecerea ferestrelor luminate ale trenului, povîrnişurile acoperite de frunze moarte, trunchiurile fragmentate ale arborilor, mii de arbori, în pădurea Fontainebleau, printre care ţi se va părea că zăreşti coada imensă şi cenuşie a unui cal, asemănătoare unei eşarfe de ceaţă sfîşiată de ramurile despuiate şi ascuţite, că auzi galopul lui dincolo de zgomotul osiilor şi această lamentare, acest apel, această mustrare, această întrebare : „Ce aştepţi ?“

De partea cealaltă a culoarului, prin cele două geamuri uscate dar murdare nu mai zăreşti cerul, ci numai o coastă de deal cu case care se ridică în amfiteatru şi se împrăştie, cu o cărăruie sinuoasă pe care un ciclist coboară în mare viteză, în timp ce pulpanele impermeabilului cenuşiu zboară orizontal în urma lui. Trece gara Voglans.

Doamna Polliat se ridică, îşi potriveşte pălăria neagră în faţa oglinzii, îşi prinde iar în păr un ac cu capătul de ebonit, îi cere lui Pierre să o ajute să dea jos valiza de pai, şi el dă ghidul albastru soţiei sale Agnès, care îl închide ţinînd degetul între file, pentru ca el să găsească uşor unde a rămas la sfîrşitul cărţii, pe cînd cele două semne, două panglicuţe înguste şi albastre neutilizate, atîrnă şi se leagănă în mişcarea generală a trenului, în acest uşor ritm insistent pe care-l provoacă smuciturile la fiecare întrerupere a liniilor.

Doamna Polliat a adunat toate bagajele pe canapea, pe locul din colţ, lîngă fereastră, cu faţa în direcţia mersului, pe care stătea de cînd coborîse preotul, încheie acum paltonaşul nepotului ei, André, care stă cuminte, îi strînge bine fularul la gît, scoate un pieptene din coş ca să-l pieptene, ascunzîndu-i astfel vederii dumitale pe Agnès şi Pierre care s-a aşezat iar, care trebuie să-şi fi reluat lectura, sau mai degrabă nu, care trebuie, dată fiind mişcarea braţului său stîng, singurul pe care-l vezi, să se aplece peste genunchii soţiei sale ca să se uite prin geamul murdar la primele case din Chambéry.

Cum s-or fi cunoscut ei doi ? S-or fi întîlnit într-un tren, ca Cecilia şi dumneata, sau erau colegi de facultate ca Henriette şi dumneata ? Nu, asta nu prea e de crezut, el într-un mare institut politehnic, ea la Artele decorative sau la École du Louvre, sau dîndu-şi licenţa în engleză, s-au văzut prima oară la o petrecere a unor prieteni comuni ; el a invitat-o la dans, nu că ar fi dansat prea bine el însuşi, dar a reuşit să o dezbare de această timiditate, această lipsă de încredere în ea însăşi care o paraliza, şi toată lumea a observat ; ea a rîs ; au început s-o tachineze pe această temă ; ea se străduia să nu roşească, dar de fiecare dată simţea cum i se înfierbîntă obrajii.

Cînd a întîlnit-o din nou, era vară ; el şi-a dat foarte bine seama că în momentul în care a intrat în cameră ea aproape că a tresărit ; el a condus-o într-o cameră mai liniştită ; au ieşit pe balconul care dă pe un bulevard parizian ;

dedesubtul lor automobilele își încrucișau farurile și frunzele neliniștite ale platanilor produceau un freamăt care din cînd în cînd se făcea mai puternic, ca un suspin. Oh, știa ea bine că e îndrăgostită, că a intrat de-a binelea în acest domeniu pe care-l văzuse de departe, strălucind, inaccesibil, în toate cărțile și filmele, și se întreba dacă este posibil ca pe el, pe acest Pierre, pe acest tînăr frumos să-l fi cucerit ea, cînd erau atîtea alte fete care nu așteptau, ca și ea, decît să-l slujească ; nu îndrăznea să creadă, voia să se apere de o decepție prea mare, tăcînd, fără să-l privească măcar, și el nu știa ce să facă.

Ce bine le știai dumneata pe toate astea : s-au dus să privească cucernic în cluburi sau la spectacolele cinematecii tocmai filmele pe care dumneata le văzuseși în sălile cinematografelor de cartier cu Henriette ; el a dus-o o dată sau de două ori în cave[1], la restaurante ; au vorbit cu părinții lor ; s-au cununat la biserică, ieri ; erau atît de obosiți seara, fusese atîta agitație în apartament, atîția prieteni de la care să-și ia rămas bun.

Dar acum, ce bine merge totul, ce bine s-au odihnit, deși au dormit puțin în noaptea trecută, ce departe se simt acum de toate aceste mobile în dezordine,

și cu ce sinceritate, în fundul inimii lor, își jură să fie credincioși unul altuia ! Cît timp vor dura oare aceste iluzii ?

[1] Restaurante la subsol, pivnițe.

Oh, dacă ar cunoaște ei motivele călătoriei dumitale, dacă le-ai povesti cum erai și dumneata la vîrsta lor, în călătoria de nuntă cu Henriette, cum îți închipuiai și dumneata că această înțelegere va contiuna fără știrbire, cu copiii între voi care au venit după aceea, despre care gîndeai că vă vor uni și mai mult, și ce s-a întîmplat, cum toate astea s-au stricat, din care cauză ești acum aici, ce hotărîre a trebuit să iei ca să termini, să te eliberezi, chipul dumitale, silueta dumitale ușor adusă de spate, imobilă, nu li s-ar părea oare înspăimîntătoare ?

Nu ar trebui să le tulburi liniștea, să le spui că nu trebuie să-și închipuie că au cîștigat, că și dumneata ai crezut așa cu toată sinceritatea de care erai atunci capabil, că trebuie să se pregătească de pe acum să se despartă, să distrugă între ei toate aceste prejudecăți care provin din mediul lor, asemănător cu al dumitale, și care, în momentul unor dificultăți de genul celor pe care le încerci dumneata, vor întîrzia atît de mult hotărîrea lor, eliberarea lor, cînd se va fi produs în această Agnès ceea ce s-a întîmplat în Henriette a dumitale, cînd acest dispreț inexplicabil va fi cuprins toate gesturile ei, o va fi transformat pentru dumneata într-un cadavru, cînd va trebui și el să-și caute altă femeie, ca să încerce s-o ia de la început, o altă femeie care să-i pară cu totul diferită, ca tinerețea păstrată.

Trenul s-a oprit. Doamna Polliat, energică, a coborît fereastra ; peronul este pe această parte. Lasă bagajele în grija lui Pierre, îi cere să i le dea după ce ea va fi coborît, îl ia de mînă

pe nepotul ei André, se scuză, își strecoară pașii tîrșiți printre picioarele dumitale și cele ale lui signor Lorenzo.

Doi tineri pe culoar, cam de șaisprezece și optsprezece ani, îi fac loc să treacă, apoi intră, în bluzoane de piele cu fermoar, ducîndu-și gențile de școală.

Dumneata zărești mîna acestei văduve, care se întinde spre valiza de pai, spre pàner, spre coșul din care au ieșit adineauri atîtea provizii, această mînă uscată, gata să înhațe. Nu poți să vezi băiețelul de lîngă ea, care poate nu e nepotul ei ; poate nu e văduvă, poate n-o cheamă Doamna Polliat, și sînt puține șanse ca pe băiețel să-l cheme André.

Pe cele două locuri pe care stăteau li se instalează frații, cel mai mic lîngă fereastra deschisă, punîndu-și servietele deasupra lor în plasă, desfăcînd fermoarele bluzoanelor, și Agnès, care-i privește, ar voi să aibă niște băieți ca ei, frumoși și isteți, spunîndu-și : cînd Pierre va fi de vîrsta acestui domn care se uită la mine, cînd vom fi de multă vreme căsătoriți, atunci voi avea niște băieți ca aceștia, numai că mai eleganți, fiindcă vom fi știut să le dăm o educație mult mai bună decît cea pe care o pot primi aceștia în nu știu ce școală tehnică din Chambéry.

Doi muncitori italieni care vorbesc tare își dau jos rucsacurile, le pun pe genunchi ; acum toate locurile sînt ocupate.

În aer se amestecă trei conversații în două limbi, pe care nu încerci să le separi, deasupra

cărora se înalță inințeligibila voce a megafonului anunțînd plecarea trenului.

Iată că începe iar zgomotul familiar cu balansul și fuga obiectelor exterioare spre voi, spre această linie imensă care trece prin canapeaua voastră, unde devin invizibile ; iată vîntul care năvălește furios și usucă brusc aerul. Pierre închide fereastra.

În momentul cînd ieșiți din oraș, controlorul bate cu perforatorul de bilete în geam. Toată lumea tace și se execută.

Trece gara Chignin-les-Marches. Dincolo de fereastră se și vede puțină zăpadă peste pădurile din ce în ce mai întunecate care acoperă coastele.

Aplecat în minunatul soare matinal de toamnă, priveai jos la o căruță grea, încărcată cu cărbuni, care încerca din greu să o ia din loc. E adevărat că iarna vine și la Roma și că foarte probabil *week-end*-ul viitor nu va fi favorizat de o temperatură tot atît de blajină ca cel precedent ; camera în care vei locui în principiu va fi glacială, și în aceea de alături, a Ceciliei, va arde aproape toată ziua un foc bun.

Ai simțit mîna ei lunecînd pe creștetul dumitale cam pleșuv de-acum ; stînd cu coatele pe balustradă, alături de dumneata, ea spunea : „Știi că totul e din cale-afară de stupid ! Ce păcat că ești obligat așa cum spui tu, să iei la fiecare călătorie o cameră în acel ridicol Albergo Quirinale și să te întorci acolo în toate serile, ca și cum ai fi un școlar intern, sau un soldat la cazarmă care sare

gardul dar care trebuie să fie a doua zi dimineață prezent la apel.

Așa e, deși protestezi. Cum poți continua această minciună cu ea, în cazul cînd e, într-adevăr, o minciună, așa cum pretinzi, și dacă nu cumva toată atitudinea ta față de mine e o minciună ?

Nu protesta ; știu bine că mă iubești și că ești sincer cînd îmi spui că-ți este din ce în ce mai greu să o suporți ; știu bine, nu-mi spune nimic, știu pe de rost tot ce ai să-mi spui, că în acest caz nu despre ea e vorba, ci de firma Scabelli care n-ar admite... Ba da, mi-ai explicat doar, și nu-ți fac reproșuri decît ca să-mi bat joc de tine, ca să mă răzbun pe tine și pe lipsa ta de curaj pe care totuși ți-o iert în întregime...

Dar dacă într-o zi vei putea să te eliberezi de toate astea, ei bine, locatarul camerei de alături, în care dă această ușă închisă cu acest antic și enorm zăvor, am aflat azi-dimineață că pleacă săptămîna asta ; ar fi destul să cer familiei da Ponte să ți-o închirieze ; ar accepta cu siguranță (ești vărul meu, nu-i așa ?) și am fi amîndoi atît de liniștiți.

— L-am auzit plecînd adineauri ; sînt sigură că încă nu s-a întors ; o să aruncăm numai o privire."

A tras zăvorul care mergea cam greu ; a deschis ușa ale cărei balamale au început să scîrțîie. Obloanele erau încă trase ; se vedea patul mare, răvășit, o valiză deschisă și tot felul de cravate și de ciorapi împrăștiați pe comodă, lîngă

ligheanul de tablă de pe trepied, cu cana și găleata de apă alături.

Și îți închipuiai ceea ce se va petrece mîine în realitate, fără să fi bănuit atunci că îți vei pune intenția în aplicare atît de repede, fără să fi făcut încă planul de a o pune vreodată în aplicare, închipuindu-ți-o ca pe o posibilitate foarte îndepărtată în care te complăceai o clipă ca să te supui capriciului Ceciliei, îți închipuiai propriile dumitale lucruri împrăștiate pe mobile, pe acele vechi fotolii tapisate cu catifea portocalie, într-o dezordine asemănătoare, sub plapuma și cuverturile acelea, cearșafurile pregătite pentru dumneata de care nu te-ai folosi, de care nu te vei folosi, pe care le vei răvăși numai ca să lași să se creadă că ai dormit aici, ușa dintre camere rămînînd deschisă toată noaptea.

Pe pardoseala sub care arde caloriferul, în urmele de noroi lăsate de pantofii umezi ai celor care vin de afară, asemănătoare unor nori foarte amenințători de zăpadă, dumneata contempli constelația de stele minuscule din hîrtie roz sau carton cafeniu, care au fost decupate din biletele călătorilor.

Controlorul văzuse biletul dumitale. Intraseși în compartiment împreună cu Cecilia. Ședeați unul lîngă altul ca Pierre și Agnès, fără să spuneți nimic, dumneata citind o carte ca el, o carte pe care o lăsaseși ca să-ți marchezi locul și pe care ai reluat-o la întoarcere, nu mai știi exact ce carte, dar în care era cu siguranță vorba des-

pre Roma, şi din cînd în cînd îi arătai cîte un pasaj.

Dar curînd ochii dumitale n-au mai urmărit rîndurile, şi în această regiune pe care o traversaţi acum, pe cînd te uitai pe fereastră la munţii care mergeau în celălalt sens, te-ai întrebat: de ce nu poate să fie întotdeauna astfel, de ce sînt mereu silit să mă despart de ea? Am făcut un mare progres; am reuşit ca ea să fie cu mine altundeva decît la Roma, viaţa noastră comună a reuşit de astădată să se reverse peste limitele strîmte în care eram nevoiţi să o consemnăm; în toate celelalte călătorii Stazione Termini era locul de despărţire, de rămas bun, am putut în sfîrşit să împingem mai departe această frontieră; în tot timpul şederii ei la Paris, unde de obicei sufăr atît de mult pentru că sînt departe de ea, că sînt despărţit de ea prin distanţa şi munţii aceştia, voi şti că ea e aici, voi putea s-o văd din cînd în cînd.

Desigur, era pentru dumneata o mare bucurie, sentimentul unei victorii, dar se amesteca şi tristeţea că era primul pas şi că habar n-aveai cînd îi vei face pe ceilalţi, că despărţirea nu era decît provizoriu întîrziată, că frontiera nu era trecută decît pentru o singură oară, că la viitoarea călătorie totul va începe iar ca mai înainte, că la Stazione Termini va trebui să vă despărţiţi, că asta nu era decît o excepţie şi nu o adevărată schimbare.

Şi nu te gîndiseşi mai înainte la aşa ceva, la această atît de importantă schimbare; erai mulţumit de viaţa dumitale dublă; te gîndeai cu

plăcere cînd erai la Paris la zilele dumitale romane, dar nu-ţi dăduse încă serios prin gînd că ai putea să schimbi zilele dumitale de la Paris.

Or, posibilitatea aceasta iată că îţi apărea acum iminentă, posibilitatea aceasta care ţi s-a părut întîi o teribilă şi nebunească ispită, apoi s-a infiltrat pe încetul în toate gîndurile dumitale, cu care puţin cîte puţin te-ai obişnuit, care te-a persecutat clipă cu clipă, care a făcut ca Henriette să-ţi devină insuportabilă.

Drumul de la Roma la Paris, amîndoi unul lîngă altul, ce imprudenţă! Totul se petrecea înainte atît de liniştit, şi acum, nu, iată că nu mai era de-ajuns, şi dumneata ştiai că şi ea se gîndea la asta, că această posibilitate o va obseda şi pe ea, că va face totul, cu o artă deplină, spre a obţine să dureze, nu totdeauna, dar atît de mult şi atît de des cît permit cerinţele meseriei, ale poziţiei sociale, această posibilitate de a rămîne în sfîrşit singură cu dumneata, de a atinge şi de a te face să atingi acea dragoste sublimă şi pură, noua libertate din care aventura voastră de pînă acum nu putuse da decît o imagine cu totul jalnică, mereu ştirbită, mereu fragmentată, atingînd mereu numai o parte din dumneata.

Şi posibilitatea aceasta la capătul unui an de aşteptare are să se realizeze, ai hotărît să o realizezi, eşti pe cale de a o realiza.

Aţi plecat din Chambéry; aţi văzut trecînd gara Voglans; v-aţi oprit la Aix-les-Bains; aţi ieşit amîndoi pe culoar să priviţi lacul.

Un bărbat vîră capul pe uşă, se uită la dreapta şi la stînga, bagă de seamă că a greşit compartimentul, se îndepărtează şi dispare.

În Stazione Termini, frontiera unde se oprea de obicei viaţa dumitale comună cu Cecilia, frontieră pe care ai reuşit să o treci, în mod provizoriu, cu ea acum un an, ai ajuns cu ceva mai puţin de trei ani în urmă, pe vremea cînd nu trecuseşi încă niciodată pe via Monte della Farina, cînd Roma reprezenta pentru dumneata singurătatea, într-o dimineaţă de iarnă, înainte de răsăritul soarelui, însoţit de o Henriette pe care călătoria o obosise, pe care o mai iubeai sau de care, cel puţin, încă nu ştiai că începuseşi să te depărtezi pentru că nu era pe atunci nimeni cu care comparaţia să se impună, de o Henriette în care, evident, dispreţul îşi începuse opera de împietrire şi de izolare, de îmbătrînire şi de distrugere, dar care îţi ierta totul din cauza acelei călătorii de atîtea ori amînată, pe care dorea atît de mult s-o mai facă o dată, pentru oraşul pe care dorise atît de mult să-l revadă, în care şi ea, ca şi dumneata acum, căuta o întinerire pe care nu i-a dat-o, nodul firului de legătură cu epoca dinainte de război, cînd îl văzuse pentru ultima şi singura dată, a firului care se încurcase şi se deteriorase încă de pe atunci atît de mult,
aţi luat un taxi pînă la Albergo Quirinale, unde reţinuserăţi pentru circumstanţă o cameră matrimonială, mai mare, mai frumoasă, mai confortabilă decît toate cele pentru celibatari pe care le-ai avut de-atunci, o cameră pe care o regreţi puţin de-atunci ori de cîte ori ceri portarului cheia dumitale, ceea ce face ca acest stabiliment să fie, cum a observat foarte bine Cecilia (dar nu ţi-ai dat seama pînă acum), o fortăreaţă a Henriettei la Roma, care te obligă, pe furiş, discret, ori de cîte ori pui piciorul aici, nu atît cînd te întorci noaptea tîrziu, cît dimineaţa cînd te trezeşti şi iei încet încet cunoştinţă de mobila care te înconjoară, să-ţi întorci gîndul spre ea, fie şi numai ca s-o urăşti pentru că vine să te persecute astfel.

Ea era fericită să-şi scrie numele alături de al dumitale. Aţi cerut să vi se aducă micul dejun în cameră. Obloanele erau încă trase. Era foarte frig afară, dar caloriferul de astădată era încins. Ea s-a întins pe pat după ce şi-a scos pantofii, şi aţi aşteptat amîndoi să se facă ziuă.

Vai, se bucurase atît de mult de această călătorie atît de mult amînată, îşi pusese atîtea speranţe în ea, să te regăsească pe dumneata pe care de ani şi ani, cu fiecare zi care trecea, te pierdea tot mai mult, să facă să dispară astfel distanţa dintre voi care se mărea cu fiecare întoarcere a dumitale, pentru că fiecare întoarcere reprezenta pentru celălalt o nouă decepţie, pentru că de fiecare dată diferenţa se făcea încă mai amar simţită între viaţa mai liberă şi mai fericită la care aerul roman te făcea să speri, şi oprimarea, greutatea pariziană sub care ea se scufunda, pentru că de fiecare dată i se părea că dumneata te trădezi puţin pe dumneata însuţi la Paris, în

această meserie din ce în ce mai fructuoasă bănește, deși nu depășea de loc, desigur, niște limite foarte strîmtorate, și a cărei absurditate căutai din ce în ce mai mult să ți-o ascunzi, părăsind de fiecare dată, cu fiecare nouă relație comercială pe care o invitai la cină, ceva mai mult din mîndria și sensul dumitale de odinioară, deprinzînd pe încetul rîsul lor grosolan, prejudecățile lor morale sau imorale, expresiile lor pentru a desemna funcționarii, concurenții, clientela, înjosindu-te, umilindu-te în fața acestui sistem pe care altădată cel puțin știai să-l dezaprobi, cu care altădată pactizai numai, de care puteai să te depărtezi cel puțin în vorbe, și apoi, pentru un timp, cel puțin în discuțiile dumitale cu ea, supunîndu-i-te acum de fiecare dată tot mai orbește, pretinzînd mereu că o faci din pricina ei, ca ea să locuiască mai bine, să aibă acest frumos apartament, ca să fie copiii mai bine îmbrăcați, ca ea să nu mai aibă nimic să-ți reproșeze, cum îi ziceai altădată, cu ironie la început, îndepărtîndu-te din ce în ce mai mult de dumneata și de ea.

Și ea știa bine că de imaginile străzilor romane, cu grădinile și ruinele lor, se lega pentru dumneata un vis a cărui putere creștea prodigios, visul a tot ceea ce la Paris însemna tocmai renunțare, că Roma era pentru dumneata locul autenticității, că ai dezvoltat aici o întreagă parte din dumneata însuți, de la care ea era exclusă, și în această lumină dorea atît de mult să fie introdusă și ea de dumneata.

Din nenorocire, toate astea nu erau atunci decît vis și farmec, rămîneau imprecise, înainte de a căpăta expresie ; dumneata nu știai să recunoști nimic, nu studiaseși nimic, nu puseseși nici o pasiune în asta, nu erai în stare să-i explici nimic.

Oh, ea își închipuia că dumneata cunoști incomparabil mai bine acest oraș, că dragostea pe care i-o purtai avea aceste cunoștințe pe care numai Cecilia a fost în stare să ți le dea ; de aceea cînd te plimbai pe stradă cu ea în iarna aceea, habar n-aveai să răspunzi la atîtea întrebări pe care ți le punea, scoțîndu-ți la iveală cu fiecare din ele neștiința dumitale, șubrezimea extremă a refugiului pe care credeai că ți le-ai constituit, încercînd să înțeleagă alături de dumneata, cerîndu-ți ajutor, abandonată de dumneata, dîndu-ți curînd seama de imposibilitatea de a atinge vreodată împlinirea pe care aceste străzi romane păreau s-o făgăduiască de obicei cu atîta siguranță, de a putea vreodată să verifici sau măcar să pricepi cu adevărat acest cuvînt pe care ele ți-l spuneau și care ți se părea că trebuie să fie atît de ușor de interpretat, ca o traducere latină asupra căreia arunci o privire distrată, cu condiția s-o examinezi mai tîrziu pe îndelete.

În fața tăcerii dumitale, a neputinței dumitale, a obosit ; deodată a început să deteste tot ceea ce-i plăcuse și ei odinioară atît de mult, și după prima zi, citeai bine asta în ochii ei trași, ar fi vrut să plece, dumneata ai fi vrut ca ea să nu fie acolo, pentru ca totul să-ți pară din nou plăcut la Roma.

Zăpada a început să cadă, prima, singura dată cînd ai văzut-o la Roma, nu cu fulgi mari ca aceasta care învăluie acum priveliştea munţilor, ci apoasă, umplînd străzile de noroi, golindu-le şi amuţindu-le dintr-o dată, lăsînd numai cîţiva trecători care se grăbeau ridicîndu-şi gulerul paltonului.

Răcită, a trebuit chiar să stea în pat toată duminica şi a doua zi dumneata a trebuit să stai aproape toată ziua la Scabelli, aşa că ea a trebuit să se plimbe singură, neştiind unde să se ducă, rătăcind plictisită din biserică în biserică, făcînd în fiecare cîte o duzină de rugăciuni.

Voia să-l vadă pe papa cu orice preţ, ceea ce dumneata refuzai ; n-ai încercat s-o împiedici ; şi cînd s-a întors, era foarte stingherită dar ochii îi luceau de un soi de fanatism. Nu vă mai întîlneaţi decît la masă, ca la Paris, şi noaptea ; plecarea a fost o uşurare pentru amîndoi.

Dacă cel puţin această călătorie cu Henriette n-ar fi avut loc atît de stupid, în plină iarnă, în plin val de frig, numai pentru că o amînai de atîta timp, numai pentru că te hotărîseşi la ea cu iritare, ca să scapi odată... Dar oare n-ar fi fost chip să descoperi cine ştie ce minune în această zăpadă, în această ceaţă şi această ploaie, în cazul cînd ai fi cunoscut-o de-acum pe Cecilia, şi ea ar fi început să te călăuzească în explorarea acestui oraş şi a acestui aspect din dumneata însuţi care se adapă aici ?

Dar oare ai fi iubit-o atît pe această Cecilie, dacă înaintea întîlnirii voastre n-ar fi avut loc călătoria aceasta nenorocită ? Dar dacă ai fi cunoscut-o de pe atunci, oare te-ai fi îndepărtat astfel de Henriette, ai fi oare acum în acest tren ?

Fireşte, atunci totul s-ar fi desfăşurat altfel, şi poate că de mult...

Un italian bătrîn cu barbă lungă, albă, aruncă o privire pe uşă.

O ceaţă uşoară plutea pe lac, apoi norii s-au adunat, a început să plouă din ce în ce mai tare, geamurile s-au împăienjenit.

V-aţi aşezat din nou în compartiment amîndoi, dumneata ţi-ai reluat cartea şi ea şi-a lăsat capul pe umărul dumitale ; dar n-ai mai putut să citeşti pentru că simţeai nu numai că trecerea frontierei e provizorie, dar şi că este mult mai puţin efectivă decît credeai, că în timpul acestor două săptămîni vei fi mult mai puţin cu Cecilia decît puteai fi la Roma, că nu vei putea s-o vezi decît din cînd în cînd şi încă mult mai pe ascuns, că frontiera, chiar de data aceasta, nu era decît ceva mai îndepărtată dar nu abolită, că locul despărţirii va fi la Paris în loc să fie la Roma, în gara Lyon de fapt, la sosire, în loc să fie în Stazione Termini, la plecare.

Dumneata ai închis cartea, Cecilia se cufundase într-a ei, aplecîndu-şi capul deasupra ca să vadă, pentru că nu prea era lumină din pricina ploii care cădea peste munţii Jura, din pricina serii care cădea peste Burgundia, trupul ei nu se mai rezema de al dumitale. Nu spuneaţi nici unul nimic.

Oh, încă de pe atunci (acum îţi dai seama; atunci nu simţeai decît o jenă, un sentiment inexplicabil de nelinişte care te cuprindea, ca şi cum încet-încet ceva, un demon de oboseală şi de frig, te răpea dumitale însuţi; abia acum îţi dai seama, pentru că de-atunci uitaseşi toate astea, pentu că te-ai păzit în ultimile săptămîni să-ţi împrospătezi asemenea amintiri, nu aveai timp, atît de multe griji te acaparau dintr-o dată; a trebuit să survină pauza din viaţa dumitale pe care o constituie această călătorie clandestină, această călătorie pe care în mod excepţional nu o faci pentru firma Scabelli, în care grijile pentru afacerile ei nu te mai preocupă, a trebuit această vacanţă pentru ca ele să te năvălească, deoarece în zilele din urmă dumneata nu voiai să-ţi aminteşti nimic din ceea ce ar fi putut să te facă oricît de puţin să te îndoieşti de existenţa, de realitatea soluţiei pe care în sfîrşit te hotărai să o adopţi, de apropierea acestei fericiri şi a acestei înnoiri),

încă de pe atunci nu mai dura, se desfăcea, se dezlega, se deteriora, despărţirea încă de pe atunci începuse, şi nu numai că frontiera nu fusese trecută nici măcar provizoriu, nu numai că ea nu fusese decît împinsă ceva mai departe, dar fusese împinsă mult mai puţin decît te încăpăţînai dumneata să crezi, la drept vorbind nu făcuse altceva decît să se extindă puţin: în loc să vă luaţi rămas bun la Stazione Termini, în cîteva clipe repede depăşite, acest rămas bun se prelungea de-a lungul întregii călătorii, vă despărţeaţi unul de altul îndelung, dureros, fibră cu fibră, fără să vă daţi bine seama de ce se întîmplă, şi cu toate că şedeaţi mereu unul lîngă altul, fiecare staţie prin care treceaţi, Culoz, Bourg, apoi Mâcon şi Beaune, însemna încă puţină distanţă între voi, ca în toate celelalte dăţi.

Neputincios, asistai la trădarea dumitale însuţi şi cum, în interiorul compartimentului vostru, conversaţiile italiene făcuseră pe încetul loc celor franţuzeşti întretăiate de pauze, în interiorul capului dumitale imaginile străzilor romane, ale caselor romane, ale chipurilor romane care le populau alături de cel al Ceciliei, pierdeau cu fiecare nou kilometru ceva mai mult teren în faţa altor chipuri din jurul chipului Henriettei şi celor ale copiilor dumitale, al altor case din preajma apartamentului dumitale, numărul cincisprezece din place du Panthéon şi al altor străzi.

Cînd după Dijon v-aţi dus în vagonul-restaurant, aveaţi în priviri apelul patetic al celor care se simt inevitabil tîrîţi într-o pierzanie solitară, departe unul de altul; prin vorbele voastre entuziaste dar repezite, prin protestele voastre care simulau fericirea, încercaţi să îndepărtaţi sau să ascundeţi infidelitatea, exilul care se strecuraseră din ce în ce mai opace între voi, dar dumneata te şi simţeai asemeni unui logodnic care strînge zadarnic în braţe cadavrul iubitei sale, această prezenţă mincinoasă accentuîndu-i şi mai mult durerea şi evidenţa pierderii, începea de pe acum transformarea ei în fantoma care avea să fie pentru dumneata în tot timpul şederii sale la Paris.

La fereastra culoarului, pe cînd dreptunghiurile slab luminate de becurile trenului dezvăluiau ra-

pid în întuneric trunchiuri de copaci, povîrnişuri şi frunze moarte, i-ai vorbit cu intenţia de a goni umbrele care se adunau în jurul ei, i-ai vorbit fără încetare, abia aşteptînd răspunsurile ei, ca şi cum cea mai mică pauză intervenită risca să-i grăbească dispariţia, lăsîndu-te deodată în prezenţa altcuiva, a unei femei necunoscute, căreia nu ai fi ştiut ce să-i spui, povestindu-i mai ales legenda marelui hăitaş care rătăceşte prin codri, printre stîncile întunecate, strigînd în cele patru vînturi aceeaşi chemare nu prea inteligibilă, ca şi cum ar folosi o pronunţare străveche, probabil „Unde eşti ?“, şi ai ţinut-o aşa pînă aţi ajuns în gară.

Pe pardoseala sub care arde caloriferul, piciorul stîng al lui Lorenzo Brignole mişcîndu-se, răvăşeşte şi acoperă în parte micuţa constelaţie de stele roz şi cafenii, aruncă ghemul de ziar, pe care complicatele lui peregrinări pe sub canapea tocmai l-au adus în această regiune, de partea cealaltă a şinei pe care lunecă uşa, frontiera compartimentului.

Nu mai trebuie să te gîndeşti la această trecută călătorie la Paris cu Cecilia ; nu trebuie să te gîndeşti decît la ce va fi mîine şi la Roma.

— Chiar dacă aş putea să fac aşa fel încît să vin numai pentru tine, deoarece ca să mă instalez aici ar trebui într-adevăr să vin fără ştirea firmei Scabelli...

— Dar ce, ei nu pot admite să tragi o dată la nişte prieteni ? Te temi să nu-ţi verifice adresa, să nu ia informaţii de pe fişa imobilului ?

— Ar face-o cu siguranţă, poate în aşa fel încît eu să nu ştiu nimic, nici tu, deşi nu e sigur, şi vreau să evit asta cu orice preţ... Atunci chiar şi familia da Ponte...

— Uite ce e, nu-i crede mai naivi decît sînt, în acest oraş le este atît de uşor să-şi uşureze conştiinţa lor catolică, să se ducă dimineaţa să mormăie cîteva rugăciuni într-una din nenumăratele biserici cu indulgenţe *toties quoties*[1], la doi paşi, la Gesù de pildă. Ţi-ai închipuit deci sincer că am reuşit într-adevăr să înşelăm cu totul aceste priviri ascuţite ? Ştiu totul despre noi şi binecuvîntează totul. Au trimis ei, n-ai grijă, un nepoţel să te urmărească şi să afle unde lucrezi, unde stai. Le ajunge, dar, evident, e indispensabil ca unele aparenţe să fie respectate : dacă o vecină le vine în vizită şi noi nu sîntem acasă, mama mare sau sora ei îi vor arăta toată casa şi, în special, camerele noastre, şi va trebui să poată lămuri că tu eşti vărul meu, că ai dormit în patul ăsta şi că totul se potriveşte amplasamentului, fiindcă vizitatoarea şi ea e perspicace, băgăreaţă şi gata să trăncănească. Vor să ne ascundem de ei în măsura posibilităţilor noastre, pentru că vor să fie siguri că sînt luate toate precauţiunile.

Fii liniştit, sînt foarte sigură de acordul lor, cu condiţia să ne purtăm ca şi pînă acum ; departe de a ne stînjeni, ar veghea cu toţii asupra noastră, cu toţii, chiar şi nepoţii şi nepoţii nepo-

[1] Indulgenţe plenare — privind iertarea tuturor păcatelor.

ţilor care vin numai din cînd în cînd, cărora nu li s-ar spune nimic, fireşte, dar care ar ghici toţi, care ar simţi în aer, care ştiu cu toţii să tacă tot atît de bine pe cît ştiu să vorbească, şi care ne-ar păzi şi ne-ar invidia.

Eraţi amîndoi în cadrul uşii, între camera luminată şi camera întunecată, şi ea îţi murmura toate acestea nu la ureche, ci gură în gură, buzele ei atingîndu-le din cînd în cînd pe ale dumitale.

— De ani de zile de cînd stau aici, de cînd se poartă foarte bine cu mine, în ciuda familiarităţii pe care mi-o arată, în ciuda interminabilelor predici pe care se simt obligaţi să mi le ţină unul după altul şi care mă plictisesc, există multe ascunzişuri în gîndirea lor, în special în ceea ce priveşte ideile lor religioase, despre care nu am reuşit încă să-mi fac o părere clară.

Ce departe e, în orice caz, catolicismul lor, fie că-şi dau seama sau nu (dar eu cred că-şi dau şi de aceea mă simt atît de bine la ei), de cel pe care-l răspîndesc aceste regimente de preoţi care se plimbă asemeni unor enorme muşte nesigure pe obrazul Romei.

Oricum, ştiu (asta se vede ; dacă i-ai cunoaşte aşa cum îi cunosc eu, ţi-ai da bine seama după felul cum ne privesc cînd plecăm şi cînd eu le spun la revedere prin uşa cu geamuri de la bucătăria lor), ştiu că avem conştiinţa împăcată, sau cel puţin aşa cred (dar nu, nu-ţi fac un reproş ; ştiu bine că şi tu crezi sau cel puţin te sileşti să crezi aşa, şi mă grăbesc să adaug, ca să nu mai văd umbra aceasta de iritare în ochii tăi, că uneori reuşeşti, aş dori să pot spune chiar că din ce

în ce mai des ; ba da, e adevărat că ai făcut progrese, că am fost bună la ceva în aceşti doi ani de cînd trăim împreună, atît de rar, că te-am ajutat foarte mult, recunoaşte, să semeni cu acest om liber şi sincer care visezi, în ciuda atîtor piedici, să devii, în ciuda situaţiei tale, a nevestei şi a copiilor tăi, în ciuda apartamentului tău parizian), că avem conştiinţa împăcată, puţin le pasă dacă datorită indulgenţelor lor sau altor motive. Oh, ce bine te-ar sluji această complicitate adîncă şi înţeleaptă !

Atunci sărutarea a venit, în sfîrşit, profund îndurerată ; apoi ea s-a desprins de lîngă dumneata, a închis iar uşa ale cărei balamale au scîrţîit din nou şi a tras la loc zăvorul.

Dar peste cîteva săptămîni, evident, dacă nu te hotărăşti, dacă nu le ceri să ţi-o reţină, o vor închiria altcuiva, peste cîteva săptămîni sau peste cîteva zile...

— El cînd pleacă ?

— Joi, cred, sau vineri. Ah, ştiu eu bine că am vorbit degeaba ; mi-am dat drumul dar asta nu mi se întîmplă prea des. Ştiu eu bine că la viitoarea ta călătorie va trebui iar să pleci de aici în fiecare noapte, ca să te duci să dormi la hotel, în timp ce dincolo de peretele ăsta se va afla iar nu ştiu cine. Cred că e timpul să mergem la masă.

Pe corso Vittorio Emmanuele era agitaţia obişnuită, uşa bisericii Sant'Andrea della Vale era deschisă, iar de pe partea cealaltă străduţele furnicau de lumea care se întorcea de la slujbă, fete în rochii albe, tineri în costume albastru-deschis,

bătrîne în rochii negre, seminarişti grăbiţi încinşi cu centuri colorate.

În piazza Navona, golită de toate mesele pe care le-ai mai văzut cînd ai fost ultima oară, numeroase grupuri discutau aprins şi, în jurul lor, redînd imensului spaţiu alungit destinaţia lui primitivă de circ, trei sau patru automobile Vespa, fiecare cu cîte două sau trei persoane înăuntru, se urmăreau unele pe altele într-un cor de rîsete şi ţipete.

Fîntîna Fluviilor şiroia strălucitor în soare. De n-ar fi fost aerul rece, te-ai fi crezut încă în august. Aţi intrat la restaurantul Tre Scalini.

Dincolo de fereastra din ce în ce mai aburită, simţi cum ninge neîntrerupt, dar puţin mai rar. Trece o gară al cărei nume nu-l poţi citi.

Te îndrepţi, te dor şalele, eşti obosit, gîndindu-te că trebuie să petreci încă o noapte întreagă în acest loc incomod. Te uiţi la ceas : e abia trei şi jumătate, aproape încă un ceas pînă la frontieră, încă paisprezece ore pînă la sosire. Iată că treceţi printr-un scurt tunel.

Unul din cei doi băieţi vrea să iasă, cel mai mare, Henri, aşa va fi Henri peste un an sau doi, dar mai bine îmbrăcat, mai elegant, pentru că i-aţi dat o educaţie mult mai bună, desigur nu atît de voinic, dar nu asta o să-l deranjeze cu diplomele pe care le va avea, şi faptul că te vei fi despărţit de mama lui nu te va împiedica să continui să-l vezi ori de cîte ori vei voi, ori de cîte ori veţi avea amîndoi chef, în locul obligaţiei

apăsătoare de a vă afla împreună în fiecare seară, la masă, în locul apăsătoarei şi zgomotoasei coabitări, să continui a-i supraveghea studiile, să-l împingi în viaţă ceva mai tîrziu, să-i dai tot sprijinul posibil,

nu-l va împiedica să vină în vizită după ce te vei fi instalat împreună cu Cecilia, să vină la masă la voi, să vă cheme să vedeţi cum şi-a aranjat camera, la numărul cincisprezece în place du Panthéon, într-o zi cînd va şti că Henriette nu e acasă ;

faptul că dumneata te-ai despărţit de mama lui nu te va împiedica după un timp, ştii că asta nu va putea să te împiedice, să vii s-o vezi uneori ; fără să-i spui Ceciliei.

Iată că treceţi prin alt tunel, ceva mai lung.

Trebuie să-ţi concentrezi atenţia asupra obiectelor pe care le vezi, clanţa, policioara, plasa cu bagaje, fotografia din munţi, oglinda, fotografia cu bărcuţe dintr-un port, scrumiera cu capacul şi şuruburile ei, perdeaua făcută sul, comutatorul, semnalul de alarmă,

asupra persoanelor care sînt în compartiment, aceşti doi muncitori italieni, signor Lorenzo Brignole, Agnès şi Pierre, care cam încep să caşte şi se adîncesc iar cu curaj în lectura lor, după ce şi-au sărutat uşor tîmplele unul altuia, asupra acestui băiat, cel mai mic dintre ei, care şterge aburul de pe geam cu mîneca, pentru a pune capăt tulburării interioare, periculoasei fermentări şi rumegări a amintirilor ;

nu mai trebuie să te gîndeşti la Henri, ci la tînărul care tocmai a ieşit, sau la fratele lui de lîngă fereastră, cu care desigur Thomas nu va semăna peste cîţiva ani, şi pe care ai putea să-l numeşti André acum, cînd nepotul văduvei a coborît şi cînd acest nume a rămas liber, Sant' Andrea della Valle, un nume care ţi-a plăcut întotdeauna şi pe care l-ai fi dat cu siguranţă celui de-al treilea fiu al dumitale (dar după Jacqueline n-aţi mai vrut alţi copii), la aceşti doi băieţi care trebuie să se întoarcă în satul lor de munte după o săptămînă petrecută într-o şcoală tehnică sau mai degrabă comercială din Chambéry, o săptămînă care s-a terminat de astădată vineri la prînz, pentru că s-a întîmplat ceva la ei acasă ? pentru că părinţii lor au telefonat dimineaţa ca ei să vină acasă ? sau pur şi simplu pentru că se întorc acasă, iar azi, îmbolnăvindu-se un profesor, cursurile de după-amiază nu se mai ţin ?

Iată că iar treceţi printr-un tunel ; lampa din plafon se aprinde.

Muncitorul italian de lîngă dumneata desface baierele sacului, scoate o cutie pe care o deschide ca să arate tovarăşului său un colier de perle negre, făcute din sticlă neagră, cadou pentru nevasta sau iubita lui ? Te străduieşti să urmăreşti discuţia lor, dar vorbesc într-un dialect cu care nu prea eşti obişnuit.

Iată că cel mai în vîrstă dintre băieţi se întoarce. Nu se mai vede nici o privelişte ; geamurile devin negre cu reflexe de lumină, pentru că treceţi printr-un tunel, apoi albe ca zăpada.

Hai să fumezi o ţigară pe coridor şi, ştergînd din cînd în cînd geamul aburit cu mîneca, să priveşti afară.

Iei iar de pe policioară romanul necitit şi-l pui pe canapea.

VI

Trebuie să te întorci în compartiment ; poliţia franceză vine în control.

Strivind mucul de ţigară în scrumieră, constaţi că ţi-au mai rămas numai opt ţigări, apoi iei cartea de pe canapea şi o pui iar pe poliţă. Toate gesturile dumitale trădează o mare nervozitate.

Paşaportul lui signor Lorenzo este verde, cele ale lui Pierre şi Agnès, noi-nouţe, sînt albastre, cartonate, paşapoartele celor doi muncitori italieni care au ocupat locurile băieţilor, ceva mai uzate, dar al dumitale e, fără îndoială, cel mai uzat, de model vechi, cafeniu, cu coperta subţire, îl ai din 1950 şi i-ai prelungit pînă acum de două ori valabilitatea.

Cum trenul s-a oprit, căldura a devenit mai înăbuşitoare. Ştii că sînteţi la Modana, dar geamurile în întregime aburite nu te lasă să vezi nimic din privelişstea care trebuie să fie acoperită de zăpadă.

După ce distratul vameş francez s-a îndepărtat, Agnès şi Pierre se privesc uşuraţi. Îmbrăcat în uniforma lui de un cenuşiu negru-verzui, cu cizmele pline de noroi uscat, cel italian îi obligă pe cei doi muncitori să-şi desfacă rucsacurile pe care ei le

lăsaseră pe locurile unde stătuseră pînă mai adineauri și asistați cu toții la răvășirea cămășilor, ciorapilor și micilor cadouri, în timp ce signor Lorenzo privește scena dezgustat, făcîndu-și vînt cu pașaportul deschis care îi slujește drept evantai și în interiorul căruia zărești cu intermitențe fotografia lui și pe care reușești să-i citești de-a-ndoaselea numele : Ettore Carli.

Cel de lîngă fereastră se numește Andrea, dar nu mai ai timp să descifrezi mai departe ; numele de familie al celuilalt se termină în... etti.

O dată încheiate aceste formalități, după obișnuitele zgomote ale ușilor trîntite și după șuieratul locomotivei, trenul se pune în mișcare apoi se oprește cu o puternică smucitură, adevărata plecare are loc, începe tunelul Mont-Cenis.

Deodată se stinge lumina ; întunericul e deplin, doar capătul aprins al unei țigări de pe coridor trimite un reflex aproape imperceptibil, și tăcerea se lasă peste acest zgomot de fond al respirațiilor foarte adînci, ca prin somn, și al zumzetului de roți repercutat de bolta nevăzută a tunelului.

Te uiți la cifrele, la minutarele verzui ale ceasului dumitale ; e abia cinci și paisprezece minute, și deodată — ceea ce poate să te piardă — te cuprinde această teamă, deodată — ceea ce poate să nimicească hotărîrea atît de frumoasă pe care în fine ai luat-o — te gîndești că mai ai încă mai bine de douăsprezece ore de stat, lăsînd la o parte micile intervale, pe acest loc de-acum înainte bîntuit de fantasme, țintuit la acest stîlp al infamiei înălțat de dumneata însuți, douăsprezece ore de chin interior înaintea sosirii la Roma.

Se face din nou lumină și discuțiile încep iar, dar dumneata ești din ce în ce mai depărtat de ele, despărțit parcă de un zid de zgomote și durere de cap ; geamurile se fac din ce în ce mai cenușii, apoi brusc albe.

Deodată zărești colțul unei gări pe lîngă care treceți, care știi bine că este Bardoneccia, prin ferestruica transparentă pe care tocmai a desenat-o în mijlocul celeilalte mîna lui Pierre, înarmată cu o batistă, și în partea dinspre culoar începi să ghicești ceva, densitatea, opacitatea ceței micșorînd formele munților care se înscriu pe cer.

Marțea viitoare, cînd zdrobit de oboseala călătoriei făcute la clasa a treia vei deschide cu cheia dumitale ușa apartamentului de la numărul cincisprezece din place du Panthéon, o vei găsi pe Henriette cosînd în așteptarea dumitale, care te va întreba cum s-a desfășurat această deplasare și îi vei răspunde : „Ca toate celelalte".

Atunci va trebui să fii foarte atent ca să nu te trădezi, pentru că ea te va spiona cu cea mai mare grijă, și, fără îndoială, degeaba speri că ar putea să dea crezare acestei fraze ; parcă ea nu știe că nu e o călătorie ca toate celelalte ? Vei reuși să-i ascunzi zîmbetul triumfător pe care-l vei avea, să-i lași suficientă neștiință și incertitudine asupra celor petrecute într-adevăr, asupra hotărîrii dumitale ? Va trebui ; ar trebui ; ar fi mult mai sigur astfel.

Marțea viitoare, cînd vei ajunge la Paris, la numărul cincisprezece din place du Panthéon, de cum te va vedea își va da seama că temerile ei, că dorințele dumitale sînt pe cale de a se împlini ; nu va

fi nevoie să-i spui, nu va fi chip să-i ascunzi, şi atunci va face totul ca să afle toate detaliile, te va întreba cînd trebuie să sosească Cecilia, dar asta nu ştii nici dumneata, nu vei şti încă nici atunci, îi vei spune că nu ştii nimic, ceea ce va fi adevărul adevărat, dar tocmai de aceea nu te va crede, te va hărţui cu întrebări exprimate sau mute, şi nu vei putea să scapi decît într-un singur fel, să-i explici punct cu punct cum s-au petrecut lucrurile.

Ar fi fost sigur mai bine ca ea să nu ştie nimic, să nu bănuiască nimic înainte de sosirea Ceciliei, dar cum ea va şti...

Marţea viitoare, cînd o vei găsi pe Henriette cosînd în aşteptarea dumitale, îi vei spune chiar înainte ca ea să te întrebe ceva : „Te-am minţit, cum ţi-ai dat foarte bine seama ; nu pentru firma Scabelli am fost de astă dată la Roma, şi într-adevăr, de aceea am luat trenul de ora opt şi zece şi nu celălalt, cel mai rapid, cel mai comod, care nu are vagoane de clasa a treia ; numai pentru Cecilia am fost la Roma de astă dată, ca să-i dovedesc că am ales-o definitiv pe ea dintre voi două, ca să-i spun că am reuşit în sfîrşit să-i găsesc o slujbă la Paris, ca să-i cer să vie, să rămînă definitiv cu mine, ca să-mi dea viaţa extraordinară pe care tu n-ai fost în stare să mi-o dai şi pe care nici eu n-am ştiut să ţi-o ofer ; recunosc, sînt vinovat faţă de tine, e clar, sînt gata să primesc, să aprob toate reproşurile tale, să iau asupra mea toate greşelile pe care le vrei tu, dacă asta poate să-ţi ajute să te consolezi, să atenuezi lovitura, dar e prea tîrziu acum, zarurile sînt aruncate, nu pot schimba nimic, călătoria a avut loc, Cecilia va veni ; ştii bine că nu reprezint o pierdere atît de mare, nu ai de-ce să izbucneşti astfel în plîns..."

Dar ştii bine că nu va plînge de loc, că se va mulţumi să te privească fără un cuvînt, că te va lăsa să-ţi ţii discursul fără să te întrerupă, că dumneata singur, de oboseală, te vei opri şi că în momentul acela îţi vei da seama că sînteţi în camera voastră, că ea s-a şi culcat, că se pregăteşte să coase, că e tîrziu, că eşti obosit de această călătorie, că plouă peste piaţa Panteonului...

Marţea viitoare, cînd vei intra în camera ei, într-adevăr, îi vei povesti toată călătoria şi-i vei spune : „Am fost la Roma ca să-i dovedesc Ceciliei că dintre voi două pe ea am ales-o, am fost cu intenţia de a-i cere să vină să stea cu mine definitiv la Paris..."

Atunci, înspăimîntată, se ridică în dumneata propria-ţi voce care se lamentează : Oh, nu, hotărîrea pe care am luat-o atît de greu nu trebuie s-o las să se năruiască astfel ; nu sînt oare în acest tren, în drum spre fermecătoarea Cecilia ? voinţa şi dorinţa mea erau atît de puternice... Trebuie să-mi înfrînez gîndurile ca să-mi revin şi să mă stăpînesc, alungînd toate aceste imagini care-mi dau asalt.

Dar e prea tîrziu, lanţurile lor bine întărite de această călătorie te înlănţuie chiar prin simpla înaintare a trenului, şi, în ciuda tuturor eforturilor dumitale de a te desface de ele, de a-ţi îndrepta într-altă parte atenţia, spre hotărîrea care simţi că slăbeşte, iată că te atrag în angrenajul lor.

Cel căruia îi spui Pierre, şi al cărui nume adevărat n-ai avut timp, adineauri, să-l citeşti pe paşaport,

nu se mai uită pe geam, pentru că intrați într-un tunel și zgomotul lungului convoi care vă poartă cu el se face iar surd, ca și cum ar lua naștere în propriul vostru trup ; dincolo de fereastră nu se mai vede decît reflexul neclar al lucrurilor și chipurilor din compartiment.

Era ora paisprezece treizeci și cinci ; soarele pătrundea prin stînga în Stazione Termini ; e imposibil să fie tot atît de cald, de senin, mîine, poimîine și luni. Aceea era o ultimă oază de vară, încoronînd, aurind și mai mult frumoasa toamnă romană care în curînd va păli.

Ca un înotător care revede după ani și ani Mediterana, te-ai cufundat în oraș, mergînd pe jos, cu valiza în mînă, pînă la Albergo Quirinale unde te așteptau zîmbetele servile ale liftierilor.

Nu veneai în plimbare, atunci ; erai așteptat la Scabelli la ora trei și a trebuit să stai acolo pînă după șase și jumătate, apoi n-a fost chip să refuzi să mergi la un pahar de vin, ca să profitați de o vreme atît de frumoasă, pe una din terasele de pe via Vittorio Veneto, în timp ce Cecilia te aștepta, fiindcă atunci, ca de toate călătoriile normale, o înștiințaseși de venirea dumitale, dîndu-i întîlnire cînd iese de la ambasadă, în cafeneaua aceea mică din piazza Farnese, ca de obicei, dar de obicei dumneata erai acolo întotdeauna la ora șase, înaintea ei.

Cînd în sfîrșit ai ajuns, cafeneaua era, firește, goală. Nu, nu era nici un răspuns pentru dumenata ; și doamna cu care veneai de obicei a fost, firește, dar n-a stat mult și nu se știe încotro a plecat.

Pe via Monte della Farina, fereastra ei era luminată. Ți-a deschis bătrîna doamnă da Ponte, care cum te-a văzut a strigat :

— *Signora, signora, e il signore francese, il cugino.* [1]

— Ah, în sfîrșit, ai venit ; mă întrebam dacă n-a trebuit cumva să-ți amîni sosirea, nu știam ce s-a întîmplat.

Ea nu-și scosese încă paltonul : ați coborît îndată, sărutîndu-vă pe scara întunecoasă.

Cecilia știa unde te ducea, într-un mic restaurant din Trastevere, care făcea atunci deliciile colegilor ei și pe care voia să-l cunoască și ea, dar prin insula Tibrului nu era, evident, drumul cel mai scurt, apoi v-ați rătăcit pe niște străduțe, așa că n-ai mai urcat în camera ei la întoarcere.

Iată ieșirea din tunel, zgomotul trenului devine mai sec, dar noaptea aproape a și venit și, prin geamurile care aproape că nu mai sînt aburite, începi să zărești în munte, la diverse înălțimi, luminițe care se aprind. Pe pardoseala sub care arde caloriferul ai impresia că romburile formează un grătar prin care urcă aerul cald al unui cuptor nevăzut.

Era cam tot pe vremea asta ; era noapte și ploua ; ați ieșit din gara Lyon amîndoi fără să spuneți un cuvînt ; erați obosiți și înfricoșați după călătoria prea lungă.

[1] Doamnă, doamnă a venit domnul francez, vărul dumitale (it.).

Era atît de multă lume pe trotuar încît a trebuit să aştepţi cîtva timp pînă să găsiţi un taxi. Ce diferit era totul de un oraş care-ţi iese vesel în întîmpinare, oraşul dumitale, acest oraş de la care ea, mai ales, aştepta atît de mult, pe care dorea atît de mult să-l revadă încă o dată, al cărui ambasador şi chiar prinţ, pentru ea, erai dumneata, încît nu se putea împiedica să nu se simtă decepţionată văzîndu-te astfel, pierdut deodată în mulţime, luptîndu-te cu aceste mărunte neplăceri, atît de nesuferite cînd se prelungesc, de care ea spera că simpla dumitale prezenţă o va scuti.

Ai condus-o pînă la hotelul pe care i l-ai ales, în Cartierul latin, dar nu prea aproape, fireşte, de place du Panthéon, pentru ca Henriette să n-o întîlnească prea des, foarte liniştit şi destul de confortabil, pe strada Odéon.

În principiu, ea ar fi trebuit să urce în cameră ca să se schimbe, şi pe urmă să coboare ca să petreceţi seara împreună în vreun restaurant plăcut din Saint-Germain-des-Prés, dar ea era plictisită, şi dumneata de asemeni îţi făcuseşi prea multe iluzii despre forţele şi tinereţea dumitale, aşa că v-aţi despărţit în stradă, la intrarea hotelului, dîndu-vă întîlnire pe a doua zi la prînz, de astă dată, cînd ieşi dumneata de la birou.

Pe jos, cu valiza în mînă, ai urcat strada Monsieur-le-Prince, şi era ca şi cum ai fi sosit într-un oraş străin în care nu cunoşteai pe nimeni, în căutarea unui adăpost, ceea ce te aducea cu ani în urmă, pe vremea cînd nu erai nici bogat (în măsura în care se poate spune că eşti acum), nici însurat,

ca şi cum dintr-o dată tot ceea ce era temelia, soliditatea, prestanţa dumitale, te părăsise, şi această stradă ţi se părea nesfîrşit de lungă. N-ai respirat uşurat, nu ţi-ai recăpătat echilibrul decît după ce ai străbătut deşertul pieţii Panteonului şi ai intrat în lift.

Henriette, auzindu-te învîrtind cheia în broască, a ieşit din salon unde cosea.

— A avut întîrziere trenul ?

— Nu, de loc, dar a trebuit să conduc pînă la hotel o doamnă cu care am relaţii de afaceri la Roma. S-a purtat întotdeauna foarte amabil cu mine ; cred că, din politeţe, ar trebui s-o invităm la noi ; mi-a spus că ar vrea foarte mult să te cunoască pe tine şi pe copii etc. Să zicem săptămîna viitoare într-o seară (nu stă decît vreo două săptămîni) ; luni sau marţi n-avem pe nimeni ; am să-i telefonez s-o întreb cînd preferă şi am să-ţi dau răspunsul ei.

Hotărît, nu mai iau trenul ăsta prea obositor, care te face să cîştigi atît de puţin timp la Roma (o după-amiază, o cină) ; data viitoare, le-am spus, dacă vreţi să iau cina la Roma, ei bine, am să plec a doua zi. Apropo, mîine nu iau masa acasă.

În munţi şi pe cîmpie, de partea cealaltă a geamului din ce în ce mai transparent, sub cerul din ce în ce mai întunecat, se luminează din ce în ce mai multe sate, dar trenul intră într-un tunel şi zgomotul lui a devenit iar înfundat. Dincolo de fereastră, reflexul uşii de lîngă dumneata se proiectează acum pe un lunecuş de stîncă neagră.

Maşinile Vespa şi tramvaiele te-au trezit în camera dumitale îngustă şi zgomotoasă de la Albergo Quirinale. Ai tras jaluzelele şi ai aşteptat să se facă ziuă.

Programul de la Scabelli nu era prea încărcat. Nimic nu te-a împiedicat să fii la ora unu fix în micul bar din piazza Farnese.

Un *week-end* i-a fost consacrat lui Borromini, altul s-a petrecut sub semnul lui Bernini, altul pentru Caravaggio, Guido Reni, freştele evului mediu timpuriu, mozaicurile paleocreştine ; au fost în special unele în timpul cărora v-aţi străduit să exploraţi diversele faze ale Imperiului, cel al lui Constantin (arcul lui de triumf, bazilica lui Maxenţiu, fragmentele colosului său de la muzeul Capitoliului), cel al diverşilor Antoniu, cel al Flavilor, cel al Cezarilor (templele lor, palatele lor de pe Palatin, casa aurită a lui Nero), în timpul cărora încercaţi să reconstituiţi, plecînd de la imensele ruine împrăştiate, monumentele aşa cum trebuie să fi fost ele în tinereţea lor, imaginea oraşului aşa cum fusese ea în epoca deplinei îndrăzneli ; la fel cînd vă plimbaţi prin Forum, nu numai printre cîteva pietre sărace, printre capiteluri sparte, şi impresionantele ziduri sau temeliile de cărămidă, ci în plin vis grandios care vă era comun, din ce în ce mai adevărat, mai precis şi mai justificat cu fiecare nouă plimbare.

O dată peregrinările voastre, pelerinajele, cercetările voastre vă purtaseră din obelisc în obelisc, şi ştiaţi bine că pentru a continua această explorare sistematică a temelor romane ar fi trebuit să mergeţi de asemeni din biserică sfîntul Paul în biserică sfîntul Paul, din San Giovanni în San Giovanni, din sfînta Agnese în sfînta Agnese, din Lorenzo în Lorenzo, ca să încercaţi să aprofundaţi sau să delimitaţi, să prindeţi şi să folosiţi imaginile legate de aceste nume, porţi ale unor foarte stranii descoperiri, fără îndoială, asupra lumii creştine, ea însăşi atît de înşelător cunoscută, asupra acestei lumi aflată încă în curs de prăbuşire, de corupere şi de abatere asupra voastră, de ruine şi cenuşă, din care încercai să scapi în chiar capitala ei, dar nu prea îndrăzneai să-i vorbeşti despre asta Ceciliei, ştiind că ea ar refuza să te înţeleagă, de teama contagiunii, din superstiţie cu adevărat romană.

Luna trecută ţelul plimbărilor voastre fusese Pietro Cavallini, şi vinerea trecută spuneai în micul bar din piazza Farnese, înainte de a vă duce să luaţi masa pe Largo Argentina (fiindcă, într-o zi de lucru ca aceea nu puteaţi să mergeţi prea departe) că era ciudat că niciodată nu vă apucaserăţi, Isis şi Horus reconstituind Osirisul lor, să urmăriţi vestigiile rămase de la Michelangelo, să adunaţi astfel semnele activităţii lui în acest oraş.

Văd eu unde vrei să ajungi : Sixtina, fireşte ; vrei să mă constrîngi cu această viclenie să pun piciorul în acest Vatican pe care-l detest, în cetatea cancerului care se agaţă de splendoarea şi libertatea romană, această pungă de puroi în mod prostesc aurită.

Eşti ros de creştinism pînă în măduva oaselor, în ciuda tuturor protestelor tale, de cea mai stupidă devoţiune ; ultima bucătăreasă romană are cugetul mai liber decît al tău.

Oh, m-aşteptam eu să vină şi asta într-o zi, dar mă tem prea tare de această perfidă otravă care m-a lipsit de atîtea lucruri şi care acum mă lipseşte de tine, ca să fac nebunia să pătrund, şi mai ales cu tine, între aceste ziduri blestemate unde totul ar încuraja laşitatea ta.

Era splendidă aşa, rîzînd de ea însăşi şi de furia ei, sărutîndu-te ca să se asigure de puterea ei asupra dumitale şi era de-a dreptul imposibil, cu totul inutil, să-i explici că greşea, să încerci să o aduci la înţelegere.

— Dar putem să vedem statuia lui Moise, dacă ţii, şi ştii că este la Sfîntul Andrea della Valle, chiar lîngă mine, o capelă în care sînt adunate cópii vechi ale principalelor lui statui ?

Mai ales schimbarea intervenită în zgomotul trenului te vesteşte că tunelul ia sfîrşit. Agnès, bătînd toba cu degetele pe subţirica placă de metal pe care scrie : „E pericoloso sporgersi", îşi stăpîneşte un lung căscat. Trece cu toate luminile din birouri aprinse, cu o lanternă luminînd firma, gara Ulzio Claviere.

Beretti sau Peretti, sau Cerutti, nu, Ceretti, ai reuşit să citeşti „etti" pe paşaportul lui, iese scuzîndu-se, se întîlneşte venind din sens invers cu o femeie îmbrăcată într-un lung mantou de blană albă, o italiancă mai mult ca sigur, are pantofi foarte fini şi foarte albi, şi Andrea, tovarăşul lui, îşi ia rucsacul de lîngă dumneata şi-l pune pe genunchi, probabil pentru că ştie, pentru că simte că se apropie, pentru că pe cît se pare vor coborî la Torino amîndoi.

Agnès şi Pierre cer funcţionarului în haină albastră două tichete pentru prima serie, şi dumneata pentru a doua, din obişnuinţă, pentru ca după cină să nu mai fie mult, înainte de a se hotărî stingerea lămpii, înainte ca perla albastră în centrul ei să împrăştie molcomele raze liniştitoare. Ţi-e foame dar nu te simţi bine ; ţi-e foame dar nu ai poftă de mîncare şi ţi-ar trebui puţin vin sau alcool ; e o foame amestecată cu plictis şi dezgust, şi cu siguranţă e mai bine să aştepţi să-ţi fie cu adevărat foame.

Şi Faselli, nu, Fasetti, sau Masetti, se întoarce scuzîndu-se şi se aşază iar lîngă Andrea, apoi îşi pune pe genunchi rucsacul care era între Pierre şi Lorenzo care, nu şi-a reţinut loc la vaganul-restaurant de astă dată, care va coborî deci la Torino, unde nevasta îl aşteaptă ca să pună *pasta* în apa clocotită îndată ce-l va auzi învîrtind în broască cheia asta pe care o ţine în mînă, prinsă de acelaşi inel cu cleştişorul cu care-şi curăţă unghiile, această femeie care trebuie să aibă vîrsta Henriettei, unde fiică-sa îl aşteaptă de asemeni, ceva mai mare ca Madeleine (fiindcă el trebuie să se fi însurat mai devreme ca dumneata), care trebuie să-i pricinuiască de pe acum destule necazuri.

Ea pune masa aşteptîndu-l, sau mai degrabă nu, ea nu-i acasă, a găsit un pretext că mănîncă la o prietenă, cînd de fapt e la un prieten, şi maică-sa a declarat că „într-adevăr, tocmai în ziua cînd taică-su se întorcea din Franţa...", ceea ce a provocat un acces de lacrimi.

Canetti sau Panetti descheie unul din buzunarele rucsacului, scoate un cuţit, pîine şi unt, îi întinde

un sadviş lui Andrea, care desface un pachet cu felioare foarte subţiri de salam.

Vor coborî toţi trei aceşti italieni ; vor străbate împreună peronul, aproape în acelaşi pas, pînă la ieşire, şi acolo, cei doi muncitori îi vor spune cordial şi zgomotos la revedere lui Lorenzo, ca şi cum s-ar cunoaşte dintotdeauna, apoi drumurile lor se vor despărţi şi nu vor mai avea probabil prilejul să se vadă, într-o bună zi vor trece unul pe lîngă altul pe stradă fără să se recunoască.

Mîine dimineaţă, la birou, va avea de rezolvat corespondenţă întîrziată şi va veni la masă abia pe la unu, fiindcă o va fi reţinut pe secretară să rămînă cu el ca să-i bată scrisorile la o maşină Scabelli, model vechi pe care ea i-a cerut s-o schimbe încă de acum un an, amîndoi foarte prost dispuşi, şi probabil această perspectivă, la care se adaugă oboseala şi foamea, îi crispează faţa, adineauri atît de liniştită.

După ce şi-a examinat unghiile, bagă înapoi în buzunar inelul cu chei, ridică spre dumneata o privire uşor neliniştită ca şi cum dumneata ai semăna cu patronul lui, ca şi cum s-ar teme de părerea dumitale asupra acestei mici toalete (legată de ceva pe care-l ţine secret ? pe care a avut astfel impresia că-l trădează ? Mîinile, şi le-a curăţat cu atîta grijă pentru altcineva decît nevastă-sa, altcineva care-l va aştepta la ieşire şi cu care se va duce să ia cina într-un restaurant din piazza San Carlo ?)

Aceşti ochi pe care i-a ridicat spre dumneata, deodată citeşti în ei uimire şi aproape milă, ca şi cum între timp chipul dumitale s-ar fi schimbat, ca şi cum ai fi tras la faţă, cu privirea rătăcită, ca

şi cum ai fi îmbătrînit cu mulţi ani de cînd te-a privit ultima dată cu puţină atenţie ; îşi ia ochii de la dumneata.

Chelnerul vagonului-restaurant, agitînd clopoţelul, se întîlneşte cu o femeie în rochie neagră care vine din sens contrar, o italiancă adusă de spate ca o sibilă uscată din Cumes, ca bătrîna doamnă da Ponte. Pierre închide cartea pe care de mult n-o mai citea, se ridică, îşi potriveşte cravata în faţa oglinzii, păşeşte peste picioarele dumitale.

Trece gara Bussolino cu luminile ei prin bezna nopţii care se înteţeşte. Agnès iese la rîndul ei. Trenul intră într-un tunel şi zgomotul lui devine deodată înfundat.

Ai plătit consumaţia întorcîndu-te spre ea şi spunînd : „Poate că avem timp să mergem înainte de masă“, dar uşa marii biserici era închisă cînd aţi ajuns pe corso Vittorio Emmanuele, aşa că n-aţi putut intra decît seara, dar era atît de întuneric în această capelă încît, ca să zicem aşa, aproape că n-ai văzut nimic.

Soarele apusese ; începuse să sufle un vînt rece care făcea să ţîşnească pe liniile tramvaielor vîrtejuri de praf violet ; vă grăbeaţi, voind să treceţi prin San-Pietro-in-Vincoli înainte de cină, pentru că ora vi se părea potrivită. Îţi aminteai că ai văzut statuia lui Moise (oare în timpul acelei călătorii cu Henriette ?) în mijlocul unui întuneric desăvîrşit, puternic luminată numai ea, astfel încît coarnele lui păreau într-adevăr coarne de lumină.

Poarta cea mare era închisă, noaptea cădea asupra Romei cu stele care se aprindeau deasupra Vati-

canului, deasupra acestui soi de abur care se ridica de pe străzile a căror felinare și reclame se aprindeau între acoperișurile cuprinse de întuneric, deasupra acestui imens vuiet subliniat de zgomote de frîne puse și de scrîșnetul macazurilor, și mai era și un alt zvon prelins prin crăpăturile ușilor, făcut din sunete de orgă și cîntece în surdină, indicînd că înăuntru se ținea o slujbă.

Ați făcut înconjurul, ați străbătut grădina mănăstirii ; se săvîrșea taina sfintei împărtășanii ; altarul era luminat de lumînări și becuri ; se vedeau nori de tămîie și femei îngenuncheate în adîncul pronaosului, care bolboroseau rugăciuni ; mulți străini stăteau în picioare, privind statuia lui Moise, a cărei marmură părea unsă cu ulei sau grăsime galbenă topită, ca statuia unui zeu roman de altădată.

Cecilia te-a tras de mînă și ați ieșit în plictisitoarea via Cavour.

— Va trebui să venim din nou mîine, a spus ea.

— Dar vom avea atîtea alte lucruri de văzut !

— Care, dacă lăsăm la o parte, și vom lăsa, profeții tăi, sibilele tale, Judecata de Apoi și Geneza ?

— Ei bine, Santa Maria degli Angeli, de pildă, din termele lui Dioclețian, și Mănăstirea.

— Cu statuia aceea oribilă a sfîntului Bruno, făcută de nu știu ce sculptor francez.

— Houdon ; mai bine să-l vezi la Paris. Trebuie spus că acest Bruno este unul dintre cei mai sfîșietori dintre toți sfinții înfățișați în artă.

— Și altceva ?

— Nu știu ; ăsta nu-mi inspiră încredere.

— Așadar alții îți inspiră ; ar trebui să te ferești de taina sfintei împărtășanii ca de ciumă sau, dimpotrivă du-te să te împărtășești, ca să simți, să savurezi împărtășania în biserica ta dragă, la Sfîntul Petru, cea mare, ca să te lecuiești o dată pentru totdeauna ; dar nu-ți face iluzia că o să te însoțesc, am să te aștept într-o *trattoria*[1], ca să te îmbărbătez după această cumplită experiență, și pe urmă îți voi veghea somnul plin de enormi sfinți Bruno, numai o parte din noapte... Sărută-mă...

— Nu aici ; în *pizzeria.*

La mese erau muncitori care jucau taroc, unul dintre ei beat de-a binelea.

Și pe urmă un Crist de coloană, cred că la Santa-Maria-sopra-Minerva, singura biserică gotică din Roma.

— Una dintre cele mai urîte din lume ; e în cartierul nostru, putem să mergem chiar cînd ieșim din palatul Farnese.

— După care vom merge să mîncăm lîngă porta Pia, dar numai o singură latură e făcută de el...

— O să verificăm asta imediat, în ghidul meu albastru dinainte de război ; și mai e un lucru, ceva ce n-am văzut niciodată, într-o vilă, destul de departe cred, o *Pietà,* asta nu-ți spune nimic ?

Așa că a doua zi ați luat un taxi pînă la vila Sanseverino, dar, cînd v-ați oprit în fața porții, ați văzut că nu e deschisă decît lunea între zece și douăsprezece.

[1] Restaurant (it.).

Ați avut deci timp să vă uitați pe îndelete la statuia lui Moise de la San-Pietro-in-Vincoli, cu mult înaintea slujbei de seară, cu mult timp înainte de asfințitul soarelui, singuri în naosul pustiu și rece, fără lumina reflectoarelor ; statuia părea o fantomă într-un pod și, mai ales, simțeai plimbîndu-te de colo colo de la o operă la alta că ceva esențial îți scapă, ceva care era la îndemîna dumitale dar îți era interzis să vezi ce din pricina Ceciliei, despre care nu voiai să-i vorbești dar la care știai bine că se gîndește și ea, persecutați cum erați amîndoi de acești profeți și aceste sibile, de această Judecată de Apoi absentă, conștienți de astădată amîndoi de absurditatea plimbărilor voastre, tăcuți amîndoi fără a simți nevoia să vă exprimați decepția comună, să vă spuneți unul altuia : „Da, Moise, dar în afară de asta..." fiindcă știați prea bine amîndoi ce era la Roma în afară de acest Moise, gustînd în mod rușinos, dureros, amărăciunea a ceea ce nu se putea numi altfel decît lașitatea voastră a amîndurora, și chiar dinaintea porții închise a vilei San-Severino, chiar dacă ați făcut desigur un gest de nemulțumire, ați tăcut apoi repede amîndoi, convinși că oricît de tulburătoare ar fi ea, această *Pietà* tot n-ar fi putut rezolva nimic, n-ar fi putut umple vidul.

În timp ce ea pregătea masa, via Monte della Farina, iar dumneata întins pe divan răsfoiai *Epoca*, s-a întors spre dumneata ștergîndu-și mîinile de o cîrpă cu dungi în trei culori :

— Sînt zile cînd sînt sătulă pînă peste cap de Roma...

— Cînd iei concediu ?

— Da, numai în concediu ; tu, tu nu ești aici, în această cameră decît în timpul liber ; nu vii la Roma decît pentru Scabelli, acuși ai să te întorci la nesuferitul tău Albergo. Dacă cel puțin aș putea să am încredere în tine, dacă cel puțin ai putea să-mi dai o dovadă...

(tocmai ca să-i dai această dovadă ai luat azi-dimineață trenul de opt și zece) ; și pe cînd stăteați amîndoi culcați pe divan, cu lumina stinsă, dumneata uitîndu-te din cînd în cînd la cifrele luminoase ale ceasului de la mînă, cînd ea îți murmura la ureche : „Nu întîrzia mîine dimineață, am să fac ceai și pîine prăjită", i-ai închis gura cu o sărutare, dar a doua zi dimineață ai uitat.

Dincolo de fereastră, pămîntul e tot atît de negru la suprafață ca și în adîncurile lui (trenul nu mai are același sunet ca un tunel), și pe cer nu mai sînt acum decît cîteva dîre verzi, cîțiva nori care se mai disting și printre care apar cîteva stele, ca și pe dealuri luminile tuturor caselor, farurile automobilelor de pe șosele.

La Paris, cînd Cecilia era în concediu și dumneata nu erai, cam în această perioadă a anului, după ceasuri nesfîrșite petrecute în biroul dumitale pînă la prînz, ca și cum nu ai fi fost director ci un simplu funcționar, te-ai întîlnit cu Cecilia, care te aștepta jos, în ploaie, îmbrăcată într-un impermeabil galben-deschis cu capișon, ținea mîinile în buzunare și picioarele depărtate.

— Ce vreme !

— Nu mă săruți ?

— Nu aici, în acest cartier, draga mea. Îmi pare rău că ai stat în ploaie ; data viitoare...

— Ce-mi pasă ? Va trebui să mănînci cu nevastă-ta dăţile viitoare...

— Nu în toate zilele.

— Dar aproape.

— Nu numai cu nevasta mea ; vor fi prînzuri de afaceri, ca la Roma.

— Vor rămîne şi mai puţine pentru mine.

— Eşti aici pentru două săptămîni...

— Ştiu, vor trece repede. Vom lua iar trenul...

— Nu te gîndi încă la asta. Unde mergem ?

— Aici tu mă conduci.

— N-avem decît greutatea de a alege. Ai vreo dorinţă ?

— Du-mă tu, aş vrea să fie ca o aventură.

— Malul drept, malul stîng ?

— Malul drept e biroul, malul stîng e nevasta, greu de hotărît.

— Atunci mergem pe Insulă. Nu ştiu ce restaurante sînt, dar găsim noi unul cu siguranţă. Asta-i maşina mea.

După ferestrele Luvrului, în dreapta, prin geamul împînzit de ploaie, îndărătul profilului care începea să se destindă al Ceciliei, au trecut arcul de triumf al Caruselului şi, în depărtare, neclar, obeliscul din piaţa Concordiei, apoi, cum mergeaţi de-a lungul Senei, turnurile catedralei Notre-Dame, cenuşii, privind peste acoperişuri.

V-aţi instalat într-un mic restaurant de pe chei, cu faţa de masă în pătrate roşii şi albe.

— I-am vorbit Henriettei despre tine...

— Cum ?

— A, nu i-am spus nimic, nu te îngrijora. Credeam că vrei s-o cunoşti, să-mi vezi casa, copiii, şi, pe urmă, nu stabilisem noi că, oricum, într-o zi tot va trebui să afle... Fiindcă va trebui, nu-i aşa ?

— Da, bineînţeles, va trebui.

— Fiindcă tot va trebui într-o zi sau alta să afle, ar fi mai bine să profităm de acest prilej ca s-o pregătim pe încetul, fiindcă totdeauna am zis că vrem să evităm o dramă, nu ?

— Da, da, aşa cum am spus întotdeauna.

— Atunci e nevoie să vă întîlniţi. Are să-ţi placă, ai să vezi ; totul se va petrece cu bine ; ea o să-ţi recunoască toate calităţile, aşa că într-o zi, cînd va trebui să-i explic, ştii, totul va fi mult mai simplu.

— Într-adevăr, totul va fi mult mai simplu, pentru tine.

— De ce-ţi baţi joc de mine ? Eu am avut această idee ? Eu aş fi ţinut foarte bine în cel mai mare secret vizita ta la Paris ; nu mi-ai spus tu că nu e nici un motiv să ne formalizăm, că totul e foarte simplu în fond şi că trebuie să privim lucrurile în faţă, că trebuie neapărat să mă dezbar de acest fel înapoiat de a gîndi cu care m-a deprins educaţia mea religioasă şi burgheză de care nu reuşesc să mă eliberez ? Nu mi-ai spus tu asta de o sută de ori ? Aşa că i-am vorbit de o doamnă din Roma, i-am spus numele tău (nu mai ştiu dacă i-am spus numele tău), că mi-ai făcut mari servicii, că ar trebui să te invităm, că ar fi politicos...

— Şi ea ce părere a avut ?

— Nu ştiu ce părere a avut. Mi-a spus că luni sau marţi, cînd îţi convine ţie. Bineînţeles că are

o oarecare bănuială, dar şi multă curiozitate, şi trebuie să-şi spună, cu educaţia ei religioasă şi burgheză... fiindcă ea într-adevăr are o educaţie religioasă şi burgheză, şi nici nu caută de loc să se elibereze, dimpotrivă, totul se accentuează, se întăreşte, se întunecă de ani de zile ; nu era aşa cînd am cunoscut-o, şi din pricina asta nu mai pot s-o suport şi am atîta nevoie de tine, pentru că tu eşti o eliberare, ştii bine ; dar trebuie totodată să încerc să fiu cît mai puţin crud cu ea, din cauza copiilor, din cauza... ştii tu bine din ce cauză, şi, tocmai de aceea te iubesc atît de mult, pentru că înţelegi foarte bine toate astea, pentru că tu mi-ai spus toate astea, pentru că toate astea ţi se par simple şi-mi par şi mie simple deîndată ce sînt cu tine, pe cînd cu ea... oh, ea nu spune nimic, mai ales acum, nu spune nimic, dar nici nu e nevoie să spună ceva ; cu ea totul este atît de greu, de absurd şi îngrozitor de complicat, mă înţelegi ?

— Te înţeleg foarte bine.

— Atunci de ce mă laşi să mă explic cu atîta greutate ? Bineînţeles, dacă nu vrei să vii, nimic mai simplu, n-o să se formalizeze de loc.

— Dar nici vorbă că da, că vreau să vin, că vreau să văd casa, ferestrele care dau spre cupola Panteonului, mobila ta, cărţile tale, copiii tăi, soţia ta, bineînţeles că vreau să văd cum e faţa ei, tăcerea ei, zîmbetul acela dispreţuitor şi crispat pe care nu mi l-ai descris prea des (fiindcă despre asta nu mi-ai vorbit prea des la Roma, lăsînd toată viaţa ta pariziană într-un soi de ceaţă, ca şi cum ai fi vrut să nu existe, cel puţin pentru mine, ca şi cum ai fi vrut să nu fii altceva pentru mine decît cel pe care eu îl întîlnesc, vai, atît de rar), nu prea des dar cu cuvinte şi cu reticenţe, cu crispări pe care nu le uit, cum e făcută, această femeie, de ţii tu atît de mult la ea.

— Nu fii geloasă, n-ai nici un motiv să fii geloasă.

— Nu sînt geloasă ; cum aş putea să fiu geloasă cînd ştiu bine că eu te întineresc ; îmi ajunge să te văd cum arăţi la Roma, şi să văd ce fel de om eşti aici la Paris. Nu sînt geloasă, pentru că voi veni să-l înfrunt, pe acest monstru, în vizuina lui.

— Monstru ? O biată femeie nenorocită care ar vrea să mă scufunde împreună cu ea în plictiseala ei.

— Voi veni s-o văd, biata femeie, poţi să-i spui, voi veni luni ; o să mă primească, îmi voi juca bine rolul, voi face pe femeia de lume, foarte simplă, o voi observa cu cea mai mare atenţie, şi ea la fel, vom fi foarte politicoase.

— Tu o să fii politicoasă.

— Vom fi politicoase amîndouă. Ai să vezi ce bine o cunosc. Am să te tratez ca pe o cunoştinţă destul de îndepărtată, ca pe cineva căruia i-am făcut într-adevăr servicii.

— N-o să bănuiască nimic ?

— N-o să lase să se vadă nimic.

— O să trebuiască să nu rîdem.

— N-o să-ţi ardă de rîs. N-o să-ţi vină să mă tutuieşti, sînt liniştită în privinţa asta. Oricît ai fi tu domnul director, eşti un copil, cel puţin cînd eşti cu mine, şi de asta te iubesc, pentru că aş vrea să te transform într-un bărbat, ceea ce ea n-a ştiut să facă, în ciuda aparenţelor ei. N-a reuşit decît

să te transforme pe jumătate într-un bătrîn, şi asta, tu nu vrei s-o admiţi, e normal. Tu o să ne laşi în pace. Noi vom şti să ne ţinem bine. Totul se va petrece foarte bine. Am s-o apreciez, ai să vezi. Ea va recunoaşte calităţile mele. În timp ce tu vei sta pe jăratic, noi ne vom spune amabilităţi. La sfîrşit, am să-i spun că am petrecut o seară minunată ; atunci ea mă va invita să mai vin, şi eu voi primi. Vezi că în ciuda a ceea ce ai tu aerul să crezi, eu n-o urăsc cîtuşi de puţin; ţi-am dat vreo dovadă în acest sens ?

— Aşadar rămîne stabilit pe luni ?

— Stabilit.

Nu mai aveaţi nimic să vă spuneţi. Trebuia să aşteptaţi această întîlnire. Trebuia în sfîrşit să vă atingeţi de aperitivele care fuseseră aduse aici de mult. Trebuia să vă grăbiţi, timpul trecuse. Ronţăiaţi încetişor măslinele privind prin fereastră ploaia căzînd peste maşina mare, neagră, cu absida catedralei Notre-Dame în depărtare.

Pe pardoseala sub care arde caloriferul, aveai impresia că romburile ondulează ca solzii pe pielea unui mare şarpe. Numai luminile caselor de pe cîmpie, ale automobilelor şi ale gărilor îşi mai înfig acum reflexele în geamuri, împungînd cu accente fugare imaginea răsturnată a acestui compartiment dincolo de profilul celui mai tînăr dintre muncitorii italieni.

În sfîrşit cerul se înseninа după zorile atît de cenuşii, atît de reci deasupra Mediteranei, chiar înainte de a ajunge la Genova, după noaptea proastă

care te lăsase încă înţepenit, în timpul căreia străbătuserăţi, pe o ploaie cu băşici, cîmpia romană, fără altă lumină în afară de cea a gărilor din timp în timp, mereu aproape pustii, numai cu o forfotă de cărucioare, cîteva strigăte ale unor persoane invizibile apropiindu-se sau îndepărtîndu-se pe peronul pluvios cu lanterne legănate, în cursul căreia, ca să spunem aşa, n-ai dormit, uitîndu-te mereu la ceas, măsurînd timpul care mai rămîne pînă la ziuă, înainte de trecerea frontierei, înainte de a se face iar noapte, de a ajunge la Paris, clipa cînd vei putea în fine să te culci în apartamentul de la numărul cincisprezece din place du Panthéon, mormăind pentru dumneata însuţi lista gărilor pe care începeai acum s-o ştii pe de rost, cel puţin pe cele principale, opririle, şi unele din celelalte, însemnate în proiectele dumitale de cine ştie ce incident fără importanţă, sau în decursul istoriei de vreun eveniment sau monument, veghind somnul agitat al Henriettei, care încet-încet se apropiase de dumneata, se înghesuise lîngă dumneata de frig, îşi lăsase capul pe umărul dumitale, părul ei pe care-l mîngîiai ceea ce nu ţi se mai întîmplase de mult, din timpul războiului poate, aşa cum visaseşi să faci într-o Romă însorită primele dăţi cînd vorbiserăţi de această călătorie, trecuseră de-atunci cîţiva ani, mîngîind-o în timp ce-ţi spuneai că de-aici înainte poate numai în somn ai s-o poţi regăsi cu adevărat, ai să poţi fi cu adevărat alături de ea, că Roma care trebuia să vă unească, acum, după această nenorocită vizită, după această repetare nereuşită a călătoriei voastre de nuntă stătea între voi, enormă, ca să vă despartă, Roma de care te simţeai

atît de mult legat (niciodată nu-i simţiseşi cu atîta putere atracţia ca de data asta în timp ce te îndepărtai de ea, după ce ai fost lipsit şi despărţit de ea de către această femeie pe care o mîngîiai urînd-o), Roma pe care voiai acum atît de mult s-o cunoşti şi să ţi-o apropiezi, acum cînd ai descoperit datorită acestei femei cu somn agitat, care se văita mormăind pe umărul dumitale, că eşti incapabil să spui ceva despre ea, datorită acestei femei care se plîngea de amara ei decepţie şi care a fost, desigur, incapabilă să te ajute în vreun fel, pentru că în acest domeniu ea aştepta totul de la dumneata, în acest domeniu de unde simţise pe încetul că e exclusă, şi unde aştepta să fie introdusă de dumneata, ca să te regăsească aşa cum te cunoscuse odinioară, în timpul primei voastre călătorii, a amîndurora, înainte de război.

În sfîrşit cerul se însenina, norii se risipeau, fiindcă dacă ploaia încetase de la Pisa, norii rămăseseră grei şi coborîţi ca cei de la Paris în acest anotimp al anului, denaturînd peisajul şi culoarea mării, cu totul plată, şi în compartimentul tăcut, în afara baritonului de roţi şi de şine, a constantei vibraţii a tuturor obiectelor metalice, fiecare deschidea ochii, îşi întindea mîinile, îşi sucea gîtul la dreapta şi la stînga şi se scărpina în capul ciufulit.

În sfîrşit, soarele pătrunzător de iarnă reuşi să străpungă trista ţesătură de lînă plină de scame ; în fine, aţi început să vorbiţi ; ea ţi-a spus :

— Am ales prost momentul pentru a merge la Roma.

Şi dumneata ştiai că ea făcea astfel încercarea de a te ierta, de a evita să-ţi spună că ai ales intenţionat un moment nepotrivit, ca să-i tai pofta de a mai veni să te stingherească altă dată, că încerca să uite aceste cîteva zile, ştiind bine în sinea ei că e imposibil, fiindcă eşecul călătoriei, această despărţire pe care o adusese nu era decît confirmarea şi sublinierea eşecului pe care-l simţea în dumneata şi ţi-l reproşa, a despărţirii voastre pe care o simţise foarte bine conturîndu-se de ani de zile şi pe care ea crezuse că o va putea stăvili prin intermediul oraşului în care ghicea că se refugiase fiinţa dumitale veche şi durabilă, dar numai în vis, asta era drama, era cît se poate de limpede de aici înainte, într-un vis care nici nu căuta măcar să se clarifice, astfel că ea avea dreptate în dispreţul ei.

În sfîrşit, din adîncurile privirii ei, ajungea pînă la dumneata un zîmbet ; căuta să treacă prăpastia dintr-un salt, să împreune marginile rănii ; îţi vorbea de Paris, de copiii care vă aşteptau la părinţii ei ; comunicaţia se restabilea, cea obişnuită, aceea care nu vă mai mulţumea nici pe unul, nici pe altul, dar asta însemna totuşi ceva şi trebuia neapărat, atunci, ca cel puţin asta să se restabilească, pentru că nu aveai nimic altceva, încă nu aveai cea mai mică posibilitate de a alege.

Trecuserăţi de Torino ; străbăteaţi peisajul acesta, acum ascuns în întuneric, strălucind cîteva clipe în soare, dealurile acestea acoperite de zăpadă şi în curînd munţii, dar, pe cînd urcaţi tot mai sus trecînd prin toate aceste tunele, geamurile s-au aburit, aburul s-a transformat în chiciură, şi toată

întinderea aceasta de văioage și de sate pe care tocmai o zăriserăți dispărînd în amurg, s-a ascuns îndărătul unei păduri albe, compacte, în care unghia unui copil desena litere și figuri.

Și de partea cealaltă a frontierei, după trecerea vameșilor, cînd geamurile au devenit iar transparente, era zăpadă, apoi în masivul Jura ploua, apoi se și făcuse noapte la Mâcon, toți kilometrii aceștia se succedau cu o asemenea încetineală, oboseala recăpătîndu-și puterea, figura Henriettei asprimea și îngrijorarea.

Trecînd prin pădurea Fontainebleau prin care marele hăitaș îți striga : „Ești nebun ?", ce nerăbdător erai să ajungi în fine la Paris, în camera voastră, în patul vostru ! Și cînd v-ați întins amîndoi în pat, ea ți-a șoptit :

Îți mulțumesc, dar sînt atît de obosită, drumul ăsta a fost atît de lung !

S-a întors pe pernă și a adormit imediat.

Or, dumneata știi bine, pentru ce ți-a mulțumit, nu pentru că ai dus-o la Roma, căci nu ai luat-o într-adevăr cu dumneata acolo, ci pentru că ai adus-o din nou la Paris unde, dacă de-acum înainte avea să se îndepărteze definitiv de dumneata, avea cel puțin acești copii, aceste mobile, acești pereți, aceste obiceiuri, această temelie.

Un bărbat în ușă, un bătrîn, se uită la dreapta și la stînga, întorcînd cu putere capul bărbos ca al lui Iezechiel, privește o clipă imaginea lui foarte clară care tremură în geam, abia străpunsă de cîteva lumini îndepărtate care trec.

A mai fost desigur sîmbăta aceea în care v-a făcut mare plăcere să vă întîlniți din nou, să vă îmbrățișați.

— Te obișnuiești iar cu Parisul tău ?

— După a doua noapte m-am și obișnuit. Mă regăsesc pe străzile lui ca și cum nu l-aș fi părăsit niciodată. Totul s-a schimbat, bineînțeles, de-atunci, culoarea prăvălioarelor și uneori și destinația lor ; găsesc un librar roșu acolo unde lăsasem o vînzătoare de mărunțișuri neagră și cenușie, dar e ca și cum și-ar pune o podoabă de sărbătoare ca să mă întîmpine.

— Și eu care voiam să te conduc, să te fac să descoperi totul așa cum îmi descoperi tu mie Roma.

— Tocmai asta aștept de la tine.

— Dar dacă tu cunoști totul ?

— Am uitat totul, trebuie să revăd totul ; nu-mi amintesc lucrurile decît cînd le am în fața ochilor, îmbătrînite sau întinerite. Sînt sigură că tu cunoști o mulțime de locuri interesante unde eu n-am pus niciodată piciorul...

— De unde să știu care ?

— Curioasă întrebare ! Condu-mă ; oriunde mă vei duce, eu voi găsi ceva ce mi-a plăcut, ceva la care, la Roma, visez fără să știu, sau un motiv în plus ca să regret că mă întorc atît de repede acolo, fiindcă atunci cînd tu nu ești acolo mă simt atît de singură, acum, după ce am făcut această nebunie de a mă îndrăgosti de tine.

Coborați pe avenue de l'Opera în acea zi frumoasă de toamnă tîrzie.

— Sînt săli noi la Luvru pe care cu siguranţă nu le ştii, dar n-o să ne petrecem totuşi după-amiaza într-un muzeu.

— Sîntem totuşi vizitatori obişnuiţi ai vilei Borghese şi ai palatului Barberini.

— Da, dar la Roma.

— N-ar trebui să fiu şi eu la Paris ca tine cînd vii la Roma ?

— Ar trebui atunci să studiem oraşul cu aceeaşi atenţie.

— Şi să vin aici mult mai des, să stau mult mai mult, să mă instalez aici. De aceea mă încred în gustul tău, în cele mai mărunte dorinţe ale tale. De cînd nu le-ai văzut ?

— De un an cel puţin, poate doi, nu mai ştiu.

— Şi azi ai chef să le revezi, pentru că sînt eu aici, şi pentru că sînt aici nu îndrăzneşti să le revezi de teamă să nu mă plictisesc ; înţeleg totuşi ceva din pictură ; ce-i cu teama asta subită, cu acest scrupul, ca şi cum deodată ai vedea în mine o necunoscută ? N-avem oare gusturi asemănătoare ? Cînd eşti la Roma, îmi spui cu o voce care se umple de entuziasm, cu nişte ochi care lucesc ca la vestea unei bucurii apropiate, cu o gravitate care ar refuza să ia în consideraţie cea mai mică şi mai neînsemnată obiecţie : „trebuie neapărat să mergem să vedem cutare biserică, cutare ruină, cutare piatră de pe cîmp sau încleştată în zidul unei case" ; nu te-am urmat întotdeauna, nu numai ascultătoare, ci chiar pasionată ?

— Pur şi simplu pentru că ţie ţi-ar fi atît de uşor să te duci să vezi toate astea fără mine.

— Şi de ce ai vrea să le văd fără tine ? Adică de ce te jenezi din pricina mea ?

— De ce eşti atît de crudă cînd eu nu vreau decît să te simţi tu bine ? E oare într-adevăr nevoie să-ţi mai spun că niciodată n-ai putea să fii pentru mine o povară ?

— Niciodată ? Nicăieri ?

— Că tot restul este o povară, Henriette, care ne desparte chiar cînd eşti alături de mine la Paris. Dacă şi tu te apuci să complici lucrurile, cum aş mai putea eu să mă port aici cu naturaleţe ?

Aşa se face că după-masă aţi străbătut acele săli aproape fără să vă vorbiţi, decît în faţa statuilor romane, a peisajelor lui Claude Lorrain, a celor două pînze de Pannini pe care le-aţi comentat în detaliu cu multă dragoste.

Mult timp după ce te-ai despărţit de ea, seara, în patul dumitale lîngă Henriette, care adormise, ţi-ai adus aminte că uitaseşi de propunerea pe care i-ai fost făcut-o de a o duce cu maşina în împrejurimi a doua zi, că i-ai spus pur şi simplu la despărţire „pe luni".

Şi, luni, ea nu ţi-a mai vorbit despre asta. Era foarte elegantă. Amîndouă s-au măsurat cu privirea la intrarea ei în salon, s-au cercetat una pe alta ca două luptătoare care se pregătesc să se ia la bătaie, şi, în aşteptarea exploziei de care te temeai atît de mult, mîna dumitale tremura atît de tare turnînd vinul în pahare, încît în cele din urmă a trebuit să ţii paharele după recomandarea înscrisă pe lista de bucate a vagonului-restaurant, ca şi cum toată camera ar fi vibrat, ca şi cum o mare

zguduire era de aşteptat, o frînare brutală la intrarea în gară.

Madeleine şi Henri, singurii cu voi la masă (Thomas şi Jacqueline cinaseră la bucătărie şi se duseseră la culcare), o priveau pe această doamnă şi vă priveau pe voi, o admirau, nu suflau o vorbă, făceau eforturi ca să aibă o ţinută bună, tăind carnea în bucăţele mici, mîncînd încet, ştergîndu-se cu grijă la gură înainte de a bea o înghiţitură, descumpăniţi de neobişnuita dumitale stîngăcie, simţind că este în această invitată ceva cu totul deosebit pentru dumneata, că din pricina ei eşti în starea aceea, dîndu-şi seama că eşti neliniştit, că stai pe jăratec ; neînţelegînd motivele temerii dumitale, cu atît mai mult o împărtăşeau.

Numai Henriette părea să nu observe nimic, zîmbea, suna, dădea porunci servitoarei, nefăcînd nici o greşeală, tot atît de amabilă ca Cecilia, şi, cum dumneata nu ziceai nimic, vorbind aproape tot atît cît ea, aproape tot atît de bine ca ea, despre Roma, despre călătoriile ei la Roma, punîndu-i tot felul de întrebări despre familia, locuinţa, profesiunea ei, reuşind s-o facă să spună lucruri pe care nici dumneata nu le ştiai.

Şi izbucnirea de care te temeai atît de mult nu s-a produs. Puţin cîte puţin ţi-ai dat seama că nu era numai şiretenie în această conversaţie, numai ipocrizie în aceste zîmbete, numai tact în acest interes care şi-l arătau una alteia, că într-adevăr ele nu se urau nicidecum, fiind de faţă, că aceste două adversare se preţuiau una pe alta şi că apărea acum în privirea lor o sinceră stimă reciprocă, neavînd alte motive de a se detesta decît pe dumneata însuţi, ca şi paralizat în frica şi muţenia dumitale, atît de mult încît pe încetul atenţia lor se abătea de la dumneata, gîndurile lor se îndepărtau de dumneata, ele amîndouă apropiindu-se, realizînd o înţelegere, o alianţă împotriva dumitale.

Ai asistat la această minune cu un soi de groază : Cecilia, sprijinul dumitale, te trăda, trecea de partea Henriettei ; dincolo de gelozia lor ceva, ca un soi de dispreţ comun, îşi făcea loc.

Atunci ai intervenit, sperînd să pui capăt acestei cumplite înţelegeri. Oh, primejdia nu era nicidecum o bătălie între ele două, incapabile să mai suporte mult timp masca lor cuviincioasă, primejdia era ca această mască să devină chipul însuşi, sinceritatea Ceciliei.

Henriette, în mijlocul acestei cetăţi care era pentru ea apartamentul vostru, n-ar renunţa la nici una din prerogativele ei, şi totuşi dumneata asta ai sperat aducînd-o aici pe rivala ei, că ea va ceda teren, îşi va recunoaşte înfrîngerea, considerînd-o îndreptăţită în faţa frumuseţii, tinereţii păstrate, a spiritului, a puterii dătătoare de viaţă a rivalei sale. Nu, ea te dispreţuia dar n-ar accepta să te părăsească.

Ce se va întîmpla cu dumneata dacă ea ar reuşi s-o convingă pe Cecilia că nu meriţi osteneala de a fi smuls din ghearele ei ? Şi tocmai asta începea să se întîmple, abia, abia, nu era decît o umbră care începea să se nască dar care ar creşte inevitabil, iremediabil dacă aceste două femei ar rămîne împreună. Henriette ar sfîrşi prin a obţine victoria, nicidecum în luptă, ci prin contaminarea adversarei, nicidecum împotriva ei, ci împotriva

dumitale ; amîndouă te-ar învinui, amîndouă dezolate şi dezamăgite ; amîndouă unindu-se te-ar învinge, pe dumneata ajuns o ruină, un cadavru păstrînd numai aparenţa vieţii, continuînd să-şi împlinească neînsemnatele, odioasele lui datorii, amîndouă plîngînd tăcute şi pline de ură dezastrul speranţelor lor şi mincinoasa dumitale dragoste.

Ce tare te-a durut, cînd cu totul firesc, Henriette, pe palier, a implorat-o pe Cecilia să vină iar peste trei zile şi cînd aceasta a acceptat cu o căldură, vai, neîndoios sinceră, indiferent de ce credea ea însăşi ! Dar dumneata nu puteai să-i strigi : „Nu primi, nu vreau să mai vii !" ; şi cîteva clipe mai tîrziu, în maşină, pe cînd o conduceai la hotel, pe rue de l'Odéon, lucrul era gata, împlinit, stabilit, nu mai avea rost să revii asupra lui.

— Nu cumva să te simţi obligată pentru joi seara ; am putea foarte uşor să găsim o scuză.

— Ba de loc ; n-avem atît de multe ocazii ca să ne vedem aici, sistemul ăsta este unul din cele mai simple. Vezi, nu ţi-am spus eu : totul s-a petrecut foarte bine, ne-am despărţit bune prietene, şi chiar am reuşit să obţin din partea ei această nouă invitaţie, pe care eu o consider drept o mică performanţă.

— Ai fost grozavă.

— Şi ea, nu-i aşa ? Are vederi mult mai largi decît tine, şi nu trebuie să-ţi faci iluzii ; nu mai prezinţi cine ştie ce importanţă pentru ea. Nu tu, ea mă invită, şi nu ca să-ţi facă plăcere, nicidecum, nu pentru că te adoră pînă într-atît încît, renunţînd la tine, să-i sărute picioarele celei care i te

răpeşte, ci cu toată sinceritatea. Nu-ţi dai seama că-ţi lasă toată libertatea ?

Ai oprit maşina ; eraţi la intrarea hotelului.

Simţeai nevoia să-i spui : „Cecilia, te iubesc, aş vrea să rămîn în noaptea asta cu tine", dar, nu, nu era posibil, nu eraţi la Roma ; ar fi trebuit să iei o cameră...

Ea te-a sărutat pe frunte. A mai venit de cîteva ori la voi acasă. Te obişnuiai s-o vezi alături de Henriette. Îţi spuneai că toate astea n-aveau nici o importanţă. N-aveai timp să te gîndeşti la toate astea. Astfel lucrurile mergeau aproape bine pentru moment, nu era asta esenţial ? În ultima săptămînă nu v-aţi văzut niciodată singuri ; ea reluase relaţiile cu o parte din familia ei iar dumneata aveai într-adevăr multe obligaţii la ora meselor.

Pe pardoseala sub care arde caloriferul romburile tremură, se desfac unele de altele, şi spaţiile goale care le separă par nişte crăpături care lasă să treacă o căldură acidă ; romburile se curbează, înălţîndu-şi vîrfurile care se subţiază, apoi totul devine iar negru, cu fărîmiturile care dansează şi gunoaiele, petele de noroi, resturile strivite de alimente, marginile ziarelor vechi care tremură sub banchete. Imaginile de pe geamuri sînt din ce în ce mai destrămate de luminile exterioare, e periferia oraşului Torino. În capătul culoarului încă gol, o zăreşti pe Agnès care se apropie.

Signor Lorenzo îşi trage pe mîneci paltonul cenuşiu, dar ceilalţi doi italieni, cei doi muncitori, rămîn liniştiţi pe locurile lor, ţinînd rucsacurile

închise pe genunchi și brațele încrucișate deasupra lor, continuă să discute, amuzîndu-se.

Dumneata îți spui : acum un an, exact un an ; uitasem, nu călătoria noastră, ci felul în care ea se petrecuse exact, pentru că nu mă gîndeam decît la întoarcere și pentru că la întoarcere lucrurile aproape că se aranjaseră.

Signor Lorenzo își ia valiza verde, bagă ziarele în buzunarul paltonului, îi face loc să intre Agnèsei care-ți zîmbește ; Pierre, care venea în urma ei, îi face loc să iasă.

Peronul înțesat de lume își încetinește mersul, la fel șinele care lucesc, la fel lampadarele, bolta întunecată, tăblițele anunțînd Torino, hamalii care aleargă țipînd, femeia care împinge un cărucior cu răcoritoare.

Ți-e sete, dar ai să bei mai tîrziu ; ți-e foame, dar trebuie să aștepți clopoțelul chelnerului care nu poate să mai întîrzie pentru că cei doi soți s-au și întors.

Îți spui : nu mai știu ce să fac ; nu mai știu ce fac aici ; nu mai știu ce am să-i spun ; dacă vine la Paris o pierd ; dacă vine la Paris totul va fi pierdut și pentru ea, și pentru mine ; dacă aranjez să intre la Durieu, o voi zări în fiecare zi de la fereastra biroului meu, voi fi nevoit s-o părăsesc într-o situație mult mai proastă decît aceea pe care o are la Roma, unde cunoaște, totuși, o mulțime de lume. Nu trebuie să mă gîndesc la asta. Trebuie să las lucrurile să meargă de la sine. O să văd eu mîine dimineață cînd ajung. Poate că lucrurile îmi vor apare într-altă lumină. Trebuie să-mi ațintesc ochii pe ceea ce văd aici, asupra femeii de pe coridor care ridică pachetele ca să le dea pe fereastră cuiva pe care nu-l văd. E frig. Trebuie să-mi ațintesc privirea asupra acestor doi tineri fericiți care tocmai s-au întors de la masă, care au rumeneala vinului și a mîncării pe obraz, care se țin de mînă.

Cum o să dormiți voi la noapte, Agnès și Pierre ? Oare cei doi muncitori italieni vor coborî curînd ? Atunci veți putea să vă întindeți, dacă nimeni altcineva nu se mai urcă și chiar, ca să dormiți confortabil, cînd o să mă întorc de la vagonul-restaurant, mă voi duce în alt compartiment. O să rămîneți tot în trenul ăsta pînă la Siracusa ?

Ce frumoase vor fi aceste zile pentru voi ! Cum o să vă plimbați pe malul mării, în deplină înțelegere unul cu altul, zi și noapte, în deplin respect unul pentru altul, într-o deplină încîntare continuă, crezînd zidul singurătății în sfîrșit dărîmat, în timp ce eu, în aceste cîteva zile, mîine, sîmbătă, pe cînd voi, voi veți mai fi încă în tren, sfîrșiți de oboseală dar fericiți, descoperind Neapolele, căutînd ruinele de la Paestum, duminică, pe cînd voi vă veți fi instalat poate în orașul lui Denys Tiranul, într-un hotel minunat, foarte simplu, cu o fereastră dînd spre grădinile în floare, și luni încă, ce voi face eu, pe unde voi scoate cămașa ?

Cînd vă veți întoarce din vacanță, cînd veți fi din nou la Paris, între vălătucii acestei vieți aspre care vă va lua iar în primire, care vă va terciui, unde veți locui ? Peste zece ani, ce va rămîne din voi, din înțelegerea, din bucuria voastră care sfidează oboseala, care face din ea o delicioasă licoare pe care ați și început s-o savurați ? Ce va rămîne din toate astea cînd vor veni copiii, cînd dum-

neata, Pierre, vei fi avansat în cariera dumitale, poate tot atît de stupidă ca a mea sau poate şi mai rea, cînd vei avea în subordinele dumitale o mulţime de funcţionari pe care-i vei plăti prost pentru că, oricum, întreprinderea trebuie să renteze iar dumneata, cu dumneata nu-i acelaşi lucru, cînd veţi avea apartamentul la care visaţi, la numărul cincisprezece în place du Panthéon ? Va fi în privirile voastre aceeaşi solicitudine sau această neîncredere, Agnès, pe care o cunosc prea bine, sau această fugă de dumneata însuţi, Pierre, pe care o surprind în oglinda mea cînd mă bărbieresc şi de care nu vei scăpa decît provizoriu, decît cîteva zile de fiecare dată, cîteva zile de vis roman, decît graţie unei Cecilii pe care nu vei fi în stare să o aduci în locul dumitale de baştină ?

Un bătrîn cu o barbă albă, lungă, ca profetul Zaharia, intră, urmat de o bătrînă cu un nas cam coroiat, ca o sibilă persană.

Deci Agnès şi Pierre nu vor fi singuri, şi dumneata vei veni să-i priveşti cum dorm incomod, zbătîndu-te dumneata însuţi în coşmarele pe care le şi auzi suflînd şi urlînd dincolo de porţile capului dumitale, îndărătul acestor zăbrele desenate pe pardoseala de fier care abia le reţine, pe care ele încep să o zgîlţîie şi să o încovoaie, pierdut printre zdrenţele proiectului pe care-l credeai atît de solid, atît de perfect întocmit, departe de a-ţi închipui că toate aceste fisuri, şubrezind în mod rafinat cu ajutorul firimiturilor şi al firelor de praf, cu ajutorul unui întreg roi de evenimente-insecte conjugate laolaltă ţîţînile şi paravanele vieţii dumitale zilnice şi a echilibrului ei, că toate aceste spărturi

aveau să ţi se imprime iremediabil pe creier, lăsîndu-te pradă demonilor, nu numai ai dumitale proprii ci ai tuturor celor din rasa dumitale. De ce ţi-a venit în minte cu atîta claritate această amintire fatală cînd aţi fi putut foarte bine amîndoi, în neştiinţă, cel puţin un timp...

Acest Zaharia şi această sibilă, ce caută ei în acest tren ? Cum a fost viaţa lor ? Unde se duc ? Vă vor întovărăşi oare pînă la Roma cu privirea asta care nu va aţipi o clipă ?

Au o valiză neagră, veche ; şi-au scos pălăriile ; el a fost poate profesor sau funcţionar la bancă. Trebuie să fi avut copii. Au pierdut un fecior în război. Se duc la botezul unei nepoţele. Nu sînt obişnuiţi să călătorească.

Oh, nu, să nu înceapă acum să pălăvrăgească ! Să mă lase în pace ! De-ar suna odată clopoţelul acela !

Au şi tăcut ; stau cu mîinile încrucişate peste pîntece ; şed drepţi, ţepeni, îmbrăcaţi în negru.

Iată şi clopoţelul ; trenul n-a pornit încă. Pui cartea pe locul dumitale. Ieşind din compartiment te sprijini de uşorul uşii.

PARTEA A TREIA

VII

N-a fost decît o indispoziţie trecătoare ; nu eşti oare din nou sigur pe dumneata şi puternic, simţind încă înăuntrul dumitale căldura vinului şi a alcoolului, gustul ultimei ţigări, în ciuda acestei somnolenţe care e desigur binevenită, pentru că n-ai băut o cafea, contrar obiceiului dumitale, din exces de prudenţă, vrînd să eviţi orice motiv în plus de insomnie, de rătăcire în plasa gîndurilor şi a amintirilor care ar putea să-ţi aducă nu mai ştii ce catastrofală schimbare de dispoziţie şi de proiecte, în ciuda acestei dezorientări interioare care mai dăinuie, a acestei înstrăinări datorită călătoriei şi la care n-ai fi crezut că mai eşti atît de sensibil, ceea ce îţi arată că nu eşti încă atît de bătrîn, de isprăvit, de blazat, de laş pe cît te simţeai îndemnat să crezi adineauri ?

În tovărăşia acestor şase călători liniştiţi, mereu pe locurile lor, tăcuţi cu toţii, nemaicitind, bătrînul, bătrîna, Agnès, şi Pierre, şi aceşti doi muncitori italieni cărora le dăduseşi nişte nume pe care nu ţi le mai aminteşti, vei putea acum să te apuci din nou în linişte să examinaţi problema la care n-ai vrut să te gîndeşti în timpul mesei, folosind

împotriva dumitale însuţi acest şiretlic : închipuindu-ţi că această călătorie este ca celelalte, pe cheltuiala şi în interesul firmei Scabelli, gîndindu-te la afacerile în curs ca şi cum ar fi trebuit să vorbeşti despre ele mîine dimineaţă în imobilul de pe via del Corso, sau fixîndu-ţi atenţia ca un bucătar sau ca un etnolog asupra acestor mîncăruri italiene care-ţi plac şi cu care te vei întîlni din nou cîteva zile, chiar dacă nu vei mai întîlni nimic altceva, ascultînd conversaţiile în italieneşte de la masa dumitale sau de la mesele vecine, pentru că francezi aproape nu mai erau, şi pentru că, celor care erau acolo, nu li se mai auzea gura, obosiţi în cea mai mare parte de ziua petrecută în tren, în această limbă italiană pe care o iubeşti fără ca din nenorocire s-o ştii vorbi bine,

să examinezi problema călătoriei dumitale, a hotărîrii pe care ai luat-o privind soarta Ceciliei, a ceea ce va trebui să-i spui Henriettei, acum cînd eşti sătul, destul de odihnit, şi nu mai eşti în acel soi de descumpănire care te cuprinsese, te orbise, te rătăcise departe de drumul pe care l-ai ales, în tenebre reci şi ruşinoase, golind de sensul ei toată fiinţa dumitale actuală, faptul că te aflai aici, pe acest loc, reţinut de cartea necitită,

din pricina foamei numai, a oboselii şi a inconfortului numai, pentru că nu mai poţi să-ţi îngădui la vîrsta dumitale fantezii de tinerel (nu sînt bătrîn, am hotărît să încep a trăi, mi-am recăpătat forţele, toate astea au trecut),

din pricina acestei sleiri a dumitale însuţi, a tuturor acestor crăpături care apar la suprafaţa reuşitei dumitale, astfel că era de mult timpul să-l faci,

acest pas, astfel că aşteptînd cîteva săptămîni încă, n-ai mai fi găsit poate acest curaj care ţi-a trebuit, şi dovada e că adineauri, în acest compartiment, da, totul ameninţa să se prăbuşească,

cu calm, în mod rezonabil, să nu te mai gîndeşti la asta, pentru că e un lucru împlinit, pasul a fost făcut, sînt aici, trebuie să ţi-o repet : merg la Roma, numai pentru Cecilia, şi dacă mă aşez pe acest loc, o fac din cauza ei, pentru că am curajul să hotărăsc această aventură.

Dar de ce stai în picioare, în uşă, legănîndu-te în mişcarea continuă a trenului, lovind cu umărul uşorul de lemn aproape fără să-ţi dai seama ? De ce ai înlemnit aşa, ca un somnambul trezit din plutirea lui, şovăi să mai intri în compartiment ca şi cum toate gîndurile de adineauri au să te năvălească iar deîndată ce te vei fi aşezat iar pe locul pe care l-ai ales la plecare ca pe unul care-ţi revine de drept ?

Toate privirile s-au aţintit asupra dumitale şi vezi pe fereastra din faţă chipul dumitale care se leagănă ca acela al unui om beat gata să cadă, pînă în momentul cînd, prin norii care se destramă, apare luna şi te şterge.

De ce să nu fi citit această carte, dacă ai cumpărat-o, care te-ar fi apărat poate de toate astea ? De ce chiar acum, cînd te-ai aşezat, cînd o ţii în mînă, nu poţi s-o deschizi, n-ai nici măcar chef să-i vezi titlul, în timp ce Pierre se ridică, iese, în timp ce în geam luna se înalţă şi coboară, nu te uiţi decît la dosul acestei cărţi a cărei copertă devine ca şi transparentă, ale cărei pagini, albe dedesubt, parcă s-ar răsfoi ele singure în faţa ochilor dumi-

tale, cu rînduri de litere care nu ştii ce cuvinte formează ?

Şi totuşi, în această carte, oricare ar fi ea, fiindcă nu ai deschis-o, fiindcă nici chiar acum nu eşti curios să-i vezi nici titlul, nici autorul, în această carte care n-a fost în stare să te distragă din dumneata însuţi, să apere hotărîrea dumitale împotriva eroziunii pe care o împlinesc amintirile, această aparenţă de hotărîre împotriva a tot ce o submina, o nega, iluziile dumitale,

totuşi în această carte, fiindcă e un roman, fiindcă nu ai cumpărat-o absolut la întîmplare, fiindcă nu e cu totul una oarecare printre toate cărţile care se publică, ci fiindcă ea aparţine, prin însăşi locul pe care-l ocupa în standul librăriei din gară, unei anumite categorii, prin titlul ei, prin numele autorului pe care acum l-ai uitat şi care îţi sînt indiferente dar care, în momentul cînd ai cumpărat-o, îţi amintea ceva,

pe care n-ai citit-o, pe care n-o vei citi, e prea tîrziu,

ştii că sînt personaje care seamănă într-o oarecare măsură cu oamenii care s-au perindat în cursul acestei călătorii în interiorul acestui compartiment, că sînt decoruri şi lucruri, cuvinte şi clipe decisive, că toate acestea formează o poveste,

în această carte pe care ai cumpărat-o ca să te distreze şi pe care n-ai citit-o tocmai pentru că în cursul acestei călătorii voiai în mod excepţional să fii dumneata însuţi în întregime în fapta dumitale, şi că, dacă ea ar fi putut să te intereseze destul în aceste împrejurări, asta s-ar fi întîmplat numai în cazul cînd s-ar fi aflat într-o asemenea conformitate cu situaţia dumitale, ţi-ar fi expus dumitale însuţi propria dumitale dilemă şi cînd, în consecinţă, departe de a te distrage, departe de a te apăra împotriva dezintegrării proiectului dumitale, a frumoaselor dumitale speranţe, n-ar fi putut decît să grăbească lucrurile,

în care trebuie să fie undeva, oricît de puţin, oricît de fals, oricît de prost povestit, un om aflat la necaz care ar vrea să scape, care parcurge un traseu şi care bagă de seamă că drumul pe care a apucat nu duce unde credea el, ca şi cum s-ar fi rătăcit într-un deşert sau într-un mărăciniş, sau într-o pădure închizîndu-se cumva îndărătul lui, fără ca el să izbutească măcar a regăsi drumul pe care a venit, fiindcă ramurile şi lianele ascund semnele trecerii lui, ierburile culcate s-au ridicat din nou şi vîntul a şters pe nisip urma paşilor lui.

Priveşti dosul cărţii, apoi mîinile dumitale şi manşetele cămăşii pe care ai pus-o curată azi-dimineaţă, dar care sînt acum murdare, şi pe care nu poţi s-o schimbi înainte de sosire, înainte ca noaptea asta, traseul ăsta să se fi sfîrşit, în oboseala cumplită de care te vei resimţi înainte de zorii acestei zile care nu se va împlini decît în mod deformat, fiindcă, da, poţi foarte bine să-ţi repeţi, asta e, pasul a fost făcut, dar nu acela pe care ţi-ai închipuit că-l faci luînd acest tren, un alt pas, părăsirea proiectului dumitale în forma lui iniţială care-ţi părea atît de limpede şi de solidă, părăsirea înfăţişării luminoase a viitorului dumitale spre care hotărîseşi că te va purta acest tren, o viaţă de dragoste şi de fericire la Paris cu Cecilia ; calm, în mod rezonabil, trebuie acum să nu te mai gîndeşti la asta, în acest

compartiment în care Pierre tocmai s-a întors, se așază lîngă Agnès, o sărută pe furiș pe frunte, se uită în jurul lui în timp ce ea închide ochii voind să doarmă (dar lumina va rămîne încă aprinsă o vreme), deschide iar manualul Assimil de limba italiană, începe din nou să citească împreună cu ea, buzele lor rotunjind silabele fără să lase să se audă nici un sunet, ghidul albastru dansînd ușurel pe banchetă, în timp ce bătrînul Zaharia îmbrăcat în haine negre tocmai scoate din buzunarul de la vestă un ceas mare de argint pe care-l deschide, pe care-l duce la ureche (cum poate să-i audă mersul în mersul general, în zgomotul mare al trenului ?), la care se uită (vezi și dumneata că nu e decît nouă și jumătate), îl închide, îl pune la loc în buzunar, în timp ce cei doi muncitori fac un semn tovarășului lor care trece pe culoar și-i grăbește să vină răsucindu-și trunchiul și făcîndu-le cu ochiul, se ridică amîndoi, își pun rucsacurile pe locuri, spun „scusi, scusi" trecînd prin fața dumitale, începînd să vorbească tare de îndată ce trec pragul, se depărtează, intră în alt compartiment.

Bătrîna italiancă de lîngă dumneata stă tot cu brațele încrucișate pe pîntece, dar buzele nu-i mai sînt nemișcate, ca și cum ar murmura pentru ea însăși o rugăciune ca să se apere de primejdiile călătoriei, chipul ei veștejit se crispează uneori ca și cum ar rosti imprecații împotriva demonilor care dau tîrcoale răspîntiilor, cască ochii subit într-un fel de spaimă și hotărîre apoi se liniștește, pleoapele coboară pe jumătate, mișcarea buzelor devine aproape imperceptibilă, te întrebi dacă nu cumva legănatul trenului face să i se clatine bărbia și să-i tremure ușurel cutele pielii sale bătrînești.

Cît privește soțul ei, din fața dumitale, și chipul lui a început să se transfigureze de emoție ; te privește, zîmbește în sinea lui, își spune o poveste ca și cum dumneata i-ai aminti de cineva, și deodată o scînteie de cruzime și de răzbunare licărește în ochii lui bătrînești, ca și cum ar avea să-ți reproșeze ceva cu multă amărăciune.

Trece gara Novi Ligure. Becurile tremură în interiorul globului. De partea cealaltă a culoarului, zărești reflexul lor care se leagănă și se deformează în fața pantelor întunecate înțesate de ferestruici luminate.

Nu, totul nu va fi spus, tot ceea ce dumneata ai fi vrut să spui nu va fi spus ; nu vei fi reușit să pregătești lucrurile atît de minuțios pe cît ai fi vrut ; vor fi, desigur, fixate cîteva date, dar tocmai aceea nu, cînd, după proiectul dumitale inițial, ar fi trebuit s-o părăsești pe Henriette și să vii să te instalezi definitiv cu Cecilia în apartamentul la care te gîndeai.

Vă veți împăca fără îndoială, fiindcă vei fi venit la Roma special pentru ea, fiindcă îi vei fi anunțat descoperirea acelui post la Paris pe care ea îl dorește, dar împăcarea nu va fi decît o aparență îngrozitor de subțire și de fragilă, și în ciuda acestei împăcări, dumneata vei ști că te-ai îndepărtat de ea ; va fi veșnic în dumneata această neliniște încă și mai chinuitoare, deoarece te vei întreba tremurînd ce întorsătură va lua dragostea voastră atunci cînd ea va fi lîngă dumneata, încîntată de situația

pe care i-o vei fi fluturat pe dinaintea ochilor, înşelată, prinsă în cursă de aceste declaraţii, aceste proteste pe care nu vei înceta să le reînnoieşti, să le întăreşti în fericirea sfîşietoare de a fi din nou cu ea la Roma, atît de liber în aceste cîteva zile, în întregime al ei, cu atît mai pasionat cu cît viitorul îţi apare de-acum înainte atît de nesigur, atît de plin de primejdii şi decepţii.

Cineva va fi cerut să stingeţi lumina. După gara Civitavecchia, mergînd de-a lungul mării, vei resimţi dinainte toată oboseala călătoriei pe care atunci abia o vei fi început, dar somnul nu va veni, şi dumneata vei căuta în zadar o poziţie mai comodă, ridicîndu-te la fiecare staţie, străduindu-te să alungi visele urîte care te vor fi urmărit cu cerneala şi cu sarcasmele lor.

La Genova, vei ieşi din acest compartiment de clasa a treia de care ţi se va fi urît ; nu se va fi făcut încă ziuă, perdeaua de la fereastră va fi tot coborîtă, în lampadar veioza albastră va continua să zugrăvească în lumina ei chipurile bărbaţilor şi al femeilor care vor respira greu, cu gura deschisă, în aerul îmbîcsit, viciat.

Cînd te vei întoarce în compartiment, lumina ascuţită a unei zile triste şi ploioase va sili ochii să se deschidă, şi veţi urca încetişor Alpii încercînd să citeşti ca să nu te gîndeşti prea mult la felul în care se vor desfăşura evenimentele puse în mişcare de cuvintele dumitale exaltate, spuse în tot timpul vizitei, o carte pe care o vei ţine în mînă în timp ce te vei apropia de frontieră, chiar aceasta poate pe care nu o vei fi isprăvit pentru că vei fi avut cu totul altceva de făcut serile şi pentru că de data asta,

în sfîrşit, în mod excepţional, nu vei fi fost nevoit să te întorci în toiul nopţii, abia tîrîndu-ţi picioarele şi blestemîndu-ţi soarta, la Albergo Quirinale, aceasta pe care poate nu o vei fi început, sau alta pe care o vei fi cumpărat în Stazione Termini, cartea pe care o vei închide pentru vamă, şi în care ar trebui să fie vorba, de exemplu, de un om pierdut într-un codru care se îndeseşte în urma lui fără ca el să reuşească, fie şi pentru a hotărî în ce parte ar voi s-o ia de-acum încolo, să găsească drumul pe care a venit, pentru că paşii lui nu lasă nici o urmă în grămezile de frunze moarte în care se înfundă,

(auzind galopul unui cal care pare că se apropie foarte tare apoi dispare, şi, în acelaşi timp, un soi de urlet repercutîndu-se ca şi cum cavalerul, şi el, s-ar fi rătăcit şi ar cere ajutor,

ajungînd deodată în faţa unor zăbrele care-l împiedică să treacă mai departe, de-a lungul cărora trebuie să meargă, respirînd din ce în ce mai anevoie, venindu-i greu să-şi ţină ochii deschişi în ploaia care începe să cadă cu putere, asurzitoare,

apoi un personaj înfofolit, înarmat, care scoate o lanternă din buzunar, cercetează împrejurimile, zăreşte prin torentul de picături acest chip obosit, aceste mîini care se ridică tremurînd,

găseşte o carte strecurată la brîu, o deschide, în timp ce ploaia spală paginile care se destramă încet-încet, se împrăştie, scoate un rîs şuierător şi apoi se zgîrceşte înăuntrul colibei sale, asemănătoare unui enorm muşuroi de pămînt, lăsînd calea liberă),

în această carte pe care o vei fi închis pregătindu-te pentru vamă, să arăţi funcţionarilor paşaportul, îndată ce aţi trecut de tunel, pe care apoi vei

încerca iar s-o citeşti, coborînd pe versantul francez în aceste văi închise, mişunînd de umbre vîscoase, ca să eviţi să-ţi reprezinţi cu prea multă precizie neplăcuta existenţă pe care vei fi pe punctul de a o duce, zilele de lucru în biroul dumitale de la Paris, în timp ce o vei zări de cealaltă parte a străzii Danièle-Casanova pe Cecilia lucrînd la primul etaj al agenţiei de voiaj Durieu, pe Cecilia care-şi va fi închipuit ajungînd în oraşul viselor sale că aveaţi să trăiţi amîndoi împreună această minunată aventură pe care ea te va fi făcut să o inventezi şi va băga îndată de seamă că nu, dumneata eşti incomparabil mai depărtat de ea decît cînd ea era încă la Roma, culcîndu-vă uneori împreună dar neştiind să vă mai vorbiţi, aruncîndu-vă uneori o asemenea privire de ură şi de cumplită dezamăgire încît va trebui ca ea să plece, încît dumneata vei face aşa fel ca ea să fie concediată, într-atît de dureros ori de cîte ori o vei vedea, va face să-ţi plesnească obrazul de ruşine întorsătura ridicolă pe care o va fi luat cea mai mare tentativă a dumitale de eliberare,

în care te vei cufunda ca să nu te mai gîndeşti la asta, pentru că va fi prea tîrziu ca să mai schimbi ceva acum cînd vei călători de-a lungul lacului trist, acum cînd îi vei fi împărtăşit toate proiectele făcute pentru ea, şi cînd ea va fi fost atît de bucuroasă de ele în aceste cîteva zile, în ignoranţa ei, pînă într-atît încît va fi fost imposibil să o convingi să renunţe la ele, imposibil să-i explici de ce, fără ca ea să nu înţeleagă totul pe dos, silindu-se să-ţi dea curaj, punînd încă o dată totul pe seama laşităţii dumitale, imposibil să nu cedezi în faţa în-

crederii, a recunoştinţei, a surprizei sale pline de încîntare.

La Bourg soarele va fi asfinţit, iar la Mâcon va fi noapte de-a binelea şi prin mintea dumitale vor trece iar întîmplările zilelor precedente, ale acestor zile apropiate, felicitîndu-te că ai reuşit să-i ascunzi că găsiseşi pentru ea o slujbă la Paris, că nişte prieteni îţi propuseseră chiar să-ţi împrumute apartamentul lor, să-i ascunzi atunci cînd ea te va fi întrebat de atîtea ori, să o faci să creadă că, da, căutaseşi mult, că-ţi închipuiseşi că ai găsit ceva, că tocmai din pricina asta ai pregătit această scurtă călătorie la Roma incognito, dar că în ultimul moment totul se prăbuşise, că, da, fireşte, vei continua să cauţi, că aveai ceva în vedere care avea cu siguranţă să se lămurească, pentru ca ea să fie fericită, ca să se bucure dinainte de această schimbare care nu va veni.

Astfel nu vei fi nevoit să pregăteşti bătălia dumitale cu Henriette, să te gîndeşti la ceea ce va trebui să-i spui sau să-i ascunzi, pentru că, în ceea ce o priveşte, nimic nu se va schimba şi vei privi pe ferestrele întunecate, poate acoperite de zeci de picături de ploaie, ivindu-se din întunecimea desăvîrşită, la trecerea ferestrelor luminate ale culoarului, povîrnişul terasamentului acoperit de frunze putrede, fragmentele miilor de arbori din pădurea Fontainebleau, închipuindu-ţi că auzi prin zgomotul osiilor galopul îndepărtat al unui cal şi un rîs batjocoritor : „Mă auzi ?"

Apoi în noaptea pariziană în care va ploua, frînt de oboseala acestei călătorii la clasa a treia, vei sosi

singur în gara Lyon la orele douăzeci şi unu şi cincizeci şi patru, marţea viitoare, şi vei opri un taxi.

De partea cealaltă a culoarului, într-o pîlnie care deschide zarea, deasupra unui drumeag în zigzag pe care-l descriu farurile unor automobile îndepărtate, luna apare din nou împrăştiind norii în forma unor capete de pasăre cu pene şi creste mari. Îndărătul capului acestui bătrîn din faţa dumitale, ai cărui ochi nu sînt pe de-a-ntregul închişi şi care pare să recite pentru sine un poem lung în versuri clasice, ridicînd din umeri la sfîrşitul fiecărei strofe, fotografia cu munţi, pe care pălăria lui neagră o ascunde în parte, formează un soi de întunecată aureolă dantelată. Dincolo de fereastră trece un lung tren de marfă.

Nu vă mai opriserăţi de la Livorno ; era expresul de Roma de astă dată ; străbăteaţi Maremma şi soarele făcea să scînteieze canalele printre ogoarele arate, printre arborii cu frunze roşcate de partea cealaltă a ferestrei vagonului-restaurant, în stînga dumitale, şi în momentul în care începea să se zărească Grosseto v-aţi încrucişat cu un lung tren de marfă.

Apoi italianca din faţa dumitale, o romană voinică, întovărăşită de soţul ei care-şi omora timpul scoţînd din buzunar o mică agendă legată în piele mov în care nota, ştergea, verifica nervos, în timp ce ea, cu ochii ei mari, întunecaţi, se uita în jur, zîmbea tuturor necunoscuţilor printre care şi dumitale, te-a întrebat dacă poate să lase în jos jaluzelele care au început să sclipească din mii de steluţe.

Îi admirai mîinile foarte îngrijite, cojindu-şi portocala, gîndindu-te la Cecilia căreia îi dăduseşi întîlnire la orele şase jumătate în barul din piazza Farnese, despre care te întrebai unde ar putea oare să ia masa de prînz în acel moment, acasă sau în care mic restaurant preferat, gîndindu-se la dumneata fără îndoială, la ceea ce veţi face seara împreună, sperînd fără îndoială că de astă dată îi vei aduce vestea pe care ea o aşteaptă, hotărîrea definitivă în privinţa ei pe care ea ar voi să te vadă luînd-o, ştirea că i-ai găsit în sfîrşit la Paris postul pe care îl dorea atît de mult.

Întors în compartimentul dumitale de clasa întîi în care erai singur, zărind marea din cînd în cînd, ai luat iar scrisorile lui Iulian Apostatul pe care le lăsaseşi pe policioară, dar ai continuat să ţii cartea în mînă fără s-o deschizi, uitîndu-te cum trece gara Tarquinia şi oraşul în depărtare cu turnurile lui cenuşii dinaintea munţilor golaşi, prin fereastra deschisă care lăsa să intre uneori cîte un val de nisip o dată cu aerul răcoros, aţintindu-ţi apoi privirea asupra petei de soare în formă de lamă de cuţit care creştea din ce în ce pe una din canapele.

Drumul era liber ; de cealaltă parte se întindea o pajişte înaltă ale cărei ierburi imense le zvînta briza matinală.

Printre tufele care se răresc, el zăreşte la orizont, îndărătul vălului de praf, un fragment de munţi de care o prăpastie îl desparte, vădindu-se cu atît mai adîncă, cu cît se apropie mai mult, o văiugă

pe fundul căreia se ghiceşte şerpuind un rîu, al cărui povîrniş începe să-l coboare agăţîndu-se de rarele crengi spinoase. Dar plantele de care vrea să se prindă se desprind cu tot cu rădăcină ; pietrele pe care vrea să pună piciorul se sfarmă, se clintesc din loc şi se rostogolesc din treaptă în treaptă, pînă ce nu mai poate deosebi zgomotul căderii lor în mijlocul vacarmului general care urcă de jos, în timp ce se lasă noaptea, în timp ce panglica cerului se face vineţie.

Pata mare de soare de pe canapeaua din faţa dumitale care se lăţise încetişor, cucerind fibră cu fibră stofa groasă, la o cotitură a drumului începuse să curgă pînă la podeaua mişcătoare, apoi s-a retras pe încetul din compartiment.

Ştiai bine că va trebui într-o zi sau alta să iei o hotărîre, dar încă nu bănuiai că momentul este atît de apropiat ; fără nici o poftă de a grăbi ceva, aşteptînd ca lucrurile să se facă de la sine, ca un prilej să se prezinte, ca aventura să ia o nouă întorsătură ea însăşi,

fără să te gîndeşti la viitorul Ceciliei, fără să-ţi organizezi viaţa dumitale viitoare împreună cu ea, nici să te gîndeşti la relaţiile voastre actuale, nici să rumegi iar în minte amintirile voastre comune,

ţinînd închisă pe genunchi cartea scrisorilor lui Iulian Apostatul pe care o terminaseşi, te gîndeai înainte de toate la afacerile firmei Scabelli, ca să le blestemi, ca să încerci să nu te mai gîndeşti la ele, fireşte, dar urgenţa lor, timpul scurt care-ţi mai rămînea pînă la întîlnirea pe care o aveai la orele cincisprezece şi treizeci te silea să te gîndeşti necontenit la ele, şi chipul Ceciliei nu mai apărea decît

între cifre, semnături, propuneri de reorganizare a ramurii franceze, proiecte de publicitate, vocea, gesturile Ceciliei erau numai pe furiş întrezărite prin zumzetul glasurilor comerciale, prin ecranul borderourilor şi al cifrelor de afaceri.

Era mai întîi această barieră, această frontieră de trecut, şi după aceea va fi odihnă în ochii ei, în mersul ei, în braţele ei, o vacanţă, o libertate, o întinerire, o nouă privelişte.

N-aveai de loc timp să te întristezi dinainte la gîndul întoarcerilor dumitale în toiul nopţii, la Albergo Quirinale, avînd cu totul altele în cap, toată această proză, aceste probleme absurde, toată această bătălie fără justificare, toată această strădanie în care îţi pierdeai viaţa, fără alt rezultat care să te intereseze decît o slujbă sigură, speranţa unor sporuri de salariu care să-ţi permită să faci mai uşoară viaţa acestei femei şi a acestor copii atît de străini de dumneata,

deoarece nu veniseşi nicidecum pentru Cecilia de astădată, ea nu era nicidecum unicul motiv al călătoriei dumitale, ca astăzi, şefii dumitale o plătiseră şi o ceruseră ; fericirea de a o vedea, le-o furai lor ; asta era marea dumitale răzbunare împotriva servituţii în care te menţineau, a umilinţei la care te aduseseră silindu-te să te baţi permanent pentru ei, să aperi permanent interesele lor obscure, nu ale dumitale, trădător atît de ascultător al dumitale însuţi.

Oh, dincolo de zona aceasta de ruşine activă, de grabă impusă pe care încercai să o deghizezi sub ochii paznicului în devotament, pe care încerci sub ochii celorlalţi al căror paznic eşti tu însuţi să o deghizezi în entuziasm, insultîndu-i pe tăcute dacă

se lasă înşelaţi, cum îţi apărea ea ca o eliberare, ca o întoarcere la adevărata dumitale natură, odihnă, zîmbet şi flacără, apă neîncepută şi arzătoare, tămăduitoare de răni şi purificatoare, despărţire de toate astea, ochii ei ca o imensă distanţă blîndă învăluindu-te, ochii ei la care erai trist că nu te mai gîndeşti în timp ce se perindau în mintea dumitale formulele, vicleşugurile de care va trebui să te foloseşti ca să te aperi la întrevederea următoare, ca să te menţii împotriva acestor invidioşi care rîvneau postul dumitale, ca să slujeşti această cauză care nu e a dumitale şi a nimănui la drept vorbind, în timp ce îţi redobîndeai calmul, curajul, fruntea senină, plăcerea de a trăi, contemplînd pinii care se legănau încetişor în lumină !

Dincolo de fereastră, de acest foarte clar reflex vibrant al compartimentului, în care ducînd un pic capul înainte puteai să te vezi pe dumneata însuţi, dincolo de bătrîna italiancă nemişcată, cu ochii pe jumătate închişi, ceva mai departe decît această imagine a dumitale însuţi, ca şi cum ar fi o piatră de moară care te macină, ca şi cum ar fi coasta unui munte, povîrnişul unei văi în lungul căreia te prăbuşeşti, zăreşti stînca în care e tăiat tunelul. Agnès doarme, Pierre o priveşte şi deasupra capetelor lor care-şi amestecă pletele una din bărcile fotografiei din Concarneau pare că pluteşte. Picioarele lor rîcîie şi se leagănă deasupra pardoselii metalice sub care arde caloriferul.

Dar de astă dată numai pentru ea ai venit, de astă dată în sfîrşit ai luat această hotărîre care s-a

vestejit pe încetul, s-a calcinat pe parcursul drumului, pe care nu mai reuşeşti s-o recunoşti, care continuă să se transforme fără ca dumneata să mai reuşeşti a-i frîna hidoasa dezvoltare, de astă dată nu ai citit-o această carte pe care o ţii în mînă, nici măcar nu ai deschis-o, nu-i cunoşti, nu vrei să-i cunoşti nici măcar titlul, fiindcă de astă dată eşti în vacanţă, ai suprimat graba exterioară care te încleşta, pentru ca imensul paravan al muncii la Scabelli să nu se mai intercaleze de astă dată între dumneata însuţi şi dragostea dumitale, pentru că fără să ştii exact ceea ce faci, ceea ce se petrece, situaţia atingînd progresiv un punct critic, silit să provoci o răsturnare în ordinea anterioară, să rupi cu rutina care se instaurase, te-ai pus singur la zid ; te-ai aflat în situaţia de a examina ceva mai atent, cu un ochi pe care zguduirea îl făcuse să vadă mai limpede, organizarea vieţii viitoare pe care încă azi-dimineaţă ţi-o închipuiai atît de amănunţit, de complet, de definitiv orînduită, de a te gîndi la situaţia dumitale actuală deschizînd astfel poarta tuturor amintirilor vechi pe care atît de bine le uitaseşi, le lăsaseşi deoparte, faţă de care ceva în dumneata (poţi oare să-l numeşti dumneata însuţi, cînd nu era ceva la care te gîndeai ?), dar faţă de care, ceva care tocmai îţi dicta la ce să te gîndeşti, te făcea să te crezi atît de bine proteguit, acest ceva în dumneata care s-a văzut deodată depăşit de precipitarea evenimentelor, de noutatea acestei călătorii, de toate aceste aspecte neobişnuite, de această altă instanţă a eului dumitale care reuşea pînă acum de bine de rău să se ascundă şi care acum se etalează şi se mărturiseşte moleşindu-se, dispărînd.

Aşa se face că te persecută acum sfîrşitul acestei nenorocite şederi la Paris, această întîlnire în tren, acelaşi ca şi azi, tot din pricina blestematei probleme a claselor şi a banilor, mult după gara Lyon, unde vă dăduserăţi întîlnire pe peron, numai în principiu, fiindcă n-o mai văzuseşi de cîteva zile, dar păstrase biletul de întoarcere de la călătoria precedentă, mult după, fiindcă nu te treziseşi destul de devreme, fiindcă se făcuse ora opt şi cinci cînd ai coborît din taxi, neavînd nici măcar timpul să-ţi cumperi ţigări goloaze, aşteptînd pînă în ultimul moment pe peron, unde ea nu mai era, urcîndu-te numai cînd trenul se pusese în mişcare, foarte aglomerat, mai mult decît de astă dată, cu culoarele lui ticsite prin care te strecurai, cercetînd toate compartimentele, spunîndu-ţi că dacă n-o găseşti, dacă ea nu e acolo, dacă îşi amînase plecarea fără ca măcar să te anunţe, sătulă de dumneata, prea dezamăgită de lumina în care dumneata, situaţia dumitale, îi apăruserăţi la Paris, îţi vei lua un supliment de clasa întîia ca să poţi fi cel puţin sigur că ai loc,

instalîndu-te în vagonul-restaurant unde se servea micul dejun (dumneata mîncaseşi dar gîfîiai de oboseală), spunîndu-ţi : ce-o să fac la Roma fără ea acum ? mă voi duce mîine pe strada Monte della Farina să văd dacă nu s-a întors şi dacă nu, voi trece pe acolo în fiecare zi pînă la plecare, comandînd un ceai lîngă fereastra acoperită de picături de ploaie prin care priveai şinele, macazurile şi pietricelele dintre liniile mai mult sau mai puţin ruginite,

apoi, cu valiza în mînă, reluîndu-ţi cercetarea în cealaltă jumătate a trenului spre locomotivă, auzind-o deodată strigînd : „Léon !", întorcîndu-te, rămînînd în uşă în timp ce ea îţi spunea :

„Am crezut că n-ai să vii, că a trebuit să pleci în altă zi ; îţi păstrasem un loc dar, cum trenul plecase de cîtăva vreme, am crezut că e inutil",

rămînînd, în picioare pe culoar, fără ţigări, fără să spui nimic, privind-o cum se apucase din nou să citească, apoi sprijinindu-ţi coatele de fereastră şi întrebîndu-te : ce-i de făcut ca să se aranjeze lucrurile ? dacă cel puţin ar coborî cineva la Laroche sau Dijon, dacă aş putea să mă aşez lîngă ea ! cu ochii pierduţi în frunzele moarte şi plouate ale pădurii şi arborii ei aproape cu totul desfrunziţi.

Şi pe cînd el asculta de multă vreme abătut tumultul rîului stăvilit pe ale cărui valuri luceau acum uşoare raze de lună, căci se înălţa în toată splendoarea primului ei pătrar, cu coarnele în vînt ca o barcă între malurile atît de apropiate a două stînci, i se păru că aude de partea cealaltă a rîului ceva care seamănă cu galopul unui cal şi chiar un ţipăt, cîteva silabe ciocnindu-se din stîncă în stîncă, ca şi cum cineva remarcase prezenţa lui şi încerca să-l găsească : „Cine eşti ?"

Merge de-a lungul apei în căutarea unui vad, lunecînd de-a lungul povîrnişului din ce în ce mai abrupt ; cade pe brînci, se afundă în nisip printre pietre, în timp ce tumultul creşte din pricina rezonanţei şi iată că e prins, rostogolit de curent, aruncat pe nişte stînci pe care începe să se caţere pînă la intrarea unei peşteri din care iese puternic un curent de aer şuierător. Bîjbîie în jurul lui ca să găsească o suprafaţă plană să se întindă, dar trebuie să se mulţumească cu un ungher în care se cuibă-

rește, nicidecum culcat, ci cu tîmpla sprijinită de un perete vertical, fără îndoială o vînă de marmură, rece și netedă ca o sticlă, își recapătă respirația ; începe să simtă în nări miros de fum.

Cu ochii pierduți în straturile de frunze moarte ale pădurii Fontainebleau și ale grădinilor fără flori, arzînd în grămezi, nevoind să-i ceri țigări Ceciliei cufundată în lectură, care trebuia să aibă în geantă, să începi cu acest gest de cerșetorie, ai scos din buzunar o cutie de chibrituri în care nu mai erau decît trei bețe pe care le-ai ars unul după altul ținînd un cot pe bara ferestrei, care se stingeau imediat fără îndoială pentru că era un geam întredeschis la celălalt capăt al culoarului, și cînd ai ridicat capul ai observat că Cecilia te privea, că se amuza, așa că te-ai îndepărtat puțin, ceea ce a făcut-o să iasă imediat din compartiment cu o țigară în gură, apropiindu-se de dumneata ca să-i dai un foc ; dar dumneata i-ai arătat cutia goală și ea s-a întors să-și ia bricheta.

— Vrei și tu una ?

— Nu, mulțumesc.

— Nu vrei să stai jos ?

— Am să aștept pînă vor fi două locuri.

— Nu se poate să nu coboare cineva la Dijon.

Își scutura scrumul lovind ușor țigara cu degetul mic. Catedrala din Sens trecea încet pe dinaintea voastră, înălțîndu-se cenușie deasupra orașului ; mergeați de-a lungul rîului Yonne.

— La ce oră iei masa ?

— N-am avut timp să rețin loc. Am sosit în ultima clipă. M-am culcat tîrziu ieri seară. Am fost foarte ocupat în ultimele zile.

— Am fost amîndoi foarte ocupați în ultimele zile.

— Chelnerul trebuie să vină îndată.

— A și fost. Am un tichet pentru prima serie ; aș fi luat două dacă mi-aș fi închipuit că ești aici.

— Trebuie să fi venit în timp ce beam ceaiul. Și eu mi-am închipuit că nu ești în tren ; scotocisem jumătate de tren în căutarea ta.

— O să ne încercăm norocul împreună. Ar fi prea de tot...

— Cu atît mai mult cu cît oberchelnerul mă cunoaște. Du-te și stai jos ; n-ai să stai în picioare pînă la Dijon, din cauza mea.

Dar nimeni din acest compartiment n-a coborît nici la Laroche, nici la Dijon, și a trebuit să așteptați masa ca să stați jos unul lîngă altul, fără ca, de altfel, să puteți vorbi într-adevăr deschis, din pricina celorlalte două persoane de la masa voastră, doi soți certăreți.

— La Roma, vom fi liberi ; va trebui neapărat să fiu la Scabelli la ora nouă și am făcut prostia să stabilesc o întîlnire la prînz, dar începînd de la orele șase o să fiu liber ; am să vin să te aștept în piața Farnese.

— La Roma...

— Ca și cum nu ți-ar plăcea Roma !

— Îmi place mai ales cînd ești cu mine.

— Aș vrea să fiu mereu.

— Și eu aș vrea să fiu la Paris cu tine.

— Nu te mai gîndi la această vizită ; data viitoare va fi cu totul altfel.

— N-am să-ți mai vorbesc despre asta niciodată.

Pe pardoseala metalică sub care se află caloriferul tocmai a căzut cartea pe care o ţineai în mînă. Ridicînd capul, zăreşti în oglindă, între fotografia cu munţi şi cea cu vapoare, turnurile şi crenelurile din Carcassonne, fotografia de deasupra rucsacului unuia dintre cei doi muncitori. Treceţi printr-o gară mică, izolată, avînd numai cîteva lanterne, care luminează o bancă, un ceas, nişte colete de expediat.

Apoi zgomotul creşte şi se succed cu toată viteza în geam, ca nişte lovituri de ciocan date cu înverşunare într-un cui îndărătnic, ferestrele luminate ale unui tren care merge în sens invers, rapidul Roma—Paris pe care l-ai luat ultima dată ca să te întorci.

Mereu nemişcaţi în legănatul lor liniştit, cei doi bătrîni se privesc, îşi zîmbesc cu înţelegere.

Dumneata te cauţi prin buzunar unde nu ţi-au mai rămas decît două goloaze şi ai uitat să cumperi Nazionale adineauri. Încerci să-ţi schimbi poziţia, închizînd ochii pentru că lumina începe să te supere. Nu poate fi vorba de dormit pentru moment ; poate nu vei putea să dormi toată noaptea. Stai mai bine acum dar n-o să poţi ţine mult timp picioarele astfel încrucişate.

Dacă simte o undă de fum înseamnă că trebuie să trăiască cineva în peştera asta, şi se ridică foarte grijuliu să nu se lovească prea rău de tavan, înaintează ţinîndu-se cu ambele mîini de pereţii de stîncă, în timp ce mirosul de fum devine din ce în ce mai puternic.

La o cotitură zăreşte un foc în mijlocul unei săli mari şi umede, pline de fum, lumină mare, portocalie într-o atmosferă aburită ; se apropie, auzind o altă respiraţie grea, răguşită, aceea a unei bătrîne imobile care se uită într-o carte groasă, fără să mişte capul îşi întoarce numai ochii spre el cu un soi de zîmbet batjocoritor, şopteşte ceva (dar această şoaptă considerabil amplificată devine asemănătoare zgomotului pe care-l face trenul într-un tunel şi e greu să înţelegi ce povesteşte ea) :

— Obositoare aceste păduri, obositoare aceste ierburi, aceste pietre, dar acum ai dreptul să te odihneşti puţin ca să m-asculţi, să-mi pui întrebările pe care trebuie să le fi pregătit de atîta vreme şi atît de minuţios pentru că nu se porneşte omul într-o aventură ca asta, atît de periculoasă, fără motive bine întemeiate, bine gîndite, bine chibzuite, care trebuie să fie înscrise în aceste două foi de hîrtie pe care le zăresc prin aburul şi fumul focului ruginiu, lipite de hainele astea ciudate a căror formă distrusă şi culoare alterată îmi arată distanţa pe care a trebuit s-o străbaţi.

De ce nu vorbeşti ? Îţi închipui că nu ştiu că şi tu eşti în căutarea tatălui tău care să-ţi deslușească viitorul rasei tale ?

Atunci, cu un fel de sughiţ şi bîlbîindu-te rosteşti :

— Nu, nu e nevoie să rîzi de mine, nu vreau nimic, Sibilă, nu vreau decît să plec de-aici, să mă întorc acasă, să reiau drumul pe care apucasem ; şi, pentru că vorbeşti limba mea, ai puţină milă de decăderea mea, de imposibilitatea în care mă aflu de a te cinsti aşa cum se cuvine, de a găsi cuvintele care să pună în mişcare răspunsul dumitale.

— Dar răspunsurile nu se află aici, pe filele ghidului albastru ale celor rătăciţi ?

— Vai, nu mai sînt, Sibilă, şi chiar dacă sînt, nu pot să le citesc.

— Pleacă, tot ce pot face e să-ţi dăruiesc două prăjituri coapte în cuptor, dar mă îndoiesc că te voi vedea vreodată ieşind la lumină.

— Nu e pe-aici şi o creangă de aur care să-mi arate drumul şi să deschidă porţile ?

— Nu, nu pentru tine, nu pentru cei care sînt atît de străini de propriile lor dorinţe ; nu vei putea să te încrezi decît în licărirea nesigură care va apărea cînd acest foc nenorocit se va stinge.

Nu mai e decît un nor gros care se întinde, şi, în depărtare prin negura înecăcioasă, o oarecare argintare ; pleacă din nou.

Nemaiputînd acum să ţii picioarele încrucişate, le întinzi unul după altul ca un drumeţ şi loveşti piciorul acestui bătrîn italian din faţa dumitale, nemişcat ca un om adormit în ciuda ochilor deschişi care de cîtva timp nu te slăbesc, ca şi cum s-ar amuza de murmurul buzelor dumitale, ca şi cum vreun vis înăuntrul lui le-ar comenta.

Mişcarea, legănatul, zgomotul, lumina, toate acestea încep să te supere ; toată oboseala acumulată de-a lungul orelor şi al kilometrilor, la care ai rezistat onorabil pînă în prezent, iată că te ameninţă acum ca o enormă căpiţă de fîn, iată că o îngrozitoare poftă de a te întinde te cuprinde, dar nu poţi, nu poţi s-o deranjezi pe bătrîna doamnă, nu vrei să te arăţi mai puţin rezistent decît Pierre, pe umărul căruia doarme acum Agnès a lui şi care trebuie să fie mult mai puţin obişnuit decît dumneata să facă acest drum, care trebuie chiar, pe cît se pare, să parcurgă pentru prima oară traseul Paris—Roma, şi care nu şi-a pierdut zîmbetul, care o mîngîie sub privirea italiencei uşor destinse, înmuiată de o blîndeţe care pare să urce la suprafaţă străbătînd ani şi ani de asprime şi persistenţă.

Te afunzi în colţul dumitale, închizînd pe jumătate pleoapele şi, prin această crăpătură ca prin obloanele unei taverne, om beat care nu reuşeşte să mai găsească în fundul buzunarelor cei cîţiva gologani care i-ar trebui ca să ducă beţia lui posomorîtă pînă la somn, vezi prin ceaţă patru chipuri care se leagănă, în tumult, cu acest dreptunghi de noapte a cărei profunzime variază, da, într-adevăr în stînga şi în interiorul acestui reflex, şi de cealaltă parte acest culoar în care se aude sunetul metalic anunţîndu-l pe controlorul italian.

Şi în timp ce între două vertebre cervicale superioare ale dumitale, atlas şi axis (noţiuni care urcă, asemeni gustului unei mese prea copioase, de pe vremea unor cursuri de istorie naturală, de demult), pătrunde încetişor un ac subţire şi ruginit, iată-l, acest om cu şapcă, deschizînd uşa glisantă, cerînd pe sub mustaţa stufoasă : „biglietti per favore" ; stingherit de nemişcarea dureroasă a gîtului dumitale, scotoceşti prin buzunarele paltonului şi ale hainei, şi abia în buzunarul pantalonului dai în sfîrşit peste foaia de hîrtie subţire care nu ştii cum a ajuns aici, fiindcă ar fi trebuit s-o pui la loc în portvizit, după obicei ; trebuie să mai fi trecut un controlor adineauri, acest controlor, în timp ce dumneata erai în vagonul-restaurant, dar atunci nu se uita la dumneata în felul ăsta, trebuie să-şi fi

închipuit că ai bilet de-a-ntîia ; e obişnuit să te vadă la clasa întîia ; e poate foarte surprins că te vede de astă dată aici ; trebuie să-şi pună întrebarea dacă nu cumva ai dat faliment ; salută ducînd cleştele la şapcă ; închide cu putere uşa glisantă.

Între a doua şi a treia vertebră cervicală, un alt ac lung cu capătul ruginit îşi face drum, se înşurubează, şi de-a lungul spatelui dumitale sînt alte ace care încep să înţepe, ceea ce te face să te freci de spătar, ceea ce le ajută să se înfunde, o duzină aproape care s-au şi înfipt, care-ţi stingheresc mişcările, asemeni unor gheare şi unor colţi care pătrund din ce în ce mai adînc, şi altele încă, un maxilar cu cincisprezece dinţi în flanc care scormonesc ca şi cum ar avea fiecare autonomia lui şi care se strîng subit, ceea ce te obligă să-ţi îndrepţi spinarea.

Nu vrei să întorci capul : ţi-e teamă să nu simţi răsuflarea acestui bot, să nu vezi privirea necruţătoare şi sticloasă, solzii acestui şarpe zgrunţuros a cărui coadă îngheţată se încolăceşte prinzîndu-ţi ambele picioare care nu mai izbutesc să se separe.

Bătrînul din faţa dumitale se ridică cu aerul că-ţi spune : „Uită-te ce uşor mă mişc" ; pare că pluteşte îndreptîndu-se spre uşa care se deschide în faţa lui aproape fără s-o atingă, imens, făcîndu-se nevăzut.

În glob, becul tremură şi lumina lui şovăie ca şi cum ar avea de gînd să se stingă îndată. Agnès tresare, deschide gura ca şi cum ar fi văzut deodată în faţa ei o groapă ; îşi aminteşte că e în tren, îşi trece mîna peste frunte, cîteva şuviţe ieşindu-i din batic, se uită la Pierre care-i apucă degetele, o sărută uşurel pe gît, îşi pune iar capul pe umărul lui, se uită la dumneata, îţi zîmbeşte, se lasă iar dusă de legănatul trenului, pleoapele i se închid uşor ; vapoarele de pe fotografia de deasupra ei au aerul că plutesc peste valuri de mătase aurită şi de un albastru întunecat, seara, în apusul unui fierbinte soare roman.

Pinii se legănau uşurel în lumină ; nu se vedea nimeni pe cîmp ; ţăranii dormeau probabil.

Singur în compartimentul dumitale, cu scrisorile lui Iulian Apostatul în mînă, a căror lectură o terminaseşi, oraşul cu domul Sfîntului Petru se şi vedea şi această apropiere te umplea de bucurie.

Atunci te-ai ridicat, ai pus cartea în valiză, ai lăsat jos de tot geamul şi ai privit casele care treceau, străzile, femeile ieşite în poartă, circulaţia, tramvaiele, Tibrul, Stazione Trastevere, iar Tibrul peste care aţi trecut, începutul zidurilor, Stazione Ostiense.

Ce uşurat ai răsuflat atunci, ce pregătit erai s-o întîlneşti pe Cecilia, ce grăbit erai să termini cu afacerile firmei Scabelli, ce dorinţă te cuprindea atunci de a veni o dată numai pentru ea, încă nu ştiai cînd, că va fi de data asta, că vei lua hotărîrea atît de curînd.

Treceaţi prin Stazione Tuscolana, apoi s-a apropiat poarta Mare cu mormîntul brutarului Eurysace de care se sprijinea un bătrîn beţiv care s-a ridicat, care a făcut semne spre tren ca şi cum ţi-ar fi urat bun venit la Roma, şi lucrările de refacere a şoselei.

A pornit-o din nou. Pietrele pe care voia să pună piciorul se sfărîmau, se clinteau din loc şi se rostogoleau din treaptă în treaptă pînă ce n-a mai fost cu putinţă să deosebească zgomotul căderii în mijlocul acestui vuet din ce în ce mai puternic care venea de jos.

Era un nor gros care se întindea şi, în depărtare, străbătînd pîcla înecăcioasă apărea o oarecare argintare.

A ajuns pe malul apei : vede cîteva reflexe vagi pe valuri ; ascultă îndelung tumultul.

Atunci pe tulburele rîu învolburat vine o barcă fără pînze în care stă un bătrîn în picioare, înarmat cu o vîslă pe care o ţine ridicată pe umăr, ca şi cum ar fi gata să lovească.

Deasupra bărbii aspre, violetă din pricina răsfrîngerilor luminii, n-are ochi ci numai două cavităţi ca două focuri cu flăcări şuierătoare care te împiedică să deosebeşti altceva din acest chip din pricină că-ţi iau vederea.

E o barcă de metal, o masă densă de rugină, dar ale cărei margini sînt lucioase ca nişte şine, ascuţite ca tăişul unei coase.

Barca acostează, abia se leagănă, rama se sprijină de nisipul întunecat ; o voce ciudat de blîndă se aude :

— Ce aştepţi ? Mă auzi ? Cine eşti dumneata ? Am venit ca să te duc pe malul celălalt. Văd că eşti mort ; nu te teme să nu te răstorni, barca nu se va lăsa sub apăsarea dumitale.

Dar nu, nu poate să apuce această mînă, şi pe propria lui palmă luminată de flăcările puternice ale focurilor vede prelingîndu-se din toate unghiile

un ulei negru corosiv care aderă la piele, care urcă vîscos şi se infiltrează în mînecă.

Se prăbuşeşte, valurile tulburi îi ling trupul şi luntraşul îl înhaţă, îl aruncă în fundul bărcii pe care o împinge iar pe apă ; atunci vocea lui, ca amplificată de aceste megafoane de metal de prin gări, îi urlă în ureche, în timp ce flacăra ochilor îl frige :

— Voiai să mergi la Roma, ştiu foarte bine, te cunosc ; nu mai ai timp să dai înapoi, te duc acolo.

Apoi a trecut pe sub poarta Mare şi aţi intrat în Roma.

Alte trenuri se apropiau de al vostru, mergînd aproape cu aceeaşi viteză, şi la ferestrele deschise bărbaţi şi femei priveau această înaltă rotondă roşie, templu al Minervei Vindecătoare, apoi clădirea gării, peroanele şi băncile lor de marmură.

Ce de timp s-a scurs de-atunci, şi totuşi nu-i decît ceva mai mult de o săptămînă ; niciodată înainte n-ai făcut două călătorii atît de apropiate una de alta, la Roma ; e tot timpul anterior, de ani de zile, care se acumulase, care stătea în echilibru ca un mare zid de cărămidă, şi care a început să se clatine deodată în cursul acestei călătorii, şi care continuă, care va continua mişcarea lui necruţătoare pînă mîine dimineaţă înaintea zorilor, pînă ce lucrurile vor fi luat în fine o nouă înfăţişare ceva mai stabilă.

Totul era încă în aşteptare ; tot viitorul era încă înainte alături de Cecilia, această posibilitate de a trăi cu ea o nouă tinereţe, prima dumitale tinereţe adevărată, încă intactă. Soarele pătrundea în Sta-

zione Termini prin stînga ; oh, aceste cîteva zile au fost atît de frumoase !

Vapoarele plutesc pe capul tinerei Agnès adormite în zgomotul pe care-l face trenul trecînd prin tunel. Deasupra urechii lui Pierre, în oglindă, tremură turlele din Carcassonne.

Cecilia tocmai se aşezase iar în compartimentul ei de clasa a treia, pe acest loc pe care-l ocupi dumneata acum, colţul de lîngă culoar cu faţa în direcţia mersului. Ce imagine putea ea să vadă deasupra acestui personaj din faţa ei care nu mai are pentru dumneata chip ?

Pe culoar, cu coatele pe bara de alamă, ai văzut trecînd acest zid mare pe care e scris : „În acest sat (tocmai ai mai trecut pe acolo, şi ai remarcat încă o dată piatra şi inscripţia ei, dar acest nume, pe această linie pe care dumneata cunoşteai atîtea nume de sate neînsemnate, acest nume tot nu-l ştii) în cutare an (la începutul secolului al nouăsprezecelea, o mie opt sute, bineînţeles, şi mai cît ?) Nicéphore Niepce a inventat fotografia" ; ai băgat capul pe uşă ca să semnalezi Ceciliei amănuntul, care s-a adîncit iar în cartea ei, al cărei titlu nu-l ştii, şi dumneata ai început să te gîndeşti la acele poze ale Parisului pe care le are în camera ei din Roma, arcul de triumf şi obeliscul, turlele catedralei Notre-Dame şi o scară a turnului Eiffel, aceste patru fotografii pe doi pereţi de fiecare parte a ferestrei ca cele care decorează acest compartiment, această cameră provizorie şi mobilă în care nu poţi să te întinzi să dormi.

Ploua peste munţii Jura cum a plouat astăzi ; geamul se acoperea de picături din ce în ce mai mari care coborau încet în diagonale sinuoase şi gîfîind parcă, la fiecare scuturătură, şi în tunele reflexul obrazului dumitale închipuia o breşă de umbră transparentă prin care zăreai fuga înverşunată a peretelui de stîncă.

Îţi spuneai : nu trebuie să priveşti în urmă spre această nenorocită şedere a ei la Paris, trebuie să uiţi aceste cîteva zile de rătăcire ; nu era cu adevărat ea, cea de acolo ; n-o să mai vorbim despre asta niciodată, merg la Roma, o s-o întîlnesc pe Cecilia la Roma, ştiu că mă aşteaptă acolo ; n-am fost împreună la Paris ; e o întîmplare că e aici, în spatele meu, citind cartea pe care a cumpărat-o în gara Lyon puţin înainte de plecare.

Ploua peste Alpi şi ştiai, în înălţimile invizibile ploaia se transforma în zăpadă ; totul era scufundat într-o albeaţă vătuită cînd s-a oprit trenul la Modana.

Stăteai jos (deci trebuie să fi coborît cineva la Chambéry sau într-o mică staţiune de pe vale), în faţa Ceciliei cufundată în lectură, care ridica iar ochii ca să se uite pe fereastră, spunînd „ce vreme!"

Fulgii se lipeau de geam. Vameşii v-au cerut paşapoartele. Ea a închis cartea pe care dumneata n-o citiseşi, de al cărei titlu nici nu ai întrebat-o măcar, în care putea să fie vorba de un bărbat care voia să meargă la Roma şi care îşi continua navigarea pe o ploaie măruntă de păcură care se făcea din ce în ce mai albă ca zăpada, din ce în ce mai uscată, ca bucăţelele unor pagini ferfeniţate, nicidecum cu adevărat culcat în barca de metal ci cu tîm-

pla sprijinită de peretele vertical rece și lustruit ca o sticlă, și care simți atunci un miros de fum, zărind din nou în întuneric licărirea roșie a unui foc, legănatul încetînd puțin cîte puțin, nisipul scrîșnind în atingere cu găoacea de metal care s-a deschis cum se deschid două mîini pe țărmul înnegurat, singur, luntrașul fiind dispărut în noapte, fără îndoială plecat în întîmpinarea altei umbre.

Ținea mereu strîns în mînă cele două prăjituri pe care i se imprimaseră palmele pline de ulei negru și de sînge, fiindcă se zgîriase de marginile bărcii în timpul plutirii prin somn.

Privea trei sau patru picături mari care curgeau încet, cu meandre, ca și cum s-ar fi străduit să reproducă un traseu complicat într-o regiune muntoasă și pustie.

Se auzea zgomotul constant al valurilor negre care lipăiau pe nisipul violet, și apoi deodată, din regiunea unde se vedea licărirea, o mare agitație de aripi, un zbor de corbi în toate direcțiile spațiului, unii trecînd pe deasupra capului său și continuîndu-și zborul deasupra fluviului, dacă e fluviu, sau a lacului, sau a mlaștinii poate, fiindcă se simte un miros de trestii, de mîl și de alge din ce în ce mai amestecat cu cel al focului care trebuie să fie făcut cu turbă, de care ar trebui să se apropie în sfîrșit, fiindcă doar n-o să mai stea mult timp culcat, singur, în această barcă stricată, de metal subțire și nesigur, care s-a deschis ca o păstaie, spălat de vălurele și de bulele lor de aer, cu vîrtejuri de nisip și pietriș care i se strecoară de-a lungul coapselor și a spatelui.

Corbii îl iau drept un cadavru, dacă sînt corbi, fiindcă în această lumină orice pasăre pare neagră și acestea nu scot nici un sunet ; două i s-au așezat pe umăr, apoi alta pe cap, înfigîndu-i ghearele în păr.

Se îndreaptă extrem de încet, gîtul mai întîi, apoi pieptul, apoi sprijinindu-se în mîinile rănite se ridică, se înalță clătinîndu-se pe genunchi ; iată-l în picioare tremurînd cu cei trei corbi ai lui imobili care nu-l slăbesc, își înfig în el ghearele, și alți doi care-i smulg cele două prăjiturele rotunde și murdare.

Ploaia din bucățele de hîrtie continuă, asemănătoare unor petale sau unor frunze moarte, așternîndu-se la suprafața apei pe care o acoperă aproape complet, dîndu-i înfățișarea unei picturi care se cojește, lipindu-se de ceea ce a mai rămas din hainele lui, de obraz, de ochii care începeau să se obișnuiască, să observe că nu era numai un simplu mal ci un port, că se afla un dig în dreapta, un chei ceva mai departe, trepte, verigi, că licărirea aceea era a unui far.

Urcă, se lasă dus ; zgomotul valurilor slăbește ; o rumoare îl asaltează din cînd în cînd în adieri, ca o imensă răsuflare ; știe că merge de-a lungul unui zid de cărămidă și iată acum poarta Mare dar fără tramvaie, fără cale ferată, fără muncitori, nici mulțime, fără nici o mișcare în lumina difuză, în fața căreia, pe un scaun curul [1] șade cineva, în mod clar mai înalt decît un om, nu numai cu un obraz ci cu

[1] Scaun de fildeș al înalților magistrați romani.

două, cel întors spre nenorocit strîmbîndu-se într-un rînjet în timp ce-i strigă :

— N-ai să te mai poţi întoarce niciodată,

dar celălalt, întors spre poartă, spre oraş, în acelaşi sens cu al său, obrazul pe care nu-l vede, aude că strigă şi el, mai îndelung, mai înăbuşit decît această lamentare pe care el nu o poate pronunţa, o proferează, devine un fel de lătrat, şi păsările se rotesc în jurul acestei căpăţîne duble prin ploaia hîrtiuţelor de pagini rupte.

Apoi totul devine tăcut ; nu mai e decît această mare şi confuză respiraţie emanînd din zid.

Vameşii, grăbiţi, cu fulgi de zăpadă pe uniforme şi în păr, v-au înapoiat paşapoartele şi au închis uşa după ei.

În compartimentul plin şi încălzit, printre oamenii ale căror figuri le-ai uitat, ale căror figuri nici măcar nu le-ai observat, francezi şi italieni care vorbeau fără îndoială, dar ale căror conversaţii nu le ascultai (nu era decît un zgomot ca acela al trenului care pornise din nou, care intrase în tunel), nu te uitai decît la Cecilia, aşezată în faţa dumitale, care-şi reluase cartea, care nu-ţi dădea nici o atenţie, nu părea să-şi dea seama că dumneata o pierduseşi, că încercai încet, cu greu, să o regăseşti, să te apropii de ea după prăpastia pe care o săpase între voi şederea la Paris, la care nu trebuie să te mai gîndeşti.

Ea începea să nu se mai gîndească, sau mai exact să nu se mai gîndească la dumneata cel din timpul acestei şederi la Paris, pentru că dacă ea reuşea să te aşeze între paranteze în timpul acestor cîteva zile scurse, să facă aşa ca şi cum dumneata n-ai fi

fost la Paris în acest timp, evitînd deci să-şi amintească de sosirea ei, de întîlnirile voastre, de vizitele făcute la numărul cincisprezece din place du Panthéon, atunci această călătorie pe care ea o dorise atît de mult îi apărea ca o reuşită, această călătorie în cursul căreia ea fusese atît de bucuroasă să-şi revadă oraşul natal fără ca dumneata să-i fii de nici un ajutor în această privinţă, aşa cum n-ai putut să-i fii de nici un ajutor Henriettei în ceea ce priveşte Roma cînd v-aţi întors acolo împreună, după război.

Ochii Ceciliei urmăreau distrat ultimele rînduri ale cărţii ; dumneata simţeai că se petrece ceva în sinea ei ; îi pîndeai expresia şi ea te lăsa în pace, ca şi cum n-ar fi observat că eşti acolo, deoarece, ca să-şi orînduiască amintirile din aceste două săptămîni, trebuia să te elimine pe dumneata din ele, trebuia să facă aşa ca şi cum nu cu dumneata făcuse această călătorie, trebuia deci să fie ca şi cum te-ar fi întîlnit din întîmplare în acest tren, să fie ca şi cum nici măcar nu ar fi luat masa cu dumneata adineauri ; zîmbindu-şi ei însăşi, visa că eşti departe, că se gîndeşte la dumneata, că îşi închipuia că avea să te întîlnească la Roma şi că deodată îşi dădea seama că eşti aici, şi că este foarte bucuroasă şi surprinsă pentru că era ca şi cum Roma venise în întîmpinarea ei ca s-o primească.

Iată ce citeai dumneata pe faţa ei, ce descifrai din acest dialog neformulat, dincolo de ecranul unei cărţi.

Şezînd chiar pe locul pe care stai dumneata acum, în mînă cu o carte închisă, cu capul întors spre dreapta, ea visa că privea în absenţa dumitale pei-

sajul posomorît al Piemontului pe care dumneata, călător obişnuit, îl priviseşi de atîtea ori, visa că ea îşi închipuia că eşti în faţa ei privind în acelaşi timp cu ea, fiindcă luaseşi, fără să bănuieşti, fără ca ea să bănuiască, acelaşi tren cu ea, visa că ar fi minunat să te întîlnească deodată, visa că doreşte cu putere să te vadă şi că deodată, într-adevăr, dumneata apăreai pe culoar, o zăreai, deschideai uşa, te instalai în faţa ei chiar în această poziţie în care stăteai, uitîndu-te la ea cam dintr-o parte, preocupat, din cauza firmei Scabelli fără îndoială, din cauza Henriettei pe care ea n-o văzuse niciodată.

Se uita acum la dumneata, veselă, amintirea scenelor pariziene, în care dumneata jucaseşi un rol atît de lamentabil, slăbind în faţa acestei imaginaţii mai puternice, dar ea ştia bine ce primejdioasă era toată această zonă şi că nu trebuia vorbit despre asta, că ar fi trebuit pentru ca cina să fie mai animată să vorbiţi despre Roma, unde ajungeaţi împreună, unde aţi fi vrut, amîndoi, ca celălalt să se afle ca să-l aştepte sau mai bine să fi plecat de acolo, să fi venit pînă la Torino ca să vă întîlniţi, să vă întîmpinaţi, să vă spuneţi ultimele noutăţi.

Ce tare se temea fiecare din voi de vorbele celuilalt, de o imprudenţă care ar fi putut strica sudura care se refăcea între voi ! Fără un cuvînt, aţi revenit pînă la compartimentul de clasa a treia din care cîţiva ocupanţi coborîseră între timp, astfel că ai putut să te aşezi lîngă Cecilia, să o iei pe după umeri în timp ce ea îţi spunea : „Sînt obosită“, dar

a trebuit să aşteptaţi pînă la Genova ca să puteţi stinge lumina.

În lumina albastră, ea a adormit pe umărul dumitale şi dumneata o mîngîiai şi sărutai încetişor părul negru care se desfăcea puţin cîte puţin, scăpa din ordinea strictă în care-l menţineau agrafele, luneca pe gîtul dumitale, îţi gîdila buzele, nările, pleoapele.

În oglinda de deasupra umărului lui Pierre turlele negre se mişcă. Prin oglinda pe care o face fereastra, prin reflexul compartimentului, trec lumini ale cîmpiei, faruri de automobile, camera luminată a unui canton cu o fetiţă, întrevăzută exact o clipă, desfăcîndu-şi uniforma ei de şcolăriţă în faţa unui dulap cu oglindă. Şi mai e şi un alt reflex, cel mai tremurător din toate, în ochelarii cu ramă de metal ai bătrînului italian din faţa dumitale care a şi adormit, al fotografiei de deasupra dumitale, în ceafă, care, ştii bine, reprezintă arcul de triumf înconjurat de taxiuri demodate.

Dumneata nu aveai încă stabilitatea, situaţia, obiceiurile de care căutai prin călătoria de faţă să te lepezi ; nu locuiai încă între pereţii de la numărul cincisprezece din place du Panthéon, de unde voiai să pleci ca să trăieşti altundeva la Paris cu Cecilia, dar pe care nu-i vei părăsi, la care eşti condamnat acum pînă la moarte, pentru că Cecilia nu va veni lîngă dumneata, pentru că dumneata n-o vei face să vină aşa cum aveai atît de ferm intenţia plecînd din gara Lyon azi-dimineaţă, cum mai aveai atît de ferm intenţia pînă la..., cum mai credeai că ai

atît de ferm intenţia pînă la..., pentru că n-o vei aduce la Paris, ştiind prea bine de azi înainte că asta ar duce, în ciuda tuturor eforturilor pe care ai putea să le încerci pentru a o înşela şi a te înşela în această privinţă, la o despărţire lentă dar inevitabilă, lentă dar în felul cel mai penibil, mai degradant pentru amîndoi, şi că, dacă o părăseşti (şi o vei părăsi, în ciuda dragostei dumitale sincere, foarte curînd), această slujbă pe care i-ai găsit-o la Paris se va dovedi a fi o simplă iluzie, că ea nu va putea rezista fără protecţia dumitale pe care atunci i-o vei refuza, pentru că nu vei mai voi s-o vezi,

deci nu stăteai încă în acest apartament la care eşti condamnat pînă la moarte pentru că nu va mai fi altă Cecilie, pentru că e prea tîrziu acum, pentru că asta era ultima dumitale şansă de a întineri, şansă pe care ai făcut totul ca s-o apuci, cel puţin atîta ai dreptul să recunoşti, dar care s-a destrămat în mîinile dumitale, care s-a dovedit inexistentă în realitate, părînd astfel numai datorită uitării, laşităţii de care era cuprinsă inteligenţa dumitale,

nu aveai încă aceste mobile care înfrumuseţează salonul vostru pentru că erau încă la părinţii dumitale sau la ai Henriettei sau nu le cumpăraseşi încă,

dumneata nu erai încă tatăl acestor copii : Madeleine, Henri, Thomas, Jacqueline, pentru că abia te însuraseşi, pentru că erai în călătoria dumitale de nuntă şi pentru prima oară cînd mergeai la Roma, oraşul la care visai de pe vremea cînd erai în liceu şi cînd te plimbai prin muzee,

primăvara în toate împrejurimile Parisului pomii fructiferi fiind în floare, o vreme minunată făcîndu-se simţită prin ferestrele deschise, cu Henriette lîngă dumneata, fericită în rochia ei nouă după moda timpului, care se minuna la vederea celor mai prizărite dealuri, ţinînd în mînă un ghid albastru al Italiei în ediţia veche pe care îl mai aveţi încă pe unul din rafturile micii voastre biblioteci de lîngă fereastra care dă spre cupola luminată sîmbăta, în timp ce dumneata te străduiai să înveţi pe de rost exemplele unei gramatici italiene,

pădurea Fontainebleau plină de mlădiţe (şi nu-i aşa că ea ţi-a vorbit atunci de aceste plimbări pe care le făcuse cu surorile ei cînd era mică, terorizată de îndată ce se lăsa seara să nu-l întîlnească pe Marele Hăitaş care le-ar fi certat şi le-ar fi luat cu el ?),

aversele precedîndu-vă şi făcînd să strălucească acoperişurile trotuoarelor, coastele orbitoare ale munţilor.

La frontieră, soarele scăpăta, se vedeau culmile aurite deasupra umbrelor, şi poliţiştii v-au cerut paşapoartele.

Apoi n-a mai fost decît această vastă şi confuză respiraţie emanînd din zid. Atunci, bătrînul chip italian al vameşului a început să surîdă cu compasiune şi să murmure :

— Unde eşti dumneata, ce faci, ce doreşti ?

— Am ajuns pînă aici prin atîtea primejdii şi rătăciri pentru că sînt în căutarea acestei cărţi pe care am pierdut-o, pentru că nici nu ştiam că se află în posesia mea, pentru că nici nu m-am îngrijit măcar să-i descifrez titlul deşi acesta ar fi

fost singurul bagaj adevărat pe care l-aş fi luat cu mine în aventura mea. Mi s-a spus că în acest oraş, ale cărui porţi le păziţi cu atîta străşnicie, aş putea să-mi procur un exemplar.

— Dar crezi tu că ştii într-adevăr destul de bine italieneşte ca să poţi citi versiunile care, poate, dacă au mai rămas vreunele într-o stare destul de bună, vor putea să-ţi fie oferite ?

„Intră, poarta e larg deschisă şi cu celălalt chip al meu voi supraveghea primii tăi paşi ; nu-ţi rămîne altă soluţie : eu nu pot decît să închid calea în urma ta şi să te asigur că e închisă, decît să-ţi împrumut una din călăuzele mele, o lupoaică a cărei blană seamănă atît de bine la culoare cu pămîntul şi cu acest abur care iese din pămînt încît tu, cu ochii tăi împăienjeniţi, n-o vei putea vedea decît din cînd în cînd, cînd vei fi foarte aproape de ea, deosebind atunci părul şi ghearele ei, dar de obicei va trebui să te orientezi numai după răsuflarea ei şi după cum scormoneşte pămîntul."

Luna ivindu-se deasupra munţilor aurii şi împurpuraţi, decor de vesele flăcări imense în faţa căruia chipul vameşilor devenea pe încetul vineţiu, cu aceeaşi vulgaritate în trăsături ca cei de azi, dar cu mult mai multă morgă şi cruzime.

Cînd trenul a pornit din nou ca să se afunde în tunel, lumina încă nu fusese aprinsă, nici măcar aceea a veiozei ; au fost cîteva clipe de întuneric total, apoi gura tunelului de un verde ca smaraldul, această spărtură de cer crepuscular deasupra văilor întunecate, abrupte şi vaste ale Piemontului.

Era o Italie poliţienească pe vremea aceea, intoxicată de visul Imperiului, cu uniforme în toate

gările, dar aerul pe care îl respirai, acest aer pe care nu-l cunoscuseşi pînă atunci, primăvara în sfîrşit adevărată pe care o simţeai, despre care cele ale Franţei nu-ţi dăduseră decît o palidă idee, ar fi trebuit ceva mai mult decît sinistra prostie înarmată ca să te împiedice s-o simţi, şi i-ai spus Henriettei care-ţi mărturisea indispoziţia ei, i-ai spus : „Ei nu există", ceea ce ea s-a străduit să creadă, în zadar.

Noaptea călătoreaţi de-a lungul mării o dată cu luna care strălucea pe valurile liniştite, ea lîngă dumneata ca Agnès lîngă Pierre, ţinînd-o de talie, ea cu capul pe umărul dumitale, cu mîinile ei pe genunchii dumitale, cîteva şuviţe de păr agitate de curent venind să-ţi gîdile pleoapele, şi dumneata le îndepărtai cu un gest al mîinii ca pe nişte insecte blînde ; din pricina căldurii, îţi scoseseşi haina şi simţeai prin cămaşă nările şi respiraţia ei.

Din ce în ce mai mult te-ai sucit ; din ce în ce mai mult nu mai stai cu spatele sprijinit de spetează ci de geam, astfel că poţi să vezi direct fotografia arcului de triumf în mijlocul taxiurilor demodate. În faţa dumitale, în geam, dincolo de profilul bătrînei italience, imaginea compartimentului este brusc străbătută, sfărîmată, împrăştiată de un alt tren care trece cu toate ferestrele luminate, sau aproape toate, fără să le poţi număra, nici să vezi prin ele, din cauza dublei viteze, făcînd un zgomot cu atît mai violent cu cît tocmai aţi intrat în tunel ; acum cînd trenul şi tunelul s-au terminat, iată că faţa lunii iese de după ecranul unui munte şi se

atîrnă cîteva clipe ceva mai jos de imaginea plafonului.

Luminile se înmulţesc ; iată străzi cu firme luminoase, şi cafenele în plină activitate. Te uiţi la ceas ; asta-i, vă apropiaţi de Genova ; o să mai fie un tunel lung apoi veţi ajunge în Stazione Principe.

Trece un tramvai, bălăbănindu-se, aproape gol. Cei doi muncitori vin să-şi ia rucsacurile. Sibila se duce să se aşeze în colţul de lîngă fereastră. Agnès priveşte pereţii zgrunţuroşi care defilează.

Iată centrul oraşului, portul în dreapta voastră cu vapoare ale căror ferestruici sînt toate aprinse, faimosul far, cheiurile, alte trenuri, toţi călătorii care aşteaptă cu bagajele lor, clădirile înalte deasupra ridicîndu-se pe stîncă, staţia, Agnès care se ridică în picioare ca să coboare geamul.

Iar dumneata, în nemişcarea subit deplină, dumneata învîrteşti în mînă această carte pe care n-ai citit-o, dar datorită căreia începe să ţi se impună cu atîta putere o altă carte pe care o imaginezi, această carte care ai dori atît de mult să fie pentru dumneata, în împrejurările de faţă, ghidul albastru al rătăciţilor în căutarea căruia aleargă, înoată şi se strecoară acest personaj embrionar care se zbate într-un peisaj încă nedefinit, rămîne tăcut în faţa vameşului Janus al cărui chip dublu se află sub o coroană de corbi, ale căror pene negre sînt tivite cu un chenar de flăcări astfel lăţindu-se încît toate aripile lor sînt curînd în flăcări, apoi corpul întreg, apoi ciocul şi labele asemănătoare metalului încins la alb, numai ochii rămînîndu-le ca nişte reci perle în mijlocul jeraticului,

care aude un şuierat, se străduieşte să vadă, dar nu mai e decît un nor gros care se lăţeşte, şi, în depărtare, dincolo de arca mare care se mai vede încă, o oarecare argintare ca un reflex al zorilor,

în mijlocul acestei ceţe dense începînd să se risipească zăreşte coada şi labele, crede că zăreşte urechile unei vulpi sau ale unui lup, ale unei lupoaice,

o porneşte iar, trece pe sub poarta Mare îndărătul căreia nu găseşte nicidecum o stradă ci o crăpătură între stînci, aude paşii uşori ai lupoaicei în întuneric pe măsură ce pătrunde în defileul întortocheat unde i se pare că într-adevăr ceva se luminează sus, priveşte pentru ultima dată în urma lui, zăreşte prin ceaţa care se condensează într-o lentă rouă metalică, formînd o perdea de nepătruns cu ochii, buzele vameşului desenate foarte clar în flăcări subţiri,

a pierdut urmele lupoaicei, se grăbeşte, pipăie peretele sub lumina argintie care vine prin deschizătura rotundă de sus, nu de stîncă acum ci de pămînt cu apă care se prelinge, o şiroire care-l împiedică să distingă răsuflarea fiarei călăuze, apoi vorbe, paşi, ca şi cum ar ajunge la o bifurcare de drumuri, apoi torţe pe care le întrezăreşte, oameni în cămeşoaie albe care poartă cadavre cîntînd cîntări sub o nouă deschizătură de sus care aruncă un con de lumină mai puţin clară decît aceea precedentă (trebuie să fie asfinţitul),

aude din nou răsuflarea, din ce în ce mai puternică, semănînd cu un sforăit de cal, cu un nechezat de cal,

într-o galerie dreaptă care urcă şi prin care începe să fugă, la capătul căreia zăreşte gura ei, verde

în lumina asfințitului, prin care iese o lupoaică de mărimea unui cal, cu un călăreț care are niște corbi cu aripile desfăcute în mîini, care seamănă cu niște șoimi, care se înalță rotindu-se între casele înalte deasupra unor arcade, la ferestrele cărora se aprind lămpi mici care au amploarea aripilor de vultur,

ajunge într-o mică piață în care sub pomi sînt mese, carafe de vin, doi-trei bărbați care se apropie de el (sînt niște italieni, își spune, niște italieni pe care-i cunosc),

se freacă la ochi atît de tare încît dă jos ultimii solzi de hîrtie, ascultă cuvintele care i se adresează, dar nu înțelege,

iar dumneata, în nemișcarea deplină, învîrtești cartea în mînă.

Cineva ți se adresează : „scusi, signore", o femeie tînără care intră, foarte înaltă, cu buzele foarte roșii, purtînd un mantou de lînă bej și o valijoară vineție pe care se uită unde s-o pună ; o să scoată din valiză și ea o carte ?

Dumneata o pui pe-a dumitale pe banchetă ; te întrebi de ce nu mai pleacă trenul ; te ridici ca să te duci să vezi ce oră arată ceasul de pe peron.

VIII

Iată-te iar înapoi, cu mintea tot atît de plină de agitația care n-a făcut decît să crească și să se facă tot mai confuză de cînd trenul s-a pus în mișcare la Paris, cu trupul furnicat de înțepături de

oboseală care devin din sfert în sfert de oră mai ascuțite, intervenind din ce în ce mai violent în curgerea gîndurilor dumitale, stingherindu-ți vederea cînd încerci să privești un obiect sau un chip, atrăgîndu-ți brusc atenția spre o regiune a amintirilor dumitale sau a proiectelor dumitale pe care tocmai vrei s-o eviți, fremătînd, fermentînd, cu totul răsturnate în noua reorganizare a imaginii dumitale însuți și a vieții dumitale care e pe cale să se împlinească, să se desfășoare implacabil fără ca voința dumitale să aibă aici vreun rol, această metamorfoză obscură din care, îți dai seama bine, nu percepi decît o zonă minimă, ale cărei limite îți rămîn în mare parte necunoscute și asupra cărora ai avea atîta nevoie să arunci o oarecare lumină, cele mai anevoioase cercetări, cea mai încăpățînată răbdare nefiind cu siguranță un preț prea mare pentru a face să se retragă oricît de puțin întunericul, pentru a căpăta oricît de puțină siguranță și libertate asupra acestui determinism care pentru moment te strivește în noapte, această mare lucrare care continuă înăuntrul dumitale, destrămînd puțin cîte puțin personajul dumitale, această schimbare de luminație și de perspectivă, această rotație de fapte și semnificații, ivită din oboseala dumitale și din împrejurări, ivită din hotărîrea care credeai că îți aparține, din situația dumitale în spațiul comportărilor umane, și traducîndu-se prin oboseala care este într-un fel zgomotul și gîfîiala ei, și scăldîndu-te într-o sudoare aproape uscată care-ți lipește cămașa de piele, secătuindu-te cu acest soi de amețeală, cu acest dezechilibru al sistemului dumitale digestiv și respirator, cu această

indispoziţie, această slăbiciune subită, cu această împleticire care te sileşte să te sprijini de uşor, cu această îngreunare a pleoapelor şi a capului care te face să nu te aşezi la drept vorbind ci să te prăbuşeşti pe locul dumitale fără ca măcar să-ţi dai osteneala să iei întîi cartea pe care ai lăsat-o pe el şi pe care o scoţi cu greu de sub coapsele dumitale, sprijinindu-te în colţ, întinzînd picioarele între cele ale bătrînului italian din faţa dumitale, singurul care are poate ochii deschişi, nu poţi să vezi îndărătul ochelarilor lui rotunzi care lucesc în întunericul albastru, înfundîndu-ţi bărbia în guler şi mîngîind-o cu mîna ca să simţi toată această barbă care a crescut de azi-dimineaţă,

fiindu-ţi sete, fiindu-ţi poftă să bei acest vin cristalin care sclipeşte în carafele cu forme de adolescentă pe mesele de fier vopsite în roşu în noaptea sfîşiată de ghirlandele becurilor electrice împrejurul cărora bîzîie roiuri de ţînţari, împrejurul cărora o mulţime din ce în ce mai numeroasă s-a adunat ca să-ţi vorbească, pe care ai înţelege-o poate dacă ar înceta gălăgia, dacă cineva s-ar desprinde ca să pronunţe cîteva cuvinte clare,

spunînd cu glas tare : mi-e sete, fără ca nimeni să audă, repetînd mult mai tare, provocînd prin această zgîlţîire o undă de tăcere care se întinde pînă la marginile pieţii sub ferestrele caselor înalte din care căpăţîni atente te privesc, repetînd fără a reuşi să te faci înţeles, în timp ce ei se sfătuiesc între ei, se întreabă, din ce în ce mai neliniştiţi şi mai suspicioşi,

arătînd cu degetul carafele aşa încît unul dintre ei, cu multă şovăială în gesturi, simţindu-se ţinta

atenţiei tuturor, umple pe jumătate un pahar, vărsînd mult vin pe mîini, pe manşetele cămăşii în carouri albastre şi violete, îl înalţă în mînă, făcîndu-te să-l priveşti cum îl tot învîrte în faţa unui bec, ţi-l întinde,

cuprins de un tremur convulsiv, apropiind marginea paharului de buze cu mare greutate, reuşind în fine să bei o înghiţitură (atunci paharul se ştirbeşte între buzele dumitale), scuipînd cu putere ţăndări ascuţite, vinul atroce care-ţi arde gîtul şi gîtlejul cu o asemenea furie încît urli de durere, încît azvîrli paharul în faţada unei case unde spargi un geam, o pată enormă începînd să murdărească tencuiala şi cărămizile,

frecînd cu mîna bărbia aspră, unsuroasă şi murdară, deschizînd ochii, examinîndu-ţi degetele în lumina albastră.

Cine a stins lumina ? Cine a cerut să fie stinsă în timp ce dumneata colindai culoarele în căutarea unui vagon-restaurant care ar fi trebuit foarte bine să ştii că fusese detaşat la Genova, în căutare de ţigări care te-ar fi ajutat foarte bine să stai treaz, să te fereşti de aceste visuri absurde care nu fac decît să sporească tulburarea şi confuzia cînd dumneata ai fi avut atîta nevoie să priveşti situaţia în faţă foarte calm, cu detaşare, cum numai un străin ar fi putut s-o privească ;

căci dacă e sigur acum că n-o iubeşti cu adevărat pe Cecilia decît în măsura în care ea este pentru dumneata faţa Romei, vocea ei şi atracţia ei, că dumneata n-o iubeşti fără Roma şi în afara Romei, că n-o iubeşti decît din cauza Romei, pentru că ea a fost acolo, într-o mare măsură, pentru

că ea e mereu acolo călăuza dumitale, poarta Romei, aşa cum se spune despre Maria în litaniile catolice că e poarta cerului, şi ar trebui neapărat să ştii, din ce motive Roma are în faţa dumitale un asemenea prestigiu, şi de asemeni cum se face că acest prestigiu nu are destulă soliditate obiectivă pentru ca Cecilia să se poată face în mod conştient, deliberat, ambasadoarea lui la Paris, cum se face că Henriette, în ciuda a tot ceea ce Oraşul Oraşelor reprezintă cu necesitate pentru ea, cu catolicismul ei, a putut să considere ataşamentul pe care-l porţi Romei drept expresia însăşi a ceea ce ea îţi reproşează,

la fel, cum se face că dragostea dumitale pentru Cecilia s-a schimbat sub ochii dumitale, ţi se prezintă de azi înainte sub altă înfăţişare, în alt sens, şi de asemeni ar trebui acum să examinezi pe îndelete şi cu sînge rece temeiul şi amploarea reală a acestui mit care e pentru dumneata Roma, limitele, vecinătăţile acestei înfăţişări sub care acest imens obiect se prezintă în faţa dumitale, încercînd să-l faci să se întoarcă sub privirea dumitale spre interiorul spaţiului istoric, ca să cunoşti mai bine legătura pe care o are cu purtarea şi cu hotărîrile dumitale însuţi şi a celor care te înconjoară, ai căror ochi, purtări, vorbe, a căror tăcere condiţionează gesturile dumitale, dacă cel puţin ai putea rezista somnului şi acestor coşmare care-ţi dau asalt în lumina albastră care te lasă pradă oboselii dumitale şi monştrilor ei.

Cine a cerut să se stingă lumina ? Cine a vrut această veioză ? Lumina era brutală şi iritantă, dar obiectele pe care ea le lumina prezentau cel puţin o suprafaţă solidă de care aveai impresia că poţi să te sprijini, să te agăţi, cu care dumneata încercai să-ţi făureşti o fortăreaţă împotriva acestei infiltraţii, acestei crăpături, acestei întrebări care se întinde, umilindu-te, împotriva acestei interogaţii contagioase care începe să zgîlţîie tot mai multe piese din această maşină externă, din această armură metalică a cărei inconsistenţă şi şubrezenie nici dumneata însuţi nu o bănuiai,

în timp ce albăstreala care rămîne ca suspendată în aer, care-ţi dă impresia că trebuie să treci de ea ca să vezi cu adevărat, această albăstreală la care se adaugă acest veşnic clătinat, acest zgomot, aceste respiraţii abia ghicite, întoarce lucrurile la incertitudinea lor originară, nicidecum nemilos văzute ci reconstituite plecînd de la indìcii, astfel că şi ele te privesc aşa cum le priveşti şi dumneata,

întorcîndu-te pe dumneata însuţi la această liniştită teroare, la această emoţie primitivă în care se afirmă cu atîta putere şi elevaţie, deasupra ruinelor atîtor minciuni, pasiunea existenţei şi a adevărului.

Priveşti stăruitorul bec albastru ca o perlă mare, nicidecum clară la drept vorbind, dar izvor în culoarea ei densă, susurătoare, de dulci ecouri pe toate mîinile şi pe toate frunţile celor adormiţi, şi, în această cupolă a lămpii de plafon care le adăposteşte, cele două sfere micuţe transparente în interiorul cărora ghiceşti filamentele reci adineauri atît de brutal strălucitoare, ca cele ale lămpilor de pe culoar dincolo de care apar, din cînd în cînd dar din ce în ce mai rar, cîteva drumuri de ţară, pe malul apei, încă oarecum animate.

Luni seara, cînd Cecilia va ieşi din palatul Farnese, te va căuta din ochi prin întuneric, te va descoperi lîngă o fîntînă în formă de lavoar aşteptînd-o cu aprehensiune, pentru că în acest moment, în timpul cinei la restaurantul Tre Scalini, va trebui să ajungi la mărturisiri şi la dureroasa precizare, pentru că, ştii bine, va fi imposibil să nu-i spui, s-o mai laşi să spere că hotărîrea dumitale va veni, să-şi închipuie că dumneata mai cauţi pentru ea o slujbă la Paris, că eşti pe punctul de a-i găsi ceva, cînd dumneata de fapt nu mai cauţi, cînd dumneata de fapt ai şi găsit.

Va fi imposibil să taci atunci, în momentul în care te vei pregăti să pleci, după această vizită consacrată numai ei, după aceste cîteva zile în cursul cărora ea va fi fost atît de fericită de surpriza pe care i-o vei fi făcut, pe care i-o vei face peste cîteva ceasuri, în timpul cărora ea îşi va fi închipuit că a cîştigat în sfîrşit partida, să nu-i spui că aveai la început intenţia să-i anunţi altă surpriză — că găsiseşi în sfîrşit o slujbă pentru ea, că avea să plece la Paris, că putea să-şi dea demisia de la ambasadă, să înceapă a se pregăti, să înceapă a-şi lua rămas-bun de la Roma şi a recapitula pentru ea însăşi toată ştiinţa pe care aţi reuşit s-o înmagazinaţi aici amîndoi,

că făcuseşi demersuri pentru a găsi o locuinţă, că aveai mai multe posibilităţi în vedere, că totul era gata, la îndemînă, şi că dumneata ai renunţat,

imposibil să nu încerci să-i explici din ce motive s-a produs această schimbare, pentru ca ea să părăsească orice speranţă în această direcţie,

imposibil să taci pentru că această tăcere ar constitui, date fiind împrejurările, dat fiind acest fel de promisiune şi de declaraţie solemnă pe care fără îndoială o va descifra în călătoria extraordinară pe care ai făcut-o numai pentru ea, o minciună de extremă gravitate care ar învenina raporturile pe care doreşti să le păstrezi cu ea, raporturile dumitale cu Roma însăşi, ar întuneca, ar vicia însăşi atmosfera relaţiei cu dumneata însuţi pe care cauţi s-o purifici.

Va trebui deci în această ultimă seară, deoarece vrei să aştepţi pînă în ultima seară ca să vă puteţi bucura amîndoi în aceste cîteva zile cel puţin de aparenţa fericirii care de fapt îţi scapă, să opreşti totuşi o firimitură din viaţa pe care o credeai atît de apropiată şi care se pierde din ce în ce mai mult în iluzoriu şi imposibil,

să ai curajul la restaurantul Tre Scalini, privind Fîntîna Fluviilor, atunci cînd ea va fi foarte tulburată la gîndul apropiatei dumitale plecări, dar atît de fericită că te are încă o seară numai pentru ea, presimţire, va gîndi ea, a unei posesiuni mult mai durabile, altundeva,

să-i dai această lovitură, această decepţie, să-i declari, să încerci să-i demonstrezi că totul era gata şi că totul e pierdut,

dar vei fi incapabil de această demonstraţie, de această explicaţie ; chiar dacă ai avea cuvintele gata pregătite, faţa ei, uimirea ei, neînţelegerea ei te-ar face incapabil.

Toate împrejurările, toate actele dumitale din zilele precedente îi vor apărea ca să te dezmintă ; nu te va putea crede ; va vedea în toate astea mă-

rinimie, sacrificiu pentru Henriette pe care o va invidia, pe care o va urî, superba tresărire în ultima clipă a unui ataşament vechi în agonie, închipuindu-şi că va fi de-ajuns să mai aştepte puţin, deoarece, tocmai i-ai spus, în sfîrşit totul e gata, pentru ca hotărîrea dumitale să rupă ultimele legături care o împiedicau să se impună.

Această certitudine, această încredere în dumneata, pe care încă n-o avea, această mărturisire i-o va da, astfel încît nu numai tăcerea dumitale ci chiar explicaţia va fi minciună, deoarece ea nu va înţelege, deoarece ceea ce dumneata vei fi făcut o va împiedica.

Ei se vor întoarce privind pata, sfărîmăturile de tencuială şi de cărămidă căzînd peste ei, unii loviţi de ţăndări de sticlă, se vor îndepărta de dumneata cu uimire şi ură, murmurul pălăvrăgelii lor agitîndu-se şi ascuţindu-se, şi atunci, în acest moment poliţiştii vor rupe cercul lor şi te vor înhăţa, fără brutalitate, mai degrabă cu milă, văzînd bine că abia vei mai putea merge, tîrînd picioarele, pielea dumitale rîcîind prin găurile pingelelor rupte solul aspru şi fierbinte, ţinîndu-te de umeri, ridicîndu-ţi din cînd în cînd capul care se va lăsa în jos din nou, voind chiar să te îmbărbăteze prin ininteligibile cuvinte blînde,

ducîndu-te pe străzile din Trastevere, cei ce vor sta la mese prin *pizzerii*, dinaintea cuptorului aprins din capătul sălii joase aproape cufundată în întuneric, aruncîndu-ţi priviri bănuitoare în timp ce-şi vor turna un pahar de Frascati cu toată căldura unei nopţi romane radiind din pietre şi pavaj.

Prin porţile unui templu, între coloane, vei zări un idol strălucitor cu o torţă fumegînd şi nori de tămîie din care o rafală te va învălui, în timp ce de la ferestrele caselor din piaţă toată familia da Ponte te va privi fără să te recunoască.

Vei intra într-o curte plină de puşti, cruci şi săbii, vei urca pe o scară îngustă spiralată mai multe etaje pînă în podul imensului Palat al Justiţiei de-a lungul Tibrului prin ale cărui lucarne vei zări cupola Sfîntului Petru iluminată, monumentul lui Victor-Emmanuel luminat, piaţa termelor cu gara, auzind un fel de rumoare ridicîndu-se dintr-un Coliseu nou-nouţ, pînă dinaintea unei portiţe întunecate.

Chiar ceea ce vei face în seara aceea o va împiedica să înţeleagă ceea ce îi vei fi spus, pentru că nu vei fi nevoit să te întorci la Albergo Quirinale să-ţi iei valiza, să te grăbeşti după-masă ; te vei întoarce să petreci restul serii cu ea la numărul cincizeci şi şase de pe via Monte della Farina, în casa ei, timp de trei zile şi casa dumitale ; cel mai mic pas în această direcţie, din paşii dumitale tîrşiţi din pricina proastei dispoziţii, din pricina acestei voinţe pe care o vei avea de a o face să înţeleagă adevărul, din pricina tuturor sforţărilor pe care le vei fi făcut în acest scop în timpul cinei, în zadar, pe care le vei face pe drum, din pricina oboselii anticipate a drumului de întoarcere, cea mai neînsemnată mîngîiere, toate inflexiunile vocii dumitale patetic drăgăstoase vor contrazice în sinea ei spusele dumitale.

Ea te va trage după sine, te va îmbărbăta şi în noaptea romană vei citi, spre ruşinea şi disperarea

dumitale, pe fața ei zîmbetul unui triumf, vai, iluzoriu, pe care se va strădui să ți-l ascundă, crezînd că-ți face astfel jocul, că-ți este astfel de ajutor.

Amîndoi pe patul ei, sub acele fotografii, vă veți mîngîia stînd de vorbă, dar, pentru ca ea să poată crede că după ce i-ai găsit o slujbă, o situație, oricît de provizorie ar fi ea, ca să vă instalați amîndoi la Paris, dumneata lași totul baltă, constrîns de inconsistența atît de implacabil evidentă a dragostei dumitale, a condiționării ei de loc, ar trebui desigur ca dumneata să-i fi spus toate astea mai înainte.

Ea te va lăsa deci să vorbești, dar nu va înțelege, spunîndu-și : nu l-aș fi crezut atît de credincios, de cinstit ; ce recunoscătoare îi sînt că mi-a mărturisit toate astea ! Îl cunosc mai bine decît se cunoaște el, am acum mai multă încredere în el decît el însuși ; acum nu mai am de așteptat decît cîteva săptămîni ; am reușit să-l smulg din această timiditate care-l ținea înlănțuit, eu sînt forța și tinerețea lui.

I-ar trebui puțin timp ca să cîntărească bine asemenea cuvinte ; ar trebui să i le fi spus de ieri sau chiar de alaltăieri, adică mîine, ca să se fi putut gîndi la ele în clipele în care te va privi dormind, sau va lucra, luni, la palatul Farnese, despărțită de dumneata, ca să fi putut să te facă să le repeți de mai multe ori pentru a se convinge că ai spus chiar acest lucru și că altă interpretare nu e cu putință.

Ar trebui să strici deci aceste două sau trei zile în timpul cărora sperai totuși să profiți tocmai de această libertate în cucerirea căreia plecaseși.

Vai, toată această vizită va fi deci neîncredere, eforturi din partea ei de a smulge ceea ce ea va crede că nu e decît o ultimă legătură, sarcasme blînde cărora îți va fi atît de greu să le rezisti, aproape imposibil ?

Dar chiar dacă de mîine îi vei spune totul (și cum să-i spui ?), luni seara, pe peron, în fața vagonului de clasa a treia pe care va sta scris „Pisa, Genova, Torino, Modana, Parigi", ea tot nu va fi înțeles, tot își va închipui că dumneata vrei ca ea să-ți forțeze mîna, că nu ești sincer în această renunțare, agățîndu-se de ceea ce îi va părea atît de pozitiv : călătoria necerută de firma Scabelli, slujba despre care îi vei fi vorbit în amănunt, pentru că ea îți va fi cerut toate precizările, temîndu-se mai întîi de o minciună în celălalt sens, și cînd, după ce-ți vei fi reținut punînd o carte, speri dumneata, un loc ca acesta pe care stai acum, vei coborî iar ca s-o mai vezi și s-o îmbrățișezi, fără îndoială că-ți va spune și de data asta :

„Așadar cînd mai vii ?"

cu scopul de a te determina să arunci în sfîrșit această nouă mască, profitînd de emoția dumitale, de forfota gării, această nouă mască pe care o vei fi luat, va crede ea, ca s-o pui la încercare, mai ales jucîndu-ți dumitale însuți o comedie ca să rezolvi unele încordări interioare,

cu scopul de a avea siguranța în sfîrșit că data viitoare vei reveni cu acest frumos proiect și mai bine conturat, definitiv adoptat, regretînd că în aceste cîteva zile a trebuit să lupte atît de dîrz, că ele n-au devenit o frîntură din viața fericită pe care ea o va simți atît de apropiată,

şi atunci vei putea într-adevăr dumneata, vei găsi cuvintele, şi chiar dacă le vei găsi vei avea într-adevăr curajul, cu numai cîteva clipe înainte de plecare, avînd în faţă perspectiva unei atît de grele, de lungi, de singuratice călătorii, vei fi într-adevăr capabil să-i spui adevărul ?

Nu, asta nu stă în puterea dumitale, şi singurul mijloc pentru ca ea să nu acorde vizitei dumitale şi tuturor acestor demersuri şi proiecte care au provocat-o, despre care vei fi silit să-i vorbeşti amănunţit, o înşelătoare importanţă decisivă într-un sens cu totul altul decît cel care iese acum pe încetul la iveală, ar fi ca ea să nu afle decît mai tîrziu, destul de mult mai tîrziu, de la o terţă persoană poate, sau din aluzii, cînd această speranţă în dumneata, care n-ar putea decît să fie dezamăgită în forma ei actuală, se va fi vestejit pe încetul sau se va fi transformat în altceva.

Ar trebui deci să renunţi cu totul de a o vedea de astă dată ; neînştiinţată fiind, ea nu te aşteaptă.

Ar trebui ca ea să nu ştie că ai venit, că îi găsişeşi o slujbă, o situaţie, pentru că de fapt pentru ea e ca şi cum dumneata n-ai fi găsit-o, n-ai fi căutat-o, pentru ea, dar nu pentru dumneata, pentru că de-acum înainte nu o vei mai căuta, pentru că de-acum înainte ştii că nu o vei găsi.

Ar fi singurul mijloc, zăreşti apărînd în sfîrşit această lumină în mintea dumitale ca ieşirea dintr-un tunel, să n-o vezi, să nu-i spui nimic, să n-o întîlneşti decît la viitoarea dumitale călătorie, pe cheltuiala, din ordinul firmei Scabelli, aşa cum fusese stabilit, păstrînd acest secret în dumneata ca un chiag pe limbă, continuînd s-o vezi desigur,

continuînd s-o iubeşti desigur, dar cu o teribilă sfîşiere între voi care se va adînci dureros de fiecare dată fără să se poată cicatriza tocmai din pricina acestei călătorii care e în curs, pînă în ziua în care ea va fi destul de înstrăinată de dumneata, în care iluziile pe care şi le face asupra dumitale vor fi destul de vestejite ca să-i poţi povesti totul fără ca nimic să nu mai fie minciună,

singurul mijloc de a evita s-o vezi, începînd de la fereastra compartimentului sau a culoarului al cărui geam dumneata îl vei fi coborît, fugind, făcîndu-ţi semne pînă ce nu va mai putea,

de a nu mai zări o ultimă oară în depărtare pe chipul ei cu totul micşorat de distanţă, pe care-l vei bănui gîfîind, roşu de efort şi de emoţie, poate în lacrimi, acest zîmbet nou, această încredere încăpăţînată, sporită, această recunoştinţă care obligă, pe care nu o vei mai putea în nici un fel s-o distrugi înaintea lentelor, lamentabilelor, prosteştilor catastrofe intime sigure, şi care te-ar închide iar în această aventură spre care ai plecat din gara Lyon azi-dimineaţă, aventură care ştii că este fără ieşire.

Va trebui să soseşti singur în Stazione Termini, cu gîndul cu atît mai plin de ea cu cît îţi vei fi petrecut aceste zile evitînd s-o întîlneşti,

cu cît vei privi îndepărtîndu-se un peron nocturn înţesat în care nu vei recunoaşte pe nimeni.

Vor trece pe dinaintea ochilor dumitale staţiile suburbane, Roma Tuscolana, Roma Ostiense, Roma Trastevere. Atunci cineva va cere să se stingă lumina.

Ridicînd capul, sucindu-ţi gîtul, încercînd să-ţi îndrepţi la loc vertebrele, deschizi iar ochii şi-i fixezi deasupra gurii deschise a bătrînului italian, deasupra mustăţii lui ţepoase şi a nărilor lui, deasupra ochelarilor ale căror lentile bombate le zăreşti prin întuneric din profil, pe dreptunghiul de sticlă sub care ştiai că se află o fotografie de munţi, total invizibilă acum din cauza reflexelor galbene ale culoarului ; alături, în oglindă, apare în zgîlţîituri, de partea cealaltă a ferestrei a cărei perdea nimeni nu s-a îngrijit s-o coboare, luna plină.

De partea cealaltă a ferestrei era luna la primul ei pătrar deasupra acoperişurilor şi gazometrelor periferiei.

Pe culoarul de la clasa întîia, cu buzunarul bine garnisit de ţigări goloaze, prin spatele dumitale, trecea lumea la masă în prima serie.

Nu mai era decît un călător în compartiment, gras, de vîrsta dumitale, care fuma mici ţigări de foi uscate şi negricioase, cu două enorme valize roşii deasupra capului.

De partea cealaltă a ferestrei, în pădure, pomii îşi pierduseră cea mai mare parte a frunzelor, astfel că se vedea printre ramurile lor craiul nou legănîndu-se ca o barcă verticală.

Cu mîna stîngă sprijinită de braţul canapelei, cu ceafa sprijinită de husa albă, apretată şi brodată, în timp ce pe culoar se întorceau cei care terminaseră masa, dumneata puneai mîna pe geam încercînd să zăreşti prin întuneric gara din Laumes-Alésia cu depoul ei de locomotive vechi.

Deasupra dumitale nu era numai această valiză verde ca azi ci şi servieta dumitale de piele, umflată de dosare şi documente ; dumneata ţineai în mînă dosarul portocaliu al sucursalei din Reims.

De partea cealaltă a ferestrei, apele rîului Saône sclipeau discret. Atunci domnul cel gras ţi-a cerut să stingi lumina, apoi a coborît perdeaua, şi dumneata ai ieşit pe culoar ca să fumezi ţigară după ţigară, privind mai ales peroanele din Mâcon aproape pustii şi secundarul sărind pe cadranul orologiului.

Tocmai se aprinsese lumina, eraţi la Modana ; vameşul bătea uşurel în geam cu ştampila lui.

Şi portiţa neagră s-a deschis dînd într-o încăpere foarte întunecoasă al cărei plafon boltit abia se zărea deasupra unor rafturi pline de cutii şi de cărţi.

Îndărătul unei mese lungi, un bărbat cu mîini mari îţi vorbeşte dar dumneata nu înţelegi ce spune ; priveşti în jurul dumitale toţi aceşti gardieni clătinînd din cap, citeşti în ochii lor milă, femei şi bărbaţi, femeile îmbrăcate în văluri albe şi negre.

Atunci, adunîndu-ţi curajul şi închizînd pleoapele, ridici ambele mîini ca să ceri atenţie, şi cînd simţi că fiecare îşi ţine respiraţia ca să te audă mai bine, străduindu-te să vorbeşti italieneasca cea mai corectă, începi să explici :

„Toate acestea sînt independente de voinţa mea, sînt gata să recunosc că am greşit, nu sînt decît un vînzător de maşini de scris, particip la prosperitatea comercială a ţării voastre, sînt unul din servitorii ei, sînt cunoscut ca un om onorabil în

acest oraş, nu aveţi decît să luaţi informaţii de la Scabelli,"

dar ştii bine că este inutil să continui, deoarece, cum ar putea ei să te înţeleagă cînd cuvintele pe care dumneata crezi că le articulezi atît de corect nu ies din gîtlejul dumitale iar din gura dumitale nu iese decît un şuierat din ce în ce mai ascuţit, din ce în ce mai pătrunzător, astfel încît toţi se ridică încet în ciuda dorinţei pe care o aveau de a asculta părerea dumitale, apropiindu-se toţi cu mîinile crispate pentru a face să înceteze acest sunet chinuitor şi inutil.

Vameşul tocmai stinsese lumina şi în timp ce trenul se punea din nou în mişcare, intra în tunel, dumneata ţi-ai întins picioarele pe bancheta din faţa dumitale, trezindu-te abia în gara Torino, foarte animată deşi nu se făcuse încă ziuă, unde cei doi preoţi cu pălării pluşate au intrat, au aprins lumina, au început să vorbească, unele din cuvintele lor, din cînd în cînd parvenindu-ţi, trezindu-ţi curiozitatea, plictisitoare poveşti dintr-un liceu genovez.

Oglinda ruginită în timp ce te bărbiereai devenea din ce în ce mai luminoasă ; ziuă s-a făcut pe cînd beai la vagonul-restaurant cafeaua cu lapte spumoasă cu prăjiturile acelea umplute cu marmeladă proaspătă care se cheamă cornuri în Italia ; cerul era perfect limpede, afară de doi sau trei nori bine conturaţi, care-şi schimbau culorile plutind deasupra satelor pe ale căror străzi se stingeau luminile, pe care se tîrau greoi maşinile cu lapte, şi se desprindeau din întuneric primii ciclişti. Deodată într-o vie spărtură subită a orizontului ai văzut apărînd soarele, măturînd cu razele lui orizontale masa la care erai aşezat, desenînd splendid toate obiectele, chiar şi firimiturile, prelungindu-le cu lungi umbre.

În compartimentul vostru cutele sutanelor negre se umpluseră de praf auriu şi conversaţia capetelor, momentan, încetase. Tunelurile făceau să înceteze brusc toată splendoarea. La ieşirea din regiunea stîncoasă, la Genova, ai privit vapoarele din port cu bărcile lor albe, cu acele sclipiri în geamuri care rivalizează cu cele ale valurilor domoale, şi farul înalt a cărui umbră ascundea pentru o clipă zborul pescăruşilor.

Au coborît toţi trei la Stazione Principe, preoţii, cu mantalele pe braţ, legănînd vesel voluminoase valize negre, care trebuie să fi fost aproape goale, pălăvrăgind pe peron, domnul gras încă nu de-a binelea trezit, neras, aplecat peste fereastra coridorului strigînd „facchino", lîngă dumneata care, în picioare, respirai aerul proaspăt, fumînd prima ţigară în ziua aceea, amuzîndu-te de nepriceperea lui, de faţa lui trasă, de gura lui amară, ajutîndu-i să-şi coboare bagajele şi să le dea hamalului, spunîndu-ţi dumitale însuţi : trebuie să fie numai ceva mai în vîrstă decît mine, iată cum risc să ajung şi eu dacă nu iau măsuri.

Nu mai vezi în oglindă imaginea lunii ci deasupra capului tinerei Agnès pe care-l argintează, deformată, părînd o urmă lăsată de un animal nocturn, în geamul fotografiei invizibile acum, care ştii că reprezintă nişte bărci cu pînze de-a lungul unui chei. Trece gara Viareggio.

Ai dormit deci mai mult decît ţi s-a părut.

Oh, dacă nu poţi să înlături acest somn, cu visele lui urîte şi perseverente, atunci ar trebui cel puţin să dureze, să nu se întrerupă aşa mereu, lăsîndu-ţi în cap şi în stomac ceaţa lui vătămătoare, gustul lui de otravă !

Ar trebui cel puţin să eviţi repetarea acestor dese treziri, deoarece coşmarul tot nu te va slăbi, să-i laşi cel puţin cîmp liber o dată pentru totdeauna şi să se termine, să poţi scăpa de el, să te cureţi de el, ca de murdăria în suspensie care ţi se lipeşte de obraz, ca de perii care-ţi cresc în barbă de cînd ai plecat,

să te instalezi aşa încît să dormi într-adevăr pînă în zori, ca toţi ceilalţi, aşa cum face pînă şi această femeie tînără care s-a urcat la Genova şi care se apleacă spre dumneata în asemenea măsură încît te întrebi dacă nu cumva capul ei o să se lase pe umărul dumitale, se pleacă pe încetul, se îndreaptă cu un suspin fără să deschidă ochii, din nou lasă să-i cadă capul, umărul, mîna cu palma desfăcută pe canapea, se sprijină de braţul întins (dar la fiecare zgîlţîitură ceva mai violentă cotul se îndoaie apoi revine iar la loc), cu gura deschisă, cu dinţii sticlind uşor între buzele vineţii.

Apoi iată că degetele ei alunecă încet pînă la margine, continuă să lunece de-a lungul ei ; tot braţul se îndoaie, tot corpul se deplasează în direcţia dumitale ; umerii se desprind de spetează ; dosul mîinii stîngi şifonează rochia pe coapse apoi coboară pînă la pardoseala de calorifer pe care unghiile încep să se tîrască. Între guler şi părul întunecat, pielea de pe ceafă formează un semicerc ceva mai luminos.

Dacă era deci Viareggio adineauri, în curînd o sa ajungeţi la Pisa (trebuie să fie pădurea de pini acum, trebuie să vă îndepărtaţi de malul mării) ; nu mai ştii exact la ce oră ; e scris în mersul trenurilor care e în valiză, deasupra dumitale, dar nu ai chef să te scoli să-l cauţi. Te uiţi la ceas : e ora unu şi un sfert aproape ; nu mai ştii cu cît o ia înainte ; nu mai ştii cînd l-ai potrivit la ora exactă.

Nu mai face să te apuci să dormi acum pentru că o să fie smucitura opririi, luminile, poate o să urce cineva.

Oare nu e Arno cel care sclipeşte acolo discret ?

Nişte ziduri se apropie, lămpi atîrnate de fire electrice deasupra străzilor pustii pe care nu reuşesc să le lumineze, lumini verzi şi roşii, un alt tren, de marfă, cu automobile pe platforme ; gara lunecă încet ; pe peronul pustiu un bărbat împinge un cărucior plin cu saci poştali, altul iese brusc din birou, lăsînd telefonul singur pe masă ; oprirea e şi mai brutală decît te aşteptai.

Femeia de lîngă dumneata se ridică într-un cot, se încovoaie, se aşază iar, îşi netezeşte cu degetele sprîncenele, se sprijină de spetează, închide din nou ochii făcînd o strîmbătură care se şterge de pe faţa ei pe încetul.

Atunci tresare Agnès. Pierre îşi trage braţul, îl îndoaie, îl întinde de mai multe ori, se apleacă spre geam, îşi întinde gîtul ca să privească, spune : „Sîntem la Pisa“, se uită la ceas, „Nu mai avem decît patru ore şi jumătate pînă la Roma“, ia mîinile ei

într-ale lui, își lasă capul pe umărul ei, o îmbrățișează și o mîngîie ca și cum ar fi singuri.

O ușă se deschide în spatele dumitale ; întorcînd capul, vezi un gardian care intră, ascunzîndu-și obrazul cu brațul, urmat de cineva a cărui figură nu reușești s-o vezi bine, care poartă aceleași haine ca și dumneata, dar nesifonate, are în mînă o valiză la fel ca a dumitale, pare ceva mai în vîrstă decît dumneata.

Comisarul spune cîteva cuvinte pe care tot nu le înțelegi și, îndată ce a terminat, vocea noului-venit se înalță, minunat de inteligibilă :

„Cine ești dumneata ? Unde mergi ? Ce cauți ? Pe cine iubești ? Ce vrei ? Ce aștepți ? Ce simți ? Mă vezi ? Mă auzi ?"

N-a mai rămas decît o lumină albastră tulbure și deschizătura violetă a ferestrei rotunde. Toți gardienii de-a lungul zidurilor își lasă capul pe spate și închid ochii.

O dată cu zgîlțîitura de plecare toți încep să se miște.

Bătrînul italian din fața dumitale, care nu s-a trezit la oprire, tușește, scoate batista, își scoate ochelarii, le șterge sticlele, își freacă ochii și rădăcina nasului cu degetele.

Femeia cea tînără de lîngă dumneata mișcă buzele ca și cum și-ar repeta sie însăși ceva cu încăpățînare, ca și cum ar vrea cu orice preț să se convingă, clatină capul, apoi acest clătinat își schimbă pe încetul axa ; mîngîie acum spătarul canapelei cu tîmpla, umărul începe să se coboare încetișor, să se prăbușească, brațul i se îndoaie, picioarele care erau bine întinse și paralele lunecă unul lîngă altul

și rochia face o adîncitură care tremură între genunchi.

Bătrîna italiancă o privește cu mîinile încrucișate apoi își întoarce fața spre geam desfăcîndu-și degetele, înălțîndu-le ca pentru rugă, ridică puțin din umeri și-și împreunează iar mîinile, le lasă în jos pe fusta neagră, se uită iar la tînăra femeie prăbușită al cărei spate respiră atît de puternic, care ai aproape impresia că vine spre dumneata, al cărei păr ai vrea să-l săruți, spre care, peste care ai vrea și dumneata să te prăbușești.

Obrazul tinerei Agnès e luminat de lună, are ochii deschiși cu corneea strălucitoare ca o sclipire de porțelan, și în pupila neagră ceva ca o săgeată umedă care vibrează.

Vezi obrazul lui Pierre din profil ca și cum i-ar murmura ceva la ureche dragei lui cu multă patimă, dar doarme ; el e singurul care doarme deocamdată în acest compartiment ; trebuie să dormi, să te instalezi pentru somn.

Sînteți acum departe de Pisa ; vă apropiați iar de mare ; o să treceți prin Livorno ; nu mai știi dacă trenul se oprește acolo.

Agnès desface încet brațul lui Pierre ; mîna cade ; are mîinile sprijinite de marginea canapelei, toate degetele sînt puțin strînse și palmele întoarse în sus.

Agnès se agață cu o mînă de bara plasei deasupra dumitale, cu cealaltă își ține fusta, iese din compartiment.

Vrei să dormi ; cobori perdeaua geamului de lîngă dumneata, și bătrînul italian din fața dumitale îți urmează exemplul, închide și ușa, coboară și perdeaua ușii.

Nu mai este decît lumina albastră a lămpii din tavan și această frîntură de clar de lună pe locul gol al tinerei Agnès. Dincolo de fereastră, farurile unui automobil luminează deodată pinii prin noapte.

Singur, cu scrisorile împăratului Iulian în mînă. după ce ai lăsat în urmă periferia Genovei, soarele începînd să se înalțe deasupra acoperișurilor și munților, culoarea lui precizîndu-se, devenind fierbinte și strălucitor, scăldîndu-ți obrazul,

după ce te-ai mutat lîngă fereastră, clopotnițele aruncau încă umbre lungi, drumurile erau animate, niște femei spălau rufe într-un torent, și de partea cealaltă, între coline și vile, un triunghi de mare apărea deodată cu o pînză strălucitoare, cîteva flori mai erau încă prin grădini,

(la Spezia vapoarele cenușii leneveau pe apa verde),

tunelele ritmînd lumina, lampa din plafon fiind stinsă, chiar și veioza,

ai văzut trecînd gara Viareggio, după ce ați lăsat în urmă provincia ligură, fiind pe pămînt etrusc,

(pinii se legănau în vînt, trenul se depărta de mare),

apoi ai zărit deasupra acoperișurilor de țiglă romană înnegrite de vreme, dinaintea unui orizont de coline scunde, sclipind ca niște pînze sau ca niște pescăruși într-un port cu apă adîncă în lumina zorilor,

domul, baptisterul, clopotnița aplecată pe care dorești s-o vizitezi ori de cîte ori ajungi în această gară la această oră, în această lumină, pe care ai întotdeauna atîtea șanse s-o găsești la fel ;

dar niciodată nu ai coborît la Pisa, niciodată n-ai fi avut timp.

La Roma mergeai, întotdeauna, fără să întîrzii prin stațiile intermediare, pentru că te așteptau afacerile, pentru că te aștepta Cecilia.

Dar astăzi ea nu știe că dumneata te apropii de ea prin noapte ; astăzi Scabelli nu știe că dumneata te apropii de Roma.

Pe străzile drepte, însorite, din Livorno printre care vei trece fără să le vezi, o înmormîntare se tîra în zigzag. Pe peron urla un vînzător de ziare (acum nu vor fi decît funcționarii de la căile ferate), un fum gros se înălța dintr-o mică locomotivă de modă veche. Afară aerul era călduț și proaspăt cu mirosul lui de sare, de frînghii și de cărbune ; o rază de soare cădea pe bărbia dumitale bine rasă.

Apoi ai simțit că ți se învîrtește capul în mijlocul camerei nemișcate.

Prin deschizătura violetă a ferestrei rotunde veneau valuri de aer încărcate de praf, de putreziciune și de nisip.

Nu mai era decît lumina albastră care devenea atît de opacă încît nici măcar să distingi nu mai puteai chipurile gardienilor așezați pe scaune unii în fața altora de-a lungul zidurilor înăuntrul cărora ți se părea că încep să se înfunde ; dar auzeai din ce în ce mai tare, din ce în ce mai aspră, din ce în ce mai metalică respirația lor regulată.

Simțeai că nu te mai țin picioarele, că nici nu mai atingeau pămîntul, că se înălțau treptat, că

tot corpul se rotea prin aer pînă să ajungă a se menţine la orizontală la înălţimea ochilor închişi ai oamenilor aşezaţi.

Nu mai vedeai decît bolta sub care începeai să te mişti ca în interiorul unui tunel, şi gardienii se deplasau de-a lungul zidurilor cu aceeaşi viteză ca şi dumneata, fără să facă un gest.

Ştiai acum unde te afli ; aceste resturi de stuc şi de culoare, această umezeală, aceste lămpi roşietice în jurul cărora enorme pete de un verde vîscos mănîncă zidul, acestea sînt subteranele casei aurite a lui Nero.

Din cînd în cînd, nişte găuri circulare lasă să se zărească cerul nocturn. Tunelul se lărgeşte dintr-o dată ; totul devine nemişcat.

Trenul se oprise (trenul trebuie să se fi oprit, trebuie să fi plecat din Livorno) eraţi încă la Livorno nu ajunseserăţi încă la Livorno (nu s-a aprins lampa la Livorno), soarele strălucea deasupra gării Livorno prin fum (e cineva în compartiment care nu era înainte, şi Agnès s-a întors, nu te-au deranjat), erai singur în compartiment, cu geamul coborît, cu capul aplecat spre peron ; ai cumpărat ziare de la cel ce striga, apoi aţi ieşit din gara Livorno, privind drept în faţă soarele încă atît de puternic al acestei dimineţi toscane de început de noiembrie, cîmpia fără vegetaţie, satele, dealurile, plajele pustii cu şirurile lor de cabine albastre sau albe, acelaşi peisaj pe care îl străbaţi acum prin noapte, cufundat în acest somn rău, intermitent şi penibil.

De partea cealaltă a culoarului şi a mării şi-au făcut apariţia promontoriul Piombino, insula Elba.

La vagonul-restaurant în prima serie la masă, pe cînd traversaţi Maremma, te-ai aşezat în faţa unei italience foarte frumoase, o romană înaltă care îţi amintea de Cecilia.

Din nou deasupra capului tinerei Agnès, în geamul fotografiei invizibile care reprezintă nişte bărci lîngă cheiul unui mic port, reflexul deformat al lunii pare o urmă lăsată de vreun animal nocturn, nu pur şi simplu o urmă ci chiar ghearele care se desfac şi se strîng nerăbdătoare să înhaţe ; imaginea se deplasează spre margine, spre fereastră, dispare, dar prin geam luna plină ea însăşi ţi se înfăţişează, oprindu-se fremătîndă în centru, şi a cărei lumină puternică umple tot compartimentul în asemenea măsură încît între pantofii dumitale face să sclipească, reînvie solzii romboidali ai pardoselii metalice sub care se află caloriferul.

În lumina albastră, în timp ce vă îndreptaţi spre Pisa, o priveai cum doarme ca pe o femeie necunoscută pe care ai fi întîlnit-o întîmplător în tren, ca şi cum această femeie de lîngă dumneata, al cărei admirabil spate se umflă şi se lasă atît de măreţ, al cărei păr îţi atinge mîna care strînge mereu cartea pe care nu ai deschis-o, ar fi îndrăznit să se lipească de dumneata ca să doarmă în loc să se lase pe banchetă, ca şi cum dumneata ai fi îndrăznit să o atragi spre dumneata în timp ce dormea, fără ca ea să-ţi fi spus un cuvînt, fără să-i fi auzit glasul,

spunîndu-ţi : nu-i ştiu numele, nu ştiu cine este, nici măcar dacă este italiancă sau franţuzoaică, nici

cînd s-a urcat în tren, trebuie să fi dormit, mă trezesc cu această faţă admirabilă sprijinită de gîtul meu, cu mîna mea strîngîndu-i şoldul, cu genunchiul ei mîngîindu-l încet pe al meu, cu aceste pleoape atît de aproape de buzele mele.

Perdeaua ferestrei era lăsată, dar nu şi aceea de la geamul de care se freca tîmpla dumitale, şi de partea cealaltă a culoarului, a geamului împînzit de picături, simţeai că ploaia de toamnă se dezlănţuise.

Oboseala şederii la Paris, oboseala acestei călătorii, a acestui efort de a-ţi ascunde amintirile, de a orîndui lucrurile înăuntrul dumitale însuţi te făcea din cînd în cînd să te înfiori, şi la vibraţia corpului dumitale răspundea ca un ecou aceea a corpului Ceciliei care se calma imediat, care îşi recăpăta respiraţia adîncă, şi care scălda durerile dumitale de şale, cicatricile dumitale, toate aceste acidităţi ale aparatului dumitale digestiv, toate aceste scrîşniri ale oaselor, aceste iritări ale nervilor, într-un plăcut ulei marin, într-o dulce lumină secretă, tandră şi caldă, într-o ameţitoare şi blîndă distilare a aerului, a pereţilor, a paşilor, a cuvintelor, a numelor romane de care vă apropiaţi.

Nu vă mai opriserăţi de la Livorno ; traversaţi Maremma ; dumneata încerci să adormi din nou ; Cecilia s-a trezit pe cînd intraţi în Civitavecchia.

Totul devenise nemişcat ; deasupra dumitale, drept în faţa ochilor, era o imagine a Potopului ; toţi cei care te însoţiseră, bărbaţi şi femei, se umflau, se înălţau de-a lungul pereţilor, se încovoiau înăuntru cînd atingeau bolta.

De-a lungul trupului dumitale, de o parte şi de alta, trecea o întreagă procesiune de cardinali cu pălăriile în cap şi înveşmîntaţi în rase, şi toţi ţi-au murmurat ajungînd la urechea dumitale : „De ce pretinzi că ne urăşti ? nu sîntem noi oare romani ?"

Apoi, pe *sedia gestatoria* [1] purtat de patru coloşi de marmură neagră cu ochi de chihlimbar, legănîndu-se în ritmul pasului, înconjurat de mari evantaie de pene, cu umbrela de mătase albă şi aurită, cu mîinile înmănuşate încărcate de inele, cu tripla coroană a papilor pe cap, tras la faţă, cu ochii ascunşi îndărătul unor ochelari rotunzi, papa, în momentul în care picioarele lui aproape că le atingeau pe ale dumitale, cu o voce care părea că vine din îndepărtate morminte, răsunînd şuierătoare pe pereţii vii, foarte încet, foarte trist declară :

„O tu, imobilizat în aer la picioarele mele, incapabil să-ţi mişti buzele şi chiar să închizi pleoapele ca să nu mă mai vezi,

tu care ai vrea să dormi şi să şezi pe această pardoseală care-ţi este acum interzisă,

trezit de atîtea imagini, incapabil să le ordonezi şi să le numeşti,

de ce pretinzi că-ţi place Roma ? Nu sînt eu oare fantoma împăraţilor, vizitînd de secole capitala lumii lor apuse, regretate ?"

Întîi capul lui devine cenuşiu, apoi toate veşmintele se colorează în albastru ; se topeşte în lu-

[1] Tronul pe care este purtat Papa în timpul ceremoniilor solemne.

mina densă care formează un fel de chiag în mijlocul sălii.

Cineva a coborît, a aprins lampa ca să-şi ia valiza din plasă. Cecilia tocmai se trezise, neştiind unde se află, privindu-te cît a stat trenul fără să te recunoască, părînd trezită dintr-un vis rău pe care se silea să-l uite, şi totuşi somnul ei părea să fi fost atît de liniştit.

În oglindă, pe cînd te bărbiereai, erai tras la faţă, erai palid.

Fără să mai intri în compartimentul în care ea şedea nemişcată, cu ochii deschişi, pe locul de care te ridicaseşi dumneata, priveai trecînd staţiile suburbane peste care ploua : Roma Trastevere, apoi fluviul pe al cărui pod sughiţa un camion cu lapte, cu farurile reflectate de apa neagră, tulbure, Roma Ostiense, apoi meterezele întunecate deasupra cărora se presimţeau luminile oraşului care se trezea încet, piazza Zama, via Appia Nuova, Stazione Tuscolana.

În picioare, ea încerca să-şi aranjeze părul răvăşit, ţinînd o spelcă între dinţi. Lumea îşi căra valizele pe culoare. Trecuserăţi de poarta Mare şi de templul Minervei Vindecătoare ; eraţi la Roma.

Luna a dispărut de la fereastră, dar zăreşti imaginea ei foarte palidă în oglindă, între capul lui Pierre şi cel al noului-venit, a cărui figură nu o distingi, imaginea lui pe care o şi oglindeşte geamul fotografiei cu ziduri crenelate şi turnuri. Treceţi prin gara Grosseto.

Ce bine s-au înfipt aceste unghii în carnea dumitale, aceste lipitori care se preling de-a lungul coapselor !

Îţi îndrepţi încet gîtul, strîngi pumnii, desfaci braţele, dar cartea pe care o ţineai în mînă, n-o mai ai, trebuie să fi căzut ; te apleci asupra dumitale, rîcîi pardoseala de fier dintre pantofii dumitale, dintre gleznele care se bălăbănesc, fără să o găseşti.

Este pe canapea, degetele acestei femei stau pe ea, această femeie căreia ai vrea să-i muşti uşurel gîtul şi să-şi întoarcă fără să se trezească, capul, ca să-ţi întindă buzele, şi să o cuprinzi în timp ce mîna dumitale ar dispărea sub bluza ei,

scapă de sub degetele ei se îndepărtează uşor zgîlţîită ; o prinzi la marginea canapelei.

Cel căruia n-ai reuşit nici acum să-i vezi faţa iese din compartiment, închide uşa în urma lui, o dungă de lumină portocalie se întinde pe haina lui de *tweed*, pe o mînă a dumitale, pe un genunchi ; apoi din nou penumbra albastră.

Şi după ce acest chiag s-a dizolvat, apare în fundul sălii Împăratul Judecăţii de Apoi cu mîna ridicată, în timp ce toate personajele enorme, suspendate împrejurul bolţii, îşi lasă capul pe spate şi închid ochii :

„Numai la auzul vorbelor mele membrele tale încep să se zbată în convulsii, ca şi cum ar fi de pe acum mîncate de viermi. Nu eu te condamn ci toţi cei care mă însoţesc şi strămoşii lor, toţi cei care te însoţesc şi copiii lor."

Zidul pe care el apărea a început să fie brăzdat de fulgere şi să cadă în bucăţi.

Priveai cu ochii întredeschişi aceste capete cu ochii închişi în densa lumină albastră, toate răsturnate pe spate, legănate de mersul trenului, dreptunghiul de noapte de afară poate ceva mai cenuşiu între bătrîna italiancă şi frumoasa Agnès argintată de lună, aceste plase suspendate acolo unde începe vagonul să se boltească, susţinînd bunurile acestor bărbaţi şi ale acestor femei pe care nu i-ai mai văzut, pe care nu-i vei mai întîlni probabil niciodată,

cel căruia îi spui Pierre, trezindu-se, deslipindu-şi spatele de spetează, sprijinindu-şi coatele pe genunchi, privind întunecata defilare a peisajului prescurtat de fuga trenului, aceea pe care o numeşti Agnès dezmeticindu-se şi ea din somn, luîndu-şi soţul de mînă, străduindu-se să vadă cît este ceasul la lumina lunii

(...înainte de a ajunge la Roma.

— Da, aproape, ai timp să dormi.

— Am să ies puţin pe culoar ca să-mi dezmorţesc picioarele),

ridicîndu-se amîndoi, străduindu-se să nu te deranjeze, el punînd mîna pe clanţă, încercînd s-o deschidă cît mai încet posibil, o bară de lumină portocalie întinzîndu-se pe mîinile lui, ale dumitale, pe părul acestei femei revărsate lîngă dumneata,

încerci să găseşti o poziţie mai bună, îţi sprijini fruntea de perdea, dar nu, n-ai să poţi dormi aşa ; îţi laşi iar capul pe spate.

Cu ochii aţintiţi acum la perla albastră a lampadarului, îţi freci picioarele de pardoseala sub care se află caloriferul ca să încerci să le plasezi mai

bine între cele ale bătrînului italian şi simţi mîna spînzurată a tinerei femei care-ţi mîngîie uşurel glezna, degetele ei care o pipăie ca şi cum ar încerca să recunoască ceva.

Ploaia care cădea peste Stazione Termini făcea aproape tot atîta zgomot cît trenul în mers, bătînd toba în mari rafale pe acoperişul transparent al sălii Paşilor Pierduţi în timp ce dumneata beai în grabă, în picioare lîngă bar, ceştile de *caffè-latte*, şi, în piaţă, apa se adunase în bălţi mari din care taxiurile făceau să ţîşnească mari jerbe de noroi ; vijelia vă biciuia cu rafalele ei sub streaşina mare unde aşteptaţi amîndoi, imobili, tăcuţi, cu gulerele paltoanelor ridicate şi strînse la gît, în noaptea neagră, nimic nepărînd să anunţe zorile afară doar de circulaţia troleibuzelor.

Ai urcat valizele Ceciliei pînă pe palier, via Monte della Farina, apoi ai plecat foarte repede fără s-o săruţi, şoptindu-i numai ca din obligaţie : „Atunci, ne vedem diseară" ; apoi ai auzit-o întorcînd cheia în broască, trîntind uşa.

La Albergo Quirinale, într-o cameră de mansardă cu balconaş, ai pus valiza pe masă, ai scos tomul I din *Eneida* în colecţia Budé ; ai ridicat jaluzelele ; ziua începea să-şi facă drum printre biciuştile de apă, apoi o spărtură de cer senin a apărut în prăbuşirea de nori, deasupra acoperişurilor de pe via Nazionale.

Seara, după o discuţie obositoare şi plicticoasă la Scabelli, care se prelungise mult mai mult decît fusese prevăzut, atunci cînd ora întîlnirii din piazza Farnese trecuse de mult, ai luat-o încet,

oprindu-te la toate vitrinele, trecînd des de pe un trotuar pe celălalt, amuzîndu-te să faci un ocol prin piața Panteonului, prin aerul rece încă puțin umed, ceva din lumina asfințitului persistînd pe cer,

ca și cînd ai fi vrut să eviți să te duci în Piazza Farnese (dar picioarele te duceau într-acolo și era în dumneata un fel de furie sălbatică împotriva acestei stupide fatalități), sperînd că ea nu va fi acolo, că se va fi plictisit, mai ales după această noapte de drum, după această zi de reîncepere a lucrului,

spunîndu-ți : ea nu mă va fi așteptat, fără îndoială, e aproape ora șapte, trebuie să se fi dus acasă să-și facă un sandviș cu intenția să se culce foarte devreme ;

dar nu, ea era acolo, la locul obișnuit, frunzărind un jurnal de modă, nici măcar nerăbdătoare.

Aveai poftă să o întrebi cum a fost vizita ei la Paris, ca și cum aceste fraze cu care o prezentaseși Henriettei ar fi corespuns adevărului, ca și cum ea ar fi fost într-adevăr o doamnă cu care aveai relații de afaceri la Roma și care ar fi fost întotdeauna foarte amabilă cu dumneata.

Ea ți-a spus : „Mor de foame, am văzut azi-dimineață că s-a deschis un nou restaurant pe Largo Argentina, am putea să vedem cum e · după aceea mă duc să mă culc".

De astă dată nici n-ai urcat scara pînă la ea, nici n-ați fixat o întîlnire pe a doua zi. Ea ți-a făcut semn de rămas bun cu mîna, căscînd. Dumneata ți-ai încheiat paltonul și te-ai întors pe jos

prin frig pînă la Albergo Quirinale unde ai citit versuri din Virgiliu pînă aproape de miezul nopții.

Peretele din fund se prăbușea în bucăți și figura principală se colora în albastru, se topea în lumina densă, formînd un chiag în mijlocul urbanului peisaj nocturn care apărea pe încetul.

Personajele enorme aplecate deasupra dumitale murmurau ceva în timp ce degetele lor întorceau paginile unor cărți imense.

Te gîndeai la ea spunîndu-ți : n-a fost decît o aventură, am s-o văd mai tîrziu, vom rămîne prieteni ; dar a doua zi seara cerul era cam înnorat, n-ai mai rezistat ; plecînd de la Scabelli, te-ai precipitat aproape fugind către Palatul Farnese.

Întîi nu te-ai arătat ; ai urmărit-o prin noaptea romană, cum nu mergea pe drumul cel mai scurt spre via Monte della Farina, preocupată, nervoasă, apropiindu-te de ea în timp ce te întrebai : se duce la altul ? ajungînd în dreptul ei, mergînd lîngă ea un timp, cu capul întors spre ea, neputînd să-ți iei ochii de la ea ; în fine ea te-a văzut, s-a oprit, a scos un țipăt, a scăpat geanta, și fără să se aplece măcar să și-o ridice, s-a aruncat în brațele dumitale.

Ai sărutat-o pe gură ; i-ai spus :

— Nu pot trăi fără tine.

— Dacă aș fi știut că te întîlnesc aș fi pregătit cina acasă.

Toate amintirile, tot gustul rău pe care-l lăsase călătoria la Paris au dispărut într-o clipă. Erai iar tînăr ; o regăsiseși în sfîrșit ; sosiseși la Roma.

După masa pe care ați luat-o într-un mic restaurant dînd spre insula Tibrului, v-ați dus pînă la

templul rotund al Vestei, aţi traversat arcul lui Janus, aţi mers de-a lungul Palatinului, a parcului lui Caelius, ţinîndu-vă strîns îmbrăţişaţi, sărutîndu-vă des, nespunînd nimic pînă la ruinele casei aurite a lui Nero (mai era încă mare circulaţie de automobile şi de maşini Vespa în piaţa Coliseului) a cărei inscripţie declarînd că numai jos este zi de vizită aţi descifrat-o.

— De aceea n-am intrat niciodată aici.

— O să viu mîine s-o văd pentru tine.

Clarul de lună lumina pentru moment din plin capul bătrînei italience şi geamul, de pe fotografia din Carcassonne, pe care o zăreşti deasupra ei, asemănătoare unui subţire dreptunghi vertical sclipitor. Clanţa pe care ţii mîna se mişcă ; uşa se deschide ; un bărbat vîră capul pe uşă apoi o închide la loc.

Perdeaua ale cărei urechiuşe scăpaseră din butoane se ridica singură în mici zgîlţîituri, lăsînd în urmă o deschizătură care se lumina, se lărgea, prin care începeai să zăreşti o dungă schimbătoare de cîmpie romană luminată de un răsărit cenuşiu, apoi verde, apoi galben ; pe urmă s-au arătat deasupra cîmpurilor şi a viilor, în deschizătura dealurilor, triunghiuri de cer senin.

După ce unul dintre călători a dezvelit întreg geamul, la o cotitură a drumului, soarele şi-a înfipt în compartiment suliţele de aramă, acoperind cu plăci subţiri de metal cald şi luminos obrajii şi frunţile celor ce dormeau.

Un stol de ciori s-a înălţat deasupra unei ferme, şi de partea cealaltă a culoarului erau valurile mării reprezentate de această fotografie.

— Am şi ajuns ? spunea Henriette deschizînd ochii.

— Ajungem îndată la Civitavecchia.

Oraşul nu era distrus. Era înainte de război. Pe chei erau copii în cămăşuţe negre.

I-ai spus să se pieptene, să se spele puţin pe faţă cu apă de colonie dar ea continua să stea lîngă dumneata, cu mîna pe umărul dumitale, sorbind cu ochii ei cîrpiţi de somn soarele care se înălţa alungînd norii adunaţi într-o arhitectură barocă îndărătul pinilor şi a vilelor.

În faţa vechii gări Termini în stilul ei greoi, secolul nouăsprezece, nu erau nici Vespe nici troleibuze, ci trăsuri încă, şi v-aţi urcat într-o birjă după ce aţi luat micul dejun în vechiul bufet trist şi închis.

Nu ştiai atunci italieneşte decît din cărţi, nu intraseşi încă la Scabelli. Totul te încînta ; uniformele, strigătele de „viva el duce“ nu reuşeau să-ţi strice buna dispoziţie.

Ai întrebat-o dacă nu cumva vrea să se odihnească în camera voastră la hotelul Croce di Malta, via Borgognone, lîngă piaţa Spaniei, dar nu, ea nu cerea decît să meargă, decît să vadă, şi aţi pornit amîndoi pe străzile care se încălzeau la soare în explorarea celebrelor coline.

Profeţii şi sibilele enorme închid cărţile ; cutele mantiilor, ale voalurilor, ale tunicilor se agită, se

întind, devin asemenea unor mari pene negre care se subţiază ; nu mai e decît un imens zbor de pene negre deasupra capului dumitale, îndărătul căruia apare din ce în ce mai clar cerul nocturn şi înceţoşat care se deschide.

Dumneata simţi că cobori ; atingi iarba. Întorcînd capul la dreapta, la stînga, zăreşti trunchiuri ciuntite de coloane cenuşii şi tufişuri plantate la egală distanţă, iar în fund o firidă mare de cărămidă pe jumătate dărîmată.

Şi iată că se apropie zburînd la cîţiva centimetri deasupra ochilor dumitale minuscule figurine de bronz cu ornamente de fier.

— Eu sînt Vaticanus, zeul ţipetelor de copil.

— Cunina, zeiţa leagănelor de copil.

— Seia, a bobului de grîu semănat în pămînt.

— A primelor mlădiţe.

— A tulpinelor bogate.

— A frunzelor care înmuguresc.

— A spicului verde.

— A mustăţilor lui.

— A florilor lui încă verzi.

— A albeţii lor.

— A spicului copt.

— Micile zeităţi minuţioase ale vechii Italii, ale disecţiei timpului şi faptelor, din a căror cenuşă s-a născut dreptul roman.

— Jugatinus, care leagă mîna bărbatului de cea a femeii.

— Domiducus, care conduce pe tînăra soţie la noua ei locuinţă.

— Domitius, care o păstrează în această casă.

— Manturna, care o păstrează soţului ei.

— Virginensis, care-i desface centura.

— Partunda.

— Priapus.

— Venus

care creşte în timp ce se îndepărtează, şi trupul ei devine curat şi auriu în timp ce, imensă, întoarce capul spre dumneata în marea firidă, ridicînd în palmă pe toţi tovarăşii ei.

Deasupra capului ei apar trei statui mari, de bronz, de fier, şi a treia, mult mai întunecată, de pămînt negru, Jupiter, Mars şi Quirinus.

Apoi, venind din toate părţile, se adună bărbaţi îmbrăcaţi în toge, în armuri sau în mantii de purpură, cu din ce în ce mai multe podoabe de aur şi coroane, pietre preţioase, broderii grele pe capetele lor. Unul cîte unul, îi recunoşti : este şirul împăraţilor.

Mergeaţi amîndoi pe străzi explorînd celebrele coline, cu ghidul albastru în mînă, pe atunci nou.

După-amiază aţi vizitat Forumul şi Palatinul ; seara, cînd se închideau porţile, aţi urcat la templul lui Venus şi al Romei.

— Acolo, în colţ, îi explicai dumneata, de partea cealaltă a Coliseului, sînt ruinele casei aurite a lui Nero, la dreapta, jos, arcul de triumf al lui Constantin, mai departe, ceea ce se zăreşte printre pomi, temeliile templului lui Claudius, deoarece împăraţii erau socotiţi drept zei.

Era o mare circulaţie în jurul amfiteatrului, dar erau automobile care mergeau încet în comparaţie cu cele de anul trecut sau de azi. Tocmai fusese

terminată și dată în folosință via dei Fiori Imperiali și amenajată această grădină în ruinele templului.

Deodată, pe bancă, în acea seară amețitoare, ea te-a întrebat :

— De ce al lui Venus și al Romei ? Care este legătura dintre ele ?

Cu capul de-a binelea răsturnat pe spate zăreai sclipind discret dreptunghiul de sticlă care acoperă fotografia arcului de triumf deasupra locului dumitale. Trec luminile unei gări ; trebuie să fie Tarquinia.

Îți spui : trebuie să rămîi nemișcat, trebuie cel puțin să rămîi nemișcat, această agitație este absolut inutilă ; nu ajunge aceea a vagonului care face să se clatine și să scrîșnească certitudinile dumitale ca piesele unei mașini prea zdruncinate ?

Dar nu e chip să te abții, trebuie să-ți dezmorțești brațul. Ca și cum ai întinde un arc, și ca și cum deodată ai lăsa liberă coarda, mîna dumitale cade, degetele ți se desfac ; dosul palmei întîlnește pielița unui obraz, se retrage repede, ca friptă, de această femeie de lîngă dumneata care s-a îndreptat, al cărei chip îl examinezi cu curiozitate, ochii ei care sînt acum deschiși.

Ai pus mîna dreaptă pe clanță, și aceasta se agită din nou, dunga de lumină portocalie apare ; un pantof se inserează, apoi genunchiul lui Pierre de astă dată, care nu s-a dus să se bărbierească pentru că nu are nimic în mînă, care se strecoară înăuntru, jumătate din bărbia lui este luminată și murdară ca și cum ar înota în cerneală, pipăind cu mîinile,

cu trupul aplecat înainte și întorcîndu-se cînd într-un sens cînd într-altul, picioarele ridicîndu-se foarte sus, foarte încet, unul după altul, care se încolăcește în jurul lui însuși în sfîrșit ca să se instaleze pe canapea.

Vezi jumătate din rochia tinerei Agnès, apoi piciorul ei care se ridică, descrie un arc șovăitor, vîrful oscilează ca un ac de galvanometru, deasupra genunchilor dumitale care stai picior peste picior, și această bucată de fustă în cute, reflectînd lumina culoarului, se desfășoară la nivelul ochilor dumitale ca o mare aripă de fazan ; mîna ei se sprijină de umărul dumitale, apoi de speteaza de alături. Se întoarce, se învîrte în călcîiul pe care a reușit să-l vîre în compartiment, cu poalele fustei desfășurate peste pantalonul dumitale, genunchii dumitale înghesuiți între ai săi, o strîmbătură apărînd pe fața ei acum aproape în întregime ascunsă de întunericul albastru, cealaltă aripă de fazan închizîndu-se, mai întoarce capul o dată, se sprijină cu ambele mîini de umerii lui Pierre, se rostogolește pînă la locul ei unde șade acum dreaptă, cu capul puțin aplecat înainte, privind cum defilează peisajul negru și albăstrui cu cîteva lumini aruncînd pete pe ziduri.

N-a încercat să închidă ușa în urma ei ; bătrînul italian întinde mîna pînă la clanță, o ține așa cîteva clipe apoi și-o retrage ; genunchii dumitale sînt în lumina portocalie ca și cei ai femeii de lîngă dumneata.

„Împărați și zei romani, nu v-am studiat eu oare cu sîrguință ? Nu v-am făcut eu să apăreți uneori la vreun colț de stradă sau de ruină ?“

O mulţime de chipuri se apropie, enorme şi pline de ură ca şi cum dumneata ai fi o insectă cu picioarele în sus, fulgere le brăzdează faţa şi pielea, căzînd cu înverşunare.

Trupul dumitale s-a afundat în pămîntul umed. Cerul de deasupra dumitale a început să se brăzdeze de fulgere, în timp ce cad mari valuri de noroi care te acoperă.

Încheietura mîinii dumitale este în lumina portocalie. Lăsînd să-ţi lunece mîna pe coapsă, scoţi ceasul din mîneca cămăşii ; este ora cinci. Aceste străzi pe care cîteva ferestre se şi aprind trebuie să fie cele din Civitavecchia. Tragi perdeaua din dreapta dumitale şi faţa femeii romane de lîngă dumneata apare atunci, albă, în contrast cu întunericul şi cu părul ei negru.

N-ai să mai dormi de-acum înainte. Trebuie să te scoli, să-ţi iei valiza şi s-o pui pe canapea, s-o deschizi, să scoţi din ea trusa de bărbierit, apoi să închizi iar capacul.

De-ai reuşi să deschizi de tot această uşă, fiindcă abia te mai ţin picioarele.

Trebuie să ieşi din compartiment.

IX

Înăuntru, în aerul greu, cald, cu miros neplăcut, ţinînd în mînă învelite în nailonul cu dungi albe şi roşii, umed şi rece, pămătuful, aparatul de ras, săpunul, lamele, sticluţa cu apă de colonie, periuţa

de dinţi şi cutiuţa ei, tubul de pastă pe jumătate golit, pieptenele, tot ceea ce ai etalat pe măsuţa de lîngă chiuveta care nu are dop şi al cărei robinet nu lasă să curgă apa decît cu intermitenţă, îţi treci indexul peste bărbia aproape netedă, în timp ce gîtul este încă aspru, ţepos, priveşti această mică pată de sînge care se usucă în vîrful degetului, apoi ridici capacul valizei, strecori înăuntru obiectele de toaletă, închizi ambele broaşte de alamă subţire, galbenă, întrebîndu-te dacă o s-o mai urci în plasă, dacă n-o să te duci să stai pe culoar pîndind apropierea Romei ; dar nu, mai ai încă aproape o jumătate de oră, te uiţi la ceas, exact douăzeci şi cinci de minute.

Aşa că o urci înapoi sus. Înfundată în adîncitura unde se uneşte canapeaua cu speteaza, se află cartea pe care ai cumpărat-o la plecare, necitită dar păstrată de-a lungul întregului drum ca un semn al dumitale însuţi, pe care o uitaseşi ieşind din compartiment adineauri, pe care o scăpaseşi din mînă dormind şi care lunecase încetişor sub dumneata.

O iei în mînă, spunîndu-ţi : ar trebui să scriu o carte ; ar fi pentru mine singurul mijloc de a umple vidul care s-a creat, nemaiavînd altă libertate, tîrît cum eşti de acest tren pînă în gară, în orice caz legat, obligat să urmezi aceste linii.

Voi continua prin urmare această muncă falsă şi degradantă la Scabelli din pricina copiilor, din pricina Henriettei, din pricina mea, voi continua să locuiesc la numărul cincisprezece din place du Pan-

théon ; a fost o greşeală să-mi închipui că aş putea să scap de aici ; şi mai ales, dăţile viitoare, ştiu, n-am să mă pot opri să n-o văd pe Cecilia.

Mai întîi n-am să-i spun nimic, n-am să-i vorbesc de această călătorie. Ea nu va înţelege de ce va fi atîta tristeţe în îmbrăţişările mele. Va simţi încet-încet ceea ce de altfel a simţit întotdeauna, că dragostea noastră nu este un drum care duce undeva, ci care este sortit să se piardă în nisipurile îmbătrînirii noastre a amîndurora.

Trece gara Magliana. De partea cealaltă a culoarului a şi început să se vadă periferia Romei.

Vei sosi peste cîteva clipe în gara transparentă în care este atît de plăcut să soseşti în zori cum soseşte acest tren în alte anotimpuri.

Va fi încă întuneric şi prin imensele geamuri vei zări luminile felinarelor şi scînteile albastre ale tramvaielor.

Nu vei trage la Albergo Quirinale, dar te vei duce pînă la bar unde vei cere o *caffè-latte*, citind ziarul pe care tocmai îl vei fi cumpărat în timp ce lumina va începe să mijească, să crească, să se amplifice, să se încălzească pe încetul.

Vei duce valiza în mînă cînd vei ieşi din gară în zori (cerul este perfect senin, luna a dispărut, va fi o minunată zi de toamnă), oraşul apărînd în toată roşeaţa lui profundă, şi cum nu vei putea să te duci pe via Monte della Farina, nici la Albergo Quirinale, vei opri un taxi şi-i vei cere să te ducă la hotelul Croce di Malta, via Borgognone, lîngă piaţa Spaniei.

Nu te vei duce să pîndeşti jaluzelele Ceciliei ; n-ai s-o vezi nicidecum plecînd de acasă ; ea nicidecum nu te va vedea.

N-ai să te duci s-o aştepţi la ieşirea din palatul Farnese ; vei lua masa singur ; în toate aceste cîteva zile vei lua masa singur.

Evitînd să treci prin cartierul ei te vei plimba de unul singur şi seara te vei întoarce singur la hotel unde vei adormi singur.

Atunci, în această cameră, singur, vei începe să scrii o carte, ca să umpli vidul acestor zile petrecute la Roma fără Cecilia, cu interdicţia de a o vedea.

Apoi, luni seara, exact la ora pe care ai stabilit-o, ca să iei trenul pe care l-ai stabilit, te vei întoarce spre gară fără să o fi văzut.

De partea cealaltă a culoarului trece marea rafinărie de petrol cu flacăra şi cu becurile ei care împodobesc, ca nişte pomi de Crăciun, turnurile înalte de aluminiu.

Tot în picioare, cu faţa spre locul dumitale, spre această fotografie a arcului de triumf din Paris, ţinînd cartea în mînă, cineva te bate pe umăr, acest tînăr însurăţel căruia îi spui Pierre, şi te aşezi ca să-i faci loc să iasă, dar el nu asta vrea ; întinde braţul şi aprinde lumina.

Toţi ochii se cască atunci, pe toate feţele se citeşte graba.

El ia o valiză de deasupra tinerei sale soţii, o pune pe banchetă, o deschide, caută obiectele lor de toaletă.

Dumneata îţi spui : dacă nu ar fi fost oamenii aceştia, dacă n-ar fi fost obiectele acestea şi aceste imagini de care s-au agăţat gîndurile mele astfel încît o întreagă maşinărie mintală s-a înjghebat, făcînd să lunece unele peste altele regiunile existenţei mele în cursul acestei călătorii diferite de celelalte, desprinsă din secvenţa obişnuită a zilelor şi faptelor mele, sfîşiindu-mă,

dacă nu ar fi fost acest concurs de împrejurări, această împărţire a cărţilor, poate că această fisură căscată în persoana mea nu s-ar fi produs în această noapte, iluziile mele ar fi putut să mai stăruie un timp,

dar acum cînd s-a produs nu mai este posibil să sper că se va vindeca sau că o voi uita, deoarece ea dă într-o cavernă care este însăşi raţiunea ei, aflată în interiorul meu de multă vreme, şi pe care nu pot pretinde s-o astup pentru că ea comunică cu o imensă fisură istorică.

Nu pot spera să mă salvez singur. Tot sîngele, tot nisipul zilelor mele s-ar risipi în zadar în acest efort de a mă consolida.

A pregăti, a îngădui, de pildă cu ajutorul unei cărţi, acestei libertăţi viitoare pe care n-o putem atinge, a-i îngădui, într-o măsură oricît de infimă ar fi ea, să se constituie, să se stabilească,

aceasta este deci singura posibilitate pentru mine de a mă bucura cel puţin de reflexul ei atît de frumos şi de sfîşietor,

fără a putea fi vorba de a aduce un răspuns acestei enigme pe care o desemnează în conştiinţa noastră sau în inconştienţa noastră numele Romei, de a explica, fie şi oricît de neîndemînatic, acest cămin de încîntări şi mister.

Trece gara Roma Trastevere. Dincolo de fereastră primele tramvaie luminate se încrucişează pe străzi.

Se făcuse noapte de-a binelea şi farurile automobilelor se reflectau în asfaltul ud al pieţei Panteonului. Aşezat lîngă fereastră, dumneata scoteai din bibliotecă scrisorile lui Iulian Apostatul cînd a intrat Henriette ca să te întrebe dacă vrei să mănînci.

— Ştii doar că prefer vagonul-restaurant.

— Valiza ta e gata, e pe pat. Mă duc iar la bucătărie.

— La revedere. Pe lunea viitoare.

— O să te aşteptăm cu masa ; la revedere.

În graba dumitale de a ieşi din acest apartament, ploaia încetînd şi luna apărînd în mijlocul norilor deasupra bulevardului Saint-Michel în toată agitaţia începerii facultăţilor cu studenţi de toate culorile, ai luat un taxi care a întors la colţul palatului în ruină atribuit împăratului parizian.

În gara Lyon ai cumpărat ţigări, ai reţinut, de pe peron, loc în seria a doua la masă ; te-ai urcat în vagonul de clasa întîia, te-ai instalat într-un compartiment în care se afla un domn gras, de vîrsta dumitale, care fuma nişte ţigări subţirele, ţi-ai pus în plasă valiza şi servieta de piele în culoare deschisă, burduşită de dosare şi documente din care ai scos dosarul portocaliu al sucursalei din Reims.

Nu era decît începutul unei călătorii obişnuite şi totuşi de pe atunci, aproape neglijent, te interesaseşi la Paris asupra posibilităţilor de a găsi o slujbă potrivită pentru Cecilia ; nimic nu sfîşiase încă ţesătura vieţii dumitale bine ordonate, şi totuşi încă de pe atunci relaţiile dumitale cu aceste două femei se apropiau de criza a cărei concluzie este această călătorie neobişnuită care se încheie acum.

Trenul a pornit, dumneata ai ieşit pe culoar ca să priveşti dincolo de fereastră luna la primul ei pătrar deasupra acoperişurilor şi gazometrelor periferiei.

Dincolo de fereastră, nu se mai vede luna plină ci, în faţa forturilor lui Aurelian, numărul Vespelor creşte şi multe lumini încep să se aprindă la toate etajele clădirilor noi.

Cel căruia îi spuneai Pierre se întoarce în compartiment, cu faţa spălată, cu ochii mai bine deschişi, zîmbitor ; cea căreia îi spuneai Agnès, cu geanta ei mare în mînă, iese din compartiment la rîndul ei, femeia cu chip roman de lîngă dumneata se ridică, îşi potriveşte paltonul, se piaptănă puţin, coboară valijoara ei.

Dumneata îţi spui : ce s-a întîmplat de miercurea trecută pînă acum, de la această ultimă plecare obişnuită spre Roma ? Cum se face că totul s-a schimbat, că am ajuns aici ?

Forţele care se acumulau de multă vreme au explodat în hotărîrea acestei călătorii, dar efectele arderii nu s-au oprit aici, deoarece, în împlinirea

acestui vis îndelung îndrăgit, ai fost nevoit să pricepi că dragostea dumitale pentru Cecilia stă sub semnul acestei stele enorme, şi că dacă doreai s-o aduci la Paris era numai cu scopul de a avea prin intermediul ei prezenţa Romei în fiecare zi : dar se întîmplă că, prin venirea ei, în acest loc al vieţii dumitale cotidiene, ea îşi pierde puterea ei de intermediar, nu mai este decît o femeie ca toate celelalte, o nouă Henriette cu care în acest soi de substitut de căsătorie pe care aveai de gînd să-l institui, dificultăţi de acelaşi fel vor apare, ba mai mari din pricina absenţei oraşului veşnic de ea reamintit, pe care ar fi trebuit să-l aducă cu ea.

Şi nu este vina Ceciliei dacă lumina romană pe care ea o reflectă şi o concentrează se stinge de îndată ce se află la Paris ; este vina mitului roman însuşi care de îndată ce încerci să-l incarnezi într-un mod decisiv, oricît de timid ar rămîne el în ciuda încercărilor, îşi relevă ambiguitatea şi te condamnă. Îţi compensai insatisfacţia pariziană printr-o credinţă secretă într-o întoarcere la *pax romana*, la o organizare imperială a lumii împrejurul unui oraş principal care nu ar mai fi poate Roma ci, de pildă, Parisul. Tuturor laşităţilor dumitale le găseai o justificare în speranţa pe care o aveai că aceste teme ar putea să se confunde.

Altă femeie în locul Ceciliei şi-ar fi pierdut la fel puterea ; alt oraş, în locul Parisului, la fel i le-ar fi răpit.

Unul din marile valuri ale istoriei se încheie astfel în conştiinţele voastre, acela al lumii care avea

un centru, care nu era numai pămîntul în mijlocul sferelor lui Ptolomeu, ci Roma în centrul pămîntului, un centru care s-a deplasat, care a căutat să se stabilească după căderea Romei în Bizanţ, apoi mult mai tîrziu în Parisul imperial, steaua neagră a căilor ferate deasupra Franţei fiind într-un fel umbra stelei căilor romane.

Domnind timp de atîtea secole peste toate visele europene, amintirea Imperiului este acum o imagine nesatisfăcătoare pentru a desena viitorul acestei lumi, devenită pentru fiecare dintre noi mult mai vastă şi cu totul altfel împărţită.

De aceea, cînd dumneata ai făcut o încercare personală de a-l apropia de dumneata, imaginea lui s-a destrămat ; de aceea, cînd Cecilia soseşte la Paris, ea seamănă cu celelalte femei, cerul care o lumina, întunecîndu-se.

Dumneata spui : ar trebui să arăţi în această carte rolul pe care îl poate juca Roma în viaţa unui om la Paris ; s-ar putea imagina aceste două oraşe suprapuse unul peste altul, unul subteran faţă de celălalt, cu trape de comunicare a căror existenţă numai unii ar cunoaşte-o, fără ca cineva, fără îndoială, să reuşească a le cunoaşte pe toate, astfel încît ca să mergi dintr-un loc într-altul ar putea exista unele scurtături sau unele ocoluri neaşteptate, astfel încît distanţa dintre două puncte, traseul dintre două puncte ar fi modificat după cunoştinţa, după familiaritatea pe care ai avea-o cu acest alt oraş, astfel încît orice localizare ar fi dublă, spaţiul roman deformînd mai mult sau mai puţin pentru fiecare spaţiul parizian, îngăduind întîlniri sau întinzînd curse.

Bătrînul italian din faţa dumitale se ridică, coboară cu greu valiza lui mare, neagră, iese din compartiment, îi face semn nevestei să-l urmeze.

Pe culoar încep să treacă mulţi călători cu bagaje în mînă adunîndu-se lîngă uşă.

Trece gara Roma Ostiense, cu vîrful alb al piramidei lui Cestius care apare discret pe fundalul negru, cu primele trenuri locale dedesubtul dumitale, care sosesc în staţia Roma Lido. Pe pardoseala metalică sub care se află caloriferul, cu romburi asemănătoare unui grafic ideal al traficului feroviar, priveşti firele de praf, gunoaiele care s-au adunat şi parcă s-au încrustat în cursul acestei zile şi al acestei nopţi.

A doua zi dimineaţă, joi, te-ai dus să vizitezi casa aurită a lui Nero, cu gîndul la Cecilia pe care o conduseseşi cu o seară înainte cam pe la miezul nopţii la numărul cincizeci şi şase de pe via Monte della Farina şi care răspunsese privirii dumitale, dorinţei dumitale că este imposibil să urci la ea la acea oră pentru că familia da Ponte nu se va fi culcat încă, şi joi seara ai cinat cu ea în camera ei între cele patru fotografii din Paris pe care te străduiai să nu le vezi şi care nu te lăsau să vorbeşti.

N-ai putut să-i povesteşti vizita dumitale decît cînd v-aţi lungit amîndoi în pat, cu lampa stinsă, luminaţi numai de lumina lunii care pătrundea prin fereastra deschisă împreună cu o briză uşoară, şi cu

lumina de la casele vecine, cu farurile Vespelor întorcînd zgomotoase la colț, jos în stradă, care lăsau pete de lumină portocalie pe tavan.

Ai plecat de la ea puțin după miezul nopții ca de obicei ; te-ai întors la Albergo Quirinale ; firele rupte se reînnodau ; era o cicatrice foarte gingașă ; cea mai mică imprudență putea redeschide rana ; de aceea nu i-ai spus nici un cuvînt despre șederea voastră a amîndurora la Paris, de aceea, a doua zi, vineri, în ciuda temerilor dumitale, ea nu ți-a spus nimic pe cînd luați masa împreună în piața Termelor lui Diocletian, nici pe cînd își lua rămas bun pe peronul gării în timp ce trenul se punea în mișcare, fluturînd mîna, cu ochii ațintiți asupra dumitale.

O recuceriseși ; totul părea uitat. Niciodată n-ați mai vorbit despre asta, și din pricina acestei tăceri rana este acum nevindecabilă, din pricina acestei neadevărate cicatrizări premature o cangrenă s-a dezvoltat în rana interioară care supurează atît de tare, acum cînd împrejurările acestei călătorii, zdruncinul ei, mișcările ei, asperitățile ei au rupt-o.

„Adio“, i-ai strigat pe cînd ea fugea cu capul răsturnat pe spate, splendidă, cu părul răsucit într-o coroană de flăcări negre, străduindu-se să zîmbească. Gîndeai atunci : am crezut că am s-o pierd, am regăsit-o ; am fost pe marginea unei prăpăstii, nu trebuie să mai vorbim niciodată despre asta ; acum voi ști s-o păstrez, o am.

Pe pardoseala sub care se află caloriferul privești pantofii dumitale plini de praf.

Și acum în capul dumitale răsună acest „adio Cecilia“, lacrimi de decepție îți umplu ochii, în timp ce-ți spui : cum aș putea vreodată s-o fac să înțeleagă și să-mi ierte minciuna care a fost această dragoste, dacă nu, poate prin această carte, în care ea ar trebui să apară în toată frumusețea ei, împodobită de toată gloria romană pe care știe atît de bine să o reflecte.

Nu ar fi mai bine să păstrezi între aceste două orașe distanța, toate aceste gări, toate aceste peisaje care le despart ? Dar în afara comunicațiilor normale cu ajutorul cărora oricine ar putea merge de la unul la altul oricînd ar voi, ar mai exista un anumit număr de puncte de contact, de pasaje instantanee care s-ar deschide la anumite ore stabilite prin nenumărate legi pe care n-ai reuși să le cunoști decît cu timpul.

Astfel, personajul principal plimbîndu-se prin împrejurimile Panteonului parizian ar putea într-o zi, dînd colțul unei case bine cunoscute, să se trezească deodată pe o stradă cu totul alta decît cea la care se aștepta, într-o lumină cu totul alta, cu firme într-o altă limbă pe care ar recunoaște-o a fi italiana,

amintindu-i o stradă pe care a mai fost, identificată curînd ca fiind una din străzile din jurul Panteonului roman, și femeia pe care ar întîlni-o aici, ar înțelege că pentru a o întîlni e destul să se ducă la Roma așa cum oricine poate să se ducă oricînd numai să aibă bani și timp, luînd trenul de exemplu, pierzînd vreme, trecînd prin toate stațiile intermediare ;

și de asemeni această femeie romană ar trece din cînd în cînd prin Paris ; după ce va fi călătorit mult pentru a o regăsi, ar descoperi că, involuntar fără îndoială, ea a ajuns tocmai în locul de unde el abia a plecat, primind o scrisoare de la un prieten care i-ar descrie-o de pildă,

astfel că toate episoadele dragostei lor ar fi condiționate nu numai de legile acestor relații dintre Roma și Paris, legi care ar putea fi ușor diferite pentru fiecare dintre ei, dar și de gradul de cunoștințe pe care le-ar avea despre aceste relații.

Femeia tînără pe care o numești Agnès, despre care nu știi nimic, nici măcar cum o cheamă, despre care nu știi decît cum arată și unde merge, la Siracusa, se întoarce în compartiment, se așază lîngă soțul ei, urmărește cu privirea Vespele care se încrucișează în fața întunecatului zid al lui Aurelian care se îndepărtează ascuns de rambleuri de pămînt săpat, de imobilele cartierului din piazza Zama.

Trenul se înfundă între ziduri, sub podul de pe via Appia Nuova.

Trece gara Roma Tuscolana. Un bărbat vîră capul pe ușă și privește într-o parte și în cealaltă ca și cum ar vrea să verifice că nu a uitat nimic (poate acela care timp de cîteva ceasuri în noaptea aceasta șezuse pe locul gol din fața dumitale și al cărui obraz nu ai putut să-l vezi, cufundat cum era în întuneric, scufundat cum erai în somnul dumitale prost, în desfășurarea sfîșietoare a viselor urîte, în gestația, în germinația lentă și crudă a acestor întrebări care te destramă în această dimineață, în această amețeală și această spaimă care te cuprindeau în fața prăpastiei deschise, această falie din ce în ce mai largă și mai adîncă, începînd din momentul sosirii dumitale de peste cîteva clipe, solidă margine, singurul sol care rămîne sigur, această falie în care vor pieri pe încetul toate construcțiile pe care le înălțaseși).

Totul îți era necunoscut în această noapte de primăvară romană pe cînd vă întorceați spre hotelul Croce di Malta.

Nu erau încă nici Metropolitan, nici troleibuze, nici scutere, numai tramvaie, taxiuri cu dungi verticale și cîteva trăsuri.

Henriette rîdea ca și dumneata de preoții tineri și bătrîni care se plimbau în cete cu brîiele lor colorate.

Cu ghidul albastru încă nou-nouț în mînă, care a devenit din ce în ce mai inexact, pe care îl luai cu dumneata la fiecare călătorie pînă cînd ai căpătat obiceiul să o vezi pe Cecilia și să-l folosești pe al ei, acest ghid pe care l-ai lăsat în mica bibliotecă romană de lîngă fereastră, la numărul cincisprezece în place du Panthéon,

neobosiți amîndoi (în camera voastră dimineața în timp ce dumneata te bărbiereai, în timp ce ea se pieptăna, repetați amîndoi fraze din Assimil)

v-ați dus la Vatican a doua zi, înconjurînd zidurile cetății, izbucnind amîndoi în hohote de rîs în fața iconăriei din magazine, parcurgînd repede galeriile înțesate de statui antice proaste sau de darurile suveranilor moderni,

mîngîiaţi cu privirile oamenii, străzile, monumentele, convinşi că nu era vorba decît de o primă luare de contact.

Apoi după cîteva zile trepidante, petrecute în această hoinăreală încîntătoare, înjurînd în deplin acord amîndoi pe furiş nenumăratele uniforme pe care le întîlneşti la fiecare colţ de stradă, a trebuit să faceţi cale întoarsă spre vechea, jalnica, murdara Stazione Termini cu totul nedemnă de Roma, şi pe cînd trenul se punea în mişcare, dumneata îi şopteai la ureche : „Îndată ce vom putea, ne vom întoarce".

Un alt bărbat vîră capul pe uşă şi piveşte în ambele părţi (poate acesta este cel care şezuse timp de cîteva ceasuri pe banchetă lîngă tînărul însurăţel).

Dumneata spui : îţi promit, Henriette, îndată ce vom putea ne vom întoarce împreună la Roma, îndată ce valurile acestei tulburări se vor linişti, îndată ce mă vei fi iertat : nu vom fi chiar atît de bătrîni.

Trenul s-a oprit ; eşti la Roma în moderna Stazione Termini. E încă noapte de-a binelea.

Eşti singur în compartiment cu cei doi soţi care nu coboară aici, care merg pînă la Siracusa.

Auzi strigătele hamalilor, fluierele, gîfîielile, scrîşnetele altor trenuri.

Te ridici, îţi pui paltonul, iei valiza, strîngi cartea.

Cel mai bine fără îndoială ar fi să păstrezi între aceste două oraşe relaţiile lor geografice reale

şi să încerci să reînvii la lectură acest episod crucial al aventurii dumitale, mişcarea care s-a produs înăuntrul dumitale întovărăşind deplasarea corpului dumitale de la o gară la alta, de-a lungul tuturor peisajelor intermediare,

spre această carte viitoare şi necesară a cărei formă o ţii în mînă.

Culoarul s-a golit. Priveşti lumea de pe peron. Ieşi din compartiment.

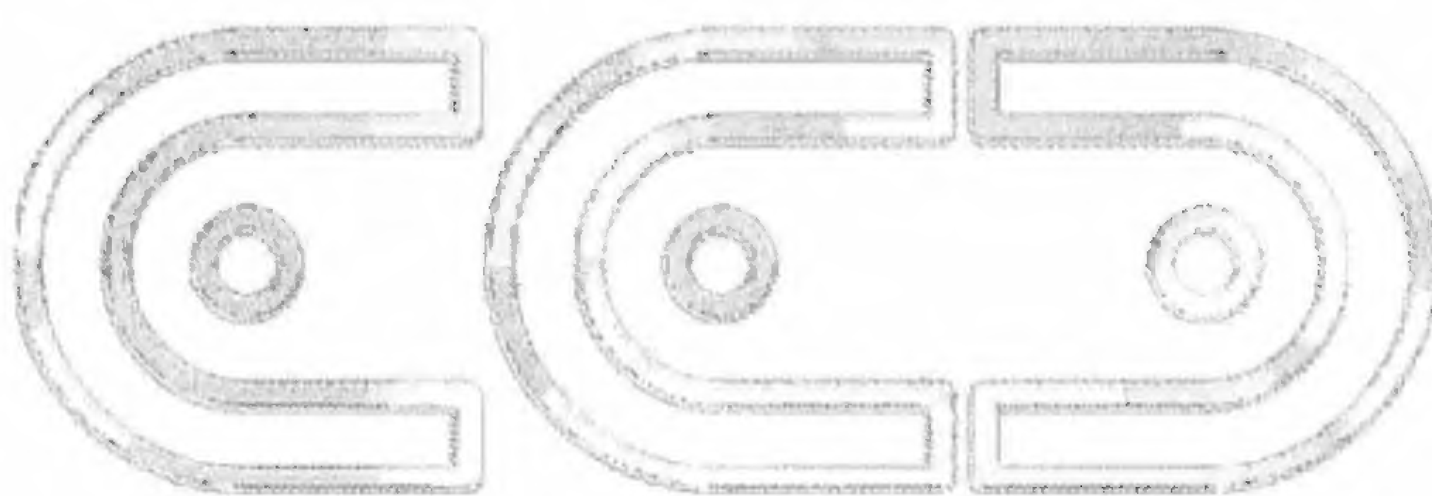
Cuprins

Redactor responsabil : ANGELA CISMAŞ
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la culese 16.06.1967. Bun de tipar 21.08.1967. Apărut 1967. Tiraj 30160 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt B mat de 63 g/m². Format 700×900/32. Coli ed. 14,52. Coli tipar 11,5. A. nr. 18313. C.Z. pentru bibliotecile mari 84. C.Z. pentru bibliotecile mici 84—31=R

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti
Republica Socialistă România
Comanda nr. 488

Scanare și prelucrare digitală

de

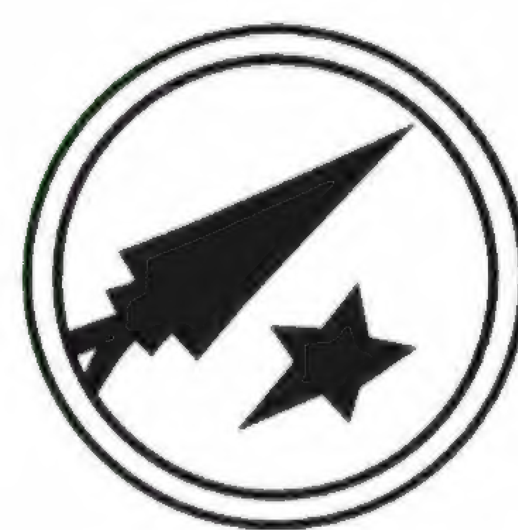

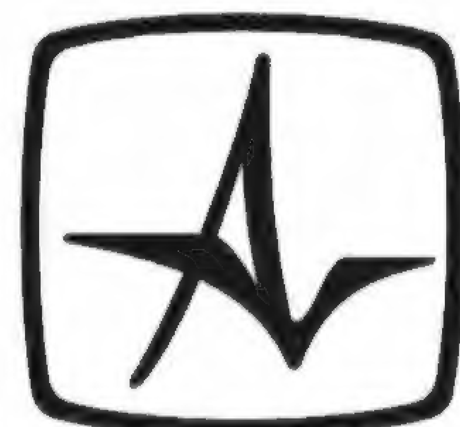
Anonim

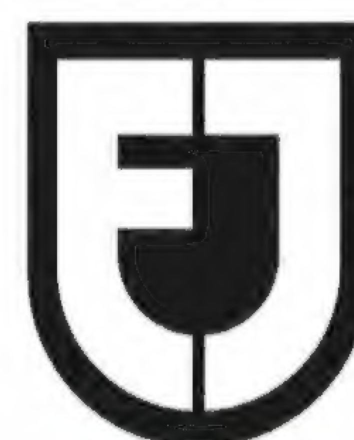
și

CAT Graur

Antwerpen

2023

COLECȚIA SFINX

fondată în 1895 bpt serie nouă

COLECȚIA SFINX